

Η πλάνη και το αντιληπτικό περιεχόμενο

**Διαπανεπιστημιακό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα
Ιστορία και Φιλοσοφία των Επιστημών και της Τεχνολογίας
Τμήμα ΜΙΘΕ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή ΕΜΦΕ, ΕΜΠ**

Διδακτορική Διατριβή

Ασπασία Κανέλλου

ΑΘΗΝΑ, 2011

Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Μ.Ι.Θ.Ε.

Εθνικό Μετσόβιο
Πολυτεχνείο
Σ.Ε.Μ.Φ.Ε.

Διαπανεπιστημιακό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα
Ιστορία και Φιλοσοφία των Επιστημών και της Τεχνολογίας

**Η πλάνη και το αντιληπτικό Περιεχόμενο:
Πτυχές στη φιλοσοφία του νου**

Ασπασία Κανέλλου

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή

**Στάθης Ψύλλος (Επιβλέπων)
Καθηγητής Παν/ιου Αθηνών**

**Στέλιος Βιρβιδάκης
Καθηγητής Παν/ιου Αθηνών**

**Δρακούλης Νικολινάκος
Επίκουρος Καθηγητής Παν/ιου Αθηνών**

Ευχαριστίες

Εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου στον επόπτη καθηγητή μου Στάθη Ψύλλο για την καθοριστική συμβολή του στην περιπέτεια της διατριβής μου. Με την επιστημονική του πληρότητα, τη βαθύνοια, τη μεθοδική διδασκαλία του και τη στοργική αντιμετώπιση μου, με βοήθησε να προσεγγίσω τα ερωτήματα της έρευνάς μου και με την υποστήριξή του να την ολοκληρώσω.

Ευχαριστώ από καρδιάς τον καθηγητή μου Δρακούλη Νικολινάκο που η αφοσίωσή του στο επιστημονικό του έργο αποτέλεσε αποφασιστικό κίνητρο και έμπνευση για τις επιλογές μου.

Ευχαριστώ θερμά τον Στέλιο Βιρβιδάκη καθηγητή μου από το πρώτο έτος για το χρόνο που διέθεσε, τις πολύτιμες υποδείξεις του και τα εποικοδομητικά του σχόλια.

Τον καθηγητή Διονύσιο Αναπολιτάνο, καθοριστικό ιδρυτικό συντελεστή του ΜΙΘΕ, θερμά ευχαριστώ για όλα όσα αποκόμισα από την εκπαιδευτική του παρουσία και για την ουσιαστική συμβολή του στην επιλογή του ερευνητικού μου προσανατολισμού.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον καθηγητή Στεφάνου για την εξαιρετικά εμπνευσμένη διδασκαλία του.

Ξεχωριστά, ευχαριστώ τη Στέλλα Βοσνιάδου. Παίρνοντας μέρος στα προγράμματά της αισθάνθηκα μέλος μιας ομάδας με κοινό στόχο.

Ολόθερμες ευχαριστίες στην καθηγήτρια Βενιέρη και τον καθηγητή Κουτούγκο.

Ευχαριστώ

την Τερέζα Μπούκη για τις υποδείξεις της,

την Αντιγόνη Σάμελλα για την πολύτιμη αρωγή της,

τον Παναγιώτη Ουλή για τις αποσυμφορητικές συνομιλίες μας,

την Λένα Σταύρου για τη συμπαράσταση και υπομονή της.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή	1-19
Κεφάλαιο 1	
Το πρόβλημα της αντίληψης	
1.1 Το επιχείρημα της πλάνης και της παραίσθησης	21-35
1.2 Ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας, το φαινόμενο περιεχόμενο και τα qualia	35-43
1.3 Το βήμα γενίκευσης και η διαζευκτική θέση	43-58
1.4 Ο Κοινός Παρονομαστής	58-65
1.5 Σύνοψη	65-66
Κεφάλαιο 2	
Ιστορικές Προσεγγίσεις	
2.1 Σκεπτικισμός για τον εξωτερικό κόσμο;	67- 71
2.2 Πώς δικαιολογείται η πεποίθηση μας στην ύπαρξη της ύλης;	72-76
2.3 Ο πραγματικός ρεαλισμός για τον κοινό νου του P. F. Strawson	77-84
2.4 Το σημείο εκκίνησης του H. H. Price	84-94
2.5 Κάποιες εκδοχές της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων και η θεωρία του Αντιληπτού	95-100
2.6 Σύνοψη	100-102
Κεφάλαιο 3	
Πλευρές του προθετικισμού	
3.1 Το (αντιληπτικό) περιεχόμενο ως συνθήκες ορθότητας: Ένα τεστ για την αληθοέπεια μιας εμπειρίας.	103-109
3.2.1 Η θέση του περιεχομένου: Το (αντιληπτικό) περιεχόμενο ως συνθήκες ορθότητας	109-114
3.2.2 Δοξαστικές θέσεις για την αντίληψη: το βλέπειν είναι πιστεύειν	114-123
3.2.3 Κάποιες θέσεις για το προτασιακό περιεχόμενο της αντίληψης	124-130
3.2.4 Τα προθετικά φαινόμενα και η έκτασή τους	130-135
3.3 Η σιωπή των αισθήσεων	135-140
3.4 Η προθετική πλάνη	140-152
3.5 Η Διαφάνεια της εμπειρίας (και ο καθαρός προθετικισμός)	152-157

3.6 Η προσοχή και η Διαφάνεια της εμπειρίας	157-164
3.7 Σύνοψη	165
Κεφάλαιο 4	
Ο Smith περί του επιχειρήματος της πλάνης	
4.1 Εισαγωγή	167-169
4.2 Η διάκριση αίσθησης-αντίληψης για τον Smith	169-185
4.3 Η κριτική του Smith στη θεωρία των δύο συστατικών	185-193
4.4 Η αίσθηση του πόνου στο σώμα	194-199
4.5.1 Γιατί η αντίληψη δεν είναι εννοιολογική;	199-207
4.5.2 Γοητείες του εννοιολογισμού	207-218
4.6 Η θέση του Smith για την παραίσθηση	218-226
5 Επίλογος-Συμπεράσματα	227-229
Βιβλιογραφικές Αναφορές	231-245

Εισαγωγή

Η πλάνη και το αντιληπτικό περιεχόμενο

Σε αυτήν την εργασία επιχειρηματολογώ ότι ο αφελής ρεαλισμός για την αντίληψη (naive realism) που ακολουθεί τα πολυπερπατημένα μονοπάτια της διαζευκτικής θεωρίας (disjunctivism) και προτείνει ότι η αντίληψη συγκροτείται από στοιχεία του ίδιου του κόσμου, συστήνοντας μια άμεση σχέση με αυτά, δεν δίνει ικανοποιητικές απαντήσεις για τη φύση των αντιληπτικών πλανών (illusions).

Στην εργασία μου εξετάζω κάποιες θέσεις που αφορούν τη φύση του αντιληπτικού περιεχομένου (perceptual content) όπως αυτές προκύπτουν από θέσεις για τη φύση της αντίληψης. Διαισθητικά η *αντίληψη* αποτελεί την πιο βασική πηγή της γνώσης μας για τον κόσμο (perceptual knowledge). Αυτή η γνώση μας επιτρέπει να *επιβιώνουμε* και να *δρούμε* σε αυτόν.

Το αντιληπτικό περιεχόμενο (perceptual content) είναι εκείνο που επιτρέπει τη *συνειδητότητα του περιβάλλοντος*. Από την παραπάνω σύλληψη του κοινού νου σύμφωνα με την οποία όταν αντιλαμβανόμαστε σχετιζόμαστε άμεσα με τον κόσμο, έπεται ότι το περιεχόμενο των ονείρων δεν είναι αντιληπτικό, ενδέχεται να είναι όμως φαινόμενο περιεχόμενο (phenomenal content) και να έχει κάποιες ομοιότητες με αυτό.

Χαρακτηρίζω στην εργασία ως «σιωπή των αισθήσεων» ένα σύνδρομο με τη σημασία του Wittgenstein, που χρήζει θεραπείας. Η «σιωπή των αισθήσεων» όπως τη χαρακτηρίζω είναι η θέση ότι το αντιληπτικό περιεχόμενο δεν ενέχει ουσιωδώς φαινομενολογικά γνωρίσματα. Η θέση έχει ποικίλες εκφράσεις.¹ Η πιο ακραία εκδήλωση του συνδρόμου είναι η **εξάλειψη** (elimination) του ρόλου των σωματικών αισθήσεων από την αντιληπτική εμπειρία. Ενίοτε το ζήτημα παρουσιάζεται να ταυτίζεται με την **απάλειψη** της φαινόμενης/φαινομενικής συνείδησης (phenomenal consciousness). Η υπόθεση των εξάλειπτιστών για τις αισθήσεις είναι ότι η φαινόμενη/φαινομενική συνείδηση που συνδέεται με το φαινόμενο χαρακτήρα της αισθητηριακής εμπειρίας όταν βιώνεται (what it is like for) δεν είναι παρά μια λανθασμένη θεωρητική κατασκευή, κάτι σαν το φλογιστό. Στην πραγματικότητα, ό,τι εξηγείται ως φαινόμενη συνείδηση μπορεί να ερμηνευτεί στη βάση της προσβάσιμης συνείδησης (access consciousness) ή κάποιου τύπου

---

¹ Δανείζομαι την έκφραση «σιωπή των αισθήσεων» από το άρθρο του Travis (2004) «The Silence of the Senses». Δεν ακολουθώ την ανάλυση του Travis, ότι λόγω της σιωπής των αισθήσεων ο αφελής ρεαλισμός είναι ορθός και όχι κάποια προθετικιστική/αναπαραστασιοκρατική θέση. Μεταφράζω όπως πρότεινε ο Στ. Ψύλλος τον όρο veridicality αληθοέπεια. Εισάγεται ως τεχνικός όρος για το veridical. (Δες και υποσημ.8)

υπόρρητης γνώσης κανονικοτήτων (implicit knowledge) ενδεχομένως μέσω συνηθειών που παγιώνονται (όπως είναι η γνώση των κανονικοτήτων για τις μεταβολές των αντικειμένων υπό διαφορετικές προοπτικές μέσω της συνήθειας) ή μέσω της επίδρασης της προσοχής.

Η εξαιρετική γραμμή για τη φαινομενική συνείδηση επιχειρηματολογεί υπέρ του ότι αυτό που καλείται φαινόμενη συνείδηση βασίζεται σε μια λανθασμένη εικόνα, η οποία υποθέτει πως ο ρόλος της αντίληψης είναι η κατασκευή μιας εσωτερικής αναπαράστασης του κόσμου.

Η ιδέα, διαδεδομένη τόσο στη φιλοσοφία όσο και στην επιστήμη, είναι ότι η αντίληψη είναι μια διεργασία στον εγκέφαλο, στη βάση της οποίας το σύστημα κατασκευάζει μια εσωτερική αναπαράσταση του κόσμου (Noë 2005: 2).

Η ορθόδοξη εικόνα όπως συχνά παρουσιάζεται κατασκευάζει τη φαινόμενη συνείδηση σε αντιστοιχία με την *πλούσια* και *λεπτή* οπτική εμπειρία μας. Η θεωρητική κατασκευή της φαινόμενης συνείδησης σαν να ενέχει πληροφοριακό (περισσότερη ή αναλογική πληροφορία) και φαινομενολογικό πλούτο, λεπτομέρεια και λεπτότητα (fine-grained), ατελώς μεταφράσιμη στο γλωσσικά εκφράσιμο, για ορισμένους, όπως τον Daniel Dennett και τον Alvin Noë, είναι εσφαλμένη.²

Το σημείο αφετηρίας των ορθόδοξων θέσεων για τη μελέτη της όρασης, σύμφωνα με το χαρακτηρισμό των Noë και Thompson, είναι η προσπάθεια της εξήγησης του πώς έχουμε τις *πλούσιες* οπτικές εντυπώσεις που αναπαριστούν τον κόσμο, παρά το υποπροσδιορισμένο ερέθισμα στον αμφιβληστροειδή. Για παράδειγμα, ο Richard L. Gregory που ακολουθεί τον Hermann von Helmholtz και χαρακτηρίζεται ως υποστηρικτής της ορθόδοξης εικόνας παρουσιάζει με τον εξής τρόπο το στόχο μιας θεωρίας της οπτικής αντίληψης,

Οι οπτικές αντιλήψεις είναι μη συνειδητές συναγωγές από τα δεδομένα των αισθήσεων και της γνώσης που κάποιος έχει αποκτήσει στο παρελθόν, οι αντιλήψεις θεωρούνται παρόμοιες με προβλεπτικές υποθέσεις της επιστήμης, προβάλλονται όμως ψυχολογικά στον εξωτερικό χώρο και γίνονται αποδεκτές ως η πιο άμεση πραγματικότητά μας (Gregory 1997:1128).

Μια επαρκής θεωρία της οπτικής αντίληψης πρέπει να εξηγεί πώς τα φευγαλέα μοτίβα του φωτός στον αμφιβληστροειδή παρέχουν γνώση των αντικειμένων

---

² Ωστόσο το φαινόμενο περιεχόμενο (phenomenal content) και η φαινόμενη συνείδηση (phenomenal consciousness) δεν ταυτίζονται άμεσα με το αντιληπτικό περιεχόμενο, όπως υποθέτει η ετερόδοξη προσέγγιση. Για παράδειγμα, ο Dretske (1981) υποστηρίζει την ύπαρξη της φαινόμενης συνείδησης στη βάση των πειραμάτων του Sperling. Η αισθητηριακή συνειδητότητα περιλαμβάνει αναλογική πληροφορία ενώ η συνείδηση γεγονότων βασίζεται σε μια διεργασία ψηφιοποίησης της αναλογικής πληροφορίας. Η αναλογική πληροφορία ενδέχεται να συνδέεται με μια εξαιρετικά βραχεία απεικονιστική μνήμη (βλ και 3.2.2)

που περιβάλλουν κάποιον. ...Για να διαβάσεις την πραγματικότητα από εικόνες, πρέπει να επιλύσεις ένα πρόβλημα, ένα σύνολο τρεχόντων προβλημάτων στον ενεργό βίο. Τα λάθη είναι πλάνες. Κάποιες περιπτώσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερη δυσκολία, καθώς από αυτές προκύπτουν συστηματικά λάθη: Μπορούμε να τις θεωρήσουμε ως ενδείξεις του τρόπου με τον οποίο γενικά ο εγκέφαλος επιλύει το πρόβλημα ποια αντικείμενα αναπαρίστανται από ποιες εικόνες; (Gregory 1968:179).

Τα συστηματικά λάθη ή οι πλάνες φαίνονται στο παραπάνω απόσπασμα για τον Gregory να δίνουν χρήσιμες ενδείξεις για τη λειτουργία του αντιληπτικού συστήματος, όχι να είναι σπάνιες ή άχρηστες περιπτώσεις. Σύμφωνα με μια απάντηση της ορθόδοξης θέσης οι αντιλήψεις είναι κατασκευές (αντιληπτικών, υποσυνείδητων) υποθέσεων σε σχέση με τα αίτια των ερεθισμάτων. Σύμφωνα με το χαρακτηρισμό της ορθόδοξης θέσης από τους Noë και Thompson (2002:2),

«Η αντίληψη είναι μια διεργασία κατά την οποία ο εγκέφαλος κατασκευάζει αναπαραστάσεις των σχετικών χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος στη βάση της πληροφορίας που κωδικοποιείται στους αισθητηριακούς υποδοχείς» (ibid.). Με βάση τη διατύπωση της θέσης από τον David Marr,

Η όραση είναι μια διεργασία η οποία παράγει από εικόνες του εξωτερικού κόσμου μια περιγραφή που είναι χρήσιμη στον παρατηρητή και δεν περιλαμβάνει άσχετη πληροφορία (Marr 2002: 254).

Η ορθόδοξη θέση, έτσι όπως παρουσιάζεται συχνά, υποστηρίζει ότι η αντίληψη έχει κάποιο νευρωνικό ανάλογο στον εγκέφαλο και πιθανόν να είναι γνωσιακά μη διαπερατή και πληροφοριακά ενθυλακωμένη (η πληροφορία που ενέχεται σε αυτήν δεν επηρεάζεται από άλλη πληροφορία).

Οι ετερόδοξες θέσεις για τη μελέτη της όρασης εκκινούν από την οικολογική θέση του J. J. Gibson (1966) και την τελεστική (δρασιακή-*enactive*) προσέγγιση των Humberto R. Maturana and Francisco J. Varela (1980, 1987), μεταξύ άλλων. Συχνά ενέχουν την άρνηση της άποψης ότι χρειάζεται να θέτουμε αναπαραστάσεις για να εξηγήσουμε την αντίληψη. Επισημαίνουν εμφατικά το ρόλο του σώματος σε συνδυασμό με τον εγκέφαλο. Σύμφωνα με τον Gibson, η αντίληψη είναι άμεση, μη αναπαραστασιακή και είναι κάτι που *κάνουμε*. Η οπτική, για παράδειγμα, αντίληψη δεν απαιτεί την κατασκευή του περιβάλλοντος από εικόνες μέσω της επεξεργασίας της πληροφορίας. Το νευρικό μας σύστημα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα σύστημα εισροών-εκροών που κωδικοποιεί μια αναπαράσταση του κόσμου. Η βασική κριτική που ασκεί η ετερόδοξη στην ορθόδοξη θέση για τη μελέτη της όρασης είναι η ακόλουθη:

Έχουμε στην πραγματικότητα τις πλούσιες οπτικές εντυπώσεις τις οποίες

οι ψυχολόγοι της αντίληψης και οι άνθρωποι τυπικά υποθέτουν όταν βλέπουν; Ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός επιστημόνων και φιλοσόφων αμφισβητεί αυτήν τη βασική προϋπόθεση της ορθόδοξης στάσης. ...Δεν βλέπουμε αυτά που πιστεύουμε ότι βλέπουμε. ...Αυτή η πρόκληση εγείρει μια νέα μορφή σκεπτικισμού για την εμπειρία. Ενώ ο παραδοσιακός σκεπτικισμός έθετε υπό αμφισβήτηση το αν μπορούμε να γνωρίζουμε, στη βάση της εμπειρίας, ότι τα πράγματα είναι όπως τα βιώνουμε, ο νέος σκεπτικισμός αμφισβητεί το αν διαθέτουμε την αντιληπτική εμπειρία που πιστεύουμε ότι έχουμε. Η αντιληπτική συνείδηση, σύμφωνα με το νέου τύπου σκεπτικισμό, είναι ψευδής συνείδηση. Η αντιληπτική εμπειρία είναι μια μεγάλη πλάνη (Noë και Thompson 2002: 7-8).

Η ετερόδοξη προσέγγιση στην όραση επιμένει ότι η φαινόμενη/φαινομενική συνείδηση δεν είναι ούτε πλούσια ούτε έχει λεπτή υφή ούτε είναι λεπτομερειακή. Οι υποστηρικτές της ύπαρξης της φαινόμενης συνείδησης πλανώνται ακόμα και για την ίδια την περιγραφή της φαινομενολογίας της εμπειρίας, για το κατά πόσο δηλαδή μπορούμε να υποθέτουμε ότι μια εμπειρία είναι *στατική και το περιεχόμενο αποκαλύπτεται από το περιεχόμενο μιας φωτογραφίας*. Μας φαίνεται ότι η οπτική, για παράδειγμα, εμπειρία παρουσιάζεται μέσω *πλούσιων εικόνων που συλλαμβάνουν ό,τι βρίσκεται μπροστά μας σε καθαρή εστίαση και με ομοιογενή λεπτομέρεια*. Ανοίγοντας τα μάτια μας, όλα μας δίνονται σύμφωνα με την «ορθόδοξη εικόνα». Στο *Consciousness Explained* (1991) ο Daniel Dennett χρησιμοποιεί το παρακάτω παράδειγμα για να δείξει ότι δεν μπορούμε να παίρνουμε την κοινή φαινομενολογία της εμπειρίας μας at face value,

Πάρε μια τράπουλα και αντικατάστησε μια κάρτα χωρίς να βλέπεις σε ποια φιγούρα αντιστοιχεί. Κράτα την στα αριστερά ή στα δεξιά του οπτικού σου πεδίου, αλλά να είσαι προσεκτικός, ώστε να συνεχίσεις να κοιτάζεις ευθεία [κάποιο σταθεροποιητικό σημείο]. ...Θα διαπιστώσεις ότι δεν μπορείς καν να πεις αν είναι κόκκινη ή μαύρη η φιγούρα. Παρόλ' αυτά, έχεις καθορισμένη συνείδηση οποιασδήποτε κίνησης της κάρτας. Βλέπεις κίνηση χωρίς να μπορείς να δεις ούτε το σχήμα ούτε το χρώμα του αντικειμένου που κινείται. Τώρα άρχισε να μετακινείς την κάρτα προς το κέντρο του οπτικού σου πεδίου κοιτάζοντας πάλι ευθεία μπροστά. ...Θα σε εκπλήξει το πόσο κοντά στο κέντρο μπορείς να κινήσεις την κάρτα, χωρίς όμως να είσαι σε θέση να τη διακρίνεις (Dennett 1991: 53-4).

Ο Dennett αμφισβητεί το κατά πόσο ρόλος της αντίληψης είναι η κατασκευή μιας **πλούσιας** αναπαράστασης του κόσμου. Κάποια από τα επιστημονικά τεκμήρια που αντιτίθενται στην «ορθόδοξη» εικόνα είναι τα εξής: Το οπτικό πεδίο δεν έχει καθαρή εστίαση από το κέντρο στην περιφέρεια. Επίσης το τυφλό σημείο της όρασης υπάρχει, παρά το γεγονός ότι εμείς δεν έχουμε φαινομενολογική συνείδησή του. Η εμπειρία μας δεν είναι πλούσια.

Αυτό το δείχνουν διάφορα παραδείγματα, λόγου χάρη, η αβλεψία μεταβολών (change-blindness), όπου δεν βλέπουμε κάτι που βρίσκεται στο οπτικό μας πεδίο και μεταβάλλεται, όπως έναν γορίλλα που μπαίνει σε κάποιον αγώνα μπάσκετ ενώ παρακολουθούμε τους παίκτες. Είναι μάλλον απίθανο να έχουμε συγκρατήσει σε μια εξαιρετικά βραχεία εικονική μνήμη όλες τις λεπτομέρειες της σκηνής μπροστά μας. Η λεπτομέρεια της φαινομενικής εμπειρίας είναι σαν τη ψευδαίσθηση του φωτός του ψυγείου (the refrigerator light illusion): όταν ανοίγεις το βράδυ το ψυγείο, νομίζεις ότι το φως του ήταν πάντα ανοιχτό. Λανθασμένα εικάζεις ότι η εύκολη πρόσβαση σε κάθε τύπου λεπτομέρεια μέσω της *κίνησης* είναι σαν να βλέπεις την ίδια τη λεπτομέρεια. Η λεπτομέρεια εμφανίζεται στην εμπειρία μόνο όταν κάτι το *προσέχουμε* ενεργά. Είναι διαθέσιμη ως πληροφορία στο περιβάλλον. Δεν ήταν εκεί πριν την προσπάθειά σου να αποκτήσεις πρόσβαση σε αυτήν, πριν *κάνεις* κάτι. Ανακαλύπτουμε κάτι εστιάζοντας την προσοχή μας σε αυτό. Προκύπτει επομένως ένα νέο ερώτημα αναφορικά με την επιστήμη της όρασης. Το πρόβλημα για την ετερόδοξη άποψη είναι αντίστροφο από αυτό που θέτει η ορθόδοξη επιστήμη: «Γιατί σου φαίνεται ότι βλέπεις τόσο *πολλά* ενώ στην πραγματικότητα βλέπεις τόσο *λίγα*;» (Noë & Thompson 2002: 10).

Συχνά η εξαιρετική γραμμή για τις σωματικές αισθήσεις και τη φαινόμενη συνειδητότητα *στηρίζεται φιλοσοφικά* στην (εννοιολογική-conceptualism) θέση ότι η αντίληψη δεν είναι παρά η προδιάθεση για την απόκτηση μιας κρίσης/πεποίθησης ή η υπόρητη γνώση των κανονικοτήτων που διέπουν τις μεταβολές των αντικειμένων σε διαφορετικές περιστάσεις. Η αντιληπτική γνώση συγκροτείται από μια άμεση, μη συναγωγική κρίση που αποκτάς στο παρόν για το σώμα σου και το περιβάλλον. Το αντιληπτικό περιεχόμενο (perceptual content) είναι το περιεχόμενο της πεποίθησης που αποκτάς άμεσα στο παρόν. Για παράδειγμα αν γράφεις στον υπολογιστή σου, το περιεχόμενο είναι η άμεση κρίση που αποκτάς ότι γράφεις στον υπολογιστή σου. Η οπτική εμπειρία ψαριών σε μια γυάλα έχει ως περιεχόμενο το περιεχόμενο της άμεσης πεποίθησης ότι βλέπεις κάποια ψάρια σε μια γυάλα. Συνεπώς το αντιληπτικό περιεχόμενο είναι το περιεχόμενο της πεποίθησης που αποκτάς όταν έχεις οπτικές ή άλλου τύπου εμπειρίες.

Οι δοξαστικές θέσεις για την αντίληψη ξεκινούν από την παραπάνω θέση. Αποσυνδέουν την αντίληψη από τα φαινόμενα χαρακτηριστικά της. Αντιμετωπίζουν τη λειτουργία της αντίληψης ως την *απόκτηση* κάποιας πεποίθησης για το παρόν. Μια και το περιεχόμενο μιας πεποίθησης δεν είναι ουσιωδώς φαινομενολογικό, (όπως της πεποίθησης ότι $1+1=2$) το αντιληπτικό περιεχόμενο δεν χρειάζεται να ενέχει τις αισθήσεις. Οπότε οι αισθήσεις μη μετέχοντας στο αντιληπτικό περιεχόμενο συνήθως εξαλείφονται ή υποστηρίζεται ότι και οι πεποιθήσεις ενέχουν φαινομενολογία ή τίθενται στην αρχική αιτιακή αλυσίδα που οδηγεί στην άμεση αντιληπτική κρίση.

Υπάρχουν και πιο μετριοπθείς εκφάνσεις της σιωπής των αισθήσεων εκτός από την *εξάλειψη των αισθήσεων από το αντιληπτικό περιεχόμενο*. Πιο χαρακτηριστική είναι η άποψη που υποστηρίζει πως ο ρόλος των σωματικών αισθήσεων μπορεί να εξηγηθεί στη βάση της εκδήλωσης *qualia* (εγγενών ιδιοτήτων της εμπειρίας) που απλώς συνοδεύουν ενδεχομενικά την ενδιαφέρουσα αντιληπτική πράξη, ενώ ταυτόχρονα συγκροτούν το φαινόμενο/φαινομενικό (*phenomenal*) χαρακτήρα μιας εμπειρίας. Ωστόσο δεν διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο ούτε στην παραγωγή μιας αντιληπτικής κρίσης ούτε στη δικαιολόγησή της. Το πολύ να εμφανίζονται στα περιεχόμενα των αντιληπτικών κρίσεων ως φαινόμενες ή παρατηρησιακές έννοιες που δεν τις μοιράζονται αναγκαστικά διαφορετικά υποκείμενα, αλλά τίποτε στην παραπάνω εικόνα δεν δικαιολογεί το μυστηριώδη ρόλο που παίζουν, το να μετέχουν στο περιεχόμενο τέτοιων κρίσεων. Μια άλλη συναφής εικόνα είναι αυτή κατά την οποία τα *qualia* *συνοδεύουν ενδεχομενικά* τις ενδιαφέρουσες αντιληπτικές και γνωστικές κρίσεις.

Σύμφωνα με αυτήν την εικόνα είναι δυνατή η αποσύνδεση των αισθήσεων από την ίδια την αντιληπτική πράξη και τη δικαιολόγησή της, όπως υποδεικνύουν τα ζόμπι και οι ασθενείς με τυφλή όραση. Ο ασθενής με τυφλή όραση έχει ένα σκότωμα στο οπτικό του πεδίο λόγω βλάβης στην περιοχή V_1 . Ωστόσο μπορεί να προβλέψει τέλεια αυτό που λαμβάνει χώρα στο τυφλό οπτικό του πεδίο αν ερωτηθεί, ιδιαίτερα σε σχέση με ιδιότητες κίνησης και προσανατολισμού. Τα ζόμπι μπορούν να αντιληφθούν και να κάνουν όσα κάνουμε, παρότι δεν μπορούν να αισθανθούν τίποτα, σύμφωνα με το γνωστό σενάριο. Παρ' όλα αυτά, δεν στερούνται αυτό το κάτι ιδιαίτερο που θα τους επιτρέψει να αντιληφθούν πώς να πράξουν ή πώς να κινηθούν εδώ και εκεί. Αυτό που κατά τα φαινόμενα τους λείπει είναι η αδυναμία να καταδείξουν με κάποιον τρόπο αυτό που τους παρουσιάζεται, η **πραγματική συνειδητή** οπτική εμπειρία. Αν η παραπάνω εικόνα είναι ορθή, θα μπορούσαμε να δρούμε με τον τρόπο που δρούμε χωρίς να έχουμε συνειδητές οπτικές εμπειρίες.

Μια άλλη συναφής άποψη είναι ότι οι σωματικές αισθήσεις τοποθετούνται εκτός του

χώρου του νοήματος ή της αντικειμενικότητας, καθώς και της δικαιολόγησης. Είναι σημασιολογικά αδρανείς. Για να αποκτήσουν νόημα, πρέπει να επενεργήσει σε αυτές μια *περαιτέρω διεργασία* νοηματοδότησης ή συνδέονται και πληροφορούν αιτιακά ένα ανεξάρτητο σύστημα πεποιθήσεων (που είναι και αυτό που στην πραγματικότητα καθιστά ένα σύστημα πραγματικά γνωσιακό). Όπως το θέτει ο Gareth Evans,

[Φ]τάνουμε στη συνειδητή αντιληπτική εμπειρία όταν η αισθητηριακή εισροή δε συνδέεται μόνο με προδιαθέσεις για συμπεριφορά. ...ίσως σε μια αρχαία φυλογενετικά περιοχή του εγκεφάλου, αλλά αποτελεί την εισροή σε ένα στοχαζόμενο, που εφαρμόζει έννοιες, συλλογιστικό σύστημα. ... Όταν υπάρχει αυτή η περαιτέρω σύνδεση, μπορούμε να πούμε ότι το πρόσωπο και όχι κάποιο μέρος του εγκεφάλου του συλλέγει και διαθέτει την πληροφορία (Evans 1982: 158).

Σύμφωνα με το παραπάνω απόσπασμα η αισθητηριακή εισροή συνιστά συνειδητή κατάσταση κάποιου προσώπου μόνο όταν αποτελεί εισροή σε ένα στοχαζόμενο σύστημα . Η ίδια η αίσθηση είναι σημασιολογικά αδρανής. Η αίσθηση-αντίληψη απλώς αποτελούν την αρχική αισθητηριακή εισροή σε ένα συλλογιστικό σύστημα, μόνες τους δεν έχουν νόημα. Το πολύ η αντίληψη και η αίσθηση να πληροφορεί το εν λόγω σύστημα, ή η αντίληψη να οργανώνει σε μικρότερα πακέτα πληροφορίας την αρχική πλούσια αίσθηση, ωστόσο αυτό δεν μεταφράζεται στο τελικό προϊόν της εκροής του αντιληπτικού περιεχομένου που είναι ουσιωδώς διανοητικό. Η αίσθηση πληροφορεί ή συνδέεται αιτιακά με κάποιο πρόσθετο σύστημα και μόνο τότε ένα πρόσωπο έχει συνειδητή οπτική, για παράδειγμα εμπειρία.

Μια έκφραση της σιωπής των αισθήσεων που όμως τους αποδίδει αιτιακό, αν όχι σημασιολογικό ή δικαιολογητικό ρόλο είναι του Donald Davidson,

Τίποτε δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο για μια πεποίθηση εκτός από μια άλλη πεποίθηση. Η σχέση ανάμεσα σε μια αίσθηση και μια πεποίθηση δεν είναι λογική, καθώς οι αισθήσεις δεν είναι πεποιθήσεις ή άλλες προτασιακές στάσεις. Ποια είναι τότε η σχέση; Η απάντηση πιστεύω είναι προφανής: η σχέση είναι αιτιακή.

Οι αισθήσεις προκαλούν κάποιες πεποιθήσεις, και με αυτήν τη σημασία είναι η βάση ή ο λόγος τέτοιων πεποιθήσεων. Ωστόσο μια αιτιακή εξήγηση κάποιας πεποίθησης δεν εξηγεί το πώς ή το γιατί η πεποίθηση είναι δικαιολογημένη (Davidson 1986: 310-1).

Η εξήγηση που δίνεται είναι πως, ενώ οι προτασιακές στάσεις εμπλέκονται σε ένα δίκτυο που επιτρέπει τις λογικές διασυνδέσεις περιεχομένων, οι αισθήσεις είναι δικαιολογητικά, γνωστικά

και σημασιολογικά αδρανείς. Το πολύ να χαρακτηρίζουν την αιτιακή αλυσίδα στη γνωστικά χρήσιμη πεποίθηση. Οι ίδιες οι αισθήσεις όμως δεν μπορούν να παίξουν οποιοδήποτε γνωσιολογικό ρόλο, αν και προκαλούν κάτι τουλάχιστον σύμφωνα με τον Davidson.

Η προσπάθεια να συμπεριληφθεί η εμπειρία στις προτασιακές στάσεις αποτελεί γνώρισμα του ορθόδοξου όπως χαρακτηρίζω τη θέση προθετικισμού (intentionalism) (Byrne 2001, 2005, 2009), της θέσης ότι η εμπειρία είναι μια προτασιακή στάση όπως άλλες προτασιακές στάσεις (δες. 3.).

Δεν εξετάζονται πτυχές της σιωπής των αισθήσεων όπως αντανακλώνται στη φιλοσοφία της γλώσσας. Η ιδέα που προσπαθώ να αναδείξω είναι ότι οι αισθήσεις δεν μπορούν παρά να παίρνουν την αναφορά τους στα πλαίσια αισθητηριακών πεδίων ή φαινόμενων χώρων.

Ένας ιστορικός λόγος που συνεργεί στην εχθρότητα απέναντι στις αισθήσεις είναι το επιχείρημα του Wittgenstein εναντίον της δυνατότητας ύπαρξης κάποιας ιδιωτικής γλώσσας. Μια συνέπεια από την αδυναμία κατασκευής κάποιας ιδιωτικής γλώσσας στη βάση ονομασίας επαναλαμβανόμενων αισθήσεων είναι ο εξορκισμός των αισθήσεων από το αληθοκαταστασιακό ή το πραγματιστικό νόημα. Ο μη εννοιολογιστής (non conceptualist) **αντιστρέφει** το επιχείρημα της ιδιωτικής γλώσσας. Η αδυναμία επαναταυτοποίησης μιας προηγούμενης αίσθησης τώρα, ή ονομασίας της με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί εκ νέου μια αρχική λέξη που κατασκευάσαμε για αυτή, δείχνει μαζί με κάποια εμπειρικά δεδομένα ότι οι ικανότητες αντιληπτικής διάκρισης υπερβαίνουν τις εννοιολογικές ικανότητες αναγνώρισης κάποιου πράγματος ως κάποιου πράγματος. Γιατί όμως η αδυναμία επαναγνώρισης μιας φευγαλέας αίσθησης υποδεικνύει την ανικανότητά της να μετέχει στο γλωσσικό νόημα ή στο περιεχόμενο γενικά; Η αδυναμία επανονομασίας μιας αίσθησης δεν υποδεικνύει την αδυναμία της αίσθησης να μετέχει στο γλωσσικό και δημόσιο νόημα. Καταδεικνύει ότι το αντιληπτικό περιεχόμενο αν βασίζεται στις αισθήσεις δεν είναι εννοιολογικό περιεχόμενο. Αυτό ισχύει αν το εννοιολογικό περιεχόμενο όντως ταυτίζεται με περιεχόμενο που ενέχει τη χρήση εννοιών τις οποίες μπορούμε να εφαρμόζουμε σε όλες τις περιπτώσεις όπου κάτι *εμπίπτει σε μια έννοια*, με συστηματικό τρόπο (ώστε οι έννοιες να είναι κάτι σαν γενικές κατηγορίες).

Η περιθωριοποίηση των αισθήσεων από το γλωσσικό νόημα, με δεδομένο ότι οι αισθήσεις δεν έχουν κριτήρια επαναταυτοποίησης όπως οι έννοιες, εξασφαλίζεται και μέσω πρόσθετων οδών για τη σωστή χρήση των λέξεων σε μια κοινότητα. Παράδειγμα αυτού είναι η θέση ότι,

Συχνά. ...μια λέξη που ονομάζει χρώμα δε σημαίνει την υποκειμενική μας αίσθηση, η οποία δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν συμφωνεί με την αίσθηση οποιουδήποτε άλλου (Wittgenstein 1993: 231).

Σύμφωνα με τέτοιου είδους απόψεις περί της σωστής χρήσης όρων που ονομάζουν χρώματα ή πόνους, ισχύει μια αρχή κανονικότητας. Η αρχή που υποστηρίζει ότι, όταν οι κανονικοί παρατηρητές χρησιμοποιούν το ίδιο όνομα για ένα χρώμα, τότε αναφέρονται με τον κατάλληλο τρόπο σε αυτό. Σε αυτή τη συμφωνία συνίσταται η σωστή χρήση της ορολογίας για τα χρώματα. Ομοίως, για να καθορίσουμε το νόημα του «πόνου», δεν χρειάζεται να αναφερθούμε καν στην ίδια την αίσθηση του πόνου σε κάποιο χάρτη ή εικόνα του σώματος. Ο καθορισμός της αναφοράς του «πόνου» δεν γίνεται μέσω της αίσθησης του πόνου στο σώμα μας. Δεν υπάρχει επομένως τίποτα που να εγγυάται πως η αίσθηση του πόνου μετέχει στον καθορισμό του νοήματος του όρου «πόνος», και ακριβώς για αυτό τίθεται η αρχή της κανονικότητας. Ωστόσο η αναφορά του «πόνου» είναι στο σώμα μου.³

Στην εργασία αυτή αναδεικνύονται ορισμένες μόνο από τις ποικίλες εκφάνσεις της σιωπής των αισθήσεων όπως εμφανίζονται σε συγκεκριμένες θέσεις για τη φύση της αντίληψης. Μια από αυτές εκδηλώνεται μέσω αυτού που χαρακτηρίζω, ακολουθώντας τον Crane (2001), ως το γλωσσικό κριτήριο της προθετικότητας ως εντασιακότητας (Quine, Chisholm, Davidson). Στην έκτασή του παραδοσιακά περιλάμβανε τις προτασιακές στάσεις, όπως τις πεποιθήσεις, τις επιθυμίες, τις ελπίδες, τις προθέσεις. Σύμφωνα με το κριτήριο, όπως κατανοείται αρχικά, οι προθετικές καταστάσεις (intentional states) είναι προτασιακές στάσεις (propositional attitudes). Πολύ γενικά οι προτασιακές στάσεις κατανοούνται ως διαφορετικές *στάσεις* απέναντι σε καταστάσεις πραγμάτων που μπορούν να περιγραφούν μέσω ρημάτων όπως πιστεύω ότι, ελπίζω ότι, αντιλαμβάνομαι ότι_π. Οι σωματικές αισθήσεις, από την άλλη μεριά σύμφωνα με την αρχική κατανόηση του κριτηρίου δεν είναι προτασιακές στάσεις, δεν στρέφονται ή αναφέρονται ή κατευθύνονται σε καταστάσεις πραγμάτων διακριτές από τις ίδιες, είναι ανόητες ή αυτοαναφορικές, δείχνουν μόνο την παρουσία τους. Η θέση του περιεχομένου (The Content View) προσπαθεί να αντιμετωπίσει κάπως αυτό το πρόβλημα των δοξαστικών θέσεων, (ότι δεν εξηγεί τη φαινομενολογία της αντιληπτικής εμπειρίας) υποστηρίζοντας ότι η «εμπειρία» είναι μια προτασιακή στάση όπως άλλες, ανάλογη με την πεποίθηση, η οποία όμως δεν ανάγεται στην

---

³ Η εικόνα της σιωπής των αισθήσεων επιδρά και σε μοντέλα έλλογης εξήγησης των πράξεων κάποιου προσώπου, καθώς οι αισθήσεις αντανakλώνται σε τέτοια μοντέλα μόνο μέσω προτασιακών επιθυμιών, και αυτές μπορούν να επιδράσουν μέσω του περιεχομένου τους στην πράξη.

πεποίθηση. Στα εντασιακά πλαίσια (intentional contexts) αποτυγχάνουν ορισμένες αρχές που ισχύουν σε εκτασιακά πλαίσια. Αποτυγχάνει η υπαρκτική γενίκευση και η αντικατάσταση των όρων με την ίδια αναφορά. Στο βαθμό που ο λόγος για το φαινομενικό φαίνεσθαι είναι εντασιακός το ίδιο ισχύει όταν λέμε ότι κάτι μου φαίνεται μπλε, ή κάτι φαίνεται σφαιρικό.

Ένας λόγος που συνδέεται με την αποδοχή της σιωπής των αισθήσεων είναι η πεποίθηση ότι η πραγματική συνείδηση των έλλογων όντων είναι κατά κανόνα γλωσσική και ταξινομητική. Αντανακλάται σε θέσεις που συλλαμβάνουν τη φαινόμενη συνείδηση ως το δειγματισμό μιας ανώτερης τάξης σκέψης για πρώτης τάξης καταστάσεις. Το γεγονός της συνειδητότητας ερμηνεύεται στη βάση ότι έχω συνείδηση πως βρίσκομαι σε μια κατώτερου τύπου κατάσταση. Στη δυνατότητα δηλαδή μιας κατάστασης να διαδοθεί σε ένα ανώτερο σύστημα, να είναι άμεσα διαθέσιμη να αποτελέσει το αντικείμενο μια σκέψης δεύτερης τάξης για αυτήν. Αυτό που σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία καθιστά μια κατάσταση φαινόμενα συνειδητή είναι η δυνατότητα να μπορεί να αποτελεί το αντικείμενο μιας δεύτερης τάξης σκέψης γι' αυτήν. Για να δω κάτι κόκκινο πρέπει να αποκτήσω μιας δεύτερης τάξης σκέψη για την πρώτου τύπου κατάσταση.

Η περιθωριοποίηση του αισθητηριακού χαρακτήρα της φαινόμενης συνείδησης είναι προφανής συνέπεια και της παραπάνω θέσης, όπου η φαινομενολογία εξαντλείται από τη δυνατότητα να μπορεί κανείς να σκεφτεί για κάτι (πιθανόν επ' άπειρον). Αλλά γιατί να υποθέσουμε ότι έχουμε τη δυνατότητα να σκεφθούμε περί οτιδήποτε του οποίου έχουμε εμπειρία ή να το προσέξουμε; Δεν είναι δυνατό να βιώνουμε κάποια πράγματα δίχως να έχουμε την ταυτόχρονη ικανότητα να σκεφθούμε γι' αυτά ή δίχως να δίνουμε ιδιαίτερη σημασία στο φαινόμενο χαρακτήρα τους;

Η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη. Στο κεφάλαιο 1. τίθεται το πρόβλημα της αντίληψης. Στην ενότητα 1.1 εκτίθεται μια εκδοχή του επιχειρήματος της πλάνης/παραίσθησης. Στη συνέχεια εξετάζονται διεξοδικά καθεμιά από τις προκείμενες του επιχειρήματος. Το αίνιγμα της εμπειρίας είναι μια αντινομία, η οποία, σύμφωνα με τον Valberg (1992), ανακλύπει μόλις πάρουμε δύο διαφορετικές στάσεις απέναντι στην εμπειρία μας: *να είμαστε ανοιχτοί σε αυτήν* ή *να αναστοχαζόμαστε για αυτήν και οδηγεί σε ένα παράδοξο*. Το παράδοξο είναι ότι δεν μπορούμε να συμβιβάσουμε τις μεταβάσεις σκέψεων που προκύπτουν από το να ακολουθούμε ή τη μια ή την άλλη οδό. Από τη μια μεριά, όταν αναστοχαζόμαστε για την εμπειρία, συνειδητοποιούμε ότι τα αντικείμενά της δεν μπορεί παρά να είναι τα άμεσα χρονικά αντικείμενα της συνειδησιακής ροής του παρόντος, οτιδήποτε είναι δεικτικά άμεσο *στο παρόν* στην εμπειρία, δεν είναι σαφές όμως το αν υπάρχουν ανεξάρτητα από εμάς. Εξαφανίζονται αν απλώς βγούμε από το δωμάτιό μας.

Από την άλλη, όταν είμαστε ανοιχτοί στην εμπειρία, δεν μπορούμε παρά να τα αντιμετωπίζουμε ως πράγματα με ανεξάρτητη χωρική ύπαρξη, τα οποία συνεχίζουν να υπάρχουν ακόμα και όταν δεν τα αντιλαμβανόμαστε.

Αυτή η τάση να εναγκαλίσει το αντικείμενο στο χρονικό παρόν δεν επεκτείνεται στην αναφορά ή τη σκέψη γενικά. Δεν δυσκολευόμαστε να αναφερθούμε σε ή να σκεφτούμε αντικείμενα που δεν υπάρχουν πια. Ωστόσο η προδιάθεσή μας είναι να πούμε ότι, αν τέτοια πράγματα δεν μπορούν να είναι *τόρα* αντικείμενα εμπειρίας, δεν είναι δυνατό να είναι *παρόντα* στην εμπειρία (Valberg 1992: 5).

Ο Valberg διακρίνει τα εσωτερικά αντικείμενα της εμπειρίας από τα εξωτερικά αντικείμενα που είναι Π/πράγματα, τα οποία μπορούν πάντα να υπάρχουν και ανεξάρτητα από την παρούσα στιγμή. Το ουσιαστικό γνώρισμα των δεύτερων είναι ότι καταλαμβάνουν χώρο, ενώ τα αντικείμενα της εμπειρίας είναι δεικτικά διαθέσιμα *τόρα*. Στην περίπτωση των αντικειμένων της εμπειρίας δεν μπορούμε να διακρίνουμε την παρουσία τους από την ύπαρξή τους. Από την άλλη, όταν είμαστε ανοιχτοί στην εμπειρία, δεν μπορούμε παρά να τα αντιμετωπίζουμε ως πράγματα με ανεξάρτητη χωρική ύπαρξη, τα οποία συνεχίζουν να υπάρχουν και όταν δεν τα αντιλαμβανόμαστε. Η παρουσίαση του επιχειρήματος της ενότητας 1.1 διαφέρει κάπως από την ενδιαφέρουσα ανάλυση του επιχειρήματος της πλάνης από τον Valberg. Ο Valberg υποστηρίζει ότι το συμπέρασμα του προβληματικού συλλογισμού δεν είναι η θέση ότι δεν υπάρχουν εξωτερικά αντικείμενα αλλά ότι, *Οτιδήποτε είναι παρόν υπάρχει μόνο όσο είναι παρόν* (Valberg 1992: 9).

Όπως παρουσιάζεται στην ενότητα 1.1, το συμπέρασμα του επιχειρήματος αναδεικνύει τη διαφορά ανάμεσα στο εμμενές αντικείμενο της αντίληψης και σε κάποιο Πράγμα/πράγμα ή ότι όλες οι περιπτώσεις είναι κακές περιπτώσεις, περιπτώσεις όπου μέρος της *επαφής με την πραγματικότητα* είναι προβληματικό. Το συμπέρασμα είναι ότι δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα καλές περιπτώσεις όπως υποθέταμε. Στην πιο γενική εκδοχή του και για πολλούς στην πιο δυνατή του, το επιχείρημα της πλάνης είναι το επιχείρημα της παραίσθησης (hallucination) δηλαδή είναι το ερώτημα «Ποιο είναι το σκοτεινό αντικείμενο της παραίσθησης;». Στη βάση των διαφορετικών απαντήσεων στο ερώτημα μπορούμε να ταξινομήσουμε και θέσεις για τη φύση της αντίληψης. Μια διαδεδομένη κίνηση σήμερα είναι η άρνηση να μιλήσουμε για το σκοτεινό αντικείμενο της παραίσθησης.

Μια προσπάθεια για να *μη ξεκινήσει* καν το επιχείρημα της πλάνης είναι η άρνηση της συχνότητας ή της σημασίας του γεγονότος ότι πλάνες και παραισθήσεις υφίστανται. Μια άποψη

είναι ότι οι οπτικές και άλλου τύπου πλάνες λαμβάνουν χώρα *σπάνια*. Αυτή η αντίρρηση δεν είναι σοβαρή. Η ποικιλία των οπτικών πλανών είναι προφανής αν αναζητήσει κάποιος την ανάλογη βιβλιογραφία και η συχνότητά τους δεν μπορεί να αμφισβητηθεί εύλογα. Μια άλλη σχετική άποψη για την άρνηση του βήματος της γενίκευσης από τις κακές στις καλές περιπτώσεις (βλ. Frede 1987) είναι ότι μπορούμε να *μάθουμε* να μην πλανώμαστε από τις πλάνες. *Μαθαίνουμε* ότι, μόλις βάλουμε ένα ξύλο στο νερό, αυτό φαίνεται σπασμένο, ή ότι βλέποντας το είδωλό μας σε κάποιο καθρέφτη συνειδητοποιούμε άμεσα ότι είμαστε εμείς που καθρεπτιζόμαστε εκεί. Οπότε μαθαίνουμε να μην πλανώμαστε όταν μπορούμε να επέχουμε από την αποδοχή αυτοπαρουσιαζόμενων σκέψεων που σχετίζονται με τέτοιες περιπτώσεις, αφού πρώτα εξοικειωθούμε κάπως με αυτές. Δεν μπορούμε να το μάθουμε *με τη μια*. Σύμφωνα με τον Austin, *η οικειότητα αποδυναμώνει την πλάνη*. Το πρόβλημα με αυτή τη σαγηνευτική πρόταση είναι πως όχι μόνο ορισμένες οπτικές πλάνες συνεχίζουν να υφίστανται παρά τη γνώση μας για τον παραπλανητικό τους χαρακτήρα, αλλά και πως είναι *χρήσιμες* όσον αφορά την προσπάθεια εξέτασης της οπτικής αντίληψης. Παράδοξα το κλειδί για να κατανοήσουμε τη *σωστή* λειτουργία του αντιληπτικού συστήματος είναι στη βάση των γεωμετρικών και άλλων ψευδαισθήσεων. Το ζήτημα δεν είναι να επέχουμε από την πλάνη, μια και συχνά δεν μπορούμε να το κάνουμε. Το ζητούμενο είναι *α* να εξηγήσουμε πώς ορισμένες πλάνες (illusions) ενδεχομένως μας δίνει ενδιαφέρουσες ενδείξεις για την *ορθή* λειτουργία του αντιληπτικού συστήματος.

Οι παραπάνω (διαζευκτικές) κινήσεις, δηλαδή η άρνηση της συχνότητας ή της σημασίας των οπτικών και άλλων πλανών, και η ιδέα ότι μπορούμε να μάθουμε να τις αποφεύγουμε διευκολύνουν και την άρνηση του βήματος της γενίκευσης από τις κακές στις καλές περιπτώσεις, δηλαδή από τις περιπτώσεις πλάνης ή παραίσθησης σε αληθοεπείς εμπειρίες. Η διαζευκτική θέση αρνείται πως ό,τι ισχύει για τις παραισθητικές (hallucinatory) ή παραπλανητικές (non veridical/falsidical) περιπτώσεις (αναλόγως πώς τις ορίζει) ισχύει και για τις καλές. Επίσης αρνείται ότι η παραίσθηση (hallucination) έχει *κρυφή φύση* ή ότι μπορούμε να χαρακτηρίσουμε με θετικό τρόπο το σκοτεινό αντικείμενό της. Η κίνηση της διαζευκτικής θεωρίας είναι προβληματική στο βαθμό που αναζητούμε μια *θετική* απάντηση στο ερώτημα.

Στο πρώτο κεφάλαιο ακολουθώντας ανάμεσα σε άλλους τον A. D. Smith (2002) και τον Scott Sturgeon (2000) υποστηρίζω ότι η διαζευκτική θεωρία (disjunctivism) που διαφοροποιεί ριζικά την αντίληψη από την πλάνη δεν δίνει ικανοποιητική απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης (the argument from illusion). Η διαζευκτική θεωρία, όταν αρνείται απλώς το βήμα της γενίκευσης από τις «κακές» στις «καλές» περιπτώσεις, δεσμεύεται στη θέση ότι

ο καλύτερος τρόπος εξατομίκευσης του αντιληπτικού περιεχομένου είναι μέσω μια διάζευξης περιεχομένων. Για παράδειγμα, αν ένα υποκείμενο αντιληφθεί μια μπάλα επάνω σε έναν κύβο, το περιεχόμενο της οπτικής του εμπειρίας αναπαρίσταται σύμφωνα με τη διαζευκτική θέση:

<είναι ΣΑ ΝΑ ΒΛΕΠΩ επάνω (μπάλα, κύβο)>,

δηλαδή

<βλέπω μια μπάλα επάνω σε έναν κύβο ή έχω παραίσθηση ότι βλέπω μια μπάλα επάνω σε έναν κύβο>.

Παρατηρούμε ότι η διαζευκτική θέση δεν εξατομικεύει σωστά το αντιληπτικό περιεχόμενο. Επιτρέπε να μεταβαίνουμε διαρκώς από έναν τύπο συνειδητότητας αισθητηριακών δεδομένων σε άλλου τύπου συνειδητότητας πραγμάτων, μια και σε περιπτώσεις παραίσθησης ή και πλάνης έχουμε συνειδητότητα των δικών μας αισθητηριακών δεδομένων, ενώ στις καλές περιπτώσεις έχουμε συνειδητότητα πραγμάτων. Συχνά η διαζευκτική θέση προκειμένου να αρνηθεί το βήμα της γενίκευσης από τις κακές στις καλές περιπτώσεις φτάνει στη μάλλον διόλου εύλογη από φαινομενολογική οπτική άποψη ότι *μια παραίσθηση, μια πλάνη και μια ποιοτικά ίδια ορθή εμπειρία έχουν ίδια φαινομενολογία*. Για παράδειγμα, ο Austin γράφει χαρακτηριστικά προκειμένου να αρνηθεί το βήμα της γενίκευσης από τις κακές στις καλές περιπτώσεις,

Απλώς δεν είναι αλήθεια (it is simply not true) ότι το να βλέπεις ένα φωτεινό πράσινο μετείκασμα σε ένα λευκό τοίχο είναι ακριβώς το ίδιο με το να βλέπεις μια φωτεινή πράσινη επιφάνεια χρώματος στον τοίχο ή το ότι να βλέπεις ροζ ποντίκια μοιάζει με το να έχεις παραίσθηση ότι βλέπεις ροζ ποντίκια, ή. ... ότι το να βλέπεις ένα ξύλο να αντανακλάται στο νερό είναι σαν να βλέπεις ένα σπασμένο ξύλο

(Austin 1962: 49)

Το παραπάνω το διαψεύδει η φαινομενολογία μας άμεσα, απ' ό,τι φαίνεται. Η διαζευκτική θέση στην αφελή ρεαλιστική της εκδοχή (naïve realism), προτείνει την άποψη ότι η αντίληψη *συγκροτείται* από τα εξωτερικά αντικείμενα και συστήνει μια άμεση σχεδόν *sui generis* σχέση με αυτά. Με αυτόν τον τρόπο η αφελής διαζευκτική θέση προσπαθεί να εκφράσει το γεγονός της *άμεσης φευγαλέας φυσικής παρουσίας* του αντικειμένου της αντίληψης. Αντιμετωπίζει ωστόσο δυσκολίες όσον αφορά την εξήγηση των παραισθήσεων και των πλανών μέσω της αδυναμίας του υποκειμένου να τις διακρίνει από αληθοεπείς αντιλήψεις (που είναι μια περιορισμένη γνωσιολογική σημασία). Ο αφελής ρεαλιστής (Campbell 2002), (Brewer 2008) δυσκολεύεται να χαρακτηρίσει οντολογικά τις παραισθητικές περιπτώσεις χωρίς να εξαναγκαστεί να κάνει

μνεία σε αναπαραστάσεις, που δεν εξηγούν το σχεσιακό ρόλο της εμπειρίας. Η διαζευκτική θέση (στην παραπάνω εκδοχή) προτείνει να υιοθετούμε μια στάση εποχής σε σχέση με την αληθοέπεια/ορθότητα της εμπειρίας μας.

Το επιχείρημα της πλάνης/παραίσθησης, όπως διατυπώνεται στην ενότητα 1.1 φαίνεται να διαφέρει από το σενάριο που βασίζεται στη λογική δυνατότητα συνεχούς εξαπάτησης για την αληθοέπεια της εμπειρίας μου, στη λογική δυνατότητα συνεχών μεταβάσεων από τις καλές στις κακές περιπτώσεις.

Για να εκκινήσει το επιχείρημα, αρκεί η νομολογική ύπαρξη οπτικών και άλλων ψευδαισθήσεων ή παραισθήσεων, μολονότι το υποκείμενο συγχρόνως γνωρίζει ότι υφίσταται μια παραίσθηση ή μια παραπλανητικού τύπου εμπειρία. Με άλλα λόγια, το επιχείρημα της πλάνης και της παραίσθησης φαίνεται να συνδέεται περισσότερο με την ίδια την αισθητηριακή εμπειρία παρά να αφορά άλλες καταστάσεις. Γι' αυτόν τον λόγο, είναι πιο πειστική η εκδοχή του να ονειρεύομαι ότι γράφω στον υπολογιστή, από τη δυνατότητα του κακού δαίμονα να με *εξαπατά*. Στην ενότητα 1.3.3 παρατίθενται τα επιχειρήματα του Crane (2005), του Sturgeon (2000) και του Robinson (1994) υπέρ του κοινού παρονομαστή αληθοεπών, παραπλανητικών και παραισθητικών εμπειριών και κατ' επέκταση και της συνέχειας των περιπτώσεων. Υποθέτω ότι μια απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης δεν χρειάζεται να είναι μόνο *λογικά έγκυρη*, αλλά να είναι και *φαινομενολογικά επαρκής*. Το πρόβλημα της αντίληψης συνδέεται με το πρόβλημα της ύπαρξης του εξωτερικού κόσμου.

Στο κεφάλαιο 2. εκτίθενται μέρη της επιχειρηματολογίας των Hume, P. F. Strawson και του H. H. Price. Κεντρικός στόχος του κεφαλαίου είναι η *περιγραφή* μέσω παραδειγμάτων μιας στροφής στον άμεσο Ρεαλισμό. Επίσης η παράθεση της ενδιαφέρουσας επιχειρηματολογίας του Price για την υπεράσπιση της θέσης ότι *κάτι δίνεται στην αίσθηση*. Εξετάζοντας σε αδρές γραμμές την επιχειρηματολογία του Price (1932), αναδεικνύω το πώς για έναν θεωρητικό των αισθητηριακών δεδομένων, τα αισθητηριακά δεδομένα αποτελούν ένα «ουδέτερο» σημείο εκκίνησης οποιασδήποτε συζήτησης για τη φύση της αντίληψης. Το ερώτημα «τι δίνεται στη συνείδηση *simpliciter*;», είναι νόμιμο για τον Price. Το Δεδομένο δίνεται άμεσα και μη συναγωγικά. Παρατίθενται δύο πολύ βασικές εκδοχές της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων σύμφωνα με τον Firth (1949-50) και την ανταγωνιστική θεωρία του αντιληπτού. Με σημείο εκκίνησης αυτό του H. H. Price και αφού έχει εξεταστεί συνοπτικά τμήμα της επιχειρηματολογίας του P. F. Strawson στο άρθρο «Perception and its Objects», τίθεται το ερώτημα κατά πόσο η έμφαση στον άμεσο Ρεαλισμό είναι σήμερα δικαιολογημένη.

Έχει ανααιρεθεί το επιχείρημα της πλάνης; Ποιες είναι αυτές οι πρόσθετες κινήσεις για την αναίρεσή του; Η απόδοση της προθετικής πλάνης (the intentional fallacy) στη δεύτερη κρίσιμη προκειμένη του επιχειρήματος της πλάνης μπορεί να θεωρηθεί χαρακτηριστική του προθετικισμού (Intentionalism).

Το κεφάλαιο 3 χαρακτηρίζει τη μινιμαλιστική θέση του Προθετικισμού ως τη θέση του περιεχομένου, ακολουθώντας τον Brewer (2008) και τον Byrne (2009). Η προθετικιστική θέση καθοδηγείται από **δοξαστικές θέσεις** για την αντίληψη. Μια διαδεδομένη θέση προθετικισμού (Byrne 2001, 2005) υποστηρίζει ότι η «αντιληπτική εμπειρία» είναι μια προτασιακή στάση σαν τις άλλες. Το περιεχόμενο μιας αντιληπτικής στάσης είναι προτασιακό περιεχόμενο (propositional content).

Υπάρχουν διάφορες εκδοχές δοξαστικών θέσεων για την αντίληψη. Υπό μια ερμηνεία οι αντιλήψεις είναι σκέψεις που αυτοπαρουσιάζονται στο νου, και ο νους καλείται να αποδεχτεί ή να επέχει από αυτές. Το μόνο που τις διαφοροποιεί από άλλες σκέψεις είναι η αιτιακή ιστορία τους. Αυτή εξηγεί τη σημασία της αντιληπτικής παρουσίας στη σκέψη. Συχνά τέτοιες θέσεις υποθέτουν ότι υπάρχει μόνο μια αποδεικτική χρήση του λόγου περί φαινομένων. Όταν λέμε ότι κάτι φαίνεται με κάποιον τρόπο, αυτό σημαίνει ότι αποκτούμε ενδείξεις για την εποχή από ή αποδοχή κάποιας σκέψης. Όμως οι ίδιες οι αντιληπτικές σκέψεις δεν χαρακτηρίζονται ουσιαστικά από τη φαινομενολογία τους και δεν είναι σαφές το πώς μπορούμε να επέχουμε από την εμπειρία μας τελικά. Μια πιο σύγχρονη διατύπωση δοξαστικών θέσεων είναι εκείνη του Armstrong (1968). Ο Armstrong υποστηρίζει ότι μια αντιληπτική εμπειρία ταυτίζεται με την πεποίθηση που αποκτά κάποιος για την τωρινή κατάσταση του σώματός του και του κόσμου.

Εξετάζονται κάποιες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι δοξαστικές θέσεις, όπως το ότι καταλήγουν να χαρακτηρίζουν συνειδητή την εμπειρία ασθενών με τυφλή όραση. Το πρόβλημα με τις δοξαστικές θέσεις για την αντίληψη είναι ότι κατανοούν την προθετικότητα της αντίληψης ως την προθετικότητα της πεποίθησης. Όμως πώς είναι δυνατό το παραπάνω αν μπορούμε, και μάλλον οφείλουμε να αναθεωρούμε τις πεποιθήσεις μας στη βάση ενδείξεων για το ψεύδος τους, ενώ δεν μπορούμε να κάνουμε κάτι παρόμοιο όταν αντιλαμβανόμαστε κάτι ή έχοντας την οπτική εμπειρία κάποιας πλάνης;

Ένα σύνθετο ερώτημα που με απασχολεί είναι κατά πόσο η θέση που εξαναγκάζεται να αντιμετωπίσει τις αισθήσεις προτασιακά, μπορεί να εκφράσει τις αισθητηριακές (sensational) πτυχές της εμπειρίας. Αν η αντίληψη είναι μια προτασιακή στάση σαν τις άλλες, γιατί η αντίληψη

χαρακτηρίζεται ουσιωδώς από ποιοτικά γνωρίσματα, όπως την αίσθηση της άμεσης φευγαλέας σωματικής παρουσίας απύσχα γενικά από την πεποίθηση; Και γιατί δεν μπορούμε να την αναθεωρήσουμε όπως οφείλουμε να τροποποιούμε τις πεποιθήσεις μας, στη βάση ενδείξεων για το ψεύδος τους;

Η συζήτηση της προθετικής πλάνης (the intentional fallacy) παίρνει συγκεκριμένες μορφές.⁴ Για παράδειγμα, ο John Searle 1983:61, υποστηρίζει ότι «οι παραδοσιακοί θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων είχαν δίκιο όταν αναγνώριζαν ότι έχουμε εμπειρίες, οπτικές ή άλλες, δεν χαρακτήρισαν όμως με τον κατάλληλο τρόπο την προθετικότητα της αντίληψης, έκαναν την υπόθεση ότι οι εμπειρίες ήταν τα αντικείμενα της αντίληψης». Η προθετική πλάνη καμιά φορά εξηγείται στη βάση της κριτικής ότι οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων αποδίδουν ιδιότητες στην ίδια την εμπειρία, οι οποίες όμως χαρακτηρίζουν μόνο το *περιεχόμενο* της. Έτσι οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων είναι αναγκασμένοι να εξηγήσουν μια περίπτωση όπου κάποιος βλέπει κάτι κόκκινο χαρακτηρίζοντας την ίδια την *εμπειρία* του κόκκινη, *όχι το περιεχόμενό της*.

Η παραπάνω αντίρρηση δεν φαίνεται να εφαρμόζεται καν στην περίπτωση του Price, η οποία εξετάζεται στις ενότητες 2.4 και 2.5. Ωστόσο ακόμα και να είχε εφαρμογή στον Price, δεν θα επηρέαζε την επιρρηματική θέση για την εμπειρία, η οποία ταυτίζει το περιεχόμενο μιας εμπειρίας με τροποποιήσεις της ίδιας της εμπειρίας. Επίσης δε φαίνεται να επηρεάζει τη θεωρία των qualia ή των αισθητηριακών δεδομένων όπως την εξηγεί ο Shoemaker (1994). Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων, έχω συνείδηση του *κόκκινου χρώματος* όπως εκφράζεται μέσω της γλωσσικής κοινότητας ή ως ανακλαστικής ιδιότητας μιας επιφάνειας έχοντας άμεση συνείδηση του *κόκκινου** στο οπτικό μου πεδίο, το οποίο συγκροτείται εν μέρει από ένα πεδίο αίσθησης χρώματος. Επομένως το *κόκκινο** διαφέρει από το *κόκκινο*. Έτσι το κόκκινο δεν αποδίδεται στην εμπειρία.

Μια ενδεχομένως πιο καίρια κριτική εκ μέρους του προθετικιστή είναι η πρόταση ότι οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων δεν κατανόησαν σωστά την προθετικότητα της *αίσθησης*, όχι της αντίληψης, κατανοώντας τις αισθήσεις μέσω ενός κενού μοντέλου ατομικών εντυπώσεων που εγγράφονται στο νου. Δε μετέχουν όμως στο τελικό περιεχόμενο της κατάστασης του νου όπως προκύπτει μέσω της αντίληψης. Το λάθος στην παραπάνω κριτική είναι ότι η προσπάθεια της υπεράσπισης της προθετικότητας της αίσθησης κατανοείται

---

⁴ Μεταφράζω το «intentional fallacy» ως «προθετική πλάνη».

σα να πρόκειται για την υπεράσπιση της *Διαφάνειας* της εμπειρίας. Η *Διαφάνεια* της εμπειρίας χαρακτηρίζεται ως η πρόταση ότι η ενδοσκόπηση του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας αποκαλύπτει μόνο εξωτερικές ιδιότητες των ίδιων των αντικειμένων, ιδιότητες που αναπαρίστανται από την εμπειρία, *ποτέ* μη αναπαραστασιακά χαρακτηριστικά της ίδιας της εμπειρίας. Εισάγεται από πολλούς φιλοσόφους, όπως τον Gilbert Harman, τον Michael Tye, τον Gendler και τον Hawthorne (2006), μέσω του χαρακτηρισμού του Moore της Διαφάνειας της εμπειρίας. Στην «Αναίρεση του Ιδεαλισμού» ο G. E. Moore (1903) γράφει:

[τ]η στιγμή που προσπαθούμε να συγκεντρώσουμε την προσοχή μας πάνω στη συνειδητότητα και να δούμε *τι* είναι αυτή κυρίως, φαίνεται να εξαφανίζεται: φαίνεται σα να είχαμε μπροστά μας κάτι το κενό. Όταν προσπαθούμε να ενδοσκοπήσουμε την αίσθηση του μπλε, το μόνο που μπορούμε να δούμε είναι το μπλε. Το άλλο στοιχείο είναι σα διάφανο» (μετάφραση Βιρβιδάκης 1980).

Αυτό που καθιστά την αίσθηση του μπλε νοητικό γεγονός φαίνεται να διαφεύγει:

μοιάζει, αν επιτραπεί μια μεταφορά, να είναι διάφανο (ibid), βλέπουμε μέσα από αυτό και δε βλέπουμε παρά μόνο το μπλε. Ο Gilbert Harman, για να στηρίξει την αναπαραστασιοκρατία, (Representationalism) εισάγει με τον εξής τρόπο τη Διαφάνεια της εμπειρίας (the transparency of experience), που αποκαλύπτει ότι το μπλε δε μπορεί να μας παρουσιάζεται παρά μόνο ως ιδιότητα κάποιου εξωτερικού αντικειμένου, ποτέ κάποιου ιδιωτικού πεδίου αίσθησης, όπως ενός οπτικού πεδίου αίσθησης. Όταν η Eloise βλέπει ένα δέντρο μπροστά της, τα χρώματα των οποίων έχει εμπειρία, βιώνονται ως χαρακτηριστικά του δέντρου και του περιβάλλοντός της:

Κοίταξε ένα δέντρο και προσπάθησε να στρέψεις την προσοχή σου σε εγγενή χαρακτηριστικά της οπτικής σου εμπειρίας. Προβλέπω πώς θα ανακαλύψεις ότι τα μόνα χαρακτηριστικά εκεί στα οποία θα μπορέσεις να στρέψεις την προσοχή θα είναι χαρακτηριστικά του παρουσιαζόμενου δέντρου, συμπεριλαμβανόμενων των σχεσιακών χαρακτηριστικά του δέντρου *από εδώ* (Harman 1990:251).

Συχνά η παρατήρηση της *Διαφάνειας της εμπειρίας* υποτίθεται ότι αναιρεί το φαινομενολογικό χαρακτηρισμό της εμπειρίας από το θεωρητικό των αισθητηριακών δεδομένων. Ο άμεσος ρεαλιστής (direct realism) συχνά αρνείται ότι έχουμε συνείδηση κάποιων συρροών αισθήσεων όταν αντιλαμβανόμαστε είτε οπτικά είτε ηχητικά κάτι. Αυτό που μας αποκαλύπτεται στην αισθητηριακή αντίληψη είναι κοινά, ανεξάρτητα του νου αντικείμενα και όχι

συρροές αισθήσεων. Αυτή είναι η φαινομενολογική παρατήρηση της *Διαφάνειας* της εμπειρίας που *αναίρει* τις φαινομενολογικές παρατηρήσεις του θεωρητικού των αισθητηριακών δεδομένων. Τα περίεργα όντα που θέτει ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων είναι εντελώς απόμακρα από την κοινή *ώριμη* φαινομενολογία μας. Η παρατήρηση της *Διαφάνειας* ταυτίζεται με την υποστήριξη της επιγένεσης του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας στο αναπαραστασιακό της περιεχόμενο (βλ. Dretske 1995, 2003, Harman 1990, Tye 1995, 2000).

Η πρόταση αρνείται ότι μπορεί να υπάρξει φαινομενολογική διαφορά μιας προθετικής κατάστασης δίχως αναπαραστασιακή διαφορά. Αρνείται δηλαδή ότι το ίδιο αναπαραστασιακό περιεχόμενο (representational content, intentional content) μπορεί να συνδέεται με διαφορετικούς φαινόμενους χαρακτήρες, ότι δηλαδή ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας και το αναπαραστασιακό της περιεχόμενο είναι δυνατόν να μεταβάλλονται το ένα ανεξάρτητα από το άλλο. Μια μεταβολή του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας επιγίνεται σε μια μεταβολή στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας, δεν μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητη μεταβολή στη φαινομενολογία χωρίς αντίστοιχη διαφορά στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο.

Ας υποθέσουμε ότι η Eloise βλέπει δύο φίλους της να προχωρούν προς το μέρος της. Το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της εμπειρίας είναι η σκηνή μπροστά της. Ο φαινόμενος χαρακτήρας της εμπειρίας της Eloise είναι το κάτι τι της εμπειρίας, που συνιστά το πώς είναι για την Eloise να βιώνει αυτό που βιώνει. Από τη μια μεριά είναι σαφές ότι, βλέποντας τους φίλους της, η Eloise μπορεί να αισθανθεί ένα κύμα μελαγχολίας και ο φαινόμενος χαρακτήρας της εμπειρίας της να συμπίπτει με ένα δυσάρεστο συναίσθημα. Σε μια άλλη περίπτωση μπορούμε εύλογα να υποθέσουμε ότι η Eloise, βλέποντας τους φίλους της, αισθάνεται υπέρμετρη χαρά.

Η παραπάνω περίπτωση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως περίπτωση όπου η θέση της επιγένεσης του αναπαραστασιακού περιεχομένου μιας εμπειρίας στο φαινόμενο χαρακτήρα της διαψεύδεται. Η συζήτηση είναι σύνθετη, επειδή οι υποστηρικτές της θέσης της επιγένεσης ορίζουν με τέτοιον τρόπο το αναπαραστασιακό περιεχόμενο ή το φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας κάθε φορά, ώστε η επιγένεση να ισχύει. Για παράδειγμα, ο υποστηρικτής της θέσης ότι το αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας εξηγεί και αποτελεί τη βάση του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας θα χαρακτήριζε το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της σκηνής, ενσωματώνοντας σε αυτό το ότι ο κόσμος παρουσιάζεται χαρούμενος ή λυπημένος. εμπειρία

Εντούτοις η θέση της Διαφάνειας δεν ταυτίζεται με τη θέση της επιγένεσης. Επομένως η υπεράσπιση της επιγένεσης του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας

στο αναπαραστασιακό της περιεχόμενο δεν παρέχει στήριξη στην υπεράσπιση του προθετικισμού, όταν ταυτίζεται με την υπεράσπιση του άμεσου ρεαλισμού (direct realism) για την αντίληψη.

Επίσης η Διαφάνεια της εμπειρίας σε μια αυστηρή διατύπωση είναι ψευδής.

Αν βγάλω τα γυαλιά μυωπίας, η ίδια η εμπειρία μου είναι θολή, καθώς μια θολή εμπειρία είναι αναπαραστατικά ανεπαρκής, δεν είναι θολός ο κόσμος. Μια ιδιαίτερα προβληματική περίπτωση για την υπεράσπιση της Διαφάνειας της εμπειρίας είναι η διπλωπία. Δεν φαίνεται τα δύο αντικείμενα που παρουσιάζονται στον παρατηρητή να είναι και τα δύο χαρακτηριστικά του κόσμου. Ο αδιευκρίνηστος ρόλος της προσοχής φαίνεται να θέτει πρόσθετα προβλήματα σε σχέση με τη διαλεκτική που ακολουθείται για την υπεράσπιση της προθετικής θέσης στη βάση της επιγένεσης του φαινομένου/φαινομενικού χαρακτήρα μιας εμπειρίας στο αναπαραστασιακό της περιεχόμενο.

Στην ενότητα 3.4 επισημαίνω ότι μια βιαστική ερμηνεία της προθετικής πλάνης (the intentional fallacy) που υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει κάτι εκεί όπου κοιτάζει ο Μάκβεθ, αλλά κάτι αναπαρίσταται από την εμπειρία του, οδηγεί σε μια σύγκρουση ανάμεσα στην εύλογη θέση πως δεν υπάρχει κάτι εκεί όπου κοιτάζει ο Μάκβεθ και στην εξίσου εύλογη φαινομενολογική θέση ότι κάτι βλέπει ο Μάκβεθ όταν βλέπει το αιωρούμενο σπαθί, ότι υπάρχει κάτι εκεί όπου κοιτάζει. Κάτι του παρουσιάζεται στο οπτικό του πεδίο. Μια διαδεδομένη εξήγηση της θέσης ότι δεν υπάρχει κάτι εκεί που κοιτάζει ο Μάκβεθ είναι μέσω της παρατήρησης ότι στα εντασιακά πλαίσια αποτυγχάνει η υπαρκτική γενίκευση. Αλλά αυτή είναι μια πολύ γενική παρατήρηση μια και αφορά όλες τις καταστάσεις είτε ορθές ή παραπλανητικές.

Ο προθετικιστής υποστηρίζει ότι ο Μάκβεθ απλώς αναπαριστά ένα σπαθί όταν υφίσταται την παραίσθηση. Ωστόσο από αυτό δεν μπορούμε να συνάγουμε την πραγματική ύπαρξη κάποιου σπαθιού. Ίσως η πιο διαδεδομένη οδός για τον προθετικιστή είναι η άρνηση ότι η συνείδηση του σπαθιού από τον Μάκβεθ αποτελεί μια *σχέση* συνειδητότητας κάποιου *Πράγματος* από το υποκείμενο, ενός σπαθιού ή του συγκεκριμένου σπαθιού στο οπτικό πεδίο του Μάκβεθ.

Η εμπειρία του Μάκβεθ αναπαριστά απλώς ένα σπαθί και δεν *σχετίζει* τον Μάκβεθ με κάποιο Π/πράγμα. Αν η «αναπαράσταση απλώς» κατανοηθεί ως ψευδής πεποίθηση χωρίς *ειδοποιά φαινόμενα γνωρίσματα*, όπως σύμφωνα με τις δοξαστικές θέσεις για την αντίληψη, τότε ο προθετικιστής που *ταυτίζει* το φαινόμενο περιεχόμενο με το αναπαραστασιακό περιεχόμενο δεν μπορεί να δώσει μια *φαινομενολογικά επαρκή απάντηση* στο επιχείρημα της πλάνης. Αν μια παραίσθηση είναι η απόκτηση μιας ψευδούς πεποίθησης, τότε γιατί οι παραισθήσεις έχουν φαινομενολογικά γνωρίσματα απόντα από τις ψευδείς πεποιθήσεις; Και γιατί δεν μπορούν

να αναθεωρηθούν, όπως οι πεποιθήσεις;

Στο κεφάλαιο 4 εξετάζονται πτυχές της προθετικιστικής θέσης του Smith (2002). Ο Smith κατανοεί την προθετικότητα της αντίληψης ως την (εμφανή) μη εννοιολογική κατεύθυνση στον Κόσμο. Πλεονέκτημα της πρότασής του είναι, σύμφωνα με τον Smith, ότι μπορεί να ερμηνεύσει καλύτερα από εναλλακτικές θέσεις **τη σωματική παρουσία του αντιληπτού** αντικειμένου, η οποία διαφέρει από την παρουσία στην πεποίθηση ή τη σκέψη. Μια οντολογική λύση που μπορεί να αποδοθεί στον Smith για την υπεράσπιση του προθετικισμού (με την παραπάνω σημασία) οδηγεί σε μια *σχεσιακή* ανάλυση των προθετικών καταστάσεων ως σχέσεων ανάμεσα σε παρατηρητές και προθετικά αντικείμενα. Σε αληθοεπείς περιπτώσεις τα προθετικά αντικείμενα είναι κανονικά αντικείμενα. Σε παραισθητικές είναι προθετικά αντικείμενα που δεν υπάρχουν, όμως χρειάζεται να τα δεχτούμε στην οντολογία μας. Κατά συνέπεια θα μπορούσαμε να σχετιζόμαστε με προθετικά αντικείμενα που είναι όντα, αλλά και με προθετικά αντικείμενα που είναι μη όντα, αλλά υπάρχουν. Αυτό δεν είναι πειστικό από οντολογικής άποψης. Κυρίως αποδυναμώνει την επιχειρηματολογία του Smith, που υποστηρίζει ότι μόνο η δική του θέση εξηγεί την αίσθηση της σωματικής παρουσίας, καθώς μια σχέση θα μπορούσε να συσχετίζει ένα ον με ένα μη ον. Πώς όμως εξηγείται καλύτερα η αίσθηση της σωματικής παρουσίας στην αντίληψη αν μπορούμε ούτως ή άλλως να σχετιζόμαστε με μη όντα;

Η μέθοδος που ακολουθώ καταδεικνύει τη δυσκολία εξατομίκευσης του αντιληπτικού περιεχομένου. Η σιωπή των αισθήσεων απορρίπτεται στο βαθμό που δεν μπορεί να εκφράσει το ότι αισθανόμαστε τις σωματικές αισθήσεις, όπως τον πόνο ή την αίσθηση του κρύου, στο σώμα μας. Επομένως οι αισθήσεις εμφανίζονται στο σώμα μας. Η σιωπή των αισθήσεων καθιστά ακατανόητη τη σύνδεση αντίληψης και αίσθησης. Αν οι αισθήσεις δεν μετέχουν στο προθετικό περιεχόμενο, τότε κατανοούνται είτε μόνο ως οι αρχικές αλυσίδες στην αντίληψη κάποιου γεγονότος, είτε ως επιφανόμενες ποιότητες χωρίς χρήσιμο γνωστικό ή δικαιολογητικό ρόλο. Εντούτοις η υπεράσπιση της προθετικότητας της αίσθησης δεν μπορεί να γίνει στη βάση της υπεράσπισης της *Διαφάνειας* της εμπειρίας, που κατά τα φαινόμενα δεν στηρίζει τη θέση της επιγένεσης. Ωστόσο ελπίζω να δείξω κάποιους τρόπους υπεράσπισης της προθετικότητας της αίσθησης.

Κεφάλαιο 1

Το πρόβλημα της αντίληψης

1.1 Το επιχείρημα της πλάνης και της παραίσθησης

Μεγάλο μέρος της τρέχουσας βιβλιογραφίας φαίνεται να επαναφέρει στο προσκήνιο το πρόβλημα της αντίληψης.⁵ Το πρόβλημα της αντίληψης, στην απλούστερη εκδοχή του, τίθεται στη βάση δύο επιχειρημάτων: του επιχειρήματος της πλάνης (ψευδαίσθησης) και του επιχειρήματος της παραίσθησης. Εδώ παρουσιάζονται ως ένα γενικό επιχείρημα.⁶ Το επιχείρημα της παραίσθησης θεωρείται πιο δυνατό από το επιχείρημα της πλάνης όμως μοιάζουν αρκετά.

Σε μεγάλο μέρος της φιλοσοφικής βιβλιογραφίας συνηθίζεται να διακρίνονται οι πλάνες από τις παραισθήσεις με τον εξής τρόπο: Στις αντιληπτικές πλάνες το υποκείμενο έχει συνείδηση κάποιας ιδιότητας που στην πραγματικότητα ένα (κοινό, εξωτερικό) αντικείμενο δεν εκδηλώνει, όπως για παράδειγμα στη γνωστή οπτική πλάνη/ψευδαίσθηση Müller-Lyer. Στην οπτική πλάνη οι δύο γραμμές στο σχήμα φαίνονται άνισες, ενώ στην πραγματικότητα είναι ίσιες. Ανάλογες παραπλανητικές περιπτώσεις, ένα ίσιο ξύλο που φαίνεται σπασμένο μέσα στο νερό, ή ένα νόμισμα που μια φαίνεται ελλειπτικό μια στρογγυλό ανάλογα με το σημείο θέασής του, καθώς και τα είδωλα σε καθρέπτες.

Ο ψυχολόγος Anstis χαρακτηρίζει τις πλάνες με τον εξής τρόπο, «Οι πλάνες/ψευδαισθήσεις συγχύζουν και διαστρεβλώνουν τους μηχανισμούς του εγκεφάλου που κατασκευάζουν τις αναπαραστάσεις του κόσμου, επειδή αποκαλύπτουν μια **αναντιστοιχία** ανάμεσα σε αυτό που αντιλαμβανόμαστε και αυτό που είναι αντικειμενικά εκεί στον κόσμο. Ωστόσο, τόσο οι ψευδαισθήσεις όσο και οι ακριβείς αντιλήψεις διέπονται από τις ίδιες νομολογικές αντιληπτικές διεργασίες. Παρά την απατηλή απλότητα των ψευδαισθήσεων, οι θεωρίες δεν συμφωνούν ως προς τα αίτιά τους» (Anstis 2009: 363).

Ο Anstis χαρακτηρίζει κάποιους τύπους οπτικών ψευδαισθήσεων όπως τις γεωμετρικές ψευδαισθήσεις καθώς και ψευδαισθήσεις φωτεινότητας. Ανάμεσα στις γεωμετρικές ψευδαισθήσεις/πλάνες περιλαμβάνονται οι Ponzio, Hering, Poggendorff, Zöllner. Οι ιδιότητες

---

⁵ Ανάμεσα σε άλλους Crane (2005), Hilbert (2004), Johnston (2004), Robinson (1994), Smith (2002), Valberg (1992).

⁶ Συνηθίζεται να διαφοροποιούνται τα εν λόγω επιχειρήματα παρόλο που δεν είναι σαφές κάθε φορά ποια είναι στη βιβλιογραφία. Διαφέρουν οι διατυπώσεις τους από στοχαστή σε στοχαστή και όπως παρατηρούν ο Price (1932) και ο Martin (2000) ορισμένες διατυπώσεις των επιχειρημάτων δεν είναι καν έγκυρες. Εδώ ακολουθώ την έκθεση του Crane (2005) σε συνδυασμό με του Smith (2002) και Robinson (1994). Ο Price (1932) επιχειρηματολογεί ότι μόνο η φαινομενολογική εκδοχή του επιχειρήματος είναι έγκυρη και όχι η αιτιακή εκδοχή του.

σε σχέση με τις οποίες τέτοιες πλάνες μας παραπλανούν είναι το μήκος, το σχήμα, και οι αντιληπτές γωνίες. Άλλου τύπου είναι πλάνες σε σχέση με τη φωτεινότητα όπου το πλαίσιο διαστρεβλώνει την αντιληπτή φωτεινότητα των αντικειμένων. Μια τρίτη κατηγορία οπτικών πλανών (illusions) περιλαμβάνει οπτικές εμπειρίες αδύνατων σχημάτων, αμφίσημων εικόνων, ή κάποιου πίνακα που απεικονίζει αδύνατες καταστάσεις πραγμάτων.⁷ Πιο σύνθετες οπτικές πλάνες αναδεικνύονται και σε σχέση με την αλληλεπίδραση διαφορετικών αισθητηριακών συστημάτων, όσο και σε σχέση με άλλα αισθητηριακά συστήματα διάφορα από την όραση. Για παράδειγμα ψευδαισθήσεις βάρους όπου κάτι φαίνεται οπτικά πιο βαρύ από όσο περιμένουμε όταν τελικά το σηκώνουμε. Ο Gregory (1968) διακρίνει οπτικές πλάνες που οφείλονται σε αντανάκλασεις (το σπασμένο ραβδί στο νερό) και αυτές που οφείλονται σε καθρέπτες από τις αισθητηριακές πλάνες. Αυτές τις εξηγεί στη βάση υπερβολικού ερεθισμού του εγκεφάλου και της εσφαλμένης πληροφορίας που μπορεί να σταλεί σε αυτόν από τα αισθητηριακά όργανα όπως τα αυτιά, την αφή, τα μάτια και υποδοχείς ευαίσθητους στη θερμότητα (για παράδειγμα αν πιέσουμε το μάτι μας). Σε αυτές εντάσσει την «πλάνη του καταρράκτη» στη βάση μιας περιστρεφόμενης σπείρας του Αριστοτέλη. Οι αντιληπτικές πλάνες περιλαμβάνουν κάποιες από τις πλάνες που χαρακτηρίστηκαν γεωμετρικές προηγουμένως, περιλαμβάνουν τον κύβο Necker, παραμορφώσεις σε μέγεθος και σε σχήμα.

Στις παραισθήσεις *φιλοσοφικά* κάποιος παρατηρητής έχει συνείδηση για παράδειγμα οπτική κάποιου αντικειμένου που δεν υπάρχει, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το ανύπαρκτο αιωρούμενο ματωμένο σπαθί του Μάκβεθ.⁸ Ένα άλλο παράδειγμα του Soteriou (2010) ώστε να κατανοήσουμε την αρχική διάκριση ανάμεσα σε μια αληθοεπή, παραπλανητική και παραισθητική εμπειρία είναι το εξής: Ας υποθέσουμε ότι βλέπουμε ένα κόκκινο κύβο,

---

⁷ Ο Anstis εξετάζει σε σχέση με τις γεωμετρικές πλάνες τις εξής θεωρίες: (1) αλληλεπιδράσεις κατώτερου-επιπέδου ανάμεσα σε νευρωνικούς ανιχνευτές μήκους, γωνίας ή χωρικής συχνότητας (2) Θεωρία επεξεργασία βάθους (Richard L. Gregory) (3) θεωρία αντιθέσεων (Irvin Rock (1995)) και (4) στατιστική φυσικών ερεθισμάτων. Σύμφωνα με την (1) οι νευρώνες στη V1 αντιδρούν σε μακρή διαφορετικών προσανατολισμών και έτσι αλληλοκαταστέλλονται. Αυτό εξηγεί γιατί γωνίες προς τα έξω φαίνονται μεγαλύτερες απ' ό,τι είναι, όπως για παράδειγμα στη Müller-Lyer πλάνη. Η θεωρία επεξεργασίας του βάθους υποστηρίζει ότι οι γραμμές στη Müller-Lyer πλάνη ερμηνεύονται διαφορετικά επειδή κάνουν διαφορετικές νύξεις για την επεξεργασία του βάθους. Το ίδιο το βάθος ενδέχεται να μην χρειάζεται να γίνεται συνειδητά αντιληπτό. Η παρουσία νύξεων βάθους μπορεί να ενεργοποιήσει μια πρωταρχική σταθερά του μεγέθους ανεξάρτητα από το αν μια συνηθισμένη σταθερά μεγέθους που οδηγείται από τη συνειδητή αντίληψη του βάθους λαμβάνει χώρα. Οι σταθερές του μεγέθους προκύπτουν από την κατασκευή αντιληπτικών υποθέσεων και μιας ζυγαριάς μέτρησης του βάθους.

⁸ Μεταφράζω τον όρο illusion, πλάνη ή ψευδαισθήση και τον όρο hallucination παραισθήση. Οι ορισμοί δεν συμπίπτουν με ψυχολογικούς και ψυχιατρικούς. Αναδείχθηκαν ανησυχίες για τη μετάφραση του όρου veridicality, με προτάσεις να μεταφραστεί «αλήθεια», «φιλαλήθεια» και «αληθοέπεια». Χρησιμοποιώ το «αληθοέπεια» που είναι του Στάθη Ψύλλου και «ορθότητα». Εισάγεται ως τεχνικός όρος για το «veridicality» ανεξάρτητα από προϋπάρχουσες σημασίες του.

αν όντως είναι κόκκινος έχουμε ένα παράδειγμα ορθούς/αληθοεπούς αντίληψης (veridical), αν είναι λευκός αλλά λόγω κάποιου φωτισμού φαίνεται κόκκινος είναι περίπτωση πλάνης και αν δεν υπάρχει καν ένας κύβος εκεί, τότε μια περίπτωση παραίσθησης. Θα παρουσιάσω ένα γενικό επιχείρημα εδώ που περιλαμβάνει τόσο τις πλάνες όσο και τις παραισθήσεις σύμφωνα με τον παραπάνω γενικό χαρακτηρισμό. Εδώ τίθεται το γενικό επιχείρημα:

A. Η παρουσία αντιληπτικών πλανών και παραισθήσεων:

Αντιληπτικές πλάνες και παραισθήσεις λαμβάνουν χώρα. (ή)

A'. Είναι λογικά/μεταφυσικά δυνατό να μεταβαίνουμε από αληθοεπείς/ορθές εμπειρίες σε υποκειμενικά μη διακριτές πλάνες ή παραισθήσεις.

B. Η Αρχή του Φαίνεσθαι (Robinson 1994): Όποτε έχουμε συνείδηση/συνειδητότητα (awareness) κάποιας αισθητής ποιότητας κάποιου πράγματος, υπάρχει κάτι που φέρει ή εκδηλώνει την εν λόγω ποιότητα.

Γ. Η υποκειμενική αδιακριτότητα/ μη διακρισιμότητα αληθοεπών, παραπλανητικών και παραισθητικών εμπειριών: Ένα υποκείμενο δεν μπορεί να γνωρίζει μέσω αναστοχασμού αν μια E διαφέρει από την E^* , για παράδειγμα αν μια αληθοεπής εμπειρία ενός κόκκινου τραπεζιού διαφέρει από μια ψευδαισθητική εμπειρία ενός κόκκινου τραπεζιού λόγω συνθηκών φωτισμού. Ένα άλλο ζεύγος E και E^* είναι για παράδειγμα μια ορθή παράσταση ενός αιωρούμενου σπαθιού από μια αόρατη κλωστή και μια παραισθητική εμπειρία του.

Δ. Η διαφορά των αντικειμένων: Το αντικείμενο της παραίσθησης διαφέρει από το εξωτερικό αντικείμενο μιας αληθοεπούς παράστασης. Το αντικείμενο της πλάνης, διαφέρει σε κάποιες από τις ιδιότητές του από το αντικείμενο μιας αληθοεπούς παράστασης, άρα δεν ταυτίζονται.

E. Το Βήμα της γενίκευσης από την κακή στην καλή περίπτωση: Το άμεσο αντικείμενο μιας αληθοεπούς παράστασης E δεν μπορεί να διαφέρει από το αντικείμενο E^* μιας παραισθητικής παράστασης.

∴ Συμπέρασμα. Η αντίληψη είναι έμμεση.⁹

---

⁹ Η το συμπέρασμα μπορεί να είναι: Ό,τι ισχύει για τις κακές περιπτώσεις ισχύει και για τις καλές.

A. Αντιληπτικές πλάνες και παραισθήσεις λαμβάνουν χώρα.

Η πρώτη προκειμένη και των δύο επιχειρημάτων είναι ότι αντιληπτικές πλάνες ή παραισθήσεις λαμβάνουν χώρα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα παραισθήσεων (hallucinations) είναι το να βλέπει κάποιος ροζ ελέφαντες να περπατάνε στο δωμάτιο ή το αιωρούμενο σπαθί του Μάκβεθ.¹⁰ Παραδείγματα από πλάνες είναι η οπτική πλάνη Müller-Lyer, πλάνες αφής όπως την πλάνη που περιγράφει ο Locke όταν βάζεις ένα ζεστό και ένα κρύο χέρι σε δοχεία με την ίδια θερμοκρασία και το ένα χέρι αισθάνεται διαφορετική θερμότητα από το άλλο, ή όταν βγάζεις ένα καπέλο από το κεφάλι και αισθάνεσαι ότι το φοράς ακόμη, διπλωπία (double vision) όπου όλα τα αντικείμενα φαίνονται διπλά, μετεικάσματα (after images), το να βλέπεις είδωλα σε καθρέπτες, διάφορου τύπου αγνωσίες (για παράδειγμα προσωπαγνώσια, ή αγνωσίες όπου ο ασθενής βλέπει μόνο το μισό οπτικό πεδίο).¹¹

Τόσο ο Crane (2005), όσο και ο Robinson (1994) και ο Smith (2002) των οποίων την έκθεση των επιχειρημάτων εν μέρει ακολουθώ εδώ, θεωρούν ότι η πρώτη προκειμένη των δύο επιχειρημάτων αφορά τη μεταφυσική (λογική) δυνατότητα ύπαρξης αντιληπτικών πλανών και παραισθήσεων (την Α'). Η πρώτη προκειμένη είναι η λογική δυνατότητα αυτή τη στιγμή που γράφω στο κομπιούτερ να έχω παραίτηση ή να ονειρεύομαι ότι γράφω στο κομπιούτερ. Η ιδέα αφορά το λογικά δυνατό σενάριο μεταβάσεων από αληθοεπείς παραστάσεις σε ανάλογες παραισθητικές ή παραπλανητικές. Εντούτοις είναι σαφές ότι το μόνο που απαιτείται για να ξεκινήσουν τα επιχειρήματα, δεν είναι η μεταφυσική ή λογική δυνατότητα των αντιληπτικών πλανών και των παραισθήσεων. Δηλαδή ότι αυτή τη στιγμή θα μπορούσα να βρίσκομαι σε μια μη διακριτή παραισθητική εμπειρία του να κάθομαι και να γράφω στον υπολογιστή.

Αυτό ωστόσο είναι μάλλον ακραίο σενάριο. Το επιχείρημα απαιτεί για να ξεκινήσει μόνο τη νομολογική δυνατότητα πλανών και παραισθήσεων στον πραγματικό (ενεργεία) κόσμο, που πιστοποιείται από την ενεργεία τους ύπαρξη. Ειδικά οι ψευδαισθήσεις φαίνεται να λαμβάνουν χώρα πολύ συχνά, αν ακολουθήσουμε τον παραπάνω αυστηρό ορισμό τους. Όποτε αποδίδω

---

¹⁰ Ακολουθώ μια διαδεδομένη υπόθεση στη βιβλιογραφία για τη διάκριση παραισθήσεων, πλανών αλλά είναι υποθετική. Ο Gregory αναλύει τις πλάνες τόσο σε σχέση με την αιτία τους όσο και την εμφάνισή τους. Μια και η συμβολή της γνώσης από το παρελθόν είναι πολύ μεγάλη στο μοντέλο του, αυτό που διαφοροποιεί το παρόν σηματοδοτεί από αισθητηριακές εισροές του πραγματικού χρόνου και ίσως και από αισθητηριακά qualia. (βλ. Gregory 1998).

¹¹ Συνεπώς οι παραισθήσεις στις οποίες βασίζεται το επιχείρημα είναι μερικές και όχι συνολικές (total) παραισθήσεις (όπου κανένα χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος δεν παραμένει αμετάβλητο). Οι τελευταίες είναι δύσκολο να εξηγηθούν χωρίς να τεθεί κάποιος ιδιωτικός οπτικός χώρος.

εσφαλμένα κάποια αισθητή ιδιότητα σε κάτι, όπως το χρώμα του ή το σχήμα ή το μέγεθός του, του υφίσταμαι κάποια πλάνη.

Σύμφωνα με τον Valberg (1992) η προκείμενη ότι αντιληπτικές παραισθήσεις λαμβάνουν χώρα συνδέεται και με μια αιτιακή *εικόνα* της αντίληψης. Η αιτιακή εικόνα της αντίληψης διαφέρει από την αιτιακή θεωρία της αντίληψης. Η αιτιακή *θεωρία* (η οποία ενέχει την αιτιακή εικόνα) αναζητά τις αναγκαίες αιτιακές συνθήκες, τις σωστές αιτιακές αλυσίδες που συνδέονται με μια ορθή εμπειρία και όχι παραπλανητική ή παραισθητική. Η αιτιακή *εικόνα* υποθέτει ότι οι αντιληπτικές μας εμπειρίες αποτελούν αποτέλεσμα (προϊόν) της αιτιακής δράσης του κόσμου στα αισθητηριακά μας όργανα, του πώς ο κόσμος επιδρά αιτιακά στο σώμα μας. Η αντίληψη είναι το τελικό προϊόν της αιτιακής δράσης του κόσμου στα αισθητηριακά μας συστήματα.

Και τότε, αν για παράδειγμα υποθέσουμε την ορθή αντίληψη μιας χιονισμένης αυλής μιας εκκλησίας και μια παραισθητική από κάποιο υποκείμενο, η εξής υπόθεση καθίσταται εύλογη:

Για οποιαδήποτε αιτιακή αλυσίδα που προέρχεται από ένα αίτιο A_1 σε αποτέλεσμα E , υπάρχουν ενδιάμεσα αίτια A_2, A_3 κλπ. τέτοια ώστε το E θα μπορούσε να είχε προκληθεί ακόμη και αν το A_1 δεν λάμβανε χώρα, όμως κάποιο από τα επόμενα αίτια λάμβανε χώρα. Αν αυτό αληθεύει για τις αιτιακές διεργασίες γενικά και η αντιληπτική εμπειρία είναι το προϊόν μιας αιτιακής διεργασίας, μπορούμε να εξηγήσουμε πώς είναι δυνατό να υποθέτουμε ότι θα μπορούσα να έχω μια εμπειρία της χιονισμένης αυλής της εκκλησίας που προκλήθηκε από αίτια μετέπειτα του πραγματικού αιτίου, της αυλής της εκκλησίας; (Crane 2005:250).

Όταν αντιλαμβάνεσαι μια χιονισμένη αυλή, είναι η χιονισμένη αυλή της εκκλησίας που σύμφωνα με την αιτιακή εικόνα προκαλεί την αντίληψη μιας χιονισμένης αυλής. Όμως μια τέτοια παράσταση θα μπορούσε να προκληθεί και από αίτια άσχετα με τη χιονισμένη αυλή της εκκλησίας. Αν υποθέσουμε ότι είναι το αρχικό αίτιο που οδηγεί από ένα αντικείμενο σε μια αντίληψη του αντικειμένου, τότε άνευ αυτής της αρχικής αιτιακής συνθήκης μπορεί να προκύψει μια υποκειμενικά αδιάκριτη εμπειρία μιας χιονισμένης αυλής. Η ίδια εμπειρία θα μπορούσε να είχε προκληθεί από κάποιο κοινό μέρος της αιτιακής αλυσίδας που οδηγεί στην αληθοεπή αντίληψη της χιονισμένης αυλής της εκκλησίας. Δηλαδή η παράσταση της χιονισμένης αυλής θα μπορούσε να μην είχε προκύψει αιτιακά από την ίδια τη χιονισμένη

αυλή.¹² Αν αρκεί για μια παραισθητική εμπειρία η *διέγερση μιας συγκεκριμένης εγκεφαλικής περιοχής* τότε φαίνεται όμως να *αρκεί και για μια αληθοεπή εμπειρία*. Γιατί να πρέπει η αληθοεπής (veridical) εμπειρία να έχει προκληθεί από την ίδια τη χιονισμένη αυλή, όπως υποθέτει η αιτιακή εικόνα; Δεν θα μπορούσε να παραχθεί από τον τεχνητό ερεθισμό ενός εγκεφάλου σε ένα βάζο στον οποίο κάποιος νευροεπιστήμονες διεγείρει αντίστοιχα κέντρα;

Η πρώτη προκείμενη, ότι αντιληπτικές πλάνες και παραισθήσεις λαμβάνουν χώρα, είναι αρκετά πιθανή αν υποθεθεί ότι υποθέτουμε έμμεσα ότι η αντίληψη είναι μια αιτιακή διεργασία ανάμεσα στον κόσμο και τα αισθητηριακά μας συστήματα, πράγμα που φαίνεται να δικαιολογείται από τη φαινομενολογία της εμπειρίας μας, ότι υποθέτουμε ότι αιτιακές συνθήκες ενέχονται στην αντίληψη αντικειμένων. Όμως το καρτεσιανό σενάριο φαίνεται να αναιρεί αυτή την εύλογη σκέψη μια και η κατάλληλη διέγερση εγκεφαλικών κέντρων είναι ικανή να παράγει αντίστοιχη φαινομενολογικά εμπειρία, απουσία της αλυσίδας από το ίδιο το ερέθισμα, για παράδειγμα τη χιονισμένη αυλή. Κάποιος μπορεί να προσπαθήσει να απορρίψει τη δυνατότητα της παραισθήσης, σύμφωνα με τον Crane, είτε αναιρώντας την εμπειρική δήλωση ότι η αντιληπτική εμπειρία είναι αποτέλεσμα κάποιας αιτιακής συνδιαλλαγής με τον κόσμο, και να υποθέσει ότι, «α) η εμπειρία δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας αιτιακής διεργασίας ή β) ότι ενέχονται μη-αιτιακές συνθήκες που καθορίζουν με κάποιο τρόπο πώς είναι μια εμπειρία για εμάς. Καμία από τις δύο θέσεις δεν μοιάζει ιδιαίτερα εύλογη» (Crane *ibid.*). Ένας άλλος τρόπος προσπάθειας αποδυνάμωσης της πρώτης προκείμενης του επιχειρήματος, έτσι ώστε να μην αφήσουμε το παραπάνω επιχείρημα να ξεκινήσει, είναι μέσω της θέσης ότι οι παραισθήσεις και πλάνες αποτελούν απλώς *εξαιρέσεις* στις κανονικές περιπτώσεις. Είναι *ιδιαίτερα σπάνιες* (βλ. Austin 1962). Για παράδειγμα το σπασμένο ξύλο στο νερό παύει να αποτελεί πλάνη μόλις μαθαίνουμε ότι όταν βάζουμε ένα ξύλο στο νερό φαίνεται σπασμένο. Όπως υποστηρίζει ο Austin μετά από λίγο, ***η οικειότητα αποδυναμώνει τη ψευδαίσθηση*** (familiarity takes the edge off illusion). Αυτή δεν αποτελεί εύλογη άρνηση της πρώτης προκείμενης, ότι δηλ. οι πλάνες συμβαίνουν *σπάνια*. Αρκεί να λαμβάνουν χώρα νομολογικά.

Μια ανάλογη γραμμή σκέψης είναι ότι μπορούμε να ***μάθουμε*** να μην πλανώμαστε

---

¹² Για παράδειγμα στο βαθμό που οι ίδιες νευρωνικές περιοχές διεγείρονται/ενεργοποιούνται όταν αντιλαμβάνομαι και όταν φαντάζομαι κάτι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η διέγερση μιας εγκεφαλικής περιοχής μπορεί να εγείρει πάντα την ίδια φαινομενολογικά εμπειρία είτε είναι ορθή εμπειρία είτε φαντασική. Ενδεχομένως ενέχονται πειραματικά δεδομένα υπέρ της υπόθεσης τουλάχιστον στην περίπτωση που φαντάζομαι και αντιλαμβάνομαι οπτικά κάτι. βλ. πχ. Μουτούσης & Λογοθέτης (2009:25) «η περιοχή V₅ ενεργοποιείται επιλεκτικά όταν απλά και μόνο φανταζόμαστε μια κίνηση, χωρίς να υπάρχει οπτικό ερέθισμα ... τέλος πειράματα ηλεκτροφυσιολογίας έδειξαν ότι οι ίδιοι νευρώνες ανώτερων περιοχών που ενεργοποιούνται από τη φυσική παρουσία ενός οπτικού ερεθίσματος, ενεργοποιούνται και όταν τα υποκείμενα απλώς φαντάζονται το ερέθισμα».

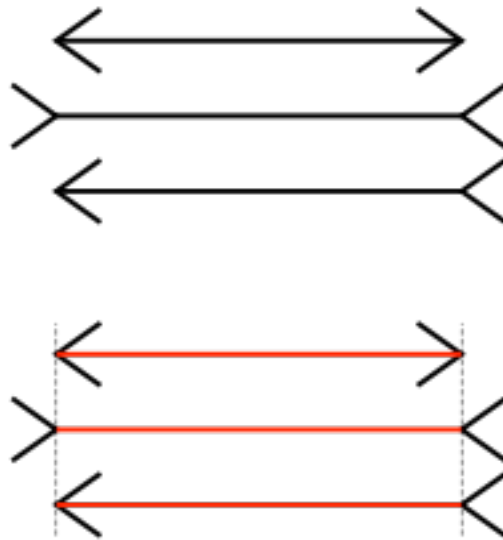
(βλ. Frede 1987). Μετά από λίγο θα **μάθουμε** να επέχουμε από την κρίση ότι το ξύλο σπάει μόλις μπαίνει στο νερό ή ότι αυτό που βλέπουμε στον καθρέπτη είναι ο εαυτός μας. Αρκεί κανείς να υποδείξει την ενεργεία ύπαρξη διαφορετικού τύπου οπτικών και άλλων πλανών που *παραμένουν* παρά τη γνώση του υποκειμένου για τον απατηλό τους χαρακτήρα, ώστε να αναιρέσει αυτού του τύπου την απάντηση. Μπορώ να γνωρίζω ότι πλανώμαι αλλά να εξακολουθώ να πλανώμαι, παρά τη θέλησή μου.

Η πρώτη προκείμενη δεν ενέχει την πιο αυστηρή συνθήκη ότι το υποκείμενο δεν γνωρίζει αν πλανιέται, παρά σαν ακραία. Για παράδειγμα, ένας ασθενής που πονάει στο μέλος φάντασμα προφανώς γνωρίζει ότι του λείπει το συγκεκριμένο μέλος, εξακολουθεί όμως να πονάει τρομακτικά στο μέλος φάντασμα. Κάποιος που βλέπει το διάγραμμα Müller-Lyer για 20^η φορά γνωρίζει ότι οι γραμμές του διαγράμματος είναι ίσες παρόλο που εξακολουθεί να τις βλέπει άνισες. Το υποκείμενο μπορεί να γνωρίζει ότι έχει μια παραίσθηση ή ότι πλανάται όμως αυτό δεν το εμποδίζει από το να την έχει, σύμφωνα με την πρώτη προκείμενη. Αυτό οδηγεί και στο κρίσιμο ερώτημα πώς να κατανοήσουμε το ζήτημα της υποκειμενικής μη διακριτότητας ¹³παραπλανητικών, παραισθητικών και αληθοεπών εμπειριών από κάποιο υποκείμενο, δηλαδή της προκείμενης Γ.

Η πρώτη προκείμενη όχι μόνο φαίνεται να ενέχει το αιτιακό επιχείρημα, αλλά η ίδια η δυνατότητα των αισθητηριακών πλανών και παραισθήσεων, αν την ερμηνεύσουμε σωστά, μας δείχνει ένα άλλο ειδοποιό γνώρισμα της αντίληψης, ότι ενέχεται σε αυτή η *αίσθηση της αντιληπτικής παρουσίας* (perceptual presence) που φαίνεται απύσα από άλλες γνωστικές διεργασίες, όπως τη σκέψη ή την πεποίθηση. Καμιά φορά ταυτίζεται με την παρουσία στο απατηλό παρόν. Η ιδέα των αφελών ρεαλιστών για την εξήγηση της αντιληπτικής παρουσίας είναι ότι είναι η αντίληψη που μας φέρνει σε *άμεση επαφή* με τον κόσμο. Αυτό φανερώνεται αν εξετάσουμε μια γνωστή οπτική πλάνη, την πλάνη Müller-Lyer.

---

¹³ Μεταφράζω τον όρο subjective indiscriminability.

Η πλάνη Müller-Lyer

Η ύπαρξη οπτικών πλανών όπως η παραπάνω, δείχνει γιατί η αντίληψη δεν είναι η απόκτηση κάποιας αντιληπτικής πεποίθησης (Armstrong 1968, Dennett 1991, Pitcher 1971).

Κοιτώντας το παραπάνω διάγραμμα η μόνη πεποίθηση που αποκτούμε ενδεχομένως είναι ότι οι παραπάνω γραμμές είναι άνισες. Γνωρίζουμε όμως ότι είναι ίσες.¹⁴ Αν η (οπτική) αντίληψη είναι η απόκτηση κάποιας άμεσης πεποίθησης, κοιτώντας το παραπάνω διάγραμμα θα έπρεπε να βρισκόμαστε σε κατάσταση παραλογισμού. Θα έπρεπε ταυτόχρονα να συναινούμε σε δύο αντιφατικές προτάσεις. Γνωρίζουμε ότι οι παραπάνω γραμμές στο διάγραμμα είναι ίσες επειδή κάποιος τις έχει μετρήσει, εξακολουθούμε όμως να τις βλέπουμε άνισες.

Ενώ μπορούμε να τροποποιούμε τις πεποιθήσεις μας στο φως αντιφατικών τεκμηρίων, δεν ισχύει το ίδιο για τις αντιληπτικές μας εμπειρίες, όπως τις οπτικές εμπειρίες. Όσες φορές και αν δούμε τη Müller-Lyer πλάνη παρόλο που **γνωρίζουμε** ότι τα 2 τόξα είναι ίσια, πάντα το ένα μας φαίνεται μεγαλύτερο από το άλλο.¹⁵ Η αντίληψη του διαγράμματος δεν είναι η απόκτηση πεποιθήσεων. Αν είμαστε λογικοί οφείλουμε να τροποποιούμε τις πεποιθήσεις

---

¹⁴ Η πιο διαδεδομένη εξήγηση της παραπάνω πλάνης φαίνεται να είναι του Gregory. Ερμηνεύουμε το γεγονός ότι το τόξο στη μια γραμμή είναι προς τα έξω και στην άλλη προς τα μέσα σαν νύξη (ένδειξη) ότι κάτι βρίσκεται πιο μακριά ή κάτι βρίσκεται πιο κοντά. Έχουμε την περίπτωση μιας εσφαλμένης χρήσης της σταθερότητας του μεγέθους. Τα διαφορετικά τόξα κάνουν διαφορές νύξεις για την επεξεργασία του βάθους (και η παραπάνω περίπτωση ερμηνεύεται σαν περίπτωση τρισδιάστατου σχήματος).

¹⁵ Κάτι ανάλογο φαίνεται να ισχύει και για τα συναισθήματα. Παρόλο που μπορούμε να τροποποιούμε τις πεποιθήσεις μας στο φως τεκμηρίων, δεν είναι σαφές ότι μπορούμε να τροποποιούμε με ευκολία τα συναισθήματά μας όπως τις πεποιθήσεις μας.

μας στο φως αντιφατικών τεκμηρίων. Δεν μπορούμε όμως να μεταβάλουμε κατά βούληση τη φύση της αντιληπτικής εμπειρίας μας στο φως αντιφατικών ενδείξεων. Κάποιο υποκείμενο που έχει πάθει διπλωπία μπορεί να γνωρίζει ότι κάτι δεν πάει καλά, μια και όλα τα αντικείμενα του φαίνονται διπλά. Αδυνατεί να πιστέψει ότι όλα είναι ξαφνικά διπλά. Δεν μπορεί όμως να κάνει κάτι ώστε να αλλάξει τη φύση της εμπειρίας του.

Ο Armstrong (1968) που προτείνει τη θέση ότι η αντίληψη είναι η απόκτηση πεποιθήσεων, (ή προδιάθεση για την απόκτηση πεποιθήσεων) υποστηρίζει ότι στην περίπτωση της Müller-Lyer πλάνης, η τάση να αποκτήσω την πεποίθηση ότι οι γραμμές είναι άνισες απλώς καταστέλλεται υπέρ της πεποίθησης ότι είναι ίσες. Κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να ισχύει. Κοιτώντας το παραπάνω διάγραμμα μας επιβάλλεται το ότι οι γραμμές είναι άνισες. Δεν φαίνεται να αποκτούμε την επισυμβαίνουσα πεποίθηση ότι είναι ίσιες. Επίσης όταν βλέπουμε το παραπάνω διάγραμμα *υπάρχει κάτι που βλέπουμε*. Στην οπτική αντίληψη παρουσιάζεται το παραπάνω σχήμα με οριζόντιες γραμμές με διαφορετικό μήκος. Το περιεχόμενο της συγκεκριμένης οπτικής εμπειρίας διαφέρει από αυτά που *πιστεύω* για τις γραμμές (δηλαδή το ότι είναι ίσες).¹⁶

Σύμφωνα με τη γραμμή σκέψης που θα προσπαθήσω να ξεδιπλώσω, η παρουσία στην αισθητηριακή αντίληψη διαφέρει από την παρουσία στην πεποίθηση ή στη γνώση. Γι' αυτό το λόγο μια πλάνη δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως *σκέψη σε απουσία*. Άλλο μια αντιληπτική εμπειρία και άλλο μια κρίση για την εμπειρία. Αυτό ίσως μπορεί να το δεχτεί η θέση (βλ. Armstrong, Pitcher) που αντιμετωπίζει μια αντίληψη ως την *απόκτηση* κάποιας άμεσης αντιληπτικής πεποίθησης, μια και αφήνει κάποιο χώρο να διαφέρει η μια από την άλλη. Εν τέλει αφήνει όμως ένα *κενό* στην εξήγησή της. Περιθωριοποιεί τον αισθητηριακό χαρακτήρα της αντίληψης.

Το να βλέπω τις γραμμές διαφέρει από το να πιστεύω, για παράδειγμα ότι οι γραμμές είναι ίσιες ή να το γνωρίζω θεωρητικά ή περιγραφικά. Η απάντηση ότι το παραπλανητικό περιεχόμενο είναι ψευδές δεν μας βοηθάει να εξηγήσουμε πώς μια πλάνη ενέχει την ***αίσθηση της σωματικής παρουσίας***, ενώ οι πεποιθήσεις γενικά δεν το κάνουν. Οι αντιληπτικές πλάνες

---

¹⁶ Εδώ θα διακρίνω δύο δυνατότητες. Η μια είναι μια εμπειρία και μια αντιληπτική κρίση να διαφέρουν αλλά να συνυπάρχουν αναπαικτικά μεταξύ τους, όπως υποστηρίζει για παράδειγμα ο Broad. Η δεύτερη είναι να αρνηθούμε την ύπαρξη καν αντιληπτικών κρίσεων, ώστε δεν υπάρχει κάποια επισυμβαίνουσα πεποίθηση ότι είναι ίσιες οι γραμμές παρόλο που φαίνεται να είναι άνισες. Ο Crane (1991) αρνείται ότι μπορούμε να χαρακτηρίσουμε κάτι ως το συμβάν μιας συνειδητής πεποίθησης, μια και οι πεποιθήσεις είναι καταστάσεις όχι συμβάντα, παρόλο που έχουν δυνατές συνέπειες. Δεν υπάρχει κάποιο συμβάν συνειδητής πεποίθησης. Μια άλλη ιδέα είναι να διαφοροποιήσουμε το αντιληπτικό περιεχόμενο από το περιεχόμενο των σκέψεων, μια και συνιστούν διακριτές λειτουργίες (βλ. Burge 2010)

και παραισθήσεις *συνεχίζουν να παρουσιάζονται στο υποκείμενο* ακόμη και όταν το υποκείμενο γνωρίζει ότι πλανάται και υποθέτει ότι κάτι προφανώς δεν πάει καλά. Ακόμη και όταν έχει πληροφορηθεί από άλλους για το ψευδαισθητικό χαρακτήρα των συγκεκριμένων εμπειριών. Γενικά δεν φαίνεται ιδιαίτερα εύλογη η άρνηση της πρώτης προκειμένης, δηλαδή η άρνηση του γεγονότος ότι παραισθήσεις και αντιληπτικές πλάνες συχνά λαμβάνουν χώρα. Οι πλάνες ενδέχεται, όπως υποστηρίζουν οι ψυχολόγοι να μας δείχνουν ορισμένα ενδιαφέροντα γνωρίσματα στα οποία βασίζονται οι ίδιες οι αντιληπτικές διεργασίες.

B. Η Αρχή του φαίνεσθαι

Η δεύτερη προκειμένη και των δύο επιχειρημάτων (όπως παρουσιάζονται εδώ) είναι η αρχή του φαίνεσθαι (the phenomenal principle). Σύμφωνα με μια ανάγνωση των επιχειρημάτων της πλάνης και της παραίσθησης είναι η δεύτερη κρίσιμη προκειμένη που επιτρέπει την κρίσιμη συναγωγή στα αισθητηριακά δεδομένα (sense data), εντυπώσεις, «μη κανονικά», «εσωτερικά», «εμμενή» αντικείμενα. Όποτε έχω συνείδηση κάποιων αισθητών ποιοτήτων, υπάρχει κάτι που εκδηλώνει τις ποιότητες των οποίων έχω συνείδηση, κάτι παρόν στο νου, το άμεσο αντικείμενο της συνείδησης. Πιο τεχνικά σύμφωνα με τη διατύπωση του Robinson:

Αν φαίνεται αισθητά (sensibly) σε ένα υποκείμενο να υπάρχει κάτι που έχει μια συγκεκριμένη αισθητή (sensible) ποιότητα (και το εξωτερικό αντικείμενο έχει την ποιότητα), τότε υπάρχει κάτι του οποίου το υποκείμενο έχει συνείδηση το οποίο εκδηλώνει (έχει) τη συγκεκριμένη αισθητή (sensible) ποιότητα (Robinson 1994:32).

Για παράδειγμα, αν ένας τοίχος σου φαίνεται κίτρινος ενώ στην πραγματικότητα είναι λευκός υπάρχει κάτι που φέρει ή εκδηλώνει το κίτρινο χρώμα του οποίου έχεις *άμεση* συνείδηση.¹⁷ Δεδομένου ότι αυτό που εκδηλώνει ή φέρει το κίτρινο χρώμα διαφέρει από το λευκό τοίχο σε κάποια ιδιότητα, δεν ταυτίζεται με τον τοίχο. Άρα το άμεσο αντικείμενο της παραπλανητικής εμπειρίας διαφέρει σε κάποιο βαθμό από το κανονικό εξωτερικό αντικείμενο και δεν μπορεί να ταυτιστεί με αυτό.

---

¹⁷ Η εκδήλωση του κίτρινου χρώματος μπορεί να χαρακτηριστεί σαν την εκδήλωση κάποιου καθόλου, ή την εκδήλωση κάποιας επιμεροποιημένης (particularized) ιδιότητας, κάποιου τρόπου (trope). Ταυτόχρονα θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε σαν ένα (προθετικό) συμβάν αίσθησης του κίτρινου. Αυτό που χαρακτηρίζω ακολουθώντας εν μέρει την Siegel (2006) θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων δέχεται την αρχή, υποθέτει όμως ότι οι αισθητές ιδιότητες είναι περιορισμένες σε αριθμό (χρώματα, σχήματα, θερμότητα, κρύο). Αυτές είναι το άμεσο αντικείμενο της εμπειρίας ή συγκροτούν το αισθητηριακό πυρήνα (sensory core) μιας εμπειρίας.

Επίσης, όταν βλέπεις τις γραμμές στη Müller-Lyer πλάνη, υπάρχει κάτι που βλέπεις: οριζόντιες γραμμές που η μια φαίνεται πιο μακριά από την άλλη. Σύμφωνα με τον Fish 2010: 6, «η αρχή του φαίνεσθαι (the phenomenal principle) έχει τη μορφή μιας αντιγεγονικής συνθήκης «με μια φαινομενολογική ηγούμενη και μια μεταφυσική επόμενη. Μας λέει ότι για να μας παρουσιάζεται κάτι φαινομενολογικά με συγκεκριμένο τρόπο, πρέπει να υπάρχουν κάποια πράγματα».

Ένα κίνητρο υιοθέτησης της παραπάνω αρχής πηγάζει από την ενδοσκοπική γνώση του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας. Η ιδέα είναι ότι ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας (το πώς είναι να τη βιώνεις) συγκροτείται από τις φαινομενολογικά παρούσες ποιότητες στην ενδοσκόπηση της εμπειρίας. Ένα άλλο κίνητρο υιοθέτησης της αρχής του φαίνεσθαι είναι ότι οι γλωσσική μας πρακτική βασίζεται σε αυτή. Βλέποντας ένα ερυθρό μετείκασμα κάποιος δέχεται ότι υπάρχει κάτι που βλέπει τη στιγμή που βλέπει το ερυθρό μετείκασμα. Η παραπάνω βεβαίωση δεσμεύει κάποιον στην ύπαρξη ενός ερυθρού κομματιού χρώματος του οποίου κάποιος έχει συνείδηση όταν βλέπει ένα ερυθρό μετείκασμα.

Περνάμε στην τρίτη προκείμενη του επιχειρήματος.¹⁸

Γ. Η μη διακρισιμότητα/διακριτότητα εμπειριών πλάνης, παραίσθησης, αληθοεπούς αντίληψης από το υποκείμενο.

Μια εμπειρία πλάνης, παραίσθησης και μια εμπειρία αληθοεπούς (veridical) αντίληψης, είναι (ή μπορεί να είναι) αδιάκριτες για το υποκείμενο. Υπό μια διαδεδομένη διατύπωση (Martin 2006:364) μια παραίσθηση κάποιου F «είναι τέτοια ώστε δεν είναι δυνατό (για το υποκείμενο) να γνωρίζει μέσω αναστοχασμού ότι δεν αποτελεί μια από τις...αντιλήψεις (ενός F)». (πρόσθετη έμφαση)

Μια εμπειρία x δεν μπορεί να διακριθεί από μια αντίληψη κάποιας/ων F , αν και μόνο αν η x είναι τέτοια ώστε δεν είναι δυνατό να γνωρίζουμε μέσω αναστοχασμού ότι δεν αποτελεί μια αντίληψη κάποιας/ων F . Το «γνωρίζουμε μέσω αναστοχασμού» είναι αρκετά σκοτεινό. Εξηγείται στη βάση της ανικανότητας να γνωρίζουμε σε τι κατάσταση βρισκόμαστε στην κάθε περίπτωση. Είδαμε παρ' όλα αυτά ότι σύμφωνα με την πρώτη προκείμενη A , αυτή δεν είναι αναγκαία συνθήκη για να ξεκινήσει το επιχείρημα της πλάνης. Οπότε κάποιος μπορεί να αρνηθεί

---

¹⁸ Ο Στεφάνου επισήμανε στην υποστήριξη της διατριβής ότι ένα επιχείρημα που χρησιμοποιεί τις προκείμενες A και B σε σχέση με κάποιο επιχείρημα υπέρ του έμμεσου ρεαλισμού στην ουσία κάνει λήψη του ζητούμενου αφού από τις A & B έπεται ο έμμεσος ρεαλισμός ήδη χωρίς να χρειαζόμαστε πρόσθετες προκείμενες.

αυτόν τον αρχικό χαρακτηρισμό της υποκειμενικής μη διακριτότητας. Εδώ θα αναφερθώ κυρίως σε φιλοσοφικές παραισθήσεις, και όχι σε πλάνες. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την υπόθεση της υποκειμενικής αδιακριτότητας (subjective indiscernibility), ένα υποκείμενο δεν μπορεί να γνωρίζει μέσω αναστοχασμού αν μια παραίσθηση ενός ματωμένου σπαθιού που αιωρείται μπροστά του διαφέρει από μια αληθοεπή αντίληψη ενός ματωμένου που κρέμεται από μια αόρατη κλωστή και αιωρείται σπαθιού. Το τελευταίο ταυτίζεται ποιοτικά/ φαινόμενα με το πρώτο.¹⁹ Το υποκείμενο έχει την εντύπωση ότι έχει μια οπτική εμπειρία σπαθιού.

Πιο εύλογα από την παραπάνω διαδεδομένη πρόταση μπορούμε να κατανοήσουμε την αδιακριτότητα για το υποκείμενο ως εξής: Μια και μια αληθοεπής αντίληψη E , για παράδειγμα το να βλέπω ένα σπαθί να αιωρείται από μια αόρατη κλωστή στον αέρα και μια E^* το να υφίσταμαι την παραίσθηση ότι το βλέπω να αιωρείται στον αέρα, (υποθέτοντας ότι φαίνονται όμοια και αιωρούνται στο ίδιο σημείο σε σχέση με τον παρατηρητή) έχουν τον ίδιο φαινόμενο περιεχόμενο ή τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα για τον παρατηρητή, (what it is like for X), οι E και E^* έχουν κάτι κοινό. Σύμφωνα με το νόμο ταυτότητας των αδιάκριτων μια και η E είναι αδιάκριτη για το υποκείμενο από την E^* , η $E=E^*$ ή ανήκουν στον ίδιο πιο συγκεκριμένο τύπο εμπειρίας.

Ο Hibert (2004:186) υποστηρίζει ότι, «δεν υπάρχει κάποιο φαινομενολογικό σινιάλο που να διαφοροποιεί μια αληθοεπή παράσταση/αντίληψη από μια παραισθητική». Ο Price υποστηρίζει ότι η μη διακριτότητα από το υποκείμενο μιας αληθοεπούς και μιας παραισθητικής εμπειρίας δεν μπορεί να εξηγηθεί παρά μόνο μέσω της υπόθεσης ότι οι εν λόγω εμπειρίες ενέχουν κάποιο κοινό παρονομαστή. «Δεν είναι απίστευτο δύο όντα τόσο παρόμοια σε ποιότητες να είναι τόσο ριζικά διαφορετικά; Το ένα ον να αποτελεί πραγματικό συστατικό ενός υλικού αντικειμένου, τελείως ανεξάρτητο από το νου του παρατηρητή, ενώ το άλλο ον να αποτελεί φευγαλέο προϊόν των εγκεφαλικών του διεργασιών; » (Price 1932:31-2).

Δ. Η διαφορά ανάμεσα στο εμμενές αντικείμενο και σε κάποιο πράγμα

Το αντικείμενο της παραίσθησης και της αληθοεπούς (veridical) αντίληψης διαφέρουν, μια και το δεύτερο είναι εξ ορισμού, «εξωτερικό», «φυσικό», «αντικειμενικό» (Smith 2002)

---

¹⁹ Για το παράδειγμα βλ. Johnston 2004. Η μη διακρισιμότητα δύο εμπειριών συνήθως είναι η αδυναμία να γνωρίζουμε μέσω αναστοχασμού αν μια εμπειρία διαφέρει από μια άλλη, αλλά το πρόβλημα είναι μέσω αναστοχασμού σε τι ακριβώς.

ενώ το πρώτο είναι «εσωτερικό», για παράδειγμα δεν υπάρχει στο «δημόσιο χώρο» και είναι και χρονικό. Το ίδιο ισχύει και για το αντικείμενο της πλάνης που διαφέρει σε κάποιο βαθμό, για παράδειγμα σε κάποια ιδιότητα από κάποια ιδιότητα του εξωτερικού αντικειμένου. Εδώ θα υποθέσω με τον Smith (2002) ότι ο άμεσος Ρεαλιστής προτείνει την ταυτότητα του «κανονικού» και του «εμμενούς» αντικειμένου. Μέσω της εφαρμογής της αδιακρίτοτητας των ιδίων της αρχής: Αν για κάθε ιδιότητα F , το αντικείμενο x έχει την F αν και μόνο αν το αντικείμενο y έχει την F , τότε το x είναι το y . Μια και η E και E^* είναι αδιάκριτες από το υποκείμενο, μια και οι δύο έχουν τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα, η E είναι η E^* . Εντούτοις το αντικείμενο της παραίσθησης διαφέρει από το αντικείμενο μιας γνήσιας αντίληψης μια και το ένα είναι υπαρκτό (στο χώρο) ενώ το άλλο δεν είναι. Αν η ύπαρξη είναι και κατηγορημα το ένα αντικείμενο φαίνεται να διαθέτει μια ιδιότητα που το άλλο δεν έχει. Συμπέρασμα μέσω του βήματος της γενίκευσης (προκείμενη E).

Από τις Γ. & Δ. μεταβαίνουμε στην Ε.

Αφού το αντικείμενο της παραίσθησης και το αντικείμενο μιας αληθοεπούς εμπειρίας είναι ίδια, το άμεσο αντικείμενο μιας αληθοεπούς (veridical) εμπειρίας δεν ταυτίζεται με το «κανονικό-δημόσιο-φυσικό, εξωτερικό αντικείμενο». Δεδομένης της Γ. οι εν λόγω εμπειρίες έχουν κάτι κοινό, ανήκουν στον ίδιο (ειδικό ψυχολογικό) τύπο κατάστασης.

Η παραπάνω διαπίστωση προκαλεί μια αντινομία σε σχέση με κάποιες κοινές αλήθειες που φαίνεται να δεχόμαστε για την αντίληψη: αν μια παραισθητική εμπειρία και μια αντίστοιχη αληθοεπής (για παράδειγμα, επιτυχημένη) αντίληψη emπίπτουν στον ίδιο τύπο εμπειρίας(μια και όντας υποκειμενικά αδιάκριτες ταυτίζονται) τότε πώς είναι δυνατό να πιστεύουμε ότι η δεύτερη μας *σχετίζει στην πραγματικότητα με τον κόσμο*, ενώ η πρώτη δεν το κάνει;

Ο J. J. Valberg (1992) υποστηρίζει ότι το αίνιγμα της εμπειρίας ανακύπτει μόλις πάρουμε δύο διαφορετικές στάσεις στην εμπειρία μας. Η μια στάση είναι να είμαστε *ανοιχτοί* σε αυτή. Όταν είμαστε ανοιχτοί στην εμπειρία το μόνο που βρίσκουμε είναι τον κόσμο. Η άλλη είναι να αναστοχαζόμαστε γι' αυτήν. Ο αναστοχασμός για την εμπειρία μας οδηγεί σε ένα άλλου τύπου σκεπτικό. Και έτσι διαρκώς ταλαντευόμαστε ανάμεσα στο να είμαστε *ανοιχτοί* σε αυτό που συμβαίνει και να *αναστοχαζόμαστε* γι' αυτό. Ο αναστοχασμός για την εμπειρία μας οδηγεί στον προβληματικό συλλογισμό.

Σκέψου το βιβλίο μπροστά μου. Ο προβληματικός συλλογισμός στοχεύει να δείξει ότι το βιβλίο δεν μπορεί και δεν θα μπορούσε να είναι

το αντικείμενο της εμπειρίας μου. Πιο γενικά αποσκοπεί να μας δείξει ότι κανένα εξωτερικό αντικείμενο, κανένα μέρος του κόσμου, δεν θα μπορούσε ποτέ να είναι ένα αντικείμενο εμπειρίας. Το αντικείμενο της εμπειρίας είναι πάντα ένα εσωτερικό αντικείμενο» (Valberg 1992:3-4). ...Η φράση αντικείμενο της εμπειρίας σημαίνει κάτι παρόν στην εμπειρία και η παρουσία μια άμεση και μη συναγωγική διαθεσιμότητα» (Valberg 1992:4).²⁰ Κάτι είναι διαθέσιμο αν είναι εκεί, για να το ξεχωρίσουμε (pick out) ή να συγκεντρωθούμε σε αυτό και στο οποίο μπορούμε να αναφερθούμε δεικτικά (Valberg 1992:7).

Ο Valberg προσφέρει μια ενδιαφέρουσα ανάλυση του πώς να προσεγγίσουμε το ερώτημα τι είναι το αντικείμενο μιας εμπειρίας. Το αντικείμενο μιας εμπειρίας είναι κάτι παρόν στην εμπειρία. Η παρουσία συνυποδηλώνει μια άμεση και μη συναγωγική διαθεσιμότητα. Η παρουσία στην εμπειρία δεν ταυτίζεται για τον Valberg με τη γνώση μέσω της άμεσης γνωριμίας του Russell, ακριβώς επειδή τα αντικείμενα της εμπειρίας είναι κατά κύριο λόγο *χρονικά* αντικείμενα. Έχουν μια *χρονική παρουσία*. Το αντικείμενο μιας εμπειρίας διαφέρει από το αντικείμενο της αναφοράς ή της σκέψης. «Αυτή η τάση να εναγκαλίσσει το αντικείμενο στο χρονικό παρόν δεν επεκτείνεται στην αναφορά ή τη σκέψη γενικά. Δεν δυσκολευόμαστε να αναφερθούμε ή να σκεφθούμε αντικείμενα που δεν υπάρχουν πια.

Η προδιάθεσή μας όμως είναι να πούμε ότι τέτοια πράγματα δεν μπορούν να είναι παρόντα στην εμπειρία που δεν μπορούν να είναι *τόρα* αντικείμενα της εμπειρίας» (Valberg 1992:5).

Ποια είναι όμως η άμεση διαθεσιμότητα των αντικειμένων της εμπειρίας δυνάμει της παρουσίας τους; Ο Valberg διακρίνει δύο θέσεις: η μια είναι η επικέντρωση σε κάτι ή το να το ξεχωρίζουμε από άλλα πράγματα. Η δεύτερη είναι δεικτική αναφορά σε κάποιο αντικείμενο. Σε αντίθεση με αρκετούς φιλοσόφους, ο Valberg υποθέτει ότι «ένα γεγονός παρουσίας (στην εμπειρία) είναι αυτό που δημιουργεί τη δυνατότητα να συγκεντρωνόμαστε και αυτό που δημιουργεί τη δυνατότητα επικέντρωσης δημιουργεί τη δυνατότητα της δεικτικής αναφοράς» (Valberg 1992:7).

Ο Valberg διακρίνει τα εσωτερικά αντικείμενα της εμπειρίας από τα εξωτερικά αντικείμενα που είναι *π/Πράγματα*, και πάντα μπορούν να υπάρχουν και ανεξάρτητα από την παρούσα στιγμή. Το ειδοποιό γνώρισμα των δεύτερων είναι ότι είναι *πιάνουν χώρο*. Ενώ

---

²⁰ Μεταφράζω τα παραπάνω με κάποιο δισταγμό τα 'immediate' και 'direct'.

τα αντικείμενα της εμπειρίας είναι δεικτικά διαθέσιμα *τόρα*. Στην περίπτωση τους δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε την παρουσία τους από την ύπαρξή τους. Ο Valberg υποστηρίζει ότι «το *συμπέρασμα* του προβληματικού συλλογισμού δεν είναι η θέση ότι δεν υπάρχουν εξωτερικά αντικείμενα αλλά ότι «ο,τιδήποτε είναι παρόν υπάρχει μόνο *όσο* είναι παρόν» (Valberg 1992:9).

Με διαφορετικό πνεύμα ο Tye (2009β) γράφει, «Αν μια φαινόμενα συνειδητή κατάσταση μου είναι τέτοια, ώστε το λιγότερο, μου επιτρέπει να αναρωτηθώ «Τι είναι αυτό;» σε σχέση με κάποιον και το κάνει άμεσα στη βάση μόνο του φαινόμενου χαρακτήρα της, τότε έχω συνείδηση αυτού του όντος. Όμως αν μια φαινόμενη κατάσταση μου, δεν τοποθετείται με τον παραπάνω τρόπο τότε δεν έχω συνειδητότητα/συνείδηση αυτού του όντος» (Tye 2009β: 14). Σύμφωνα με τον Tye κάποιος μπορεί να δει ένα αντικείμενο αν μπορεί να εντάξει το αντικείμενο σε κάποια δεικτική έννοια, αν μπορεί να αναρωτηθεί σε σχέση με το αντιληπτό αντικείμενο «Τι είναι αυτό;» δείχνοντάς το ή εστιάζοντας την προσοχή του σε αυτό.²¹ Κάτι είναι **γνωστικά προσβάσιμο** σε κάποιον, υπό το παραπάνω κριτήριο, αν κάποιος μπορεί να το δείξει.²²

Ο προβληματικός συλλογισμός ξεκινάει με την πεποίθηση ότι η εμπειρία μας καθορίζεται από διεργασίες στον εγκέφαλο που προκαλούνται από συμβάντα έξω από το σώμα. Από την άλλη μεριά, υποστηρίζει ο Valberg, «όταν είμαστε ανοιχτοί στην εμπειρία μας σχεδόν ποτέ δεν αναρωτιόμαστε αν το βιβλίο μπροστά μας δεν είναι παρά μια εικόνα, μια αντίληψη αλλά πάντα το ανεξάρτητο του νου αντικείμενο» (Ibid). Το πρόβλημα της αντίληψης στην πιο γενική εκδοχή του είναι το ερώτημα «ποιο είναι το σκοτεινό αντικείμενο της παραίσθησης;» (βλ. Johnston 2004 & Hilbert 2004). Απαντήσεις στο ερώτημα μπορούν να διαφοροποιήσουν και θέσεις για τη φύση της αντίληψης.

1.2 Ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας, το φαινόμενο περιεχόμενο και τα qualia

Είδαμε ότι σύμφωνα με ένα διαδεδομένο τρόπο διατύπωσης του επιχειρήματος της παραίσθησης η Γ. προκείμενη του επιχειρήματος ερμηνεύεται στη βάση της μη διακριτότητας κάποιων εμπειριών από το υποκείμενο στη βάση αναστοχασμού για την ίδια την εμπειρία του,

---

²¹ Ο Tye (2009β) φαίνεται να επιχειρηματολογεί ότι αυτή είναι και η σημασία της γνωσιακής προσβασιμότητας/ πρόσβασης (cognitive accessibility).

²² Εδώ ίσως όμως θα μπορούσαμε να διακρίνουμε το άμεσο αντικείμενο μιας αντίληψης από το άμεσο αντικείμενο της συνείδησης. Αυτή η θέση ενδεχομένως υποστηρίζει ότι υπάρχει χώρος να διαφέρουν τα δύο.

την αδυναμία του να γνωρίζει αν η μια διαφέρει από την άλλη. Μπορούμε εύλογα να θεωρήσουμε ότι η Γ. προκειμένη είναι πιο ισχυρή και αφορά την ταυτότητα του ποιοτικού ή του φαινόμενου χαρακτήρα μιας E , E^* και E^{**} . Για πολλούς, αρκεί η ύπαρξη και μόνο παραισθήσεων, που μοιράζονται το ίδιο μέρος της αιτιακής αλυσίδα που θα οδηγούσε στην αντίστοιχη αληθοεπή (veridical) αντίληψη ώστε να εγείρει το πρόβλημα της αντίληψης.

Μια παραισθήση E^* και μια υποκειμενικά αδιάκριτη E έχουν τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα (what it is like) για το υποκείμενό τους. Για παράδειγμα, η παραισθήση ενός ανύπαρκτου αιωρούμενου σπαθιού και μια ορθή εμπειρία ενός αιωρούμενου σπαθιού από κάποια αόρατη κλωστή, έχει τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα για το υποκείμενο. Ο φαινόμενος χαρακτήρας χαρακτηρίζεται σαν μια ιδιότητα των εμπειριών που καθορίζει το πώς είναι για κάποιον να βιώνει την εμπειρία που βιώνει, τη στιγμή που τη βιώνει. Ταυτίζεται συχνά με τη φαινόμενη συνείδηση (phenomenal consciousness). Όμως είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι και εμπειρίες όπως τα όνειρα, που δεν ενέχουν συνειδητότητα του περιβάλλοντος, έχουν και αυτά φαινόμενο χαρακτήρα, υπάρχει κάτι που είναι σαν κάτι τι (something it is like) να βλέπεις έναν εφιάλτη όπου πέφτεις σιγά σιγά από ένα γκρεμό. Συνεπώς ως καταστάσεις ή επεισόδια με φαινόμενο χαρακτήρα φαίνεται να χαρακτηρίζονται τόσο διεργασίες όπως τα όνειρα, που δεν μας θέτουν σε άμεση επαφή με το περιβάλλον, όσο και αντιληπτικές διεργασίες αφού υπάρχει κάτι που είναι σαν κάτι τι να βλέπεις ένα ηλιοβασίλεμα να δύει στο Ιόνιο Πέλαγος.

Ο «φαινόμενος χαρακτήρας» μιας εμπειρίας συνήθως εισάγεται μέσω παραδειγμάτων: Ο φαινόμενος χαρακτήρας της οπτικής εμπειρίας ενός μπλε τετραγώνου διαφέρει από το φαινόμενο χαρακτήρα της οπτικής εμπειρίας ενός κόκκινου τετραγώνου ή της εμπειρίας να μυρίζει κάποιος ένα κόκκινο τριαντάφυλλο. Ο φαινόμενος χαρακτήρας της οπτικής εμπειρίας κάποιου κόκκινου και στρογγυλού πράγματος έχει κάτι κοινό με το φαινόμενο χαρακτήρα της οπτικής εμπειρίας ακριβώς της ίδιας απόχρωσης κόκκινου σε ένα κύβο. Και στις δύο περιπτώσεις, ο φαινόμενος χαρακτήρας της κάθε εμπειρίας περιλαμβάνει την εκδήλωση της ίδιας συγκεκριμένης ποιότητας του κόκκινου, έχει έναν κοινό παρονομαστή. Επιπλέον ο φαινόμενος χαρακτήρας του να μυρίζει κάποιος ένα γιασεμί διαφέρει από το φαινόμενο χαρακτήρα (την ίδια χρονική στιγμή) του να το βλέπει. Το ζήτημα είναι σύνθετο επειδή θέτειτο σύνθετο ερώτημα: «πώς εξατομικεύονται οι εμπειρίες;» Μια εμπειρία περιλαμβάνει ως μέρη της πολλές άλλες εμπειρίες ή απλώς αναδύεται μόνο ένα περιεχόμενο από όλες μαζί;

Η αντιρρεαλιστική γραμμή σκέψης για τη φαινόμενη συνείδηση που διαφέρει από την αντιληπτική συνείδηση (αν η αντίληψη είναι συνείδηση του περιβάλλοντος για παράδειγμα) συχνά αρνείται ότι υπάρχουν «εσωτερικά επεισόδια» που μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ως εμπειρίες. Η φαινόμενη συνείδηση συχνά θεωρείται ότι μόνη της καθορίζει το φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας και ότι το αν μια κατάσταση είναι φ-συνειδητή δεν είναι σχετικό ζήτημα. Κάποιες καταστάσεις είναι εξ ορισμού φ-συνειδητές, δηλαδή έχουν εγγενώς κάποια φαινομενολογία. Η φαινόμενη συνείδηση συχνά ορίζεται στη βάση της θέσης ότι αυτή είναι η συνείδηση απούσα από τα ζόμπι. Για πολλούς είναι στην καρδιά του δύσκολου προβλήματος της συνείδησης.

Ο Ned Block διατυπώνοντας ορισμένες χαρακτηριστικές μορφές συνείδησης όπως τις χαρακτηρίζει το 1995 ορίζει τη φαινόμενη συνείδηση ως εξής, διαφοροποιώντας τη ταυτόχρονα από άλλους τύπους συνείδησης όπως την προσβάσιμη συνείδηση (access consciousness). Η προσβάσιμη συνείδηση (access consciousness, π-συνείδηση) είναι για τον Block κάτι σαν το νατουραλιστικό αντικαταστάτη της φαινόμενης συνείδησης. Ο Block διαφοροποιεί την ορολογία του από του Searle:

Παραδέχομαι από την αρχή ότι δεν μπορώ να ορίσω τη φ-συνείδηση με κάποιο μη κυκλικό τρόπο. Αυτό δεν είναι ντροπή. Η ιστορία των αναγωγιστικών ορισμών στη φιλοσοφία δείχνει ότι είναι μάταιο γενικά να αναζητούμε αναγωγιστικούς ορισμούς. Όμως το καλύτερο που κάποιος μπορεί να κάνει για τη φ-συνείδηση είναι χειρότερο από άλλα γιατί το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να δείξει (point to) το φαινόμενο. ...Μολονότι είναι σημαντικό να δείξουμε σωστά. Ο John Searle δέχεται ότι η συνείδηση δεν μπορεί να ορισθεί μη κυκλικά, αλλά την ορίζει ως εξής:

Με (τον όρο) συνείδηση εννοώ αυτές τις υποκειμενικές καταστάσεις συνειδητότητας (awareness) ή αισθητικότητας που αρχίζουν όταν κάποιος ξυπνάει το πρωί και συνεχίζουν στη διάρκεια κάποιας περιόδου μέχρι να πέσει σε ένα ύπνο δίχως όνειρα, σε ένα κώμα ή πεθάνει ή δεν έχει συνείδηση (Searle 1990 και Block 1995: 206).

Ο Block επιχειρηματολογεί ότι αν δείξουμε με τον παραπάνω τρόπο το φαινόμενο της φαινόμενης συνείδησης έχουμε δείξει πολλά διαφορετικά είδη συνείδησης και όχι μόνο ένα. Όπως χαρακτηρίζει ο Block τη φ-συνείδηση: Η φαινόμενη συνείδηση είναι εμπειρία.

Οι φ-συνειδητές ιδιότητες είναι ιδιότητες της εμπειρίας (experiential properties) «Περνώντας από συνώνυμα σε παραδείγματα έχουμε φ-συνειδητές καταστάσεις όταν ακούμε, βλέπουμε, μυρίζουμε, γευόμαστε και πονάμε. Οι φ-συνειδητές ιδιότητες περιλαμβάνουν τις βιωματικές ιδιότητες αισθήσεων, αισθημάτων και αντιλήψεων, αλλά θα συμπεριλάμβανα τις σκέψεις, τις ανάγκες και τα συναισθήματα» (Block 1995:208).

Μια κατάσταση είναι φ-συνειδητή για τον Block αν έχει ιδιότητες της εμπειρίας το σύνολο των οποίων συμπίπτει με το φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας («what it is like to have it»).

Ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας στη βάση του οποίου τουλάχιστον εν μέρει εξατομικεύεται φαίνεται να συγκροτείται από σύνολα qualia. Ο Block ορίζει ένα quale «ως μια όψη της υποκειμενικής εμπειρίας για την οποία δεν μπορεί να δείξουμε με *a priori* τρόπο ή μέσω αναστοχασμού από καθέδρας ότι είναι προθετική, λειτουργική ή γνωσιακή». Αυτή είναι μια γνωσιολογική και όχι μια μεταφυσική σύλληψη ενός quale όπως σχολιάζει στο ίδιο άρθρο. Ο Block υποστηρίζει ότι το ζήτημα αν υπάρχουν qualia είναι *εμπειρικό* ζήτημα. Παρατηρούμε από τον παραπάνω ορισμό ότι τα qualia ορίζονται ως εγγενή, μη αναπαραστασιακά /προθετικά χαρακτηριστικά της ίδιας της εμπειρίας, *πτυχές* της εμπειρίας. Αυτή είναι ίσως και η πιο διαδεδομένη σημασία των qualia. Είδαμε επίσης ότι ο Block φαίνεται να κατανοεί την «εμπειρία» με αρκετά γενικό τρόπο μια και περιλαμβάνει σε αυτήν τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις αισθητηριακές εμπειρίες, ανάμεσα σε άλλα. Πώς ορίζει την προσβάσιμη συνείδηση (access consciousness) την οποία αντιμετωπίζει σαν το «νατουραλιστικό/προθετικιστικό/λειτουργικό/υπολογιστικό/πληροφοριακό ανάλογο» της φ-συνείδησης;

Μια αναπαράσταση είναι προσβάσιμη-συνειδητή (access conscious) αν είναι διαθέσιμη για ελεύθερη χρήση στο συλλογισμό και τον άμεσο έλλογο έλεγχο της πράξης και της ομιλίας. ...Μια προσβάσιμη συνειδητή-κατάσταση είναι μια που συνίσταται στο να έχεις μια προσβάσιμη αναπαράσταση (Block 1995:189).

Όταν ένα σύστημα μπορεί να χρησιμοποιήσει μια αναπαράσταση, η αναπαράσταση είναι προσβάσιμη συνειδητή όταν είναι διαθέσιμη για κάποιου τύπου γλωσσική αναφορά και μπορεί να παίζει κάποιο ρόλο στην πράξη, όταν είναι poised –άμεσα διαθέσιμη να επιδράσει στο σύστημα πεποιθήσεων-επιθυμιών, δράσης. Η προσβασιμότητα μιας αναπαράστασης δίνεται από τη σχέση της με τους μηχανισμούς πρόσβασής της. Κατά πόσο μπορεί να παίζει ένα συγκεκριμένο *λειτουργικό ρόλο*, να επιδράσει με συγκεκριμένο τρόπο στη δράση

και στην πεποίθηση. Σύμφωνα με τη θεωρία του Dennett η φαινόμενη συνείδηση είναι ζήτημα των λειτουργικών σχέσεων μιας νοητικής κατάστασης: «δεν υπάρχει πραγματικότητα συνειδητής εμπειρίας ανεξάρτητη από τα αποτελέσματα (συνέπειες). ...σε μετέπειτα πράξη/δράση (και επομένως στη μνήμη)» (Dennett 1991:132). Ποιες ακριβώς είναι οι συνέπειες στη δράση και τη μνήμη που σχετίζονται για τον Dennett με τη φαινόμενη συνείδηση;

Ταυτοποιώντας «τον τρόπο που είναι με εμένα» στην αντιληπτική εμπειρία με το σύνολο όλων των ιδοσυνγκρατικών προδιαθέσεων για αντίδραση εμμενών στο νευρικό μου σύστημα σαν αποτέλεσμα της αντιμετώπισης από μέρους μου ενός συγκεκριμένου μοτίβου ερεθισμάτων» (Dennett 1991:387).²³

Ο ολισμός της παραπάνω πρότασης καθώς και το ότι εφαρμόζεται και σε συνειδητές καταστάσεις που δεν φαίνεται να έχουν εγγενώς φαινομενολογία την καθιστά υπερβολικά γενική. Αντίστοιχη είναι και η σύλληψη του Rey 1993: 247-248,

Η φαινόμενη εμπειρία είναι μια διεργασία που περιλαμβάνει [μια κρίση που βασίζεται σε] συγκεκριμένη (λειτουργικά και σημασιολογικά περιορισμένη [αντιληπτική αναπαράσταση], μια σύγκρισή της με κάποιες μνήμης. ...και άλλες συσχετίσεις/συνειρμούς (associations) και την παραγωγή με αυτόν και άλλο τρόπο κάποιων άλλων. ...κρίσεων. Έτσι κόκκινες εμπειρίες πιστεύεται ότι είναι πιο θερμές ..πιο ελαφρές από πράσινες. ...Ποιο μέρος μιας τέτοιας διεργασίας μπορεί να χαρακτηριστεί σα να έχεις μια συγκεκριμένη ποιοτική εμπειρία είναι ζήτημα εμπειρικής εξέτασης.

Οι αναπαραστάσεις που παίζουν το ρόλο των φαινόμενα συνειδητών καταστάσεων πρέπει να είναι διαθέσιμες για αναφορά «εισροές σε ένα σύστημα που κάνει βεβαιώσεις και αναφορές για τον εαυτό του» (Rey 1993: 242). Το παραπάνω κριτήριο φαίνεται να αποτυγχάνει να δείξει τι χαρακτηρίζει τις εμπειρίες με φαινόμενο χαρακτήρα, ή εν γένει τη φ-συνείδηση μια και καταστάσεις χωρίς φαινόμενο χαρακτήρα εν γένει να μπορούν να αποτελούν εισροές σε ένα σύστημα που κάνει βεβαιώσεις και αναφορές για τον εαυτό του.

Ο Block διαφοροποιεί τη φ-συνείδηση από την π-συνείδηση, ώστε η διάκριση να μην συμπίπτει με μια διάκριση ανάμεσα στη **μεταβατική** και τη **μη μεταβατική συνείδηση** (Husserl). Η διάκριση ανάμεσα στη μεταβατική και τη μη μεταβατική συνείδηση είναι αν

---

²³ Για μια κριτική στον Dennett, βλ. Nikolinakos (2000).

έχουμε κυρίως συνείδηση κάποιου πράγματος (conscious of) ή αν είμαστε απλά συνειδητοί (συνειδητότητα και βαθμοί της). Η ιδέα ότι η συνείδηση είναι πάντα **μεταβατική** τονίζει ότι η συνείδηση είναι πάντα συνείδηση κάποιου **πράγματος**. Η ιδέα ότι υπάρχει μια μη μεταβατική συνείδηση προσπαθεί να εξηγήσει το γεγονός του **βαθμού συνειδητότητας**. Ο Block αρνείται ότι η διάκριση ανάμεσα στη φαινόμενη και την προσβάσιμη συνείδηση αφορά στη μη μεταβατικότητα της πρώτης και τη μεταβατικότητα της δεύτερης. Άλλοι εξετάζουν τις διακρίσεις συνείδησης στη βάση της ύπαρξης μεταβατικής και μη μεταβατικής συνείδησης.

Ένα πρόσθετο ερώτημα είναι κατά πόσο όταν λέμε έχω συνείδηση, εννοούμε ότι έχουμε συνείδηση κάποιου γεγονότος που λαμβάνει χώρα, ή ότι έχουμε συνείδηση συμβάντων, ιδιοτήτων, πραγμάτων. Συχνά η θέση που υποστηρίζει ότι έχουμε συνείδηση μόνο γεγονότων θεωρείται πηγή της εννοιολογικής θέσης ότι προϋπόθεση τέτοιας συνείδησης γεγονότων είναι η κατοχή και χρήση εννοιών.

Ένας άλλος τρόπος να διακρίνουμε τη φαινόμενη συνείδηση από την προσβάσιμη συνείδηση είναι υποστηρίζοντας ότι η φαινόμενη συνείδηση, όπως κατανοείται είναι πρώτης τάξης, ενώ η προσβάσιμη συνείδηση είναι συνείδηση ανώτερης τάξης, πιο συγκεκριμένα σκέψη ανώτερης τάξης. Αυτό που καθιστά ένα περιεχόμενο αντιληπτικό αλλά και συνειδητό είναι η ύπαρξη μιας σκέψης ανώτερης τάξης για μια πρώτης τάξης κατάσταση. Σύμφωνα με την παραπάνω θέση οι ανώτερης τάξης σκέψεις για πρώτου τύπου καταστάσεις επιτρέπουν την ενδοσκόπηση των πρώτης τάξης φαινόμενων καταστάσεων.²⁴ Το παραπάνω δεν εξηγεί γιατί οι αισθήσεις έχουν φαινόμενο χαρακτήρα.

Καμιά φορά η φαινόμενη συνείδηση συνδέεται με ένα *βιολογικό* παράδειγμα για τη συνείδηση ενώ η προσβάσιμη συνδέεται με το *υπολογιστικό/πληροφοριακό* παράδειγμα. Συχνά υποστηρίζεται ότι η διαφορά φαινόμενα συνειδητών καταστάσεων έχει σχέση με τη σύνθεσή τους (για παράδειγμα, έχουν κάποιες βιολογικές ιδιότητες που άλλες καταστάσεις δεν έχουν) την αναζήτηση του νευρωνικού ανάλογου της φ-συνείδησης.

Σε σχέση με τους παραπάνω χαρακτηρισμούς του Block παρατηρούμε ότι δεν μπορούμε να κάνουμε διακρίσεις συνείδησης χωρίς να υποθέτουμε από την αρχή κάποια διάκριση ανάμεσα στο συνειδητό και το μη συνειδητό. Καθίσταται πιο εύκολο να μιλήσουμε

---

²⁴ Τρεις φαίνεται είναι οι βασικές θέσεις εδώ: η ενδοσκόπηση μιας φαινόμενης κατάστασης απαιτεί μια ανώτερη σκέψη ή πεποίθηση για μια πρώτης τάξης κατάσταση, η ενδοσκόπηση μιας φαινόμενης κατάστασης δεν είναι παρά μια εσωτερική αίσθηση της φαινόμενης κατάστασης, μια τρίτη πρόταση (Horgan and Kriegel 2007) είναι ότι οι φαινόμενα συνειδητές καταστάσεις αναπαριστούν τους εαυτούς τους.

για μηχανισμούς πρόσβασης ορισμένων αναπαραστάσεων. Επιπλέον παρόλο που πολλού τύπου καταστάσεις έχουν φαινόμενο χαρακτήρα, ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας, φαίνεται να είναι μια λιγότερο ευρεία έννοια από το φαινόμενο χαρακτήρα πολλών προτασιακών στάσεων. Μια προτασιακή στάση όπως μια πεποίθηση δεν φαίνεται να ενέχει ουσιαδώς φαινομενολογία, σε αντίθεση με μια γευστική εμπειρία, για παράδειγμα.

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι να ορίσουμε το φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας μια και για άλλους είναι το αντεστραμμένο φάσμα που οδηγεί στην αποδοχή των qualia. Πιο αυστηρά, τα qualia θεωρούνται οι ενδοσκοπήσιμα προσβάσιμες (introspectively accessible) ποιότητες μιας εμπειρίας και επιπλέον είναι εγγενείς (intrinsic) μη αναπαραστασιακές ιδιότητες της εμπειρίας. Συνήθως ο φαινόμενος χαρακτήρας είναι η βάση εξατομίκευσης της εμπειρίας. Για παράδειγμα ο Sydney Shoemaker γράφει:

Τα ενδοσκοπήσιμα (introspectible) χαρακτηριστικά των νοητικών καταστάσεων ή συμβάντων περιλαμβάνουν μη-προθετικές ιδιότητες οι οποίες καμιά φορά αποκαλούνται «qualia» και συστήνουν το φαινόμενο χαρακτήρα των νοητικών καταστάσεων και καθορίζουν το πώς είναι να τις βιώνουμε. Παρόλο που τα qualia χαρακτηρίζονται ως μη προθετικά ή μη αναπαραστασιακά, παίζουν ρόλο στον καθορισμό του αναπαραστασιακού περιεχομένου των εμπειριών.

Στο πλαίσιο των εμπειριών ενός μοναδικού προσώπου, η ταυτότητα ή διαφορά του φαινόμενου χαρακτήρα συνάδει με ταυτότητα ή διαφορά των αναπαραστασιακών περιεχομένων.

Όμως μπορούμε να συλλάβουμε τη δυνατότητα σε διαφορετικά πρόσωπα, ή στο ίδιο πρόσωπο σε διαφορετικές χρονικές στιγμές ο ίδιος φαινόμενος χαρακτήρας να μπορεί να συνδέεται με διαφορετικά αναπαραστασιακά περιεχόμενα. Τότε θα είχαμε μια περίπτωση «αντεστραμμένων qualia».

Η κλασική περίπτωση αντεστραμμένου φάσματος είναι το παράδειγμα του John Locke στο οποίο οι εμπειρίες ενός προσώπου του κόκκινου μοιάζουν όσον αφορά τη φαινόμενη ποιότητά τους, με τις εμπειρίες ενός άλλου προσώπου του πράσινου και αντίστροφα και το ίδιο ισχύει για άλλα ζεύγη χρωμάτων (βλ. Locke, Essay II, xxxii) (Shoemaker 1994).

Όπως το εξηγεί ο Shoemaker η θέση που προκύπτει με την αποδοχή των qualia είναι ότι «για κάθε αισθητή (sensible) ποιότητα A την οποία μπορούμε να αντιληφθούμε ότι έχει ένα εξωτερικό πράγμα υπάρχει μια ιδιότητα, η φαινόμενη ποιότητα A^* τέτοια ώστε η αντίληψη του

εξωτερικού πράγματος ως *A* περιλαμβάνει την άμεση αντίληψη, ή συνείδηση ενός εσωτερικού «φαινόμενου αντικείμενου» που είναι φαινόμενα *A**. Αυτή είναι η θεωρία sense data της αντίληψης» (Shoemaker 1994:23).

Μια διατύπωση της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων είναι μέσω της διάκρισης ανάμεσα στην ιδιότητα της *ερυθρότητας* και την ιδιότητα του *ερυθρού** στο οπτικό μου πεδίο. Αυτές διαφέρουν. Η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων μπορεί να υποθέσει ότι οι εν λόγω ιδιότητες συμεταβάλλονται ή ότι το *ερυθρό** καθρεπτίζει το *ερυθρό*. Ενώ το *ερυθρό** μπορεί να τεθεί σε ένα οπτικό πεδίο χρώματος του παρατηρητή (το οποίο μπορεί να είναι δισδιάστατο, αλλά και σε κάποιες θέσεις για τα αισθητηριακά δεδομένα τρισδιάστατο) το *ερυθρό* είναι κάτι σαν μια ανακλαστική ιδιότητα κάποιας επιφάνειας. Όπως επισημαίνει ο Tye (2009α) υπάρχουν διάφοροι τρόποι να καθορίσουμε την έκταση των qualia και των φαινομένων χαρακτήρων της εμπειρίας με τέτοιο τρόπο ώστε η δέσμευση στα qualia να μας δεσμεύσει και εξ ορισμού σε κάποια θέση αισθητηριακών δεδομένων. Για παράδειγμα, όπως εξηγεί τη θέση των αισθητηριακών δεδομένων ο Tye,

Σκεφτείτε ένα πίνακα ενός σκυλιού Δαλματίας (painting of a Dalmatian).²⁵

Οι παρατηρητές του πίνακα μπορούν να κατανοήσουν όχι μόνο το περιεχόμενό του (δηλαδή το ότι αναπαριστά ένα σκυλί Δαλματίας) αλλά τα χρώματα, σχήματα και τις χωρικές σχέσεις ανάμεσα στα χρώματα στον καμβά. Έχει κάποιες φορές υποτεθεί ότι η συνείδηση μιας οπτικής εμπειρίας είναι σαν να βλέπεις μια εσωτερική, μη φυσική εικόνα (picture) ή ένα sense datum, η ενδοσκόπηση του οποίου σου αποκαλύπτει τόσο το περιεχόμενο της εικόνας και τα εγγενή, μη αναπαραστατικά χαρακτηριστικά της. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την παραπάνω σύλληψη, αν δω ένα σκύλο Δαλματίας, υπόκειμαι σε μια νοητική-σαν εικόνα-αναπαράσταση ενός σκύλου Δαλματίας (ένα αισθητηριακό δεδομένο), η ενδοσκόπηση της οποίας μου αποκαλύπτει τόσο το περιεχόμενο όσο και τα μη αναπαραστατικά εγγενή χαρακτηριστικά της (που αντιστοιχούν στα οπτικά χαρακτηριστικά των χρωμάτων στον καμβά). Αυτά τα εγγενή, μη αναπαραστατικά χαρακτηριστικά έχουν υποθέσει οι υποστηρικτές της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων είναι τα μόνα που καθορίζουν το φαινόμενο χαρακτήρα της εμπειρίας μου (Tye 2009α).

---

²⁵ Το παράδειγμα αφορά στη κρυφή εικόνα ενός σκυλιού που αναδεικνύεται μέσα από ασπρόμαυρες κουκίδες σε κάποια ζωγραφιά.

Ο Tye μάλλον θεωρεί το χαρακτηρισμό των qualia του Shoemaker ιδιαίτερα ισχυρό. Διακρίνει τη σημασία των qualia που μόλις εξετάσαμε που ταυτίζει τα qualia με τα αισθητηριακά δεδομένα από μια πιο ασθενή σημασία τους σύμφωνα με την οποία μπορούν να γίνουν δεκτά από όλους. «Οι φιλόσοφοι χρησιμοποιούν τον όρο qualia για να αναφερθούν στις προσβάσιμες φαινόμενες όψεις της νοητικής ζωής μας μέσω ενδοσκόπησης. Με αυτήν την ευρεία σημασία είναι αρκετά δύσκολο να αρνηθεί κάποιος την ύπαρξή τους. Και είναι στην καρδιά του προβλήματος νου-σώματος» (ibid). Η σημασία των qualia σύμφωνα με τον Tye είναι ως: οι προσβάσιμες φαινόμενες ποιότητες μιας εμπειρίας στην ενδοσκόπηση. Για παράδειγμα, η ενδοσκόπηση του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας του μπλε (αίσθηση) διαφέρει από την ενδοσκόπηση του φαινομένου χαρακτήρα μιας αίσθησης του κόκκινου. Ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας είναι το πώς είναι υποκειμενικά το να βιώνεις την εμπειρία. Η ενδοσκόπηση του φαινομένου χαρακτήρα σου δίνει συνείδηση κάποιων ποιοτήτων. Αυτές οι ποιότητες, αυτές που είναι προσβάσιμες σε σένα ενδοσκοπικά όλες μαζί συγκροτούν το φαινόμενο χαρακτήρα της εμπειρίας και αποκαλούνται γενικά «qualia».(Tye 2009α).

Με την πιο ευρεία σημασία τα qualia δεν είναι παρά οι προσβάσιμες ποιότητες στην ενδοσκόπηση του φαινομένου χαρακτήρα της εμπειρίας μας. Αυτές συγκροτούν το πώς είναι για κάποιο υποκείμενο να βιώνει τη συγκεκριμένη εμπειρία που βιώνει και εξατομικεύουν την εμπειρία. Αν δε δεσμευτούμε στο ότι οι συγκεκριμένες ποιότητες είναι **μη αναπαραστατικές** ποιότητες της **ίδιας** της εμπειρίας, δεν δεσμευόμαστε σε κάποια πιο ισχυρή σημασία των qualia.

Ο κοινός φαινόμενος χαρακτήρας των E και E^* , μιας αληθοεπούς εμπειρίας και μιας αντίστοιχης παραισθητικής (δηλαδή το παράδειγμα με την αόρατη κλωστή) μπορεί να εξηγηθεί στη βάση κάποιας κοινής αιτίας των E^* και E , για παράδειγμα της Φ , κάποιο μέρος της αιτιακής αλυσίδας οδηγεί τόσο στην E^* και στην E . Η ταυτότητα του φαινομενικού χαρακτήρα μπορεί να εξηγηθεί στη βάση εκδήλωσης των ίδιων qualia και της ενεργοποίησης της ίδιας νευρωνικής κατάστασης.

Οι E και E^* διαφέρουν μια και αν το x (πραγματικό αντικείμενο) και v (παραισθητικό αντικείμενο) είναι διαφορετικές υπάρξεις, τότε υπάρχει τουλάχιστο μια ιδιότητα που το x έχει και το v δεν έχει, ή αντίστροφα. Μια ο φαινόμενος χαρακτήρας των E και E^* ταυτίζονται, η E και η E^* ταυτίζονται. Αυτό αναδεικνύει ένα πρόβλημα μια και αν $E = E^*$ και αν εύλογα υποθέσουμε ότι η E^* , παραισθητική εμπειρία είναι «στενή» «σολιμιστική», ανεξάρτητη από το πώς είναι τα πράγματα στον κόσμο αλλά μόνο για τον παρατηρητή, τότε πώς η E αλλά όχι η E^*

μας συσχετίζει με κάτι υπαρκτό, όπως υποθέτουμε γενικά; Ή πώς μπορεί η Φ τη μια να μας θέτει σε επαφή από τον κόσμο και την άλλη όχι.

1.3 Το βήμα της γενίκευσης και η διαζευκτική θέση

Εξετάσαμε κάπως την προσπάθεια να μην αφήσουμε καν τα επιχειρήματα της πλάνης και της παραίσθησης να ξεκινήσουν. Για παράδειγμα να υποθέσουμε ότι οι πλάνες είναι σπάνιες ή ότι *μαθαίνουμε* να μην πλανώμαστε. Γενικά οι πλάνες δεν χαρακτηρίζουν την ώριμη αντιληπτική εμπειρία μια και «η οικειότητα αποδυναμώνει τη ψευδαίσθηση («familiarity takes the edge off illusion»). Ένας άλλος γρήγορος τρόπος να μην αναγκαστούμε να ασχοληθούμε με τα επιχειρήματα είναι μέσω της αναίρεσης του βήματος της γενίκευσης από τις κακές στις καλές περιπτώσεις.²⁶ Στο *Sense and Sensibilia* ο Austin γράφει,

Ακόμη και αν υποθέταμε από την αρχή. ... ότι στις «μη-κανονικές» περιπτώσεις αντιλαμβανόμαστε αισθητηριακά δεδομένα, δεν θα ήμασταν υποχρεωμένοι να επεκτείνουμε αυτήν την υπόθεση στις «κανονικές» περιπτώσεις. Γιατί να μην ισχύει η περίπτωση ότι σε κάποιες περιστάσεις, το να αντιλαμβάνεσαι ενός τύπου πράγμα είναι ακριβώς όμοιο με το να αντιλαμβάνεσαι ενός διαφορετικού τύπου πράγμα; (Austin 1962:19).

Με άλλα λόγια δύο διαφορετικού τύπου αντικείμενα μπορούν να είναι ποιοτικά ταυτόσημα σύμφωνα με τον Austin, αυτό όμως δεν είναι κάτι που πρέπει να μας προβληματίζει. «Αν μου πουν ότι ένα λεμόνι διαφέρει σε είδος (kind) από ένα κομμάτι σαπουνι, περιμένω ότι κανένα κομμάτι σαπουνιού δεν μπορεί να μοιάζει με λεμόνι; Γιατί θα έπρεπε να περιμένω κάτι τέτοιο;» (Austin 1962:50)

Η διαζευκτική θέση (disjunctivism) αρνείται στις πιο γενικές εκδοχές της, ότι στην παραίσθηση ενέχεται οποιοδήποτε αντικείμενο ή ότι μπορούμε να δώσουμε *θετικό* χαρακτηρισμό της παραίσθησης ή ότι έχει κάποια φύση. Αρνείται δηλαδή το τελικό βήμα γενίκευσης. Για παράδειγμα ο Evans (1982) υποστηρίζει ότι μια πρόταση που περιλαμβάνει κάποιο κενό ενικό όρο δεν μεταδίδει πληροφορία, αντιστοιχεί σε μια «ψευδοσκέψη» (mock thought). Δεν αντιστοιχεί στην παραγωγή κάποιας σκέψης με προσδιορισμένο προτασιακό περιεχόμενο. Παρ' όλα αυτά όλοι κατανοούμε τι λέει ο Μάκβεθ όταν αναρωτιέται αν είναι

---

²⁶ Σε σχέση με την ιδέα ότι μπορούμε να μάθουμε να μην πλανώμαστε δες Frede (1987). Παρόλ' αυτά όπως επισημαίνει ο Fish (2010) το συμπέρασμα που οδηγεί στην αποδοχή εμμενών αντικειμένων ή αισθητηριακών δεδομένων μπορεί να προκύψει και από το επιχείρημα της χρονικής υστέρησης το οποίο δεν απαιτεί ανάλογο βήμα γενίκευσης.

κάποιο σπαθί αυτό που βλέπει. Επιπλέον, υποθέτουμε ότι αυτό που λέει είναι ψευδές γιατί δεν υπάρχει κάτι εκεί που κοιτάει, αλλά και ότι κάτι του φαίνεται με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο.

Ο στόχος της διαζευκτικής θεωρίας είναι η άρνηση ότι κάτι κοινό ενέχεται σε μια αληθοεπή αντίληψη και σε μια (δυνατή) (ή πραγματική) υποκειμενικά μη διακριτή αντίστοιχη παραίσθηση. Όπως ορίζει τη διαζευκτική θέση ο Hinton αντιτίθεται «(σ)το δόγμα «της εμπειρίας» ως του κοινού στοιχείου σε μια δοσμένη αντίληψη και στην αντίληψη της τέλειας πλάνης της. Ένας τύπος σα να έβλεπε κανείς που λαμβάνει χώρα ως το κοινό συστατικό της πλάνης και της γνήσιας αντίληψης» (Hinton 1973:80).

Κάνουμε λάθος όταν υποθέτουμε ότι υπάρχει κάποιος κοινό παρονομαστής σε μια αντίληψη, σε μια φαντασιακή πράξη, σε ένα όνειρο και σε ένα αντίστοιχο παραλήρημα, κάτι που μπορούμε να αποκαλέσουμε εμπειρία. Η διαζευκτική θεωρία αρνείται ότι μια κοινή κατάσταση αισθητικότητας ή φαντασίας (imagery) ή μνήμης μπορεί να εξηγήσει τόσο το περιεχόμενο μιας αληθοεπούς αντίληψης όσο και της αντίστοιχης παραισθητικής. Η διαζευκτική θεωρία παρουσιάζεται καμιά φορά και ως εναλλακτική στην αναπαραστασιοκρατία/προθετικισμό (representationalism, intentionalism) τη θέση συχνά ότι ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας επιγίγνεται ή ταυτίζεται με το αναπαραστατικό/προθετικό περιεχόμενο της εμπειρίας.²⁷

Η άρνηση ότι κάτι κοινό ενέχεται σε μια αληθοεπή αντίληψη E και μια αντίστοιχη παραισθητική E^* , ώστε να θεωρούνται διακριτές νοητικές καταστάσεις, συχνά διατυπώνεται μέσω της απίστευτης άρνησης ότι οι δύο έχουν την ίδια φαινομενολογία. Για παράδειγμα ο Austin γράφει,

Απλώς δεν είναι αλήθεια (it is simply not true) ότι το να βλέπεις ένα φωτεινό πράσινο μετείκασμα σε ένα λευκό τοίχο είναι ακριβώς το ίδιο με το να βλέπεις μια φωτεινή πράσινη επιφάνεια χρώματος στον τοίχο ή το ότι να βλέπεις ροζ ποντίκια μοιάζει με το να βλέπεις ροζ ποντίκια, ή. ... ότι το να βλέπεις ένα ξύλο να αντανακλάται στο νερό είναι σαν να βλέπεις ένα σπασμένο ξύλο
(Austin 1962: 49).

Ο Austin φαίνεται να προσπαθεί ταυτόχρονα να αναιρέσει την πρώτη προκειμένη του επιχειρήματος και το βήμα της γενίκευσης. Η Α. προκειμένη αναιρείται είναι μέσω της σκέψης ότι οι πλάνες και παραισθήσεις λαμβάνουν χώρα σπάνια. Ταυτόχρονα δεν μπορούμε

---

²⁷ Όταν δεν αποτελεί ταυτόχρονα εκδοχή της διαζευκτικής θέσης.

να γενικεύουμε από τις κακές στις καλές περιπτώσεις. Επιπλέον ο Austin αρνείται ότι ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας αντίληψης και μιας πλάνης είναι ίδιος. Υποστηρίζει δηλαδή κάτι που φαίνεται να το διαψεύδει η ίδια η εμπειρία μας, ότι δηλαδή η εμφάνιση ενός πράσινου μετεϊκάσματος σε ένα λευκό τοίχο, απλώς διαφέρει από κάτι πράσινο στο λευκό τοίχο. Ωστόσο η υπόθεση της υποκειμενικής μη διακριτότητας εμπειριών παραίσθησης και αντίστοιχων αληθοεπών αντιληπτικών εμπειριών, επιβεβαιώνεται από τη μαρτυρία των αισθήσεων του καθενός. Δηλαδή από το γεγονός ότι δεν υπάρχει *φαινομενολογικό σινιάλο* που να διαφοροποιεί την παραίσθηση από μια αντίστοιχη αληθοεπή αντίληψη. Η μη διακριτότητα από το υποκείμενο των εμπειριών δεν εξηγείται στη βάση κάποιου κοινού παρονομαστή τους από τη διαζευκτική θέση. Σύμφωνα με τη διαζευκτική θέση το περιεχόμενο της εμπειρίας του να βλέπω αυτή τη στιγμή την οθόνη του υπολογιστή συνίσταται στην εξής διάζευξη²⁸:

<βλέπω την οθόνη του υπολογιστή ή έχω παραίσθηση ή πλανώμαι ότι βλέπω την οθόνη του υπολογιστή> ή <είναι (σαν) να βλέπω την οθόνη του κομπιούτερ>.

Σύμφωνα με τον Fish (2010) η διαζευκτική θέση αναλύει τις εμπειρίες ως μια διαζευκτική κατηγορία. Δε δέχεται όπως η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων τη *συνέχεια* στις περιπτώσεις αληθοεπών εμπειρίας, πλάνης και παραίσθησης (και έτσι αρνείται σε κάποιο βαθμό το βήμα της γενίκευσης). Πιο εύλογη για τη θέση είναι η άρνηση *συνέχειας* των παραισθήσεων, με τις πλάνες και τις αληθοεπείς εμπειρίες. Αρκετές κλασικές οπτικές πλάνες, όπως θα δούμε ειδικά αυτές που χαρακτηρίζουν τη θέση, το μέγεθος, το σχήμα κάποιου αντικειμένου χαρακτηρίζονται αληθοεπείς αντιλήψεις, μια και αυτές εξηγούνται στη βάση αντιληπτικών σταθερών που επενεργούν ώστε οι αντιλήψεις μας να είναι σταθερές και να μη μεταβάλλονται διαρκώς.

Γι' άλλους διαζευκτικιστές υπάρχει μια σημασία που όλες οι εμπειρίες μπορούν να χαρακτηρίζονται εμπειρίες, αλλά αυτό δεν χαρακτηρίζει την ιδιαίτερη φύση ή είδος των εμπειριών. Η διαζευκτική θεωρία σύμφωνα με τον Fish (2010) προσφέρει μια επανερμηνεία δηλώσεων για τις εμφανίσεις και ειδικά τις εμφανίσεις που ενέχονται στη δυνατότητα

---

²⁸ Διαζευκτικές γραμμές διαφέρουν α) στο αν θα συμπεριλάβουν τις πλάνες στη μεριά των παραισθήσεων, ή στη μεριά των αληθοεπών αντιλήψεων, βλ. Fish 2010. β) Εδώ περιγράφω κυρίως την αρνητική ησυχαστική εκδοχή του Martin. Μια περίπτωση υπέρ της θετικής διαζευκτικής θεωρίας είναι ο Hellie (forthcoming). Άλλοι υποστηρικτές της διαζευκτικής θεωρίας είναι για παράδειγμα, Brewer 2008, Campbell 2002, Child 1994, Fish 2010, Hinton 1967, Martin 1998, 2000, 2004, 2006, Williamson 2000. Οι διακρίσεις εντός της θεωρίας είναι πάρα πολλές π.χ. Διαζευκτική θεωρία σε σχέση με τα τεκμήρια καλών και κακών περιπτώσεων, σε σχέση με τη φαινομενολογία, σε σχέση με τη δράση, μεταφυσικές εκδοχές, γνωσιολογικές κλπ.

να μη γνωρίζει κάποιος αν υφίσταται μια παραίσθηση ή αν έχει μια αληθοεπή εμπειρία. Υπάρχει κάποια ασυμμετρία ανάμεσα στην καλή περίπτωση και την κακή. Η θέση ότι δεν γνωρίζω αν ονειρεύομαι ή αν βλέπω κάτι επανερμηνεύεται σαν τη θέση είτε ονειρεύομαι, είτε βλέπω αληθοεπώς κάτι. Δεν ερμηνεύεται σαν «Μου φαίνεται ότι βλέπω ένα ροζ ελέφαντα» που μας δεσμεύει στην παρουσία κοινού παρονομαστή. Η διαζευκτική δήλωση μπορεί να καταστεί αληθής είτε από το γεγονός ότι είτε ότι βλέπω ένα ροζ ελέφαντα ή ότι δεν βλέπω ένα ροζ ελέφαντα στην πραγματικότητα, αλλά είναι σα να έβλεπα έναν τέτοιο. Ο Martin 2004: 37 γράφει χαρακτηριστικά, «Πρέπει να κατανοήσουμε τις δηλώσεις για το πώς εμφανίζονται τα πράγματα σε έναν παρατηρητή ως ισοδύναμες με τη διάζευξη ότι είτε κάποιος αντιλαμβάνεται αυτά και αυτά ή ότι κάποιος υποφέρει μια ... παραίσθηση και ότι τέτοιες δηλώσεις δεν πρέπει να ιδωθούν σαν να εισάγουν αναφορά σε ένα ειδοποιό νοητικό συμβάν ή κατάσταση κοινή στις παραπάνω άσχετες μεταξύ τους περιπτώσεις».

Οι παραισθήσεις και οι αντιλήψεις κάποιου τύπου δεν ενέχουν μια κοινή νοητική κατάσταση, κάποιο κοινό παρονομαστή παρά εξηγούνται μέσω της ανικανότητας του υποκειμένου να διακρίνει τις περιπτώσεις. Παρά το κίνητρο της υιοθέτησης του αφελούς Ρεαλισμού από το διαζευκτικιστή, η συγκεκριμένη ανάλυσή του φαινόμενου λόγου μας δεσμεύει σε μια εσφαλμένη περιγραφή της καθημερινής μας εμπειρίας. Δεν αναφέρουμε το περιεχόμενο της εμπειρίας του να γράφουμε στον υπολογιστή ως μια διάζευξη. Δεν το αναφέρουμε μέσω του «ή βλέπω στην πραγματικότητα την οθόνη την ώρα που γράφω, είτε έχω παραίσθηση ότι βλέπω την οθόνη» ή «είναι σαν να βλέπω την οθόνη του υπολογιστή». Δεν θα μπορούσαμε να πάρουμε την παραπάνω περιγραφή ως *κυριολεκτική περιγραφή* της εμπειρίας μας.

Αυτό που αρνείται στην πραγματικότητα η διαζευκτική θεωρία είναι η κοινή φαινομενολογία των παραισθήσεων και των αληθοεπών οπτικών εμπειριών. Καμιά φορά και το αν μπορούν να χαρακτηρισθούν αντιληπτικές εμπειρίες. Από τη φαινομενολογία των εμπειριών δεν έπεται ότι ανήκουν στον ίδιο τύπο εμπειρίας, ότι έχουν κοινή φύση.

Ή ότι μοιράζονται ή συγκροτούνται από κάποιο κοινό παρονομαστή.²⁹ Από την υποκειμενική αδιακριτότητα των εν λόγω εμπειριών δεν έπεται ότι οι τρεις εξηγούνται στη βάση κάποιου κοινού παράγοντα. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ο κοινός παράγοντας είναι το περιεχόμενο και των τριών εμπειριών. Μια άλλη υπόθεση είναι ότι είναι πιθανό ότι και στις τρεις περιπτώσεις το ίδιο συμβάν λαμβάνει χώρα, ή ότι ενέχεται η εκδήλωση των ίδιων ιδιοτήτων (όπως αναπαρίστανται). Μια άλλη πρόταση είναι ότι και οι τρεις περιπτώσεις ενέχουν την ίδια δομή, ενώ θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ενέχουν μια κοινή κατάσταση αισθητηριακής συνειδητότητας.

Η διαζευκτική θέση αρνείται σε μια φαινομενολογική εκδοχή της ότι μια αληθοεπής εμπειρία και μια αντίστοιχη παραισθητική έχουν τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα για το υποκείμενο, παρόλο που είναι υποκειμενικά μη διακριτές από το υποκείμενο. Η ρίζα της διαζευκτικής θέσης πηγάζει από την άρνηση της αποδοχής οποιουδήποτε «μη κανονικού αντικειμένου» ή κάποιου εμμενούς αντικειμένου που μπορεί να είναι το «αντικείμενο» της παραίσθησης, παρά την άρνηση του βήματος της γενίκευσης. Επιπλέον, μια άλλη γενική στρατηγική είναι η εξής: Οποιοδήποτε «μη κανονικό» (μη κοινό) αντικείμενο αντιμετωπίζεται εξ ορισμού ως μυστηριώδες «νοητικό ενδιάμεσο». Δεν απαιτούνται ιδιαίτερα επιχειρήματα για την άρνηση ύπαρξής του. Αρκεί η νοητική (μη φυσική) του φύση.

Διαζευκτικιστές όπως ο Mike Martin υποστηρίζουν ότι μόνο στην αντίληψη αντιλαμβανόμαστε τα ανεξάρτητα του νου αντικείμενα της αντίληψης. Αρνούνται ότι τέτοιες εμπειρίες έχουν αναπαραστασιακό περιεχόμενο (representational content), με μια πιο τεχνική σημασία (βλ. και the content view). Συνεπώς δέχονται την αρχή του φαίνεσθαι αλλά μόνο σε σχέση με αληθοεπείς οπτικές εμπειρίες. Αρνούνται ότι τέτοια εξήγηση μπορεί να δοθεί στην περίπτωση της παραίσθησης.³⁰

Στην εκδοχή του Martin (1998) η διαζευκτική θεωρία προτείνει μια αρνητική θέση για την παραίσθηση. Υποστηρίζει ότι *δε* μπορούμε να δώσουμε **θετικό** χαρακτηρισμό του σκοτεινού αντικειμένου της αντίληψης. Μια αντιληπτική πράξη **συγκροτείται** από τα εξωτερικά και ανεξάρτητα του νου δημόσια αντικείμενα και δημόσιες ιδιότητες. Μόνο για το αντικείμενο της

---

²⁹ Ο χαρακτηρισμός του κοινού παράγοντα (common factor) οφείλεται στον McDowell. Για διαφορετικούς χαρακτηρισμούς της διαζευκτικής θέσης βλέπε ανάμεσα σε άλλα, Byrne & Logue (2008) και Soteriou (2009). Στον Johnston (2004) αποδίδεται από τον Fish 2010 η θέση του θετικού διαζευκτικισμού, μια θέση που υποστηρίζει ότι ενέχεται η εκδήλωση του ίδιου αισθητηριακού προφίλ σε μια E και E'. Παρόλ' αυτά είναι κάπως ασαφές γιατί η εν λόγω θέση δεν αποτελεί κάποια θέση τύπου sense data και ότι ο Johnston την προτείνει καν ως διαζευκτική. Μάλλον λέει ούτε διαζευκτισμός ούτε συζευκτισμός.

³⁰ Παρόλο που θα υποστηρίξω την αρχή του φαίνεσθαι σε σχέση με οπτικές εμπειρίες, δεν είναι τόσο σαφές αν εφαρμόζεται σε μη οπτικές εμπειρίες.

αντίληψης κάτι θετικό μπορούμε να πούμε. Η φύση της αντίληψης διαφέρει ριζικά από τη φύση της παραίσθησης. Σύμφωνα με τη διαζευκτική θεωρία στην αρνητική της εκδοχή η παραίσθηση δεν έχει κρυφή φύση.³¹ Αυτό οφείλει να μας προβληματίζει, αφού αναζητούμε μια θετική απάντηση σε σχέση με τη φύση της παραίσθησης.

Η διαζευκτική θέση ως Αφελής Ρεαλισμός,

Η σωματική παρουσία στην αντίληψη δε μπορεί να εξηγηθεί στη βάση της αναπαράστασης του κόσμου, τρόπων με τους οποίους θα μπορούσε να είναι μια εμπειρία

Συχνά διαζευκτικές θέσεις (disjunctivism) παρουσιάζονται ως *σχεσιακές* θέσεις και ταυτόχρονα ως *αφελείς* ρεαλιστικές θέσεις, αφού υποθέτουν ότι στις αληθοεπείς περιπτώσεις τα δημόσια αντικείμενα **συγκροτούν** την ίδια την πράξη της αντίληψης, με αυτά **σχετιζόμαστε ή παρουσιάζονται** άμεσα. Γίνεται χρήση της ιδέας της φυσικής παρουσίας του ίδιου του αντικειμένου στην αντίληψη ή της συγκρότησης της αντιληπτικής πράξης από το ίδιο το αντικείμενο. ³² Ο Campbell για να υπερασπιστεί τον αφελή ρεαλισμό βασίζεται αρκετά σε μια προσπάθεια επανερμηνείας της γνώσης μέσω γνωριμίας (εξοικείωσης) του Russell. Την περιγράφω εδώ για λόγους κατανόησης. Σύμφωνα με τον Russell (1912:25),

Η γνώση των πραγμάτων, όταν είναι του τύπου που αποκαλούμε γνώση μέσω εξοικείωσης/άμεσης γνωριμίας (knowledge by acquaintance) είναι ουσιωδώς πιο απλή από οποιαδήποτε γνώση αληθειών και λογικά ανεξάρτητη από τη γνώση αληθειών, παρόλο που θα ήταν πρόωρο να υποθέτουμε ότι οι άνθρωποι, έχουν στην πραγματικότητα εξοικείωση με πράγματα χωρίς ταυτόχρονα να γνωρίζουν κάποια αλήθεια γι' αυτά. Πιο συγκεκριμένα, θα λέμε ότι έχουμε άμεση γνωριμία/εξοικείωση με οτιδήποτε του οποίου έχουμε άμεση συνείδηση, χωρίς την διαμεσολάβηση οποιαδήποτε διαδικασίας συναγωγής ή οποιαδήποτε γνώση αλήθειας (Russell 1912:25).

Η ιδέα της εξοικείωσης/άμεσης γνωριμίας (acquaintance) κατανοείται πολύ γενικά ως η ιδέα μιας άμεσης μη διαμεσολαβημένης γνωστικής σχέσης με κάτι, μια ιδιότητα, ή

³¹ Παρατηρείστε ότι μεγάλο μέρος των φιλοσόφων του νου του αγγλοσαξωνικού χώρου υπερασπίζονται κάποια εκδοχή διαζευκτικισμού, έτσι ώστε να αποτελεί μια ορθόδοξη υποστήριξη του Άμεσου/Αφελούς Ρεαλισμού στις μέρες μας, για παράδειγμα Brewer (2004) (2008) Campbell (2002), Hinton (1967), Martin (2000), (2006), McDowell (1982).

³² Για τον Burge (2005) όλη η ιδέα βασίζεται σε ένα εσφαλμένο μοντέλο της γνώσης μέσω εξοικείωσης/άμεσης γνωριμίας του Russell το οποίο τίθεται στη βάση εξτερναλιστικών θέσεων που έχουν αναπτυχθεί χωρίς να σέβονται τις αρχές της ψυχολογίας της αντίληψης.

με ένα αντικείμενο. «Είναι αδύνατο ότι μπορούμε να κρίνουμε ή να υποθέσουμε κάτι χωρίς να γνωρίζουμε τι είναι αυτό που κρίνουμε ή για το οποίο κάνουμε υποθέσεις. Πρέπει να προσάψουμε κάποιο νόημα στις λέξεις που χρησιμοποιούμε, αν θέλουμε αυτά που λέμε να έχουν σημασία και να μην εκφωνούμε απλώς θόρυβο· και το νόημα που θέτουμε στις λέξεις μας πρέπει να είναι κάτι το οποίο γνωρίζουμε άμεσα και βιωματικά (by acquaintance)»(Ibid).

Τι γίνεται αν προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε κυριολεκτικά την παραπάνω αρχή του Russell συσχετίζοντάς την με την ιδέα ότι η εξοικείωση, άμεση γνωριμία με κάτι προϋποτίθεται, τουλάχιστον σε κάποιες περιπτώσεις του να μπορούμε να το φέρουμε στη σκέψη μας και να συλλογιστούμε γι' αυτό, ώστε οι σκέψεις μας να μην είναι κενές; Μια κυριολεκτική ερμηνεία της αρχής υπερασπίζεται ο John Campbell που επιχειρηματολογεί υπέρ της διαζευκτικής θέσης προτείνοντάς τη σαν μια σχεσιακή θέση για την αντίληψη, κάτι σαν τον αφελή ρεαλισμό (naive realism). Για τον Campbell, η γνώση μέσω εξοικείωσης (knowledge by acquaintance) ταυτίζεται με τη «συνειδητή προσοχή» σε κάποιο αντικείμενο.

Η γενική ιδέα της διάκρισης της γνώσης μέσω περιγραφής και της γνώσης μέσω άμεσης γνωριμίας (εξοικείωσης) είναι ότι όσο και αν σκέπτομαι περιγραφικά το Λονδίνο ως την πρωτεύουσα της Αγγλίας και σαν το μέρος από το οποίο περνάει ο Τάμεσης και εκεί όπου βρίσκεται η Tate Modern και η Russell Square, όταν πάω στο Λονδίνο εξοικειώνομαι με το Λονδίνο και παύω να το σκέπτομαι μόνο περιγραφικά. Είμαι στο Λονδίνο η γνώση μου δεν είναι μόνο περιγραφική, αλλά βιωματική.

Θα μπορούσαμε εδώ να ακολουθήσουμε τη φιλοσοφία της γλώσσας τύπου Dummett που στηρίζεται στη θέση ότι το ερώτημα «τι είναι το νόημα;» μπορεί να απαντηθεί μόνο μέσω της κατασκευής μιας θεωρίας νοήματος που ένας ικανός χρήστης μιας γλώσσας πρέπει να γνωρίζει έμμεσα ώστε να κατανοεί τη γλώσσα. Και ο Peacocke, του οποίου οι απόψεις για τα μη εννοιολογικά-περιεχόμενα ως σενάρια: τύπους τρόπων να καλύπτεται ο χώρος γύρω από έναν παρατηρητή που είναι σαν να συνίστανται από ιδιότητες και αντικείμενα ανήκει αδιαμφισβήτητα στην εν λόγω παράδοση. Για τον Peacocke (1992) μια θεωρία εννοιών αποτελεί μια θεωρία σημασίας για μια αληθοκαταστασιακή θεωρία νοήματος, με ουσιώδη δέσμευση στην ανάλυση του περιεχομένου στη βάση συνθηκών αλήθειας. Μια θεωρία σημασίας οφείλει να είναι κάτι σαν μια θεωρία των συνθηκών κατοχής ορισμένων εννοιών από κάποιον στοχαστή μια και αντανακλά τη γνωσιακή σημασία των

εκφράσεων του χρήστη της γλώσσας. Οι συνθήκες κατοχής μιας έννοιας για τον Peacocke (1992) δεν πρέπει να περιλαμβάνουν την ίδια την έννοια.

Με άλλα λόγια, ο Peacocke φαίνεται να δέχεται σύμφωνα με τον Burge (2010) ότι τα ίδια τα αναπαραστασιακά περιεχόμενα ενέχουν την αναπαράσταση κάποιων συγκροτητικών συνθηκών της ίδιας της αντικειμενικότητάς τους (ώστε να είναι αντικειμενικά).

Για παράδειγμα, για να μπορείς να αντιληφθείς την αιτιότητα σύμφωνα με τον Peacocke θα πρέπει να έχεις ήδη μια σύλληψη της αιτιότητας τέτοια που να μην περιλαμβάνει την ίδια την έννοια της αιτιότητας. Στην παραπάνω περίπτωση, δεν χρειάζεται να αναζητούμε μάταια τις προϋποθέσεις της ίδιας της γνώσης της γλώσσας. Αρκεί κάποιος να είναι ομιλητής και να εκφέρει καλοσχηματισμένες προτάσεις για να μπορεί να κατασκευαστεί μια θεωρία νοήματος για τον ομιλητή κάποιος να μπορεί να δέχεται ή να επέχει από κάποιο προτασιακό περιεχόμενο. Όμως το ενδιαφέρον ερώτημα είναι όχι τι πρέπει να γνωρίζει κάποιος ώστε να μπορεί να αναφέρεται στα πράγματα, αλλά πώς μπορούμε να υποθέσουμε ότι αναφέρεται στα πράγματα, αν δεν έχει εμπειρία τους;

Το επιχείρημα του Campbell (2002) είναι ότι κάτι σαν τον αφελή ρεαλισμό απαιτείται για την εξήγηση της δυνατότητας σκέψεων για αντικείμενα ανεξάρτητα του νου. Το σύνθετο επιχείρημα του Campbell είναι ότι για να γνωρίζεις εσύ την αναφορά μιας έκφρασης όπως «εκείνο το βουνό» ή «εκείνο το κτίριο» πρέπει να μπορείς να καθορίσεις συνειδητά οπτικά το αντικείμενο. Ας υποθέσουμε ότι είσαι σε ένα πάρτυ και μου κάνεις ερωτήσεις γι' «αυτήν τη γυναίκα». «Κοιτώντας τη σκηνή μπροστά μου βλέπω ένα πληθος προσώπων, δεν μπορώ να προσέξω συνειδητά τη γυναίκα για την οποία μιλάς, παρόλ' αυτά μπορώ να δείξω αξιόπιστα στη γυναίκα και να μαντέψω τι φοράει, τι πίνει κ.λ.π.» (Campbell 2002:8-9) Παρά τις εν λόγω ικανότητες αν δεν μπορώ να ξεχωρίσω τη γυναίκα για την οποία μου μιλάς, μάλλον δεν γνωρίζω σε τι αναφέρεσαι. Η ιδέα είναι ότι η συνειδητή προσοχή σε ένα αντικείμενο πρέπει να συλληφθεί ως πιο πρωταρχική από τη σκέψη για το αντικείμενο. «Είναι μια κατάσταση πιο πρωταρχική από μια σκέψη για ένα αντικείμενο στην οποία μπορούμε να στραφούμε για να εξηγήσουμε τι μας επιτρέπει να σκεφτόμαστε για κάποιο πράγμα» (Campbell 2002:45).

Η επιχειρηματολογία του Campbell είναι ότι η γνώση μέσω άμεσης γνωριμίας, (knowledge by acquaintance) δηλαδή η συνειδητή προσοχή σε κάτι δεν πρέπει να κατανοηθεί ως προτασιακή γνώση. Σύμφωνα με τον Campbell (2009: 648) «ο Russell είχε μια δραματική εναλλακτική σε οποιαδήποτε τέτοια προτασιακή προσέγγιση. Ο Russell επιχειρηματολόγησε ότι η γνώση μας

των πραγμάτων, γενικά, δεν μπορεί να εξηγηθεί στη βάση της γνώσης αληθειών (αληθειών για τα πράγματα)».

(Η γνώση των πραγμάτων, όταν είναι του τύπου που ονομάζουμε γνώση μέσω εξοικείωσης είναι ουσιωδώς πιο απλή από οποιαδήποτε γνώση αληθειών και λογικά ανεξάρτητη από τη γνώση αληθειών, παρόλο που θα ήταν πρόωρο να υποθέσουμε ότι τα ανθρώπινα όντα, στην πραγματικότητα, έχουν εξοικείωση με πράγματα χωρίς την ίδια στιγμή να γνωρίζουν κάποια αλήθεια γι' αυτά (Russell 1912:25).

Η αντίρρησή του Campbell στη θέση Περιεχομένου «Ο βιωματικός χαρακτήρας της αντίληψης δεν παίζει κανένα ρόλο σε σχέση με την αντιληπτική αναφορά σε αντικείμενα και ιδιότητες, σύμφωνα με την παραπάνω θέση (του Evans)» (Campbell 2009:652).

Όπως ερμηνεύει τον Russell ο Campbell 2009:648, «αυτό το οποίο ένα υποκείμενο γνωρίζει άμεσα καθορίζει την αναφορά των απλών αναφορικών όρων, και ο καθορισμός της αναφοράς είναι επίσης η βάση της γνώσης αληθειών από μέρους του υποκειμένου». Ποια είναι όμως η προτασιακή προσέγγιση; Όπως την ορίζει ο Campbell (2009) η προτασιακή προσέγγιση υποθέτει ότι για να έχεις ένα αρχείο για κάτι-αρκεί να έχεις ένα κομμάτι πληροφορίας σχετικά με αυτό και να μπορείς να «συζητάς/πραγματεύεσαι την ταυτότητά του». Ανοίγεις ένα αρχείο, κατά κάποιο τρόπο, όχι όταν έχεις δύο κομμάτια πληροφορίας τύπου «το β είναι Γ » και «το χ είναι Δ ». Στην περίπτωση που έχεις δύο κομμάτια πληροφορίας του παραπάνω τύπου, για να διαπιστώσεις αν το β και το χ είναι ταυτόσημα, χρειάζεσαι μια πρόσθετη προκείμενη. Όμως αν έχεις δύο κομμάτια πληροφορίας τύπου «το β είναι Γ » και «το β είναι Δ » μπορείς να συνάγεις το β είναι Γ και Δ . Στη δεύτερη περίπτωση έχεις κάτι σαν ντοσιέ. Επομένως η γνωσιολογική επαφή με κάποιο πράγμα εξηγείται μέσω κάποιου ντοσιέ προτασιακής γνώσης για αυτό. Και πολλές λεπτομέρειες μπορούν να προστεθούν στην παραπάνω εικόνα, για παράδειγμα επιπρόσθετες απαιτήσεις για το τι συνιστά το ντοσιέ (Campbell 2009:649).

Αν ερμηνεύσουμε τον Russell με τον τρόπο που τον ερμηνεύει ο Sainsbury (1979) θα παίρναμε μόνο ένα από τα δύο χαρακτηριστικά της εξοικείωσης,, άμεσης γνωριμίας σύμφωνα με τον Campbell. Ο Sainsbury κατανοεί την ιδέα της εξοικείωσης με ένα πράγμα μόνο σαν να γειώνει αλήθειες για το πράγμα. Το ντοσιέ κατανοείται με αιτιακό τρόπο. Είναι μια γνωσιολογική αλυσίδα για το αντικείμενο και βασίζεται σε αιτιακές αλυσίδες με το αντικείμενο (κάποιου αρχικού βαπτίσματος και χρήσεων για παράδειγμα ενός ονόματος μέχρι τον

καταναλωτή του εν λόγω ονόματος). Αν η γνώση μέσω άμεσης γνωριμίας ή εξοικείωσης ερμηνευτεί με τον προτασιακό τρόπο μάλλον χάνει την ουσία της, μια και η γνωριμία με το αντικείμενο προηγείται της γνώσης αληθειών για το αντικείμενο και όπως υποστηρίζει ο Russell είναι λογικά ανεξάρτητη. Σύμφωνα με τον Campbell και η ερμηνεία την οποία αποδίδει στον Evans σε σχέση με την εξοικείωση (acquaintance-άμεση γνωριμία) έρχεται σε αντίθεση με τα πραγματικά κίνητρα του Russell. Η ιδέα που αποδίδει ο Campbell στον Evans είναι ότι αντιμετωπίζει μια γνωσιολογική αλυσίδα όχι όπως ο Sainsbury (1979) και γενικά ακολουθώντας τις αιτιακές αλυσίδες της χρήσης κάποιου ονόματος, αλλά σαν «(β) μια σχέση ανάμεσα στο αντικείμενο και ένα σώμα μη εννοιολογικών περιεχομένων, του τύπου που εκτιμώνται από επιστημονικές αναλύσεις της όρασης» (Campbell 2009:650). Όμως η (β) για τον Campbell μας δίνει μόνο την επίφαση της άμεσης γνωριμίας μια και αν κατανοηθεί με τον παραπάνω τρόπο το μη εννοιολογικό περιεχόμενο δεν ενέχει βιωματικές (experiential) ποιότητες της εμπειρίας. Ενώ για τον Russell, σύμφωνα με την ερμηνεία του Campbell, είναι η συνείδηση του αντικειμένου που σου δίνει πρόσβαση στην αναφορά του. «Θα λέμε ότι έχουμε άμεση γνωριμία/εξοικείωση με οτιδήποτε του οποίου έχουμε άμεση συνείδηση χωρίς τη διαμεσολάβηση καμιάς διαδικασίας συναγωγής ή οποιαδήποτε γνώση αλήθειας» (Russell 1912:25).

Όπως ερμηνεύει ο Campbell τον Evans (1982), για τον Evans η συνείδηση είναι ένα επιφανόμενο. Ερμηνεύοντας την άμεση γνωριμία ως μια σχέση με κάποιο σώμα προτασιακής γνώσης ο Evans χάνει την εγγενή σύνδεση ανάμεσα στην συνείδηση (συνειδητή προσοχή σε) κάποιου αντικειμένου και τη γνωριμία με το εν λόγω αντικείμενο. Η γνωριμία με το αντικείμενο προηγείται της γνώσης αληθειών για το εν λόγω αντικείμενο. Η πρόταση του Campbell: Η αισθητηριακή εμπειρία είναι αυτή που καθιστά δυνατή τη γνώση αληθειών.

Η συνείδηση των πραγμάτων είναι μη προτασιακή. Ο Campbell ερμηνεύοντας τον Russell αρνείται ότι η συνείδηση/τότητα των πραγμάτων ανάγεται στη συνείδηση/τότητα των γεγονότων. Επίσης επιχειρηματολογεί ότι στο βαθμό που τα μη εννοιολογικά περιεχόμενα είναι υποπροσωπικά (subpersonal) ο συνειδητός/βιωματικός τους χαρακτήρας δεν παίζει κανένα ρόλο. Οπότε ο Evans (1982) δεν μπορεί να νομιμοποιήσει τη σημασία της άμεσης γνωριμίας ως συνείδησης κάποιου πράγματος, συμβάντος, ιδιότητας, μιας άμεσης γνωστικής σχέσης με κάτι που προηγείται της γνώσης αληθειών ή της σκέψης περί αυτού του πράγματος.

Η θέση του αφελούς ρεαλιστή συχνά προτείνεται ως *άρνηση της πρότασης* ότι μια αντιληπτική εμπειρία έχει ουσιαδώς περιεχόμενο και με μια μίνιμαλ σημασία συνθήκες ορθότητας. «Όμως πώς μπορούμε να γνωρίσουμε άμεσα κάτι αν δεν έχουμε συνείδησή του;

Η προθετικιστική πρόταση καθιστά την εμπειρία ένα από τους πολλούς τρόπους σύλληψης σκέψεων» (Campbell 2002:122).

Αν όμως η συνειδητή προσοχή σε κάτι εξηγεί την ικανότητα να σκεπτόμαστε γι' αντικείμενα είναι πιο βασική και *γειώνει* τις εν λόγω σκέψεις. Ο Campbell επιχειρηματολογεί ότι για να γνωρίζεις την αναφορά μιας δεικτικής έκφρασης του τύπου «εκείνη η γυναίκα» σε ένα πάρτυ σε μια αίθουσα γεμάτη ανθρώπους όταν την εκφέρω σε εσένα, πρέπει να υποθέσουμε ότι η δεικτική έκφραση «αναφέρεται σε ένα κατηγορικό αντικείμενο όχι μια συλλογή δυνατοτήτων» (Campbell 2002:45). Αν απλώς μάντευα τι φοράει η γυναίκα θα είχα μια τέτοια συλλογή δυνατοτήτων αλλά όχι το λόγο που υπάρχουν, την κατηγορική τους βάση. Επομένως η εμπειρία είναι εμπειρία του κατηγορικού. Η παραπάνω σημασία της εξοικείωσης/ άμεσης γνωριμίας παίζει τέτοιο ρόλο και είναι αυτή που εξηγεί την ικανότητα να σκεπτόμαστε ανεξάρτητα του νου αντικείμενα.

Σύμφωνα με τον αφελή ρεαλιστή τύπου Campbell (2002) Brewer (2004, 2008) ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας είναι *object-involving*, περιλαμβάνει αντικείμενα καθέκαστα: μια εμπειρία μιας ντομάτας εξαρτάται για την ύπαρξη και εξατομίκευσή της από την *συγκεκριμένη* ντομάτα (και σε κάποιες εκδοχές και το συγκεκριμένο χρώμα της), «αυτή εκεί την ντομάτα» όπου η εν λόγω κατάδειξη λειτουργεί σαν ετικέτα και η έκφραση σαν άκαμπος αναφορέας. Οποιαδήποτε εμπειρία ακόμη και μια δυνατή εμπειρία μιας διαφορετικής υποκειμενικά μη διακριτής ντομάτας έχει διαφορετικό φαινόμενο χαρακτήρα. Μια εμπειρία και μια υποκειμενικά μη διακριτή εμπειρία έχουν *διαφορετικό* φαινόμενο χαρακτήρα στη φαινομενολογική εκδοχή της διαζευκτικής θέσης ακριβώς επειδή δεν συγκροτούνται από τα ίδια συγκεκριμένα επιμέρους όντα.

Ο αφελής ρεαλιστής προσδιορίζει οποιες φαινομενολογικές διαφορές σε σχέση με διαφορετικά αντιληπτά αντικείμενα στον κόσμο, της άμεσης συλλογής αντικειμένων, ιδιοτήτων και σχέσεων στον κόσμο. Για παράδειγμα τόσο ο Brewer (2004) όσο και ο Campbell (2002) υποθέτουν ότι μια αντιληπτική εμπειρία συγκροτείται από τα κοινά αντικείμενα που αντιλαμβανόμαστε. Όταν βλέπουμε μια ντομάτα είναι η συγκεκριμένη ντομάτα που υπεισέρχεται και συγκροτεί, συνθέτει την εμπειρία μας, όχι οποιαδήποτε ντομάτα, ή οτιδήποτε ικανοποιεί κάποια περιγραφή της ντομάτας, ή η ντομάτα που αυτή τη στιγμή προκαλεί την οπτική μας εμπειρία. Έχουμε άμεση συνείδηση της *συγκεκριμένης* ντομάτας. Μια εμπειρία ενός τέλει αντιγράφου μιας ντομάτας έχει διαφορετικό φαινόμενο χαρακτήρα από την αντίληψη της συγκεκριμένης αρχικής ντομάτας. Όπως θέτει τη θέση του αφελούς

ρεαλιστή/διαζευκτικιστή ο Brewer 2004: 66, «οι υποκειμενικές ποιότητες της εμπειρίας. ... συγκροτούνται από την πραγματική χωρική διανομή των διαφορετικών εμφανίσεων στις οποίες το υποκείμενο έχει πρόσβαση».

Πώς προσπαθεί να εξηγήσει ο Brewer την περίπτωση της Müller-Lyer πλάνης στη βάση της παραπάνω γενικής οντολογίας; Ο Brewer (2008:172) χαρακτηρίζει την αντίληψη του Müller-Lyer διαγράμματος ως «αληθοεπή αντίληψη κάποιου πράγματος (of something) που έχει μια ομοιότητα με μια περίπτωση στην οποία αυτό το κάτι αποτελεί μια περίπτωση όπου κάποιος βλέπει κάτι. ... Οι πλάνες είναι απλώς περιπτώσεις όπου το άμεσο αντικείμενο της εμπειρίας έχει τέτοιες οπτικά σχετικές ομοιότητες με παραδείγματα ενός τύπου του οποίου δεν αποτελεί εκδοχή».

Όταν κάποιος βλέπει την πλάνη Müller-Lyer και βλέπει δύο ίσιες γραμμές που φαίνονται άνισες, σύμφωνα με τον Brewer έχει άμεση συνείδηση μιας ιδιότητας που εκδηλώνεται στην πραγματικότητα, της ομοιότητας ανάμεσα στις ίσιες γραμμές και, σε άλλες γραμμές που δεν είναι παρούσες, αλλά είναι στην πραγματικότητα άνισες. «Ας υποθέσουμε ότι σε κάποιον παρουσιάζεται οπτικά το διάγραμμα Müller-Lyer. ... σε καλές συνθήκες φωτισμού με μάτια ανοιχτά και ένα σύστημα που δουλεύει σωστά. ... Ο κεντρικός υποκειμενικός χαρακτήρας της εμπειρίας απλώς συγκροτείται από το ίδιο το διάγραμμα. Από αυτήν την προοπτική και δεδομένων των συνθηκών της αντίληψης έχει οπτικές σχετικές ομοιότητες με ένα παραδειγματικό δίδυμο άνισων γραμμών που τίθενται σε διαφορετικό βάθος. Με αυτή τη σημασία, η έννοια άνισος σε *μάκρος* μπορεί να εφαρμοστεί στις βασικές γραμμές: οι γραμμές μοιάζουν άνισες σε *μάκρος*» (Brewer 2008:172-6). (δική μου έμφαση)

Σύμφωνα με τον Brewer μπορούμε να εξηγήσουμε την πλάνη Müller-Lyer μόνο εξαιτίας της υποκειμενικής μη διακριτότητάς της από μια περίπτωση άνισων γραμμών σε *διαφορετικό βάθος*. Είναι η ιδιότητα άνισος σε *μάκρος* που εκδηλώνεται στην πραγματικότητα βλέποντας την πλάνη Müller-Lyer. Και είναι η έννοια *άνισος σε μάκρος* της οποίας γίνεται χρήση στην παραπάνω περίπτωση. Όμως οι γραμμές δεν τίθενται στη συγκεκριμένη περίπτωση σε διαφορετικό βάθος. Η θέση του Brewer δεν μπορεί να εξηγήσει μια περίπτωση στην οποία κάποιος παρατηρητής ξυπνάει ένα πρωί με αντεστραμμένο το φάσμα των χρωμάτων και όποτε έβλεπε κόκκινο, τώρα βλέπει μπλε και αντίστροφα. Υπονοεί ότι αυτό που βλέπει το υποκείμενο με το αντεστραμμένο φάσμα είναι οι οπτικές ομοιότητες ανάμεσα στο μπλε και το κόκκινο. Ποιες είναι όμως αυτές οι οπτικές ομοιότητες; Καμιά μάλλον. Επομένως, η παραπάνω τακτική δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε πολλές άλλες παραπλανητικές εμπειρίες.

Η διαζευκτική θέση (με την παραπάνω σημασία) φαίνεται ανίκανη να εξηγήσει όχι μόνο οπτικές πλάνες αλλά και μια εύλογη διάκριση συνειδητής και μη συνειδητής αντίληψης, ή αντίληψης και συνείδησης. Αν για να εξηγήσει την παραίσθηση στραφεί στην αναπαράσταση, χάνει σύμφωνα με υποστηρικτές της το βασικό της κίνητρο. Τι είναι επιπλέον η έννοια *άνισος σε μάκρος*;

Ένα πρόσθετο επιχείρημα είναι ότι η διαζευκτική θέση στην παραπάνω εκδοχή δεν μπορεί να εξηγήσει την προοπτικότητα των προθετικών φαινομένων, ούτε να εξηγήσει εύλογα τις αντιληπτικές σταθερές. Ειδικά στην εκδοχή του αφελούς ρεαλισμού που συζητήσαμε, που υποστηρίζει ότι ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας ντομάτας και μιας παρόμοιας ντομάτας διαφέρουν εξ ορισμού. Ας υποθέσουμε ότι κάποιος βλέπει ένα αντικείμενο και κλείνει τα μάτια του για λίγο. Όσο τα έχει κλειστά αντικαθίσταται από ένα άλλο αντικείμενο που δεν μπορεί να διακριθεί από το προηγούμενο. Όταν ξανακλείνει τα μάτια αφαιρείται το νέο αντικείμενο. Σε κάποιον προκαλείται μια παραπλανητική εμπειρία μέσω κάποιου συγκεκριμένου τρόπου φωτισμού ενός αντικειμένου μη διακριτού από το αρχικό.

Η διαζευκτική θέση υποθέτει ότι οι τρεις παραπάνω περιπτώσεις δεν έχουν τίποτε κοινό. Οι παραπάνω περιπτώσεις αντιστοιχούν στη διαζευκτική κατάσταση είτε ένα πρόσωπο βλέπει το αντικείμενο¹, είτε το αντικείμενο², είτε πλανάται ότι βλέπει κάποιο αντικείμενο. Ο Burge επιχειρηματολογεί ότι η παραπάνω πρακτική έρχεται σε αντίθεση με την αντιληπτική ψυχολογία. «Σε περιπτώσεις πλάνης και αντικατάστασης αντιγράφων, οι βασικές αντιληπτικές εξηγήσεις είναι σταθερές . ...Δεν επηρεάζουν γενικές ικανότητες αναπαράστασης του περιβάλλοντος» (Burge 2005:32). Η διαφορά ανάμεσα στα αντίγραφα αντανakλάται μόνο στο επίπεδο των προτασιακών στάσεων.

Η αφελής θέση δεν μπορεί καν να εξηγήσει την προοπτικότητα των αντιλήψεων. Η κριτική του Burge (2005) που ταυτίζει τα αναπαραστατικά περιεχόμενα με «προοπτικούς τρόπους αντίληψης» είναι ότι ο αφελής ρεαλιστής του τύπου που συζητάμε ταυτίζει τύπους αντιληπτικών περιεχομένων με τα ίδια τα αντικείμενα. Έτσι καθίσταται πολύ δύσκολο να εξηγήσει το γεγονός ότι κάθε φυσικό αντικείμενο μπορεί να γίνει αντιληπτό από διαφορετικές προοπτικές, χωρικές γωνίες, χωρικά και χρονικά πλαίσια. Για τον Burge, «οποιοδήποτε οπτικό αναφερόμενο το βλέπουμε με κάποιο προοπτικό τρόπο. Η εξήγηση της αντιληπτικής σταθεράς που είναι κεντρική στην κατανόηση της αντίληψης προϋποθέτει την ύπαρξη μιας διαφοράς ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο ένα πρόσωπο ή ιδιότητα αναπαρίσταται αντιληπτικά και το πρόσωπό ή την ίδια την ιδιότητα. Η θέση του άμεσου ρεαλιστή δεν είναι μόνο εμπειρικά ανέφικτη, νομίζω θέτει μια αδύνατη κατάσταση πραγμάτων» (Burge 2005:41).

Επιπλέον ο διαζευκτικιστής εφαρμόζοντας την αρχή του φαίνεσθαι με τον παραπάνω τρόπο προτείνει ότι «ότι η κατάσταση του να βλέπεις ένα δεδομένο αντικείμενο, μια μπάλα είναι αναφορικά αλάθητη» (Burge 2005:31). Πολύ αποφασιστικό πρόβλημα για τον αφελή ρεαλιστή αφορά την εξήγηση των παραισθήσεων. Αν ο *Y* έχει παραιίσθηση ενός λεμονιού, κανένα φυσικό αντικείμενο στο περιβάλλον δεν εμφανίζεται κίτρινο στο *Y*. Για τον Alston 1999:191-2 «μια νοητική εικόνα φαίνεται κίτρινη». Αλλά εδώ ο αφελής ρεαλιστής χάνει την ισχύ της επιχειρηματολογίας του ενάντια σε κάποια θέση που θέτει αναπαραστάσεις.

Αν κάποιος προσπαθήσει να αναιρέσει το συμπέρασμα του επιχειρήματος της πλάνης που αφορά τη διαφορά κάποιων ιδιοτήτων του κοινού αντικειμένου, όπως του σχήματός του ή του χρώματός του μόνο μέσω του βήματος γενίκευσης σύμφωνα με τον Smith (2002) δεν μπορεί ταυτόχρονα να υιοθετήσει κάποια συνεπή θέση όπως τον αφελή Ρεαλισμό που θέλει να υποστηρίξει. Η διαζευκτική θέση *αν εφαρμοστεί σε περιπτώσεις πλάνης* υποστηρίζει ότι ακόμη και αν αισθανόμαστε αισθητηριακά δεδομένα στις περιπτώσεις πλάνης, γιατί οι περιπτώσεις πλάνης να *γενικεύονται* στις κανονικές περιπτώσεις, αντί να αποτελούν απλώς **εξαιρέσεις** στις κανονικές περιπτώσεις;³³

Αν κάποιος δεχθεί όλα τα βήματα του επιχειρήματος της πλάνης εκτός από το βήμα της γενίκευσης, μια και όπως έχουμε δει είναι πολύ δύσκολο να αρνηθεί την πρώτη προκείμενη, τότε σύμφωνα με τον Smith (2002:28) αυτό έρχεται σε αντίφαση «με την κοινή μας εικόνα της αντιληπτικής σχέσης με το φυσικό κόσμο, την ίδια εικόνα που όσοι αντιτίθενται στο επιχείρημα θέλουν να διατηρήσουν». Ο Smith αναφερόμενος σε περιπτώσεις **πλάνης** (σε σχέση με το 1.1) υποστηρίζει ότι η τελική θέση που προκύπτει από την απόρριψη και μόνο του βήματος της γενίκευσης δεν μπορεί να εξηγήσει κοινές αντιληπτικές πλάνες. Για παράδειγμα όταν κοιτάμε ένα ρούχο σε ένα μαγαζί με τεχνητό φως και τελικά βλέπουμε το πραγματικό του χρώμα μόνο στο φως του ήλιου, καθώς και τις μεταβολές στη συνειδητότητα του χρώματος ανάλογα με τη χρονική στιγμή που βλέπουμε κάτι. Τέτοιες μεταβάσεις από οπτικές εμπειρίες που θεωρούνται αληθοεπίες και αυτές που χαρακτηρίζονται, σύμφωνα με τα παραπάνω, ως παραπλανητικές είναι *κοινός τόπος*. Μέσω μόνο της αναίρεσης του βήματος γενίκευσης η διαζευκτική θεωρία δεσμεύεται στη θέση ότι στις παραπλανητικές περιπτώσεις έχουμε άμεση συνειδητότητα αισθητηριακών δεδομένων, ενώ στις γνήσιες αντιλήψεις έχουμε συνειδητότητα αντικειμένων.

---

³³ Ένα πρόβλημα με την πρόταση είναι ότι γεωμετρικές πλάνες και άλλου τύπου πλάνες ενδέχεται σε τέτοιες περιπτώσεις να δίνουν *ενδείξεις* για τη λειτουργία του αντιληπτικού συστήματος. Για παράδειγμα όπως το θέτει ο Anstis «τόσο οι πλάνες/ψευδαισθήσεις όσο και οι ακριβείς αντιλήψεις διέπονται από τις ίδιες νομολογικές αντιληπτικές διεργασίες» (2008:362).

Πώς γίνεται όμως να μεταβαίνουμε συνέχεια από τον ένα τρόπο συνειδητότητας στον άλλο; Αν το βήμα γενίκευσης αναιρούνταν «οποιαδήποτε μετάβαση από μια αληθοεπή σε ψευδαισθητική αντίληψη, θα συνιστούσε μια μετάβαση από άμεση επαφή με την πραγματικότητα στο *ριζικό χάσιμο της επαφής* με αυτή» (Smith 2002:27). Η τελική θέση του διαζευκτικιστή δεν διασώζει την ιδέα της άμεσης επαφής με την πραγματικότητα που είναι το κίνητρο του άμεσου Ρεαλισμού (βλ. Smith 2002:28).

Η σημερινή ανάγνωση των επιχειρημάτων της πλάνης και της παραίσθησης Προσπαθεί να απεμπλακεί από παραδοσιακές αναγνώσεις των επιχειρημάτων.³⁴ Και πολλοί είναι αυτοί που φαίνεται να υποστηρίζουν ότι η διαζευκτική θέση αναιρεί τα εν λόγω επιχειρήματα όντας ικανή να στηρίξει μια θέση άμεσου/αφελούς Ρεαλισμού. Για παράδειγμα,

- α. αποδίδοντας έμφαση στη Διαφάνεια της εμπειρίας που δεν αποκαλύπτει οποιαδήποτε χαρακτηριστικά εμμενή ή εγγενή στην ίδια την εμπειρία, αλλά μόνο χαρακτηριστικά του κόσμου ή, και
- β. υποθέτοντας ότι η κρίσιμη δεύτερη προκειμένη του επιχειρήματος υποκύπτει στην προθετική πλάνη (the intentional fallacy). Επιμένοντας στην εγγενή προθετικότητα (intentionality) της αντίληψης αντί για το φαινόμενο χαρακτήρα της, είτε όπως ο Smith
- γ. προσφέροντάς μας μια ολόκληρη φιλοσοφική θεωρία για την αντίληψη, ειδάλως το επιχείρημα της πλάνης δεν μπορεί να απαντηθεί από τον άμεσο Ρεαλιστή, κατά τη γνώμη του Smith, μόνο στη βάση κάποιων κινήσεων σαν τις παραπάνω (α και β).

Από το επιχείρημα στην ενότητα 1.1 προκύπτει με μια ανάγνωση η θέση ότι ένα ενδιάμεσο ον και όχι το κανονικό (δημόσιο) αντικείμενο αποτελεί άμεσο αντικείμενο της αντιληπτικής συνείδησης σε περιπτώσεις πλάνης και παραίσθησης. Αυτή η θέση μπορεί να γενικευτεί και στις αληθοεπείς αντιλήψεις. Το «μη κανονικό-εσωτερικό αντικείμενο» είναι αυτό που φέρει τις φαινόμενες ποιότητες των οποίων έχουμε συνείδηση, κάποιο νοητικό ενδιάμεσο που αν εστιάσουμε την προσοχή σε κάτι λευκό, είναι αυτό που εκδηλώνει τη λευκότητα.

---

³⁴ Όσον αφορά το ζήτημα πώς χαρακτηρίζουμε μια θέση εδώ ως έμμεσο Ρεαλισμό, μια υπόθεση εργασίας ότι ο έμμεσος Ρεαλισμός υποστηρίζει ότι α) το άμεσο αντικείμενο της αισθητηριακής αντίληψης δεν είναι το 'κοινό' αντικείμενο και β) το μη 'κοινό' αντικείμενο έχει μια γνωσιολογική προτεραιότητα σε σχέση με το «κοινό» αντικείμενο. Βλ. Fish (2004, 2010). Μια εκδοχή άμεσου ρεαλισμού ταυτίζεται με τον αφελή ρεαλισμό τύπου Brewer (2008). Μια άλλη με την υπεράσπιση της Διαφάνειας της εμπειρίας.

1.4 Επιχειρήματα Υπέρ του Κοινού Παρονομαστή³⁵

Ποιες είναι κάποιες εύλογες υποθέσεις υπέρ της θέσης ότι δύο εμπειρίες E και E^* με την ίδια φαινομενολογία έχουν κάτι κοινό (για παράδειγμα, τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα) έχουν κάποιο κοινό παρονομαστή, ανήκουν στον ίδιο τύπο εμπειρίας; Εννοώ φυσικά εκτός από το γεγονός ότι αν έχουν τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα φαίνεται να αντιστοιχούν στην ίδια εμπειρία, ή στον ίδιο πιο συγκεκριμένο τύπο εμπειρίας; Και πώς θα δείξουμε τη φ-συνειδηση, αν δεν *δείξουμε* το φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας;

Ο Smith (2002) υποθέτει ότι τόσο το επιχείρημα της πλάνης όσο και της παραίσθησης πρέπει να αξιολογηθούν όχι μόνο με κριτήρια λογικής εγκυρότητας, αλλά με κριτήρια **φαινομενολογικής επάρκειας**. Τα λογικά κριτήρια απάντησης στο επιχείρημα δεν συμπίπτουν με τα κριτήρια φαινομενολογικής επάρκειας και δεν μπορούν να εμποδίσουν τη μετάβαση στο συμπέρασμα στον έμμεσο Ρεαλισμό, τουλάχιστον μόνα τους. Ο άμεσος Ρεαλιστής σύμφωνα με τον Smith προτείνει την ταυτότητα του άμεσου αντικειμένου της αντίληψης με το κοινό-φυσικό αντικείμενο. Ταυτόχρονα, ακολουθώντας τον Fish (2004), (2010) θα υποθέσω ότι προτείνει και μια γνωσιολογική ασυμμετρία ανάμεσα στο έμμενες και το «κανονικό» αντικείμενο, σε αντίθεση με τον άμεσο Ρεαλιστή.

Ποιες είναι όμως κάποιες εύλογες υποθέσεις που συνηγορούν όχι μόνο υπέρ της μη διακρισιμότητας εμπειριών αληθοεπούς αντίληψης και πλάνης, δηλαδή της αδυναμίας για ένα υποκείμενο να διακρίνει μέσω αναστοχασμού αν μια εμπειρία πλάνης διαφέρει από μια αληθοεπή, αλλά υπέρ της πιο ισχυρής υπόθεσης ότι κάποιος κοινός παρονομαστής ή μια κοινή νοητική κατάσταση εμπλέκεται σε τέτοιου τύπου εμπειρίες; Μια ενδιαφέρουσα επιχειρηματολογία είναι αυτή του Sturgeon (2000:17-21). Τα χαρακτηριστικά που σύμφωνα με τον Sturgeon συνηγορούν υπέρ του κοινού παράγοντα παραισθητικών και αληθοεπών εμπειριών είναι η

- (α) συμπεριφορική ισοδυναμία παραίσθησης αληθοεπούς αντίληψης,
- (β) η λογική τους ισοδυναμία,
- (γ) η υποκειμενικότητά τους,
- (δ) η αμεσότητα της σκηνής (σωματική/αντιληπτική παρουσία) και
- (ε) η μη διακρισιμότητά τους.

---

³⁵ Καμιά φορά χαρακτηρίζονται και ως επιχειρήματα υπέρ του στενού περιεχομένου (narrow content).

Οι διαζευκτικιστές που δέχονται μόνο το (ε) εξαναγκάζονται να εξηγήσουν όλα τα παραπάνω κοινά χαρακτηριστικά (α-δ) στη βάση μόνο της (ε) και δεν είναι σαφές για τον Sturgeon ότι το κατορθώνουν. Ένα παράδειγμα του Sturgeon είναι το ακόλουθο, «Ας υποθέσουμε ότι κάθεσαι σε μια πεδιάδα μια ηλιόλουστη λαμπρή ημέρα. Η όρασή σου είναι καλή, το γνωρίζεις αυτό και δεν έχεις λόγο να μην εμπιστευέσαι τα μάτια σου. Ένας φίλος φωνάζει από πίσω. Γυρνάς. Μοιάζει σαν μια πέτρα να έρχεται με φόρα προς στο πρόσωπό σου. Δεν θέλεις να σε χτυπήσει. Στο συγκεκριμένο συμβάν, πέντε σημεία είναι καθαρά:

Πρώτον, θα αποκτήσεις την πεποίθηση ότι μια πέτρα πετάει προς το μέρος σου στη βάση του πώς μοιάζει, αυτή η πεποίθηση θα συνδυαστεί με την επιθυμία σου να μην σε χτυπήσει, και τα δύο μαζί θα προκαλέσουν το χαμήλωμα του κεφαλιού. Το μοτίβο είναι ενσωματωμένο στον κοινό νου: όταν φαίνεται σε κάποιον σαν να έρχεται κάτι με φόρα προς το μέρος του, και δεν θέλει να τον χτυπήσει τότε (*ceteris paribus*) θα πιστέψει ότι κάτι πάει να τον χτυπήσει και θα χαμηλώσει το κεφάλι. Όλα τα παραπάνω είναι κοινός τόπος» (Sturgeon 2000:8).

Οι παραπάνω κοινός τόπος είναι ανεξάρτητοι υποστηρίζει ο Sturgeon από το κατά πόσο αυτό που βλέπει κάποιος είναι αληθοεπές, παραπλανητικό ή παραισθητικό. Με άλλα λόγια υπάρχει μια παράλληλη καθοδήγηση της πεποίθησης και της δράσης από το περιεχόμενο, ανεξάρτητη του γεγονότος αν σε κάποιον φαίνεται ορθά ότι κάτι πετιέται με φόρα προς το μέρος του ή αν πλανάται γι' αυτό. Τα ίδια αποτελέσματα καθίστανται δυνατά και στις τρεις παραπάνω περιπτώσεις που μπορούν να οδηγήσουν στην ίδια πεποίθηση και πράξη, που λαμβάνουν χώρα παράλληλα. Και στις τρεις περιπτώσεις η πράξη και η πεποίθηση είναι λογικές. Η εκλογίκευση της πράξης είναι ίδια και στις τρεις περιπτώσεις. Κατά συνέπεια κάποιος κοινός παράγοντας ενέχεται και στις τρεις περιπτώσεις, ώστε να εξηγεί τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Ο Fish (2010) αναλύει κάπως διαφορετικά την υπόθεση υπέρ του κοινού παρονομαστή. Σύμφωνα με τον Fish μπορούμε να χαρακτηρίζουμε ως οπτικές εμπειρίες τόσο αληθοεπείς περιπτώσεις όπου μια αντίληψη αποτελεί μια επιτυχημένη δραστηριότητα όσο και πλάνες και παραισθήσεις. Αυτή η εκδοχή της διαζευκτικής θέσης δέχεται ότι μπορούμε να αποκαλούμε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις *εμπειρίες*. Εντούτοις αρνείται ότι ανήκουν στον ίδιο πιο ειδικό τύπο εμπειρίας. Η υπόθεση υπέρ του κοινού παρονομαστή όπως την αναδεικνύει ο Fish σχετίζεται με την κίνηση του Davidson όσον αφορά εξτερναλιστικές θέσεις για το νοητικό περιεχόμενο. Ο Davidson αρνείται τον εξτερναλισμό για το περιεχόμενο όταν κατανοείται σαν την ιδέα ότι τα «νοήματα» δεν είναι εντός του κρανίου. Το παράδειγμα που δίνει χαρακτηριστικά είναι ότι τόσο

ένα κάψιμο από τον ήλιο το κατακαλόκαιρο όσο και ένα κάψιμο από μια πηγή θερμότητας μπορούν να αποτελούν τον ίδιο τύπο καψίματος. Παρ' όλα αυτά η ίδια η κατάσταση της επιδερμίδας έχει προκληθεί από διαφορετικά αίτια. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι και οι δύο καταστάσεις της επιδερμίδας. Ο κοινός παράγοντας είναι ότι το ίδιο συμβάν λαμβάνει χώρα δηλαδή η ξαφνική κατάσταση της επιδερμίδας μου. Την αρχή του κοινού παράγοντα ο Fish (2010) την θέτει ως εξής:

Φαινομενολογικά μη διακριτές αντιλήψεις, παραισθήσεις, πλάνες έχουν μια υποκείμενη κοινή νοητική κατάσταση: ο ίδιος τύπος νευρωνικής κατάστασης μπορεί να προκαλεί τις φαινομενολογικά μη διακριτές εμπειρίες. Αυτή η εκδοχή της διαζευκτικής θεωρίας μπορεί να δεχτεί ότι κάτι κοινό λαμβάνει χώρα σε διακριτές εμπειρίες, αλλά να το ερμηνεύσει με τον παραπάνω τρόπο. Η ίδια στενή εγκεφαλική κατάσταση δεν αναδεικνύει το είδος της εμπειρίας στην οποία βρίσκεται κάποιος.

Το επιχείρημα της αιτιακής εξήγησης ή της νοητικής αιτιότητας

Στην καθημερινή εξήγηση πράξεων όπως οι παραπάνω ενέχονται ορισμένες διαισθήσεις σε σχέση με τη φαινόμενη συνείδηση. Είναι υποκειμενική.

- (1) Υπάρχει κάτι που είναι σαν κάτι τι για εσένα όταν φαίνεται σαν μια πέτρα να έρχεται προς το πρόσωπό σου.
- (2) Για να κατανοήσει κάποιος την κατάσταση της όρασης πλήρως πρέπει να γνωρίζει σαν τι είναι (να έχεις οπτική εμπειρία).
- (3) Για να γνωρίζει το σαν κάτι τι είναι της εμπειρίας πρέπει να έχει βιώσει αυτού του τύπου τη οπτική κατάσταση (Sturgeon 2000:29).

Και οι τρεις περιπτώσεις όπου κάποιος βλέπει αληθοεπώς, παραπλανητικά ή παραισθητικά ότι κάτι έρχεται με φόρα προς αυτόν, ενέχουν αμεσότητα της σκηνής και ζωνρή φαινομενολογία. Και μπορούν να εξηγηθούν στη βάση του κοινού παρονομαστή που εξηγεί τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Οι ψυχολογικές εξηγήσεις μιας πράξης υποθέτουν ότι ο κοινός παρονομαστής των παραπάνω περιπτώσεων είναι ανεξάρτητος του κατά πόσο η εμπειρία του δράστη είναι αληθοεπής, παραπλανητική ή παραισθητική. Αν οι εμπειρίες μας προκαλούν ορισμένες πράξεις μας, τότε είναι σαφές ότι το αντιληπτικό περιεχόμενο τόσο μιας παραισθητικής όσο και μια αληθεπούς εμπειρίας μπορεί να προκαλέσει αιτιακά ορισμένες από τις πράξεις μας. Συνεπώς κάτι κοινό ενέχεται στην παραγωγή πράξεων είτε πρόκειται για μια γνήσια αντίληψη ή μια παραισθητική. Με άλλα λόγια ο διαζευκτικιστής που προσπαθεί να εξηγήσει τα πάντα μέσω

υποκειμενικής μη διακρισιμότητας θα πρέπει να δώσει κάποια εύλογη εξήγηση των παραπάνω κοινών τόπων για τη νοητική αιτιότητα.

Πρόσθετες υποθέσεις που συνηγορούν υπέρ του κοινού παρονομαστή είναι οι παρακάτω. Το αιτιακό επιχειρήμα υποστηρίζει ότι αν κρατήσουμε μέρος της αιτιακής διεργασίας που οδηγεί σε μια φαινόμενη παράσταση σταθερό, θα προκύψουν εμπειρίες με τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα ή το ίδιο φαινόμενο περιεχόμενο. Εδώ παραθέτω την εκδοχή του Robinson του αιτιακού επιχειρήματος, χωρίς ιδιαίτερα σχόλια.

Το αιτιακό επιχειρήμα

Η γενική υπόθεση του αιτιακού επιχειρήματος, είναι η εύλογη υπόθεση ότι η αντίληψη εξαρτάται από αιτιακές αλυσίδες ανάμεσα στον παρατηρητή και το αντικείμενο που παρατηρείται.

1. Η αντιληπτική εμπειρία λαμβάνει χώρα στο τέλος μιας αιτιακής αλυσίδας που ξεκινάει από το εξωτερικό αντικείμενο προς το νου/εγκέφαλο του παρατηρητή.
2. Τα πράγματα που τίθενται στα αντίθετα σημεία της διεργασίας δεν μπορούν να είναι τα ίδια.

Κατ επέκταση:

3. Η αντιληπτική εμπειρία δεν είναι η ίδια με το εξωτερικό αντικείμενο που γίνεται αντιληπτό.
Ο Robinson υποστηρίζει ότι το επιχειρήμα μέχρι εδώ είναι έγκυρο, αλλά δεν κάνει ιδιαίτερη ζημιά. Είναι η θέση ότι το περιεχόμενο μιας εμπειρίας διαφέρει από το εξωτερικό αντικείμενο, που φαίνεται να την προκαλεί.
4. Το περιεχόμενο μιας εμπειρίας λαμβάνει χώρα στο τέλος μιας αιτιακής αλυσίδας που ξεκινάει από το εξωτερικό αντικείμενο στον εγκέφαλο του παρατηρητή.
5. Πράγματα που τίθενται στα αντίθετα σημεία (τελικά σημεία) μιας αιτιακής αλυσίδας δεν μπορούν να ταυτίζονται.
6. (Συμπέρασμα) Το περιεχόμενο μιας εμπειρίας δεν ταυτίζεται με το εξωτερικό αντικείμενο που γίνεται αντιληπτό.

Το επιχειρήμα είναι έγκυρο, όμως κάποιος μπορεί να αρνηθεί την 4.

Η σοβαρή εκδοχή του αιτιακού επιχειρήματος σύμφωνα με την παρουσίαση του Robinson περιλαμβάνει τις παρακάτω προκείμενες

7. Η αντιληπτική εμπειρία λαμβάνει χώρα στο τέλος μιας αιτιακής αλυσίδας από το εξωτερικό αντικείμενο στον εγκέφαλο.

8. Το περιεχόμενο μιας αντιληπτικής εμπειρίας αποτελεί μέρος εμμενές στην εμπειρία.

9. Αν κάτι λαμβάνει χώρα σε κάποια τοποθεσία οτιδήποτε αποτελεί μέρος του, ή είναι εμμενές σε αυτό, λαμβάνει χώρα σε αυτήν την τοποθεσία.

Επομένως:

10. Το περιεχόμενο μιας αντιληπτικής εμπειρίας λαμβάνει χώρα στο τέλος μιας αιτιακής αλυσίδας από το εξωτερικό αντικείμενο στον εγκέφαλο.

11. Πράγματα που τίθενται σε αντίθετα σημεία της αιτιακής αλυσίδας δεν μπορούν να είναι τα ίδια.

Συμπέρασμα

12. Το περιεχόμενο μιας αντιληπτικής εμπειρίας διαφέρει από το εξωτερικό αντικείμενο που γίνεται αντιληπτό.

(Robinson 1994:85-7).

Για να υπερασπιστεί το παραπάνω επιχειρήμα ο Robinson υποστηρίζει ότι έχει ιδιαίτερη σημασία να υπερασπιστεί τη θέση ότι η (8) έχει σημασία μόνο με μια εύρωστη σημασία του περιεχομένου, για το οποίο συνηγορεί και η (9). Με άλλα λόγια το αιτιακό επιχειρήμα είναι επιτυχημένο, όπως το παρουσιάζει ο Robinson μόνο στο βαθμό που το περιεχόμενο δεν θα ιδωθεί ως «προθετικό αντικείμενο» εμμενές σε μια πράξη συνειδητότητας. Ο Robinson γράφει χαρακτηριστικά για μια ερμηνεία της (9) σύμφωνα με την οποία είναι συνώνυμη με «προθετικό αντικείμενο». «Κάποιος θα μπορούσε να επιχειρηματολογήσει ότι ο Κάρολος I αποτελεί μέρος ή είναι εμμενής στη σκέψη μου ότι ο Κάρολος I ήταν μάρτυρας, αλλά ότι δεν λαμβάνει χώρα στην ίδια τοποθεσία με τη σκέψη μου αλλά 340 χρόνια πριν από αυτήν» (Robinson 1994:87).

Για να είναι ισχυρό το αιτιακό επιχειρήμα πρέπει να δείξουμε ότι μια εμπειρία και το περιεχόμενό της δεν μπορούν να διασπαστούν.

Ο Fish επαναδιατυπώνοντας το αιτιακό επιχειρήμα υποστηρίζει ότι δεν είναι έγκυρο στη βάση της ιδέας του καψίματος από τον ήλιο και από μια αναμμένη σόμπα, στο οποίο αναφερθήκαμε και πριν. Στο βαθμό που παράγουν το ίδιο έγκαυμα αποτελούν καταστάσεις της επιδερμίδας σου. Η κατηγορία των εγκαυμάτων είναι μια διαζευκτική κατηγορία. Τα δύο τύπου εγκαύματα ανήκουν σε πιο ειδικούς τύπους εγκαυμάτων παρόλο που αντιστοιχούν σε ένα γενικότερο τύπο.

Η επιγένεση των νοητικών καταστάσεων σε εγκεφαλικές διεργασίες

Το μεταφυσικό επιχείρημα αφορά στη γενικότερη πεποίθηση στην επιγένεση των νοητικών καταστάσεων σε νευρωνικές καταστάσεις. Όπως ορίζει ο Crane την τοπική επιγένεση, «Δεν μπορούν να διαφέρουν δύο νοητικά συμβάντα ή καταστάσεις ενός στοχαστή χωρίς κάποια τοπική φυσική διαφορά στον εγκέφαλο του στοχαστή. Η αντίστροφη της θέσης της επιγένεσης είναι η ιδέα ότι δύο ταυτόσημες τοπικά καταστάσεις στον εγκέφαλο του στοχαστή θα εγείρουν ταυτόσημες νοητικές καταστάσεις» (Crane 2005:250-251).

Σύμφωνα με την υπόθεση της υποκειμενικής αδιακριτότητας παραισθήσεων και γνήσιων αντιλήψεων όπως και αντιληπτικών πλανών στα πλαίσια διαφορετικών αισθητηριακών συστημάτων,

μια γνήσια αντίληψη μπορεί να έχει μια αιτία C^* που είναι τελείως τοπική στον εγκέφαλο ενός στοχαστή, παρόλο που αυτή η αιτία εξαρτάται η ίδια από αιτία εξωτερικά από το στοχαστή. Η C^* τίθεται στην αιτιακή αλυσίδα που επεκτείνεται από το αντικείμενο της αντίληψης στην εσωτερική κατάσταση του οπτικού φλοιού που μπορούμε να υποθέσουμε ότι είναι το φυσικό τελικό σημείο (end point) της αντιληπτικής διεργασίας. Από την υπόθεση [της υποκειμενικής αδιακριτότητας] έπεται ότι αν αναπαράγουμε τη C^* θα αναπαράγει μια εμπειρία E^* υποκειμενικά αδιάκριτη από μια γνήσια αντίληψη E . Η θέση της τοπικής επιγένεσης υποστηρίζει ότι η αναπαραγωγή φυσικών καταστάσεων θα παράγει νοητικά συμβάντα του ίδιου νοητικού τύπου. Έπεται ότι οι υποκειμενικά μη διακριτές καταστάσεις E και E^* πρέπει να είναι νοητικές καταστάσεις του ίδιου τύπου (Crane 2005:251).

Ο Crane υποθέτει ότι η θέση της τοπικής επιγένεσης μπορεί να αντιστραφεί.³⁶ Σύμφωνα με την υπόθεση (3) (υποκειμενικής μη διακριτότητας/διακρισιμότητας) και την υπόθεση της τοπικής επιγένεσης στην παραπάνω εκδοχή η γνήσια αντίληψη έχει μια αιτία C^* που είναι τελείως τοπική στον εγκέφαλο του στοχαστή και είναι του ίδιου τύπου με την κατάσταση που ενέχεται στην παραγωγή μιας υποκειμενικά μη διακριτής κατάστασης.

---

³⁶ Αλλά αυτό είναι μάλλον προβληματικό μια και η ίδια η επιγένεση δεν είναι σίγουρο ότι μπορεί να νομιμοποιήσει το αρκετά αυστηρό συμπέρασμα ότι ταυτόσημες νευρωνικές καταστάσεις οδηγούν σε υποκειμενικά μη διακριτές εμπειρίες. Τουλάχιστον η ασθενής επιγένεση του Davidson δεν προβλέπει ότι μια διαφορά στη επιγιγνώμενες ιδιότητες θα ακολουθηθεί από παρόμοια ή ταυτόσημη διαφορά στις ιδιότητες επιγένεσης. Οπότε δεν είναι σαφές ότι η αντιστροφή του Crane ισχύει.

Η τοπική επιγένεση πρέπει να συνδυαστεί με την αρχή ίδιο αίτιο-ίδιο αποτέλεσμα για να υποθέσουμε ότι η ίδια νευρωνική κατάσταση ενέχεται στις μη διακριτές υποκειμενικά εμπειρίες, μια και η ίδια νευρωνική κατάσταση μπορεί να προκαλέσει τόσο την E όσο και την E^* . Κατ'επέκταση τόσο η E όσο και η E^* μπορούν να επιγίνονται ως υποθέσουμε στην Φ . Και τώρα η Φ (για παράδειγμα η Φ νευρωνική κατάσταση) μοιάζει από τη μια μεριά να μπορεί να μας θέσει σε επαφή με την πραγματικότητα και από την άλλη να είναι ανίκανη να το κάνει.

Η διαζευκτική θέση προσπαθεί να αρνηθεί το παραπάνω συχνά μέσω της άρνησης ότι η αρχή ίδιο αίτιο-ίδιο αποτέλεσμα μπορεί να έχει εφαρμογή στην ψυχολογική περιοχή. Επίσης, αν και δεν είναι ολωσδιόλου σαφές, εξτερναλιστικές θέσεις για το νοητικό περιεχόμενο υποτίθεται ότι κάποιες φορές νομιμοποιούν την *άρνηση* της ύπαρξης «στενού» περιεχομένου. Μια άλλη εξτερναλιστική ιδέα όπως είδαμε είναι ότι η ενεργοποίηση μιας εγκεφαλικής περιοχής δεν θα πρέπει να αντιστοιχεί πάντα στην ίδια νοητική κατάσταση και με αυτόν τον τρόπο η υπόθεση του κοινού παράγοντα ερμηνεύεται συσταλτικά.

Το πρόβλημα της αντίληψης φαίνεται να είναι το εξής για τον Crane, «Το παράδοξο ή αντινομία που φέραμε στην επιφάνεια πηγάζει από το γεγονός ότι αν οι εμπειρίες E και E^* είναι ίδιου τύπου νοητική κατάσταση τότε δεν μπορεί η μια να περιλαμβάνει ουσιαδώς την ύπαρξη του αντιληπτού αντικειμένου, ενώ η άλλη να μην το κάνει» (Crane 2005:252). Η μια φαίνεται να μας συσχετίζει με κάτι, ενώ η άλλη όχι.

1.5 Σύνοψη

Είδαμε ήδη γιατί κάποιος δεν μπορεί να σταματήσει ικανοποιητικά το επιχείρημα της πλάνης μόνο στη βάση της άρνησης του βήματος γενίκευσης από τις κακές στις καλές περιπτώσεις ή της άρνησης ότι οπτικές και άλλου τύπου πλάνες και παραισθήσεις λαμβάνουν χώρα, ή κάποιου συνδυασμού των δύο. Μια πρόσθετη κίνηση είναι η άρνηση του βήματος γενίκευσης μόνο στην περίπτωση πλανών όπου επενεργούν αντιληπτικές σταθερές αλλά όχι στην περίπτωση παραισθήσεων (Smith 2002). Η διαζευκτική θέση δεν προβλέπει τη σωστή εξατομίκευση του αντιληπτικού περιεχομένου μια και αναλύει το περιεχόμενο μιας οπτικής εμπειρίας μιας μπάλας πάνω σε ένα κύβο σαν <είτε βλέπω μια μπάλα επάνω σε ένα κύβο, είτε έχω μια παραισθήση ότι βλέπω μια μπάλα επάνω σε ένα κύβο>. Οπότε δεν μπορούμε να την εκλάβουμε ως *κυριολεκτική* περιγραφή της εμπειρίας. Επιπλέον η τελική εικόνα του διαζευκτικιστή είναι φαινομενολογικά εσφαλμένη. Αντί να άρει τον σκεπτικισμό του Hume φαίνεται να επαναβεβαιώνει τον σκεπτικισμό του Descartes προκειμένου να στηρίξει τον αφελή/άμεσο Ρεαλισμό. Αν στηριχτεί

σε μια εξήγηση σαν του Brewer των αντιληπτικών πλανών, δεν φαίνεται να μπορεί να τις εξηγήσει. Η προσπάθεια του αφελούς ρεαλιστή να εξηγήσει την παραίσθηση στη βάση της παρουσίας κάποιας «νοητικής εικόνας» αναιρεί την επιχειρηματολογία του ότι η γνώση μέσω γνωριμίας δεν μπορεί να εξηγηθεί μέσω αναπαραστάσεων.

Επίσης εξετάσαμε κάποιους γενικούς τρόπους στήριξης της θέσης ότι μια κοινή κατάσταση ή μια κοινή μορφή περιεχομένου φαίνεται να ενέχεται στις *E*, καθώς και κάποια εισαγωγικά σχόλια σε σχέση με την χρήση των όρων «qualia» «phenomenal character» «phenomenal consciousness».

Το πρόβλημα της αντίληψης τουλάχιστον όπως το χαρακτηρίζει ο Crane ενώ αναφέρεται και σε άλλους τωρινούς στοχαστές δεν είναι το πρόβλημα πώς και αν οι αντιλήψεις δικαιολογούν τις πεποιθήσεις και μια γραμμή σκέψης που σχετίζεται με το γνωσιολογικό μύθο του δεδομένου. Η εμμονή με το γνωσιολογικό πρόβλημα δεν μπορεί να εξηγήσει πολλές από τις συζητήσεις του 20ου αιώνα σε σχέση με τη φύση της αντίληψης. Το πρόβλημα της αντίληψης όπως το χαρακτηρίζει ο Crane (2006:242) που είναι και το διαχρονικό είναι «Πώς να συμβιβάσουμε κάποιες κοινές αλήθειες με τη δυνατότητα αντιληπτικής πλάνης;»

Κεφάλαιο 2

Ιστορικές Προσεγγίσεις

2.1 Σκεπτικισμός για τον εξωτερικό κόσμο;

Το πρόβλημα της αντίληψης επαναφέρει στο προσκήνιο ένα ερώτημα το οποίο υποτίθεται ότι έχει επιλυθεί, μέσω διαδικασιών όπως η γνωστή τριγωνοποίηση του Davidson. Πώς η αντίληψη αποτελεί τη βάση της πληροφορίας μας για τον κόσμο και τελικά της αντιληπτικής γνώσης; Το καρτεσιανό σενάριο αμφισβητεί το αν έχουμε καν δικαίωμα να την αποκαλούμε αντιληπτική γνώση μια και η πραγματική γνώση είναι μαθηματικού τύπου. Από την άλλη, η τριγωνοποίηση του Davidson δεν αφήνει χώρο να απαντηθεί κάθε μορφή σκεπτικισμού ξεχωριστά ώστε ο καρτεσιανός σκεπτικισμός να μπορεί να ξεκινήσει. Ο σκεπτικισμός για τη γνώση των περιεχόμενων των σκέψεων του πρώτου προσώπου, ο σκεπτικισμός για τους άλλους νόες και ο σκεπτικισμός για τον εξωτερικό κόσμο αντιμετωπίζονται με μια υπερβατολογική κίνηση ταυτόχρονα, σύμφωνα με τις πιο πετυχημένες αντιμετωπίσεις του σκεπτικισμού που δεν επιτρέπει την ύπαρξη σολιμιστικών υποκειμένων.

Ο άμεσος Ρεαλισμός (direct Realism) όσον αφορά την αντίληψη ορίζεται από τον Smith σαν, «μια θέση που συνδυάζει το ζήτημα της αμεσότητας (directness) με ένα Ρεαλισμό για το φυσικό κόσμο. Τέτοιος Ρεαλισμός υποθέτει ότι ο φυσικός κόσμος έχει μια ύπαρξη που δεν εξαρτάται με κανένα τρόπο από το ότι γίνεται γνωστός, δηλαδή αντιληπτός ή αντικείμενο σκέψης. Ο φυσικός κόσμος δεν. ... εξαρτάται από τη συνείδηση» (Smith 2002:1).

Τα δύο βασικά χαρακτηριστικά που θέτει ο άμεσος Ρεαλιστής σύμφωνα με τον Smith είναι α) η ανεξαρτησία των αντιληπτών αντικειμένων ή του κόσμου από τη συνειδητότητα ή σκέψη και β) η αμεσότητα της επαφής με τον κόσμο. Ο κόσμος προϋπήρχε καταστάσεων συνειδητότητας ή σκέψης. Σε αντίθεση ο έμμεσος Ρεαλιστής αρνείται α) την αμεσότητα της επαφής με τον κόσμο. Ο Smith ορίζει τον έμμεσο Ρεαλισμό στο αρχικό κεφάλαιο του *The Problem of Perception* ως εξής:

Όταν ένα πράγμα (thing) γίνεται αντιληπτό δυνάμει (in virtue of) του ότι κάποιο διακριτό αντικείμενο γίνεται αντιληπτό, μπορούμε να πούμε ότι η αντίληψη του τελευταίου (δεύτερου) διαμεσολαβεί την αντίληψη του πρώτου και ότι το πρώτο αντικείμενο δεν είναι άμεσο (immediate), αλλά μόνο έμμεσο αντικείμενο της αντίληψης. ... Υποθέτοντας μια Ρεαλιστική προοπτική για τα φυσικά

αντικείμενα, το ερώτημά μας είναι αν τέτοια αντικείμενα γίνονται ποτέ αντιληπτά και θα ήταν δυνατό να γίνουν αντιληπτά, δυνάμει της αντίληψης κάποιου πράγματος διακριτού από τα ίδια. Μια θετική απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι χαρακτηριστική του έμμεσου Ρεαλισμού (Smith 2002: 6).³⁷

Μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την παραπάνω θέση ευρύ έμμεσο ρεαλισμό. Για κάποιους η αποδοχή του έμμεσου Ρεαλισμού προκύπτει τουλάχιστον από το επιχείρημα της πλάνης/ ψευδαίσθησης (the argument from illusion). Τόσο ο Martin (2000) όσο και ο Robinson (1994) αποδίδουν το επιχείρημα της πλάνης στον Hume. Το επιχείρημα ανασύρει ένα κύκλο σκέψης που μας πηγαίνει από το ένα άκρο στο άλλο συνέχεια. Το επιχείρημα ξεκινάει με την περιγραφή της θέσης του κοινού νου σε σχέση με τα άμεσα αντικείμενα της αντίληψης.

Όταν οι άνθρωποι ακολουθούν το δυνατό ένστικτο της φύσης, πάντα υποθέτουν ότι οι ίδιες εικόνες (images) που παρουσιάζονται από τις αισθήσεις (the senses) είναι τα εξωτερικά (external) αντικείμενα και ποτέ δεν θέτουν υπό αμφισβήτηση, ότι οι πρώτες δεν είναι παρά αναπαραστάσεις των δεύτερων. Αυτό εδώ το τραπέζι, που βλέπουμε λευκό και το οποίο αισθανόμαστε σκληρό, πιστεύουμε ότι υπάρχει ανεξάρτητα από την αντίληψή μας και είναι κάτι εξωτερικό στο νου μας που το αντιλαμβάνεται.

Η κοινή θέση **υποκύπτει** μετά από λίγη φιλοσοφική εξέταση. Η κοινή θέση αποδίδει στα αντικείμενα της αντίληψης ανεξαρτησία από τη συνείδηση ή γνωσιακές διεργασίες. Δεν υποθέτει ότι είναι παρά αναπαραστάσεις άλλων υπάρξεων, ότι δεν είναι τα άμεσα αντικείμενα της αντίληψης.

Και πολύ λίγη φιλοσοφία ... μας μαθαίνει ότι τίποτα δεν μπορεί να είναι παρόν στο νου παρά μια εικόνα ή μια αντίληψη, (image, perception) και ότι οι αισθήσεις είναι αυτές μέσω των οποίων οι εικόνες εκφράζονται, χωρίς να μπορούν να παράγουν οποιαδήποτε επαφή ανάμεσα στο νου και το αντικείμενο. Το τραπέζι που βλέπουμε μοιάζει να μικραίνει όσο απομακρυνόμαστε από αυτό: όμως το πραγματικό τραπέζι, που υπάρχει ανεξάρτητα από εμάς, δεν υπόκειται σε μεταβολή: δεν ήταν, επομένως, παρά η εικόνα του, που ήταν παρούσα στο νου. Αυτά μας τα λέει ο λόγος, και κανένας

---

³⁷ Παρατηρούμε ότι ο παραπάνω χαρακτηρισμός επιτρέπει ότι μπορούμε να δούμε μια μπάλα μέσω του να δούμε τη μπροστινή επιφάνεια της μπάλας, στο βαθμό που αποτελεί μέρος της μπάλας. Μια εκδοχή της θεωρίας αισθητηριακών δεδομένων (Moore 1918) φαίνεται να το δέχεται οπότε αυτή θα χαρακτηριζόταν άμεσος ρεαλισμός από τον Smith. Βλ. Siegel (2006)

άνθρωπος που διαθέτει αναστοχασμό (reflection) ποτέ δεν έθεσε σε αμφιβολία τη θέση ότι οι υπάρξεις (existences) τις οποίες υποθέτουμε όταν λέμε αυτό το σπίτι, αυτή η πέτρα, είναι κάτι πέρα από αντιλήψεις στο νου, και παροδικά αντίγραφα αναπαραστάσεων άλλων υπάρξεων, που παραμένουν ομοιογενείς και ανεξάρτητες (Hume 1975, sec. XII: 151-2).

Το επιχείρημα φαίνεται να σχηματοποιείται ως εξής: δείχνει μια αντινομία στη στάση μας απέναντι στο αντικείμενο της αντίληψης και αυτό καθίσταται δυνατό στη βάση μιας αντιληπτικής πλάνης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση της πλάνης ανάμεσα στο φαινομενικό και στο πραγματικό μέγεθος του τραπέζιου. Ενώ το φαινομενικό μέγεθος ενός τραπέζιου φαίνεται να μεταβάλλεται όσο απομακρύνομαι από αυτό ή όταν προχωρώ κοντά του, υποθέτουμε ότι το πραγματικό του μέγεθος δεν έχει μεταβληθεί. Τίθεται το ερώτημα αν τα κοινά ή κανονικά (εξωτερικά) αντικείμενα δεν είναι παρά **αναπαραστάσεις** υπάρξεων. Η οπτική πλάνη στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η πλάνη ανάμεσα στο *πραγματικό μέγεθος* κάποιου αντικειμένου και το *φαινομενικό* του μέγεθος στο οπτικό μας πεδίο. Σύμφωνα με τον Martin 2000: 203, το συμπέρασμα του επιχειρήματος του Hume είναι η αρχική δήλωση ότι «τίποτα δεν μπορεί να είναι παρόν στο νου παρά μια εικόνα ή ένα αντίλημα» (Martin 2000: 203). Αυτό που είναι παρόν στο νου του παρατηρητή είναι πάντα το φαινομενικό μέγεθος ενός αντικειμένου. Το αρνητικό συμπέρασμα είναι ότι δεν είναι παρόν στο νου «το κανονικό αντικείμενο». Το θετικό είναι ότι **κάτι** είναι παρόν στο νου μια εικόνα παρούσα στο νου του παρατηρητή.

Συμπεραίνουμε ότι αυτό που είναι άμεσα παρόν στην αντίληψη δεν είναι παρά μια εικόνα, ή κάποιο ενδιάμεσο ον, πάντως όχι το κανονικό αντικείμενο, είναι μια αναπαράσταση κάποιου κανονικού αντικειμένου. «Δεν είναι το πραγματικό σχήμα του τραπέζιου αλλά το φαινομενικό του σχήμα στο οπτικό μου πεδίο που δεν ενέχει μάλλον κάποια σχέση με το ίδιο το τραπέζι. Το πώς φαίνεται το τραπέζι δεν είναι το πώς είναι το τραπέζι», όπως σχολιάζει ο Martin 2000: 205.

Το μέγεθος του τραπέζιου στο οπτικό μου πεδίο που είναι το άμεσο αντικείμενο της οπτικής εμπειρίας δεν είναι το πραγματικό του σταθερό του μέγεθος. Μια και το τραπέζι φαίνεται να διαθέτει μια ιδιότητα που δεν διαθέτει, το τραπέζι όπως είναι άμεσα παρόν στο νου, διαφέρει κάπου από το πραγματικό τραπέζι. Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αυτό που είναι **άμεσα παρόν** στην αντίληψη δεν είναι το πραγματικό τραπέζι μια και κάποια ιδιότητα του πραγματικού τραπέζιου διαφέρει από την ιδιότητα που εμφανίζεται στο οπτικό μου πεδίο. Το παραπάνω παράδειγμα (καμιά φορά ονομάζεται και το επιχείρημα από μεταβολή προοπτικής) της αισθητηριακής αντιληπτικής εμπειρίας ενός αντικειμένου που διαφέρει ανάλογα με τον

τρόπο που κοιτάμε το αντικείμενο, το σημείο, τη γωνία τις συνθήκες φωτισμού κλπ, εξηγεί για τους υποστηρικτές των αισθητηριακών δεδομένων γιατί είναι η γνωριμία ή εξοικείωση ή επαφή (acquaintance, sensing) με αισθητηριακά δεδομένα (ή συλλογές τους) και όχι με το σταθερό σχήμα ή μέγεθος στην αντιληπτική συνείδηση που είναι **άμεση**. Η **αμεσότητα** είναι η αμεσότητα του δοσίματος φευγαλέων εντυπώσεων του εμφανούς σχήματος και όχι του σταθερού σχήματος του τραπεζιού (που δεν μεταβάλλεται σύμφωνα με τον κοινό νου). Και το ανεξάρτητο του νου υλικό αντικείμενο δεν φαίνεται να είναι άμεσα παρόν στη συνείδηση. Για να φτάσουμε σε αυτό χρειαζόμαστε κάποιου τύπου συναγωγή ή κάτι πρόσθετο. Πρέπει να *υπερβούμε* την αισθητή εμπειρία.³⁸ Γι αυτό και η αντίληψη υλικών αντικειμένων δεν προκύπτει απλώς και μόνο στην αίσθηση. Όπως χαρακτηρίζει ο Smith το συμπέρασμα του έμμεσου ρεαλιστή από το επιχείρημα της πλάνης δεν εισάγει «μη κανονικά αντικείμενα», απλώς τα ίδια κοινά αντικείμενα διαφέρουν σε κάποια από τις ιδιότητές τους.

Αυτό που το επιχείρημα της πλάνης προσπαθεί αρχικά να κατορθώσει είναι την αναγνώριση ότι οι αισθητές ποιότητες (sensible qualities) μπορούν να είναι παρούσες στη συνείδηση και στην αντίληψη παρά το γεγονός ότι δεν χαρακτηρίζουν το κανονικά φυσικά αντικείμενα τα οποία υποθέτουμε ότι βλέπουμε (Smith 2002: 32).

39

Σύμφωνα με τον έμμεσο Ρεαλιστή δεν υπάρχει τίποτε στην αίσθηση που να αντιστοιχεί σε μια άμεση επαφή με ένα δημόσιο-ανεξάρτητο του νου αντικείμενο. Πολύπλοκες διεργασίες δημιουργούν την **αίσθηση αμεσότητας**. Για τον έμμεσο Ρεαλιστή είναι οι ίδιες αισθητές ποιότητες που ανήκουν στο αισθητηριακό πυρήνα τόσο της αντίληψης όσο και της παραίσθησης, ενδεχομένως μια παρόμοια μορφή αίσθησης ή μνήμης. Ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων τονίζει τη *συνέχεια* της παραίσθησης, πλάνης και της αληθοεπούς αντίληψης.⁴⁰

---

³⁸ Παρ' όλα αυτά η οντολογία των αισθητηριακών δεδομένων είναι σύνθετη. Ο Price για παράδειγμα αναφέρεται σε συλλογή-ες αισθητηριακών δεδομένων όχι άμεση συνείδηση ενός δεδομένου. Οι υποθέσεις που επιβεβαιώνονται μέσω πράξεων αντιληπτικών επιβεβαιώσεων οδηγούν στην αντιληπτική αποδοχή (perceptual acceptance). Η αντιληπτική αποδοχή αφορά την αποδοχή προτάσεων «το αντικείμενο της αντιληπτικής αποδοχής είναι κάτι που περιλαμβάνεται σε μια πράξη κρίσης, αλλά δεν είναι μια πράξη κρίσης» (1932:167).

³⁹ Όπως θα δούμε ωστόσο στο κεφάλαιο 4 στην άρνηση αυτής της θέσης βασίζει ο Smith μια φαινομενολογική υπεράσπιση του άμεσου Ρεαλισμού

⁴⁰ Καμιά φορά αρκεί η άρνηση ότι αυτό του οποίου έχουμε συνείδηση στην αντίληψη είναι αισθήσεις, εντυπώσεις ή αισθητηριακά δεδομένα για να χαρακτηριστεί κάποιος άμεσος Ρεαλιστής. Θα δούμε ότι είναι κοινό να χαρακτηρίζεται η διάκριση άμεσου – έμμεσου Ρεαλισμού στη βάση αποδοχής είτε της Αρχής της Διαφάνειας ή της Αρχής του φαίνεσθαι (βλ. Martin 2000). Ο Martin ονομάζει τη δεύτερη The Actuality Principle με τη σημασία ότι οποιαδήποτε αισθητή ποιότητα μου φαίνεται με κάποιο τρόπο πρέπει να εκδηλώνεται στην πραγματικότητα, όχι προθετικά-ως αναπαριστώμενη.

Ο Ayer διατυπώνει το εξής επιχειρήμα της πλάνης συσχετίζοντάς το με τις συζητήσεις των πυρρώνειων σκεπτικών από αντιφατικά φαινόμενα και την αντίστασή τους στο στωικισμό δίνοντας αρκετά παραδείγματα πλανών,

Σχολιάζεται ότι ένα νόμισμα που φαίνεται κυκλικό από μια οπτική γωνία μπορεί να φαίνεται ελλειπτικό από μια άλλη ή ότι ένα ξύλο που μοιάζει κανονικά ίσιο, φαίνεται σπασμένο όταν βρίσκεται στο νερό ή ότι σε ανθρώπους που παίρνουν ναρκωτικά όπως μεσκαλίνη, τα χρώματα των πραγμάτων μοιάζουν να μεταβάλλονται. Οι οικείες περιπτώσεις αντικατοπτρισμών, μετεικασμάτων και παραισθήσεων μας δίνουν ανάλογα παραδείγματα. ... κάποιον υγρό μπορεί να φαίνεται να έχει διαφορετική θερμοκρασία αν το χέρι που το αισθάνεται είναι ήδη ζεστό ή κρύο. ... ή ένα νόμισμα φαίνεται πιο βαρύ αν το βάλουμε στη γλώσσα μας αντί να το κρατήσουμε στην παλάμη μας (Ayer 1940).

Οι Gendler και Hawthorne διατυπώνουν κάποια πρόσθετα επιχειρήματα υπέρ της θέσης της ύπαρξης αισθητηριακών δεδομένων. Ο συλλογισμός είναι ο ακόλουθος,

Σε περιπτώσεις παραίσθησης, οι ποιότητες που αληθεύουν για το άμεσο αντικείμενο της αντιληπτικής εμπειρίας είναι ποιότητες που δεν αληθεύουν για οποιαδήποτε ανεξάρτητα του νου φυσικά αντικείμενα. Το άμεσο αντικείμενο της αντιληπτικής εμπειρίας δεν μπορεί να είναι κάποιο από αυτά. Στις περιπτώσεις αντιληπτικής σχετικότητας και αισθητηριακής μεταβλητότητας μια και ένα αντικείμενο με προφίλ ποιότητων Q μπορεί να παράγει εμπειρίες σαν R σε ένα υποκείμενο και εμπειρίες σαν S σε ένα άλλο, το άμεσο αντικείμενο της αντιληπτικής εμπειρίας δεν μπορεί και στις δύο περιπτώσεις να είναι το ίδιο το αντικείμενο, και έτσι πρέπει να είναι κάτι διακριτό από αυτό. Όμως, και αυτό το βήμα είναι πολύ σημαντικό, πρέπει να υπάρχει ένα αντικείμενο που στην πραγματικότητα φέρει τις ιδιότητες των οποίων το υποκείμενο έχει εμπειρία. Μια και κανένα εξωτερικό αντικείμενο δεν μπορεί να κάνει κάτι τέτοιο, το άμεσο αντικείμενο μιας αντιληπτικής εμπειρίας πρέπει να είναι κάποια ιδιαίτερη νοητική ιδιότητα που φέρει τις ιδιότητες: πρέπει να είναι κάποιου τύπου αισθητηριακό δεδομένο (Gendler & Hawthorne 2006: 6).

Μια σημασία των αισθητηριακών δεδομένων, σύμφωνα με το παραπάνω ορισμό, είναι ως οι *αναπαράστασεις* οι οποίες φέρουν τις ποιότητες των οποίων έχουμε άμεση συνείδηση.

Με αυτήν την ευρεία σημασία η άρνηση του έμμεσου ρεαλισμού είναι η άρνηση της ύπαρξης *αναπαραστάσεων ή της αναπαραστασιακής φύσης της αντιληπτικής εμπειρίας.*

2.2 Πώς δικαιολογείται ή πίστη μας στην ύπαρξη της ύλης;

Στην *Treatise of Human Nature*, ο Hume θέτει το ερώτημα: «πώς μπορώ να γνωρίζω την αιτία που με οδηγεί στην πίστη μου στην ύπαρξη υλικών πραγμάτων, τη γνώση της ύλης;»

Τα παραδείγματα που χρησιμοποιεί ο Hume ενέχουν όλα το στιγμιαίο και φευγαλέο χαρακτήρα των εντυπώσεών μας, το πάγωμα της συνειδησιακής ροής της εμπειρίας, τις διακοπές ή τα στιγμιαία χρονικά κενά στην εμπειρία. Για παράδειγμα, όπως όταν επιστρέφουμε στο δωμάτιό μας και βρίσκουμε τη φωτιά σβησμένη ή κλείνουμε τα μάτια μας και τα ξανανοίγουμε ή γυρίζουμε απλώς το κεφάλι μας ή το σώμα μας. Γυρνώντας το κεφάλι προς τα δεξιά, τα άμεσα αντιληπτά αντικείμενα αντικαθίστανται από άλλα.

Πώς φαίνεται να απαντάει ο Hume στο ερώτημα που θέτει ποια είναι η αιτία που μας οδηγεί στην «extraordinary» πεποίθηση στην ύλη; Ο Hume αρνείται ότι το ερώτημα «Υπάρχει ύλη;» μπορούμε να το θέσουμε ή να το απαντήσουμε. Το ερώτημα που μπορούμε να θέσουμε είναι ποια είναι η αιτία της πίστης μας στην ύλη. Αυτό σύμφωνα με τον Hume αναλύεται σε δύο ερωτήματα:

α) «γιατί αποδίδουμε μια συνεχόμενη ύπαρξη στα αντικείμενα όταν δεν είναι παρόντα στις αισθήσεις;» (για παράδειγμα τη μουριά που βλέπω από το παράθυρο).

β) Γιατί υποθέτουμε έχουν μια εξωτερική θέση και ανεξαρτησία ύπαρξης και λειτουργίας; (Book I. 188)

Ο Hume αναρωτιέται αν είναι οι αισθήσεις, ο λόγος, ή η φαντασία αυτό που παράγει τη γνώμη της συνεχόμενης και διακριτής ύπαρξης. Οι αισθήσεις δεν είναι ικανές να μας παραπλανούν σε σχέση με ζητήματα αλήθειας και ψεύδους, υποστηρίζει ο Hume. Ο Hume φαίνεται να δέχεται ότι υπάρχουν τρεις τύποι εντυπώσεων που παράγονται από τις αισθήσεις, αυτές που σχετίζονται με μορφή, κίνηση, το συγκεκριμένο (concrete) χαρακτήρα σωμάτων, ο δεύτερος τύπος είναι χρώματα, αισθήσεις αφής, οσμής, ήχων, ζεστού, κρύου και ο τρίτος τύπος εντυπώσεων είναι πόνοι, ηδονές «που παράγονται από την εφαρμογή αντικειμένων στα σώματά μας».

Ο Hume φαίνεται να απαντάει το ερώτημα που έθεσε ως εξής,

Εξετάζοντας λίγο το πράγμα, ανακαλύπτουμε ότι όλα εκείνα τα αντικείμενα στα οποία αποδίδουμε συνεχόμενη ύπαρξη έχουν μια ιδιαίτερη σταθερότητα

(constancy) που τα διαφοροποιεί από τις εντυπώσεις, η ύπαρξη των οποίων εξαρτάται από την αντίληψή μας. Αυτά τα βουνά, τα σπίτια και τα δέντρα μπροστά στα μάτια μου, έχουν πάντα εμφανιστεί σε μένα με την ίδια σειρά και όταν τα χάνω από το βλέμμα μου κλείνοντας σφιχτά τα μάτια ή γυρνώντας το κεφάλι, γρήγορα τα βρίσκω να επιστρέφουν σε μένα χωρίς καμιά μεταβολή. Το κρεβάτι μου, το τραπέζι, τα βιβλία μου και τα χαρτιά μου, αυτοπαρουσιάζονται με τον ίδιο ομοιογενή τρόπο και δεν μεταβάλλονται παρά τη διακοπή στην εμπειρία του να τα βλέπω ή αντιλαμβάνομαι. Αυτό ισχύει για όλες τις εντυπώσεις, τα αντικείμενα των οποίων υποτίθεται ότι έχουν ανεξάρτητη ύπαρξη ενώ δεν ισχύει γι' άλλες εντυπώσεις ήπιες ή βίαιες, θελημένες ή αθέλητες. Αυτή η σταθερότητα, δεν είναι τόσο τέλεια ώστε να μην έχει κάποιες σημαντικές εξαιρέσεις. Τα σώματα συχνά αλλάζουν θέση και ποιότητες και, μετά από κάποια απουσία ή διακοπή, δύσκολα μπορούν να αναγνωριστούν. Όμως, εδώ μπορεί να παρατηρηθεί ότι ακόμη και στη διάρκεια αυτών των μεταβολών διατηρούν μια συνοχή (coherence) και έχουν μια κανονική εξάρτηση το ένα από το άλλο. Επιστρέφοντας στο δωμάτιό μου μετά από απουσία μιας ώρας, δεν βρίσκω τη φωτιά μου στην ίδια κατάσταση στην οποία την άφησα· έχω συνηθίσει όμως να παρατηρώ παρόμοιες μεταβολές σε παρόμοιες χρονικές περιόδους, είτε είμαι παρών ή απών, μακριά ή κοντά. Συνεπώς η συνοχή στις μεταβολές είναι ένα από τα χαρακτηριστικά των εξωτερικών αντικειμένων, όπως και η σταθερότητά τους.

Ο Hume επιχειρηματολογεί ότι η συνοχή των εντυπώσεων διαφέρει από τη συνοχή που ανακαλύπτουμε στα σώματα.

Τα πάθη μας αποκαλύπτονται από την εμπειρία να έχουν μια αλληλεξάρτηση το ένα από το άλλο· όμως σε καμιά περίπτωση δεν είναι αναγκαίο να υποθέτουμε ότι υπήρχαν και επενεργούσαν, όταν δεν γίνονταν αντιληπτά, για να διατηρήσουν την ίδια εξάρτηση και σύνδεση, της οποίας είχαμε πολλές φορές εμπειρία. Δεν συμβαίνει το ίδιο με τα εξωτερικά αντικείμενα. Αυτά απαιτούν μια συνεχόμενη ύπαρξη ειδάλλως χάνουν την κανονικότητα της λειτουργίας τους. Κάθομαι στην κάμαρή μου με το πρόσωπο στη φωτιά· όλα τα αντικείμενα που εμφανίζονται στις αισθήσεις περιλαμβάνονται σε κάποιες γιάρδες γύρω μου· όμως αυτή η πληροφορία δεν εκτείνεται πέραν της παρελθοντικής τους ύπαρξης, ούτε οι αισθήσεις ή η μνήμη δίνουν μαρτυρία για τη συνεχόμενη ύπαρξη του είναι τους.

Όταν κάθομαι με τέτοιο τρόπο και ο νους μου ταλαντεύεται γύρω από αυτές τις σκέψεις, ακούω ένα ξαφνικό θόρυβο σαν μιας πόρτας να ανοίγει. Λίγο αφότου βλέπω έναν αχθοφόρο που προωθεί προς εμένα. Αυτή είναι μια περίπτωση για περαιτέρω αναστοχασμό και συλλογισμό. Πρώτον, ποτέ πριν δεν είχα παρατηρήσει αυτό το θόρυβο να προέρχεται από κάτι πέρα από την κίνηση της πόρτας· συμπεραίνω ότι το παρόν φαινόμενο αντιφάσκει με όλη την πρότερη εμπειρία, εκτός και αν η πόρτα που θυμάμαι ότι βρίσκεται στην άλλη μεριά του δωματίου, έχει παραμείνει ακίνητη σε είναι.

Αν και αυτή η συναγωγή βάσει της συνοχής των φαινομένων μοιάζει να είναι της ίδιας φύσης με τους συλλογισμούς περί των αιτίων και των αποτελεσμάτων, αφού και η μια συναγωγή και η άλλη προκύπτει από τη συνήθεια και ρυθμίζεται από την πρότερη εμπειρία· θα βρούμε ερευνώντας το ζήτημα ότι στο βάθος διαφέρουν αρκετά, και ότι αυτή η συναγωγή ξεκινά από την κατανόηση και από τη συνήθεια με έμμεσο και πλάγιο τρόπο. Γιατί, καθώς τίποτε δεν είναι στην πραγματικότητα παρόν στο νου εκτός από τις ίδιες του τις αντιλήψεις όχι μόνον είναι αδύνατο να αποκτήσουμε ποτέ οποιαδήποτε συνήθεια με άλλο τρόπο πέρα από την κανονική ακολουθία αυτών των αντιλήψεων, αλλά είναι αδύνατον η συνήθεια να υπερβαίνει αυτό το βαθμό κανονικότητας. Όποιος βαθμός κανονικότητας στις αντιλήψεις μας δε μπορεί να αποτελεί τη βάση για να συνάγουμε ένα μεγαλύτερο βαθμό κανονικότητας.

Στη συνέχεια ο Hume επιχειρηματολογεί ότι η παραπάνω συναγωγή από τον ήχο της πόρτας στο ότι κάποιος ενδέχεται να μπαίνει στο δωμάτιο δεν είναι αποτέλεσμα του λόγου. Υποστηρίζει ότι πρώτα έρχεται η γνώμη για τη συνεχιζόμενη ύπαρξη του σώματος και μετά για τη διακριτότητά τους. (βλ. *Treatise*, Book I, Part iv, Section z). Ο Hume αποδίδει τη σταθερότητα και τη συνοχή σε κάποιες από τις εντυπώσεις μας προκειμένου να δικαιολογήσει την πίστη μας στην ύλη που δεν είναι τόσο αυθαίρετη γι' αυτόν όσο η συνήθεια που μας οδηγεί στη σύνδεση αιτίου-αποτελέσματος (που στην πραγματικότητα δεν είναι παρά κάποιες από τις περιπτώσεις ορισμένες νομολογικές κανονικότητες).

Μια ιδέα που διαφέρει μάλλον από του Hume είναι ότι κάποιες πλάνες όπως αυτές που καμιά φορά χαρακτηρίζονται *γεωμετρικές* αναδεικνύουν τις υποθέσεις ή τις κανονικότητες ή τους νόμους που διέπουν τη λειτουργία του αντιληπτικού μας συστήματος. Ο Gregory (1968)

αποδίδει την υπόθεση της σταθερότητας/ σταθερών στον Descartes. Η αναβίωση του ενδιαφέροντος για τις πλάνες οφείλεται στον William Wundt (1832-1920) με την πλάνη Pogendorff (την πλάνη οριζόντιο-διαγώνιο) και τη μετέπειτα πλάνη Hering (1861).

Η αναβίωση του ενδιαφέροντος για τις πλάνες εξηγείται στη βάση της προσπάθειας βελτίωσης των οργάνων της μέτρησης του εγκεφάλου. Ο Wundt εξηγεί την πλάνη Müller-Iyer (1889) στη βάση της θεωρίας της κίνησης των οφθαλμών και της γενικής υπόθεσης ότι κάποιες γωνίες τις υπολογίζουμε μεγαλύτερες και κάποιες μικρότερες. Ωστόσο η αλλαγή στο μέγεθος δε συνοδεύεται από κάποια αλλαγή στις εμφανείς γωνίες; (Πβλ. Gregory 1968) Μια καλύτερη εξήγηση της πλάνης Müller-Iyer είναι η γεωμετρική προοπτικότητα. Όμως οι γραμμές στην πλάνη φαίνονται επίπεδες, οπότε πώς σχετίζεται η προοπτικότητα με την εξήγηση της εν λόγω πλάνης;

Η πλάνη Ponzo δείχνει ότι η γεωμετρική προοπτική εξηγεί τη συνάντηση/σύγκλιση παράλληλων γραμμών με την απόσταση, παρά το γεγονός ότι οι παράλληλες γραμμές δε συναντιούνται ποτέ. Οι περιοχές για τις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι είναι μακρινές επεκτείνονται ενώ οι πιο κοντινές συρρικνώνονται, σύμφωνα με την υπόθεση της προοπτικότητας. Οι παραμορφώσεις θεωρούνται αντιστρόφως ανάλογες από την σμίκρυνση των εικόνων του αμφιβληστροειδή των αντικειμένων με αυξημένη απόσταση. Οι αδύνατες μορφές όπως το τρίγωνο του Penrose (1956) που δεν μπορούμε να το δούμε ως τρισδιάστατη φιγούρα έρχονται να βοηθήσουν την προηγούμενη εξήγηση. Αφαιρώντας το background από την αδύνατη μορφή και δείχνοντάς το μόνο σε ένα μάτι ο Gregory επιχειρηματολογεί ότι οι γωνίες λειτουργούν σαν ενδείξεις βάθους, ότι οι πλάνες οφείλονται στην προοπτικότητα και τη σχέση της με το φαινομενικό μέγεθος. Η εξήγηση οφείλεται στον Descartes *Dioptrics* (1637)

Δεν είναι το απόλυτο μέγεθος των εικόνων (στο μάτι) που μετράει.

Ξεκάθαρα είναι εκατό φορές μεγαλύτερες (στην περιοχή) όταν τα αντικείμενα είναι πολύ κοντά από ότι όταν είναι δέκα φορές πιο μακριά. Αλλά δεν μας κάνουν να βλέπουμε τα αντικείμενα εκατό φορές μεγαλύτερα. Απεναντίας, φαίνονται σχεδόν το ίδιο μέγεθος, αλλά δεν απατώμαστε από αρκετά μεγάλη απόσταση.

Ο Gregory ταυτίζει τη σταθερά του μεγέθους με το Νόμο του Emmert όπως προκύπτει από τη μελέτη του εμφανούς μεγέθους των μετεκασμάτων, που φαίνεται να μεγαλώνουν όσο αυξάνεται η απόσταση από αυτό στο οποίο προβάλλονται, ενώ η εικόνα στον αμφιβληστροειδή είναι σταθερή, που συνδέονται με μια ζυγαριά μεγέθους. Το μέγεθος μπορεί να καθοριστεί μέσω της εμφανούς απόστασης ή άμεσα από το οπτικό βάθος-όπως την προοπτική. Η ζυγαριά

μεγέθους βασίζεται σε ενδείξεις βάθους. Κατ επέκταση στη ζυγαριά μεγέθους στη βάση ενδείξεων βάθους μπορούν να οφείλονται πλάνες σε σχέση με το φαινόμενο μέγεθος γενικά. Επενεργεί όμως και ένα άλλο σύστημα που δεν λειτουργεί μόνο στη βάση της πληροφορίας από τον αμφιβληστροειδή και σχετίζεται με την ερμηνεία του τι αναπαριστά κάποιο αντικείμενο. «Αν θεωρήσουμε το οπτικό βλέπει ενός αντικειμένου σαν μια υπόθεση που υποβάλλεται (αλλά όχι αποδεδειγμένης) από την εικόνα τότε μπορούμε να αποκαλέσουμε αυτό το σύστημα ζύγισμα των υποθέσεων του βάθους (depth hypothesis scaling). Μεταβάλλεται με κάθε μεταβολή στην υπόθεση για το ποιο αντικείμενο αναπαρίσταται από την εικόνα. Όταν η υπόθεση είναι λανθασμένη πλανώμαστε, που μπορεί να είναι δραματικό» (Gregory 1968: 6).

Μια και η αντίληψη σύμφωνα με τον Gregory βασίζεται στη γνώση από πρότερη εμπειρία, βασίζεται στην αναζήτηση αποθηκευμένης πληροφορίας για τα αντικείμενα και το πώς συμπεριφέρονται σε διάφορες περιστάσεις. Άλλα συστήματα είναι οι προβολές σκιών για τον υπολογισμό της αντιληπτικής σταθερότητας. Επομένως η αντίληψη περιλαμβάνει την επιλογή μοντέλων ανάλογα με την αισθητηριακή πληροφορία και ζυγαριές μέτρησης του μεγέθους για τον προσανατολισμό και την απόσταση των αντικειμένων. Στη συνέχεια, ο Gregory αναφέρεται στη διάκριση αναλογικού-ψηφιακού σαν τη διαφορά ανάμεσα σε τυπικά συστήματα που επιλύουν προβλήματα μέσω αναζήτησης των μεταβλητών των εισροών και αναζήτησης λύσεων και υπολογιστικών συστημάτων που επιλύουν προβλήματα μέσω τυπικών επιχειρημάτων, αλλά αυτή δεν είναι η κρίσιμη διαφορά. Η διαφορά ίσως είναι ο πραγματικός χρόνος στον οποίο πρέπει να δουλεύει ο εγκέφαλος.

Ο αντιληπτικός εγκέφαλος αντανακλά μάλλον τον περιττό χαρακτήρα του εξωτερικού κόσμου: όταν το κάνει ορθά βλέπουμε πτυχές της πραγματικότητας χωρίς να πλανώμαστε. Ένα λάθος μοντέλο ή ένα μοντέλο που δεν ζυγίστηκε σωστά δίνει αντίστοιχες πλάνες. Αυτές είναι ενδείξεις του πώς ο εγκέφαλος φροντίζει την αισθητηριακή πληροφορία, ώστε να δώσει αντίληψη και συμπεριφορά (Gregory 1997: 1121).

Η σημασία της κίνησης του Gregory είναι ότι δείχνει ότι οι πλάνες φαίνεται να διέπουν τη σωστή λειτουργία του αντιληπτικού συστήματος. Κάπως παράδοξα οι νόμοι του συστήματος αποκαλύπτονται από τις πλάνες. Η καλή λειτουργία του αντιληπτικού συστήματος δεν είναι παρά η κατασκευή μιας λάθος πρόβλεψης για το τι λαμβάνει χώρα στο περιβάλλον στη βάση ενδείξεων βάθους.

Πώς όμως δικαιολογείται η τωρινή υποστήριξη κάποιας εκδοχής άμεσου Ρεαλισμού αντί για την ιδέα ότι αυτό που είναι άμεσα παρόν στη συνείδηση είναι το άμεσο φευγαλέο χρονικό αντικείμενο της εμπειρίας; Έχει δοθεί κάποια απάντηση στην αντινομία της αντίληψης, ώστε η πίστη και η υπεράσπιση του άμεσου Ρεαλισμού να είναι τόσο δικαιολογημένη; Υπάρχουν διάφοροι τρόποι να αρνηθούμε ότι το σημείο απορίας του Hume δεν είναι σωστό. Ένας είναι επιμένοντας μόνο στην περιγραφή της πραγματικής δομής του εννοιακού μας σχήματος (και των ίδιων των συνθηκών της αντικειμενικότητάς του) που δεν επιτρέπει αμφιβολίες σαν του Hume να ανακύνουν

2.3 «Ο πραγματικός ρεαλισμός για τον κοινό νου» του P. F. Strawson

Το *Individuals* του P. F. Strawson είναι μια εργασία στη περιγραφική μεταφυσική και όχι στην αναθεωρητική μεταφυσική. «Η περιγραφική μεταφυσική αρκείται στην περιγραφή της πραγματικής δομής της σκέψης μας για τον κόσμο, η αναθεωρητική στοχεύει να παράγει μια καλύτερη» (Strawson 1959: 9). Στο βιβλίο ο Strawson επιχειρηματολογεί ότι τα υλικά σώματα και τα πρόσωπα έχουν ιδιαίτερη σημασία ως όντα καθέκαστα (particulars) για το εννοιολογικό και χωρικό σχήμα στη βάση του οποίου αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Στο πρώτο κεφάλαιο του *Individuals*, ο Strawson προσπαθεί να διαφοροποιήσει τη δεικτική ταυτοποίηση των όντων καθέκαστα (demonstrative identification) και της επαναταυτοποίησης τους (reidentification of particulars) με μια ευρεία σημασία όπου μια σκηνή είναι ένα ον καθέκαστα. Η κατηγορία των όντων καθέκαστα περιλαμβάνει την κατηγορία των υλικών σωμάτων, όμως δεν περιλαμβάνει μόνο αυτά αν κρίνουμε από τα παραδείγματα που δίνει ο Strawson. Γράφει για παράδειγμα,

οι μέθοδοι ή τα κριτήρια επαναταυτοποίησης (reidentification) πρέπει να επιτρέπουν γεγονότα όπως τα παρακάτω: ότι το πεδίο παρατήρησης είναι περιορισμένο· ότι πάμε για ύπνο· ότι κινούμαστε. Δηλαδή, πρέπει να επιτρέπουν γεγονότα όπως ότι δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε το σύνολο του χωρικού πλαισίου που χρησιμοποιούμε, ότι δεν υπάρχει κανένα μέρος του που μπορούμε να παρατηρήσουμε συνεχόμενα, και ότι εμείς οι ίδιοι δεν έχουμε μια σταθερή θέση σε αυτό (Strawson 1959: 32).

Ποια είναι η απάντηση του Strawson στον Hume;

ίσως κάποιοι φιλόσοφοι που αγαπούν τον Hume έχουν αισθανθεί ότι μόνο μέσω αυτής της αδύνατης μεθόδου θα ήμαστε σίγουροι για τη συνεχόμενη ταυτότητα

των φυσικών πραγμάτων· ότι αν απουσίαζε, η ταυτότητα θα ήταν κάτι προσποιητό ή παραπλανητικό ή τουλάχιστον μάλλον απίθανο.

Το συμπέρασμα, όπως όλα τα φιλοσοφικά σκεπτικά συμπεράσματα, είμαστε αναγκασμένοι να το αποφύγουμε. Το γεγονός, όμως, από το οποίο φαινόταν σε κάποιους ότι έπεται είναι σημαντικό. Οποιαδήποτε και αν είναι η γενικότερη θέση μας, πρέπει να επιτρέπει ασυνέχειες και όρια παρατήρησης. Έτσι πρέπει να βασίζεται αρκετά σε αυτές που μπορούμε να αποκαλέσουμε «ποιοτικές επαναλήψεις» «recurrences», δηλαδή στο γεγονός επαναλαμβανόμενων [αντιληπτικών] παρατηρησιακών συναντήσεων με τα ίδια μοτίβα και ίδιες διατάξεις (arrangements) των αντικειμένων (Strawson 1959: 32-33).

Ο Strawson μάλλον αρνείται ότι υπάρχει μια σημασία του «το ίδιο» που να χαρακτηρίζει την περίπτωση όπου κάτι δεν παρατηρείται συνέχεια. Δεν είναι σαφές, υποστηρίζει ότι σε αυτήν την περίπτωση μπορούμε να διαφοροποιήσουμε την αριθμητική ταυτότητα από την ποιοτική ταυτότητα.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι έχουμε την ιδέα ενός μοναδικού χωρο-χρονικού συστήματος υλικών πραγμάτων· την ιδέα ότι κάθε υλικό πράγμα, κάθε στιγμή, σχετίζεται χωρικά, με διάφορους τρόπους, με κάθε άλλο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτό είναι το εννοιολογικό μας σχήμα. Υποστηρίζω ότι μια συνθήκη για να έχουμε το εν λόγω εννοιολογικό σχήμα είναι η αδιαμφισβήτητη αποδοχή της ταυτότητας-όντων καθέκαστα (particular-identity) τουλάχιστον σε κάποιες περιπτώσεις μη συνεχόμενης παρατήρησης. Ας υποθέσουμε για λίγο ότι ποτέ με τη θέλησή μας δεν θα αποδώσουμε ταυτότητα των όντων καθέκαστα σε τέτοιες περιπτώσεις. Τότε θα είχαμε την ιδέα ενός νέου, διαφορετικού χωρικού συστήματος για κάθε συνεχόμενη νέα περιοχή παρατήρησης. ...κάθε νέο σύστημα θα ήταν εντελώς ανεξάρτητο από το προηγούμενο. ...Δεν θα υπήρχε περίπτωση αμφιβολίας για την ταύτιση ενός στοιχείου σε ένα σύστημα με ένα στοιχείο σε ένα άλλο σύστημα. Γιατί τέτοια αμφιβολία έχει νόημα μόνο αν τα δύο συστήματα δεν είναι ανεξάρτητα, αν είναι μέρη ενός μοναδικού συστήματος που περιλαμβάνει και τα δύο. ...[A]υτό μας δίνει ένα πιο εμβριθή χαρακτηρισμό της θέσης του σκεπτικιστή. Υποκρίνεται ότι αποδέχεται ένα εννοιολογικό σχήμα αλλά την ίδια στιγμή απορρίπτει μια από τις συνθήκες της χρήσης του. Επομένως οι αμφιβολίες του [Hume] δεν είναι πραγματικές, όχι μόνο επειδή δεν μπορούν να

απαντηθούν λογικά, αλλά γιατί τελικά συνίστανται στην απόρριψη του εννοιολογικού σχήματος στα πλαίσια του οποίου τέτοια αμφιβολία μπορεί να λάβει χώρα (Strawson 1959: 35).

Ο Strawson επιχειρηματολογεί ότι οι όροι με τους οποίους τίθεται ο σκεπτικισμός του Hume έρχονται σε αντίθεση με τις υπερβατολογικές συνθήκες του ίδιου του προθεωρητικού χωρικού μας σχήματος και με τον τρόπο που εξηγούμε την ταυτότητα. Έτσι οι όροι του σκεπτικιστή (τύπου Hume) δεν μπορούν να γίνουν κατανοητοί παρά αν υποθέσουν την αλήθεια του προθεωρητικού σχήματος που προσπαθούν να αναιρέσουν, την πεποίθηση σε υλικά σώματα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο του *Individuals*, που ονομάζεται Sound η συζήτηση του Strawson παίρνει μια περίεργη στροφή. Ο Strawson αναρωτιέται ⁴¹ «Θα μπορούσε να υπάρξει μια πιο βασική κατηγορία για το εννοιολογικό μας σχήμα απ' ότι «υλικό σώμα;» Θα μπορούσε για παράδειγμα η βασική κατηγορία του σχήματός μας να είναι ο ήχος; Ένας κόσμος χωρίς χώρο, ένας κόσμος χωρίς υλικά σώματα, ένας κόσμος που εξαλείφει την εξωτερική αίσθηση του Καντ και μένει μόνο με την εσωτερική αίσθηση (outer/inner sense); Για να απαντήσει το παραπάνω θέτει το ερώτημα, «θα μπορούσε ένα ον του οποίου η εμπειρία είναι μόνο ακουστική/ηχητική να έχει ένα εννοιολογικό σχήμα που μας δίνει αντικειμενικά όντα καθέκαστα;» (Strawson 1959: 66)

Ο Strawson επιχειρηματολογεί ότι ένα *χωρικό* σύμπαν αλλά όχι μόνο η ακουστική εμπειρία μας δίνει από μόνο του τα αντικειμενικά όντα καθέκαστα, κάτι που φαίνεται να αρνείται ο Smith (2002). Ποιο είναι όμως το σημείο εκκίνησης της συζήτησης για την αντίληψη όπως φαίνεται να το βλέπει ο Strawson στο «Perception and its Objects» αν δεν συμπίπτει με το σημείο εκκίνησης του Hume;

Στο «Perception and its Objects», ο Strawson προσπαθεί να αναιρέσει τόσο κάποια εκδοχή ορθόδοξου λοκιανού επιστημονικού ρεαλισμού, όσο και κάποια θέση περίτεχνου έμμεσου ρεαλισμού (τύπου A. J. Ayer 1973). Σύμφωνα με τον ορθόδοξο ρεαλισμό τύπου Locke του J. L. Mackie (1976) τα χρώματα και τα κοινά αντικείμενα είναι προδιαθέσεις ή αιτιακές δυνάμεις να προκληθούν σε εμάς κάποιου τύπου εντυπώσεις ή Ιδέες, *υπό κανονικές συνθήκες* (μια μορφή dispositionalism). Ο Strawson επιχειρηματολογεί ότι και οι δύο θέσεις (του Ayer και του Mackie) μας δεσμεύουν σε μια θεωρία πλάνης (error) σε σχέση με τον πραγματικό ρεαλισμό του κοινού νου, του προθεωρητικού και χωρικού σχήματος στη βάση του οποίου δρούμε έλλογα. Στην εκδοχή του επιστημονικού ρεαλισμού (για παράδειγμα του

---

⁴¹ βλ. Burge (2010) για μια ερμηνεία.

προδιαθεσιακού τύπου Mackie) τα αντικείμενα είναι κάτι σαν προδιαθέσεις να προκληθούν συγκεκριμένες αισθητηριακές εντυπώσεις σε εμάς. Όμως η πραγματική τους φύση είναι πάντα κρυφή σε εμάς. Αν είναι τα πράγματα όπως τα περιγράφει ο επιστημονικός Ρεαλιστής τότε η εμπειρία μας παραπλανά συστηματικά μια και αυτά που αποκαλούμε αντικείμενα όπως ένα μήλο, το τραπέζι, η κίτρινη καρέκλα δεν είναι παρά οι παρενέργειες μιας πραγματικότητας που μπορεί να διαπιστωθεί μόνο με επιστημονικό τρόπο. Η αντιληπτική μας εμπειρία του τραπεζιού, της κόκκινης μπάλας κλπ είναι πάντα παραπλανητική επειδή στην πραγματικότητα αυτά δεν αποτελούν παρά σύνολο κάποιου τύπου σωματιδίων που δεν διαθέτουν τα ίδια δευτερεύουσες ποιότητες. Συνεπώς οι δευτερεύουσες ποιότητες είναι κάτι που εμείς προβάλλουμε στην πραγματικότητα. Δεν είναι βασικό συστατικό της, αλλά αντιστοιχούν σε επιφαινόμενα.

Ο Strawson ξεκινάει το άρθρο του υποστηρίζοντας ότι δεν θα κάνει υποθέσεις για την ανάπτυξη των παιδιών, επιρρίπτοντας την ευθύνη στον έμμεσο Ρεαλιστή ότι κάνει κάτι τέτοιο. «Το φιλοσοφικό ζήτημα φαίνεται να αφορά μια ανάλυση της φύσης της ώριμης ή ενήλικης αντιληπτικής εμπειρίας, μια ανάλυση που σχεδιάζεται για να δείξει πώς ορισμένα χαρακτηριστικά της ώριμης αισθητής εμπειρίας νομιμοποιούν ή διατηρούν τη θέση του κοινού νου που ενσωματώνεται ή αντανακλάται σε *ώριμες* αντιληπτικές κρίσεις» (Strawson 2002: 92, πρόσθετη έμφαση).

Ο Strawson υποστηρίζει ότι οι υπερασπιστές του έμμεσου Ρεαλισμού κάνουν υποθέσεις για την ανάπτυξη του παιδιού ενώ το *φιλοσοφικό ενδιαφέρον* είναι με μια περιγραφή του παραπάνω εγχειρήματος που αφορά μόνο στην «*ώριμη*» *αισθητή εμπειρία*. Ο Strawson αρνείται ότι μια αυστηρή (κυριολεκτική) ερμηνεία της εμπειρίας μας δεσμεύει στην εικόνα του περίτεχνου έμμεσου Ρεαλισμού του Ayer σύμφωνα με τον οποίο «οι κοινές αντιληπτικές κρίσεις εμπεριέχουν συνεπαγωγές-ή συμπεράσματα που δεν τα περιλαμβάνει η «αυστηρή ερμηνεία» της αισθητής εμπειρίας που τα εγείρει, τότε πρέπει να βεβαιωθούμε ότι η εξήγηση της εμπειρίας, με τη μορφή που αποκτά στην ώριμη ζωή, είναι στην πραγματικότητα αυστηρή, με τη σημασία αυστηρά ορθή» (Strawson 2002: 92).

Μόνο αν κατανοήσουμε το τι συνιστά μια αυστηρή/κυριολεκτική περιγραφή (strict interpretation, description) της εμπειρίας θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε τη θέση του Ayer ότι οι αντιληπτικές κρίσεις αποτελούν κάτι σαν ερμηνείες των ανερμήνευτων δεδομένων. Σύμφωνα με τον έμμεσο ρεαλιστή, η πίστη στα υλικά σώματα εξηγείται στη βάση μιας πρόσθετης συναγωγής από τα ανερμήνευτα δεδομένα, μια και όπως είδαμε για τον Hume

οι αισθήσεις δεν μας πάνε από μόνες τους στο αντιληπτό αντικείμενο. Οι αντιληπτικές κρίσεις πάντα ξεπερνούν τα δεδομένα, για παράδειγμα αυτό που δίνεται στην αίσθηση/αισθητηριακή συνειδητοτητα. Οι συνθήκες του Ayer στη συζήτηση γύρω από την αντίληψη είναι ότι μια αυστηρή ερμηνεία ανάγνωση (strict)(κυριολεκτική ανάγνωση) της εμπειρίας πρέπει να α) περιγράφει την εμπειρία όπως τη βιώνουμε με ακρίβεια. β) είναι αληθής ακόμη και αν η συσχετιζόμενη κρίση είναι ψευδής «ότι παρά το ψεύδος της συσχετιζόμενης κρίσης η περιγραφή της εμπειρίας πρέπει να είναι αληθής».

Η απάντηση του Strawson στον Ayer εστιάζεται κυρίως στην αυστηρή περιγραφή της αισθητής εμπειρίας. Εισάγει όμως από την πίσω πόρτα και μια διαφορετική ερμηνεία της β) από του Ayer ο οποίος υποθέτει εύλογα ότι μια εμπειρία και μια κρίση για την εμπειρία μπορούν να διαφέρουν. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Ayer μπορώ να δω κάτι ορθά, πάραυτα να αποκτήσω μια εσφαλμένη κρίση σε σχέση με αυτό και αυτό αντανakλάται από τη συνθήκη β).

Σε σχέση με τη συνθήκη α) αν ζητήσουμε απ' οποιονδήποτε παρατηρητή να μας περιγράψει **αυστηρά** την τωρινή εμπειρία του, θα την περιγράψει στη βάση αρκετά περίτεχνων **εννοιών**, όπως βλέπω από το παράθυρο τον ήλιο που δύνει να φιλτράρεται στα σύννεφα, ένα ελαφάκι κλπ. Δεν μιλάει για χρώματα, κομμάτια χρώματος, φώτα, ήχους, μοτίβα. Ο Strawson εξηγεί στον παρατηρητή ότι πρέπει να περιγράψει το βίωμά του χωρίς να κάνει μνεία σε υλικά σώματα όπως τον ήλιο, τα σύννεφα ή το ελαφάκι. Υποστηρίζει ότι ο μόνος τρόπος για μια αυστηρή περιγραφή της εμπειρίας του παρατηρητή είναι χρησιμοποιώντας την πρόταση που χρησιμοποίησε αρχικά και βάζοντάς τη σε εισαγωγικά. Δεν θα έλεγε ο παρατηρητής βλέπω σχήματα, χρώματα και αποστάσεις. «Θα έθετε την αντιληπτική κρίση ως εσωτερική στο χαρακτηρισμό της εμπειρίας χωρίς όμως στην ουσία να βεβαιώνει το περιεχόμενο της κρίσης. Και αυτός είναι στην πραγματικότητα ο καλύτερος τρόπος να περιγράψεις την εμπειρία» (Strawson 2002: 93). Ο καλύτερος τρόπος αυστηρής περιγραφής της εμπειρίας είναι μέσω μια τεχνητής έκφρασης όπως. «Μου φάνηκε σαν να έβλεπα το ηλιοβασίλεμα να φιλτράρεται ανάμεσα στα δέντρα, το ελαφάκι κλπ.»

Όμως αν όντως αυτή είναι η καλύτερη μέθοδος περιγραφής της εμπειρίας, τότε δεν μπορούμε να τη συνάγουμε από μια αυστηρή περιγραφή της εμπειρίας, όπως υποθέτει ο Ayer όταν λέει ότι «οι αντιληπτικές κρίσεις. ...ενσωματώνουν ή αντανakλούν μια συγκεκριμένη θέαση του κόσμου, σαν να περιλαμβάνει αντικείμενα με πολλές ιδιότητες, τοποθετημένα στον κοινό χώρο, που συνεχίζουν

στην ύπαρξή τους ανεξάρτητα από τις διακοπτόμενες και φευγαλέες αντιλήψεις τους. Το γεγονός ότι μπορούμε να κρίνουμε με τον τρόπο που κρίνουμε συνεπάγεται την κατοχή και εφαρμογή εννοιών τέτοιων αντικειμένων. Όμως τώρα μοιάζει να μην μπορούμε, χωρίς αναφορά στις ίδιες τις κρίσεις, να δώσουμε ένα αληθοεπή χαρακτηρισμό ακόμη και της αισθητής (sensible) εμπειρίας την οποία οι κρίσεις υπερβαίνουν σύμφωνα με τον Ayer. ... Οι έννοιες του αντικειμενικού που θεωρούμε αναπόδραστες για τον αληθοεπή χαρακτηρισμό της αισθητής εμπειρίας δεν θα ήταν με τον ίδιο τρόπο αναπόδραστες, παρά μόνον αν η αρχική και χωρίς αναστοχασμό εμπειρία αυτών που έχουν εμπειρία εκλάμβανε τέτοιες έννοιες ως έχουσες εφαρμογή στον κόσμο (Strawson 2002: 94).

Τα παραπάνω μας δείχνουν για τον Strawson ότι η κοινή μας θέση για τον κόσμο το κοινό ρεαλιστικό μας σχήμα, δεν έχει καν το στάτους μιας θεωρίας όπως υποθέτει ο Ayer που εξηγεί τα δεδομένα της αίσθησης. Οι αντιληπτικές μας κρίσεις δεν είναι ερμηνείες στη βάση μιας θεωρίας του περιεχομένου της εμπειρίας, όπως φαίνεται να υποθέτει ο έμμεσος Ρεαλιστής. Δεν είναι συναγωγές στην καλύτερη εξήγηση από τα αισθητηριακά δεδομένα. Στα πλαίσια της περιγραφικής μεταφυσικής δεν χρειάζεται να δικαιολογήσουμε την πίστη μας στην ύλη. Ο Strawson γράφει,

Για να μπορούμε να περιγράψουμε μια πεποίθηση ή ένα σύνολο πεποιθήσεων σωστά ως θεωρία σε σχέση με ορισμένα δεδομένα, θα έπρεπε να είναι δυνατό να περιγράψουμε τα δεδομένα στη βάση των οποίων η θεωρία γίνεται αποδεκτή, με όρους που δεν προϋποθέτουν την αποδοχή της θεωρίας εκ μέρους αυτών για τους οποίους τα δεδομένα είναι δεδομένα. Όμως, είδαμε ήδη ότι αυτή είναι η συνθήκη που δεν ικανοποιείται στην περίπτωση όπου τα λεγόμενα δεδομένα είναι τα περιεχόμενα της αισθητής εμπειρίας και η αποκαλούμενη θεωρία είναι η γενική ρεαλιστική θέαση του κόσμου. Τα δεδομένα είναι θεωρητικά φορτισμένα. Η αισθητηριακή εμπειρία εμποτίζεται από έννοιες, των οποίων η εφαρμογή κατά τη μη αναστοχαστική αποδοχή αποτελεί συνθήκη, μια συνθήκη της εμπειρίας να είναι αυτό που είναι: και αυτές οι έννοιες είναι έννοιες αντικειμένων που κατανοούνται ρεαλιστικά.

. ... Για να θέσω το παραπάνω περιληπτικά, ενώ ο Ayer υποστηρίζει ότι κάνουμε ένα βήμα *πέρα* από την αισθητηριακή εμπειρία όταν κρίνουμε αντιληπτικά, εγώ υποστηρίζω ότι κάνουμε ένα βήμα *πίσω* (back) από τις αντιληπτικές κρίσεις

διατυπώνοντας θέσεις για την αισθητηριακή εμπειρία, γιατί πρέπει (γενικά) να περιλάβουμε αναφορά στις πρώτες διατυπώνοντας μια αληθοεπή περιγραφή της τελευταίας.

Η αυστηρή περιγραφή της εμπειρίας δεν μπορεί να γίνει με τον τρόπο που περιγράφει ο Ayer μέσω των μοτίβων της γάτας, των σπιτιών κλπ, μια και «η κατάσταση είναι, όπως έχω ήδη επιχειρηματολογήσει, ότι η χρήση των κανονικών, σφριγηλών εννοιών φυσικών αντικείμενων είναι αναπόδραστη για μια αυστηρή αληθοεπή εξήγηση της αισθητής εμπειρίας (Strawson 2002: 95).

Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορούμε να υπεισέλθουμε σε μια φαινομενολογική κατάσταση του νου που δεν χρησιμοποιεί έννοιες αντικειμένων, όπως για παράδειγμα όταν κοιτώντας το κλαδί ενός δέντρου παύουμε να το βλέπουμε ως κλαδί του δέντρου, αλλά κοιτώντας από πολύ κοντά παρατηρούμε την ανομοιογενή καφέ επιφάνειά του. Μια τέτοια περιγραφή δεν χαρακτηρίζει την ώριμη αισθητή εμπειρία, είναι *σπάνια*. Ακόμη και όταν εισερχόμαστε σε αυτήν τη φαινομενολογική κατάσταση όταν προσπαθούμε να βρούμε τα εν λόγω μοτίβα «αυτή η σημασία είναι απομακρυσμένη από αυτή που χρειάζεται ο Ayer. Αυτό που χρειάζεται ο Ayer είναι την ενεργεία ύπαρξη αισθητής εμπειρίας αυτού του τύπου σε όλες τις περιπτώσεις αντίληψης. Όχι απλώς τη δυνατότητα υπαρξής της σε κάποιες» (ibid).

Είναι ξεκάθαρο ότι κατανοούμε την κριτική του Strawson στον Ayer; Ισχύει η φαινομενολογική πρόταση ότι όταν ακούω ένα θρόισμα ακούω ένα θρόισμα στην πόρτα ή όταν ακούω έναν ήχο αναγνωρίζω τον ήχο του 2CV; Στην περίπτωση του ήχου η παραπάνω παρατήρηση δεν είναι τόσο εύλογη, για παράδειγμα όταν προσπαθούμε να μαντέψουμε ποιο είναι το όργανο μιας ορχήστρας ή αν κάποιος είναι έξω από την πόρτα. Επίσης γιατί είναι αδύνατο να περνάμε από τη μια φαινομενολογική κατάσταση του νου στην άλλη σε όλες τις περιπτώσεις; Ο Strawson φαίνεται να επιχειρηματολογεί ότι οι έννοιες-τραπεζιών, δωματίων, σπιτιών κλπ που χαρακτηρίζουν την ώριμη αισθητή εμπειρία πρέπει να έχουν εφαρμογή στον κόσμο. Και δεν θα είχαν τέτοια εφαρμογή αν επέχουμε από την κρίση μας σε υλικά σώματα, όπως προτείνει η μέθοδος του έμμεσου Ρεαλιστή. Κλείνει την παραπάνω σύνθετη κάπως επιχειρηματολογία ως εξής,

Έχω υποστηρίξει ότι η ώριμη αισθητή εμπειρία (γενικά) παρουσιάζει τον εαυτό της ως άμεση συνείδηση της ύπαρξης των πραγμάτων έξω από εμάς, για να χρησιμοποιήσω μια καντιανή φράση. ... Το σημείο μέχρι τώρα ήταν ότι η κοινή ανθρώπινη δέσμευση σε ένα εννοιολογικό σχήμα ρεαλιστικού χαρακτήρα, δεν

μπορεί να περιγραφεί. ...ως θεωρητική δέσμευση. **Είναι κάτι που δίνεται με το δεδομένο**» (Strawson 2002: 96). (δική μου έμφαση)

Το λάθος του έμμεσου ρεαλιστή είναι ότι η δέσμευση στα υλικά αντικείμενα δεν προκύπτει μέσω κάποιας συναγωγής στην καλύτερη εξήγηση από τα αισθητηριακά δεδομένα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση *δεν υπάρχει ανεξάρτητος τρόπος εξέτασης των δεδομένων*. Η δέσμευσή μας σε υλικά σώματα δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας συναγωγής ή κάποιας θεωρίας που ερμηνεύει ανερμήνευτα δεδομένα, μια και στην περίπτωση της εμπειρίας δεν έχουμε ανεξάρτητο τρόπο εξέτασης των δεδομένων. Η ρεαλιστική σύλληψη της πραγματικότητας «δίνεται με το δεδομένο».

2.4 Το σημείο εκκίνησης του Price

Τουλάχιστον στα πλαίσια της υποστήριξης του άμεσου Ρεαλισμού στη βάση της περιγραφικής μεταφυσικής, ο Strawson χρησιμοποιεί διαλεκτικά την ιδέα ότι είναι οι έννοιες των αντικειμένων (και ιδιοτήτων) που διαποτίζουν την αντίληψη. Αυτές οι έννοιες, όπως η έννοια της καρέκλας δεν θα είχαν εφαρμογή στον κόσμο αν ο έμμεσος Ρεαλιστής είχε δίκιο. Και επιπλέον ότι ο καλύτερος τρόπος περιγραφής της εμπειρίας είναι μέσω της αντίστοιχης κρίσης, γιατί όπως είδαμε «Θα έθετε την αντιληπτική κρίση ως εσωτερική στο χαρακτηρισμό της εμπειρίας χωρίς όμως στην ουσία να βεβαιώνει το περιεχόμενο της κρίσης. Και αυτός είναι στην πραγματικότητα ο καλύτερος τρόπος να περιγράψεις την εμπειρία».

Ο υποστηρικτής των αισθητηριακών δεδομένων ενδεχομένως αρνείται ότι το σημείο εκκίνησης της συζήτησης για την αντίληψη είναι αυτό που περιγράφει ο Strawson. Για παράδειγμα σε ένα αντίστοιχο απόσπασμα δείτε ποιο υποθέτει ότι είναι το σημείο εκκίνησης οποιας θέσης για την αντίληψη ο Price. Προσπαθώντας να εξηγήσει τι είναι το βλέπειν (seeing) γράφει χαρακτηριστικά,

Όταν βλέπω μια ντομάτα είναι πολλά για τα οποία μπορώ να αμφιβάλλω. Μπορώ να αμφιβάλλω αν είναι ντομάτα αυτό που βλέπω και όχι ένα κέρινο αντίγραφο ντομάτας. Μπορώ να αμφιβάλλω αν είναι ένα υλικό πράγμα εκεί. Ίσως αυτό που εξέλαβα ως ντομάτα ήταν στην πραγματικότητα μια αντανάκλαση· ίσως έχω κάποια παραίσθηση. Ότι υπάρχει μια κόκκινη επιφάνεια με στρογγυλό και κάπως διογκωμένο σχήμα, που διακρίνεται από το υπόστρωμα άλλων επιφανειών διαφορετικού χρώματος και που έχει ένα οπτικό βάθος και ότι όλο το χρωματικό πεδίο είναι άμεσα παρόν στη συνείδησή μου ... ότι κάτι είναι στρογγυλό και

κόκκινο, δεν μπορώ να το αμφισβητήσω. Αν αυτό το κάτι παραμένει ακόμα, μια στιγμή πριν ή μετά την παρουσία του στη συνείδησή μου, αν οι άλλοι νόες μπορούν να έχουν συνείδησή του όπως εγώ, μπορεί να τεθεί υπό αμφιβολία. Και όταν λέω ότι είναι άμεσα (directly) παρόν στη συνείδησή μου, εννοώ ότι η συνείδησή μου αυτού του πράγματος δεν είναι προϊόν συναγωγής ή οποιαδήποτε διανοητικής διεργασίας (όπως αφαίρεσης ή διαισθητικής επαγωγής) ή ένα πέρασμα από το σημείο στην αναφορά.

Ο συγκεκριμένος τρόπος του να είναι κάτι παρόν στη συνείδηση ονομάζεται κάτι που δίνεται (being given) και αυτό που είναι παρόν με αυτόν τον τρόπο αποκαλείται δεδομένο (datum). Η αντίστοιχη νοητική στάση αποκαλείται άμεση γνωριμία/εξοικείωση (acquaintance), διαισθητική κατανόηση (intuitive apprehension), ή μερικές φορές πρόσκτηση δεδομένων (having data). Δεδομένα αυτού του ειδικού τύπου ονομάζονται αισθητηριακά δεδομένα (sense data). Και η εξοικείωση με αυτά μπορεί να αποκαλεστεί αισθάνεσαι (Price 1932: 3).

Είναι σαφές ότι το σημείο εκκίνησης του Price σχετίζεται με την αποδοχή της εικόνας του Hume που ο Strawson προσπαθεί να αναιρέσει. Επίσης εδώ βλέπουμε ότι ο Price δεν εισάγει τα αισθητηριακά δεδομένα όπως πολλοί υποθέτουν σαν νοητικά, μη φυσικά, ποιοτικά γνωρίσματα που διαφεύγουν μια υλική σύλληψη του κόσμου. Το σημείο εκκίνησης αναστοχασμού για την εμπειρία είναι ότι όταν έχω για παράδειγμα οπτική αίσθηση κάτι πάντα κάτι παρουσιάζεται, κάποιες αισθητηριακές ποιότητες, των οποίων την ύπαρξη δεν μπορώ να θέσω υπό αμφισβήτηση. Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Price, «Ο όρος αισθητηριακό δεδομένο(sense datum) είναι ουδέτερος όρος. ...Ο όρος αναφέρεται σε κάτι του οποίου η ύπαρξη είναι πέρα αμφιβολίας (όσο φευγαλέα) κάτι από το οποίο όλες οι θεωρίες αντίληψης οφείλουν να ξεκινούν» (Price 1932: 19).

Ο Price εισάγει τα αισθητηριακά δεδομένα στην περίπτωση της όρασης μέσω της σύνδεσής τους με ένα οπτικό πεδίο χρώματος. Ο Price ξεκινάει το *Perception* υποστηρίζοντας ότι αν δε δικαιολογήσουμε την πεποίθησή μας σε υλικά αντικείμενα, δεν μπορούμε να δικαιολογήσουμε την πεποίθησή μας ότι η επιστήμη ανιχνεύει την αλήθεια. Τα δύο αισθητηριακά συστήματα που τον ενδιαφέρουν είναι η όραση και η αφή. Τα αισθητηριακά δεδομένα δίνονται στη συνείδηση άμεσα. Η αμεσότητα του δοσίματός τους σχετίζεται για τον Price με το γεγονός ότι α) δεν είναι αποτέλεσμα συναγωγής και β) δεν είναι αποτέλεσμα κάποια διανοητικής διεργασίας, όπως της εννοιολόγησης (conceptualisation) ή ερμηνείας. Με

άλλα λόγια τα αισθητηριακά δεδομένα είναι δεδομένα που δίνονται στην αίσθηση και καμιά λογική διεργασία δεν χρειάζεται να επενεργήσει σε αυτά. Ο Price γράφει τα παραπάνω αφού έχει πρώτα διαφοροποιήσει μια αποδεικτική χρήση του δεδομένου, «ως αυτού που δίνει προκείμενη για συναγωγή από μια σημασία των δεδομένων ως δεδομένα simpliciter» (Price 1932: 4).

Ο Price λέει χαρακτηριστικά ότι εδώ φαίνεται ελκυστική μια γραμμή σκέψης που υποστηρίζει ότι τα αισθητηριακά δεδομένα δίνονται με διαφορετικό τρόπο από άλλα δεδομένα, όπως της μνήμης ή της ενδοσκόπησης. Αρνείται ότι ο τρόπος με τον οποίο δίνονται θα μπορούσε να διαφοροποιήσει κάποια αισθητηριακά δεδομένα από άλλα, ότι ενέχεται η διέγερση διαφορετικών αισθητηριακών συστημάτων προκειμένου να τα διακρίνουμε. Οι διαφορές δεν είναι διαφορές συνείδησης αλλά «διαφορές στην πλευρά μόνο των δεδομένων.» «Υπάρχουν διαφορετικοί τύποι εξοικείωσης (acquaintance) για παράδειγμα, αίσθηση, αυτοσυνειδησία, και η σύλληψη νοητικών εικόνων; Δε βλέπω ότι υπάρχουν. Η διαφορά φαίνεται μόνο στην πλευρά των δεδομένων» Δεν υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι αίσθησης.

Η οπτική αίσθηση θα είναι η εξοικείωση γνωριμία με επιφάνειες χρωμάτων, η ακουστική αίσθηση η εξοικείωση με ήχους κλπ. (Ibid). Γράφει χαρακτηριστικά,

Αν ο όρος αισθητηριακά δεδομένο χαρακτηριστεί με τον αυστηρό τρόπο με τον οποίο το χαρακτηρίσαμε, δεν μπορώ να δω πώς οποιοσδήποτε μπορεί να αμφιβάλλει ότι υπάρχουν αισθητηριακά δεδομένα. Αν και είναι βέβαιο ότι πολλοί φιλόσοφοι το αμφισβητούν και ενίοτε το αρνούνται. Πραγματικά το sense-datum έχει επικριθεί σκληρά. Έχει συγκριθεί με την Άγρια Χήνα που την κυνηγάμε μάταια. ...Σύμφωνα με ένα. ...ιδεαλιστή φιλόσοφο (Professor Paton) το μοντέρνο ενδιαφέρον στο αισθητηριακό δεδομένο είναι απλώς μια πρόσθετη έκφραση (ανάμεσα σε πολλές άλλες) του εκφυλισμού μιας εποχής που προτιμά το παιδικό, το εύκολο, και το βάρβαρο αντί για τις επιτυχίες της εξυπνάδας και του πολιτισμού (Price 1932: : 6).

Είδαμε ότι την ιδέα ότι ασχολείται με το παιδικό πάντως όχι με την ώριμη αισθητή εμπειρία, την αποδίδει ο Strawson στον Ayer, στην προσπάθειά του υποστήριξης ενός διαφορετικού σημείου εκκίνησης για την αντίληψη, από του έμμεσου Ρεαλιστή. Και ο Strawson επιχειρηματολόγησε ότι δεν μπορούμε να περνούμε κατά βούληση από μια φαινομενολογική κατάσταση του νου σε μια άλλου τύπου φαινομενολογική κατάσταση, όπου αυτό που είναι παρόν στη συνείδηση είναι κάποια αισθητηριακά μοτίβα και τίποτε άλλο.

Σύμφωνα με τον Crane η θεωρία αισθητηριακών δεδομένων αναιρεί την υπόθεση, της ανεξαρτησίας από τη νόηση του αντιληπτού αντικειμένου, παρόλο που δεν αρνείται ότι η φαινομενολογία μας μοιάζει να μας παρουσιάζει ανεξάρτητα του νου αντικείμενα. Ο Moore, του οποίου τα μαθήματα ο Price είχε παρακολουθήσει, εισάγει τα αισθητηριακά δεδομένα δείχνοντας στους μαθητές τους ένα λευκό φάκελο. Αυτό που βλέπουν οι μαθητές είναι μια επιφάνεια χρώματος με κάποιο σχήμα.

Αυτά τα πράγματα αυτό το κομμάτι λευκού χρώματος και το μέγεθος και σχήμα στην πραγματικότητα βλέπω. Και προτείνω να αποκαλώ αυτά τα πράγματα το χρώμα και μέγεθος και σχήμα, αισθητηριακά δεδομένα, πράγματα δοσμένα ή παρόντα στις αισθήσεις» (Moore «Sense-Data» *Some main problems of philosophy* in T. Baldwin (ed.) G. E. Moore: Selected Writings (London: Routledge 1993).

Ο Crane (2000) υποστηρίζει ότι ο Moore σχολίασε αργότερα ότι ίσως έπρεπε να αποκαλέσει το κομμάτι ή την επιφάνεια αισθητηριακό δεδομένο και όχι τις ιδιότητές του. Σύμφωνα με αυτή την εκδοχή της θεωρίας αισθητηριακών δεδομένων η αντίληψη κάποιου κόκκινου μήλου γίνεται διαμέσω της άμεσης αντίληψης της μπροστινής επιφάνειάς του. Τα αισθητηριακά δεδομένα είναι κάτι σαν τις μπροστινές επιφάνειες κάποιου αντικειμένου διαμέσω το αντικείμενο γίνεται αισθητό. Μια θεωρία αισθητηριακών δεδομένων συνήθως συνοδεύεται από το μοντέλο ανάλυσης μιας εμπειρίας στη βάση μιας πράξης και ενός αντικειμένου. (act-object μοντέλο). Το αντικείμενο είναι το *sensum*, *sense datum* που δίνεται στο νου και η πράξη είναι η πράξη συνείδησης/τότητας ή αίσθησης του *sensum*. Τι τύπου αντικείμενα είναι τα αισθητηριακά δεδομένα, εξαρτώνται από το νου ή όχι; Το 1952 ο Moore δίνει ένα διαφορετικό ορισμό,

Για να δείξω στον αναγνώστη τι τύπου πράγματα εννοώ με τα αισθητηριακά δεδομένα το μόνο που χρειάζεται να του ζητήσω είναι να κοιτάξει το δικό του δεξί χέρι. Αν το κάνει, θα μπορέσει να διακρίνει κάτι (και μάλιστα, εκτός και αν βλέπει διπλά, μόνον ένα πράγμα) σε σχέση με το οποίο, εκ πρώτης όψης, είναι φυσικό να θεωρήσει ότι όντως το πράγμα είναι το ίδιο ή όχι με όλο το δεξί του χέρι, αλλά με μέρος της επιφάνειάς του την οποία στην πραγματικότητα βλέπει, όμως επιπλέον (με λίγο αναστοχασμό) θα καταφέρει να δει ότι είναι αμφίβολο αν μπορεί να είναι ίδιο με το μέρος της επιφάνειας του εν λόγω χεριού. Πράγματα του τύπου (από μια άποψη) αυτού του πράγματος, τα οποία βλέπει κάποιος κοιτώντας το χέρι του και για τα οποία μπορεί να κατανοήσει πώς κάποιοι

φιλόσοφοι έχουν υποθέσει ότι είναι μέρος της επιφάνειας του χεριού του που βλέπει, ενώ άλλοι έχουν υποθέσει ότι δεν μπορεί να είναι, είναι αυτά που αποκαλώ *sense data* (αισθητηριακά δεδομένα) (Moore «A defense of common sense» 1952: 128-9).

Για να κατανοήσουμε το ερώτημα τι είναι τα αισθητηριακά δεδομένα θέτουμε το ερώτημα «ποια είναι τα αντικείμενα μιας εμπειρίας;» ή το «Τι δίνεται στην εμπειρία;». Ο Price είδαμε ότι όρισε τα αισθητηριακά δεδομένα ως αυτό που είναι άμεσα παρόν στην εμπειρία το οποίο είναι ανεξάρτητο από οποιαδήποτε εννοιολογική ή ερμηνευτική διεργασία. Ανάλογοι χαρακτηρισμοί αποδίδονται και στο μη εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας. Επίσης ο Price αρνείται ότι τον ενδιαφέρει μια αποδεικτική σημασία των δεδομένων μέσω του «Κάτι είναι δεδομένο αν μου δίνει τεκμήρια για _» Αναζητά τα δεδομένα *simpliciter*. Κάποια ενδιαφέροντα επιχειρήματα που παρουσιάζει στο *Perception* υπέρ της νομιμότητας αναζήτησης των δεδομένων *simpliciter* είναι τα ακόλουθα.

Εννοιολογικά επιχειρήματα ενάντια στη μάταιη αναζήτηση δεδομένων *simpliciter*

Δεν υπάρχουν δεδομένα, και να υπάρχουν δεν μπορούμε να τα ανακαλύψουμε εμπειρικά.

Το *a priori* επιχείρημα του εννοιολογιστή

Η ίδια η ιδέα του δοσίματος (*givenness*) είναι αυτό-αντιφατική ιδέα, από τη φύση του πράγματος τίποτε δεν μπορεί να δοθεί (Price 1932: 6).

Το εμπειρικό επιχείρημα

Στην πραγματικότητα, δεν μπορούμε να βρούμε κάτι να μας δίνεται. Και συμπεραίνει ότι είτε δεν υπάρχει καθόλου δεδομένο, ή αν υπάρχει, μπορεί να βρεθεί μόνο στην εμπειρία νεογνών, ηλιθίων και ατόμων με κάποια προδιάθεση για λιποθυμικά επεισόδια: στην οποία περίπτωση (υποστηρίζεται) το δοσμένο δεν έχει σημασία για το φιλόσοφο, γιατί είναι πέρα από κάθε εξέταση, και δεν μπορεί να αποτελέσει τεκμήριο για ο,τιδήποτε (Price 1932: 6).

Το εννοιολογικό *a priori* επιχείρημα βασίζεται για τον Price σε μια γραμμή σκέψης όπως η παρακάτω: Η συνείδηση είναι πάντα συνείδηση γεγονότων. Όταν για παράδειγμα λέμε ότι έχουμε οπτική συνείδηση του ήλιου που λάμπει, εννοούμε ότι συνειδητοποιούμε (το γεγονός) ότι ο ήλιος λάμπει. Σύμφωνα με την εννοιολογική επιχειρηματολογία η συνείδηση του

παραπάνω γεγονότος απαιτεί την εξάσκηση της έννοιας της λαμπρότητας και του ήλιου. Επιπλέον εκτός από τη συνείδηση γεγονότων δεν υπάρχει άλλου τύπου συνείδηση, όπως πραγμάτων, συμβάντων, ιδιοτήτων.

Η ιδέα όπως την εξηγεί ο Price είναι ότι δεν μπορείς να έχεις συνείδηση κάποιου *A* πράγματος (για παράδειγμα αντικειμένου, συμβάντος, ιδιότητας) χωρίς συνείδηση κάποιων γεγονότων γι' αυτό όπως, για παράδειγμα την ερυθρότητα του *A*. Αυτό σημαίνει ότι η συνείδηση ενέχει πάντα κρίση και είναι ενεργητική όχι η παθητική αποδοχή κάποιου δεδομένου. (δική μου παράφραση του επιχειρήματος του Price 1932 στη σελ. 7). Η απάντηση του Price είναι στις εξής γραμμές, Ακόμη και η συνείδηση είναι πάντα ενεργή (ή ενέχει κάποια κρίση) και αν είναι αλήθεια το παραπάνω, αυτό είναι τελείως άσχετο με το ζήτημα αν υπάρχουν δεδομένα στα οποία βασίζεται η σκέψη περί.

Το επιχειρήμα αποδεικνύει ότι τίποτε δεν στέκεται μόνο στη σχέση του δοσίματος στο νου, χωρίς να στέκεται και σε άλλες σχέσεις: δηλαδή ότι αυτό που δίνεται μπορεί κανείς να το σκεπτεί περί/ για (thought about) με κάποια σημασία της αμφίσημης φράσης. Το παραπάνω δεν έχει την παραμικρή προδιάθεση να αποδεικνύει ότι τίποτε δεν δίνεται καθόλου. Το γεγονός ότι το *A* και το *B* συνδέονται σταθερά δεν έχει την παραμικρή προδιάθεση να αποδείξει ότι το *A* δεν υπάρχει. Πώς θα μπορούσε αφού το ίδιο προϋποθέτει την ύπαρξη του *A*;
(Price 1932: 7)

Με άλλα λόγια, ακόμη και αν η συνείδηση είναι πάντα συνείδηση γεγονότων, αυτό μάλλον δεν σημαίνει ότι τα γεγονότα δεν αφορούν σε αντικείμενα ή ιδιότητες που συνδέονται μεταξύ τους. Αυτά είναι που δίνονται στη συνείδηση. Μια πρόσθετη γραμμή επιχειρηματολογίας είναι η ακόλουθη: Πώς προτείνει ο υποστηρικτής της θέσης ότι τίποτε δεν δίνεται στη βάση ότι η συνείδηση είναι πάντα συνείδηση γεγονότων, να αναφέρεται στη σκέψη περί/για; (thinking about). Για να έχουμε κάτι για να σκεφτούμε, κάτι πρέπει να μας έχει δοθεί. «Χωρίς αμφιβολία είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι η εποπτική αποδοχή του datum δεν είναι ποτέ κάτι περισσότερο από ένα στοιχείο στη συνολική κατάσταση του νου μας. Όμως παραμένει ένα στοιχείο και σημαντικό» (Price 1932: 7).

Αν ο ρόλος του δεδομένου είναι να σου δίνει κάτι, τότε σου δίνει το θέμα της σκέψης περί. Πώς μπορείς να σκεφτείς για κάτι (thinking about) χωρίς να υπάρχει κάτι που σκέπτεσαι την ώρα που το σκέπτεσαι; Αυτό που σκέπτεσαι είναι αυτό σε κάποιες περιπτώσεις, που σου έχει δοθεί κατά κάποιο τρόπο, από την εμπειρία. Και αποτελεί ένα συγκροτητικό συστατικό της

συνολικής κατάστασης του νου. Ο Price δεν αρνείται ότι σε άλλες περιπτώσεις αυτό που δίνεται από τη σκέψη δίνεται πάντα από την εμπειρία. Κάτι όμως πρέπει να δίνεται αν όλες οι σκέψεις περί απαιτούν άλλες σκέψεις περί, ειδάλως όλες οι σκέψεις θα απαιτούσαν την ύπαρξη πρότερων σκέψεων, θα οδηγούμαστε σε μια άπειρη αναδρομή σκέψεων.

Είναι όμως εύλογο να υποθέτουμε ότι οτιδήποτε του οποίου έχουμε εμπειρία μας δίνει τη δυνατότητα ταυτόχρονα να μπορούμε να σκεφτούμε γι' αυτό; Αν η φαινόμενη συνείδηση και η εμπειρία εκτείνεται πέραν της προσοχής τότε ενδέχεται το φαινόμενο περιεχόμενο να μην συμπίπτει με αυτό για το οποίο μπορούμε να σκεφτούμε ή το οποίο μπορούμε απλώς να δείξουμε. Το δεδομένο ενδέχεται να μην περιορίζεται ίσως σε αυτό για το οποίο μπορούμε να σκεφτούμε, ή ακόμη και να εκφράσουμε μέσω μιας άμεσης κρίσης για το τι λαμβάνει χώρα στο άμεσο περιβάλλον, αλλά μπορεί να το ξεπερνάει.

Το εμπειρικό επιχείρημα ενάντια στη μάταιη αναζήτηση δεδομένων simpliciter

Το εμπειρικό επιχείρημα που για τον Price 1932: 8 ξεκινάει από θέσεις όπως τον υποκειμενικό ιδεαλισμό «ο καθένας μας ζει στο δικό του ιδιωτικό κόσμο» και το ρασιοναλιστικό ιδεαλισμό «ο κόσμος κατασκευάζεται από τη Σκέψη ή το Νου» υποστηρίζει ότι το δεδομένο «δεν είναι δεδομένο, αποτελεί πάντα προϊόν ερμηνείας».⁴² Ο υποστηρικτής της θέσης ότι κάτι δίνεται στην αίσθηση ή σε κάποιου τύπου αισθητηριακή συνειδητότητα μπορεί να υποστηρίξει ότι στην παραπάνω κριτική ο όρος «ερμηνεία» χρησιμοποιείται με πολλές διαφορετικές σημασίες.

A) Αν υποθέσουμε ότι η ερμηνεία είναι ο συσχετισμός των ιδεών ή κάποιος τύπος σκέπτεσθαι μπορούμε να υποθέσουμε ότι το δεδομένο «μολύνεται» από τα αποτελέσματα των συσχετισμών (των ιδεών) παρελθοντικής εμπειρίας. Έτσι δεν υπάρχει «αμόλυντο» δεδομένο. Αν η αντίληψη βασίζεται συστατικά σε πρότερη γνώση όλα τα δεδομένα μολύνονται από την πρότερη ερμηνεία.

Ας δούμε πώς εξετάζει το ζήτημα ο Price,

θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το οπτικό βάθος εκτός από κάποιο μικρό μέρος του σίγουρα δεν δίνεται, αλλά εξηγείται στη βάση επαναβίωσης μέσω συσχετισμού, ιχνών της παρελθούσας κιναισθητικής και απτικής εμπειρίας. Ή πάλι μια μακρινή κορυφογραμμή ενός βουνού φαίνεται κρύα, και δεν είναι φανερό ότι η «αίσθηση κρύου» της δεν μπορεί να δίνεται; Οι ήχοι μιας ξένης

---

⁴² Στη βάση για παράδειγμα της θέσης ότι δεν μπορούμε να διαφοροποιήσουμε ένα εννοιολογικό σχήμα από το άμορφο όλο που υπεισέρχεται σε αυτό εκτείνεται και η επιχειρηματολογία του Davidson στο “On the very Idea of a Conceptual Scheme” ότι η συζήτηση που ακολουθούμε δεν έχει στην πραγματικότητα νόημα.

γλώσσας, ας πούμε τα Ιταλικά, ακούγονται τελείως διαφορετικά όταν έχω μάθει να μιλάω ο ίδιος τη γλώσσα. Μετά διαλύονται σε λέξεις και σε γκρουπ-λέξεων, ενώ πριν δεν το έκαναν. (Στην αρχή ακουγόταν ένας συνεχιζόμενος ήχος). Αυτό εξηγείται στη βάση των κιναισθητικών εμπειριών τις οποίες έχουμε όταν μιλάμε μια γλώσσα οι ίδιοι, και στη μόλις αποκτημένη γνώση του τι σημαίνουν οι λέξεις, γιατί και αυτή η γνώση έχει αφήσει τα ίχνη της. ...Όμως ούτε τα κιναισθητικά ίχνη μπορεί να τα ακούσει κάποιος, ούτε τα νοήματα. Και τα δύο «διαβάζονται» σε αυτό που ακούμε (Price 1932: 32).

Οι αντιρρήσεις του Price στο παραπάνω επιχείρημα που υποθέτει ότι σε όλα τα δεδομένα επενεργεί μια διεργασία ερμηνείας τουλάχιστον με τη σημασία της *προϋπόθεσης πρότερων συσχετισμών στην εμπειρία* είναι στις παρακάτω γραμμές:

1. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη φράση «συσχετισμός Ιδεών» αν τίποτε δεν δίνεται. Κάτι συσχετίζεται με κάτι, η κορυφογραμμή με την αίσθηση του κρύου, για να μπορούμε να μιλάμε για συσχετισμό. «Όταν το βουνό μου φαίνεται κρύο, η παρουσία του κρύου στο νου μου εξαρτάται από συσχετισμό. Με τι συσχετίζεται το κρύο; «Προφανώς με το χρώμα και το σχήμα. Αυτές **δίνονται: η δική τους παρουσία** δεν μπορεί να εξηγηθεί μέσω συσχετισμού γιατί με αυτές ενώνονται όλες οι υπόλοιπες ποιότητες (join on to)» (1932: 9). Και η μόλυνση προϋποθέτει κάτι που μολύνεται.
2. Δεν είναι επικίνδυνο να προσπαθούμε να προσδιορίσουμε το τι δίνεται στην αντίληψη; Όχι, απαντάει ο Price «στην όραση οι μόνες ιδιότητες που δίνονται είναι το διαστάσιμο σχήμα και τα χρώματα» (ibid).

Το Δοσμένο (The Given) είναι εξ ορισμού αυτό που όντας το ίδιο πραγματικό (actual) και όταν κατανοείται εποπτικά, καθιστά δυνατό για κάτι άλλο να φαίνεται να υπάρχει ή να έχει κάποια συγκεκριμένη ποιότητα (Price 1932: 10).

Ο Price αποδίδει στον αντίπαλο του δεδομένου τη θέση ότι τον απασχολεί αυτό που αποκαλεί «η φυσιολογική (physiological) προοπτική» στη βάση της οποίας αυτό που δίνεται «δίνεται με μια αιτιακή σημασία- σαν κάποιο φυσικό ερέθισμα εξωτερικό από τον οργανισμό.» (1932: 11). Από την προοπτική του Price το ερώτημα με το δεδομένο είναι «τι δίνεται στη συνείδηση ή παρουσιάζεται στο νου».

Η ερμηνεία ως διανοητική διεργασία

Το γενικό εμπειρικό επιχείρημα είναι ότι δεν μπορούμε να βρούμε εμπειρικά αμόλυντο δεδομένο, δεδομένο στο οποίο δεν έχει επενεργήσει κάποια διαδικασία ερμηνείας ή εννοιολόγησης. Όμως, ίσως αυτό που υποστηρίζει κάποιος που ισχυρίζεται ότι δεν μπορούμε να βρούμε γυμνά δεδομένα *εμπειρικά* επειδή πάντα επενεργεί μια διεργασία ερμηνείας πάνω τους, όπου η ερμηνεία απλώς σημαίνει «σκέπτεσθαι» κάποιου τύπου, ερμηνεύεις κάτι μέσω του να έχεις κάποιες πεποιθήσεις γι' αυτό. «Για παράδειγμα η κρίση ότι ακούμε ένα ανατριχιαστικό ήχο μπορεί να χαρακτηριστεί «ερμηνεία» σύμφωνα με τους φιλοσόφους που μας απασχολούν» (Price 1932: 13). Το (εννοιολογικό) επιχείρημα φαίνεται να είναι το εξής: «Ακόμη και αν υπάρχει κάτι που δίνεται είναι αδύνατο για εμάς να το γνωρίσουμε» Στην προσπάθεια περιγραφής του, το έχουμε μεταβάλλει το έχουμε ήδη ερμηνεύσει. (Price 1932: 12) Και εδώ ο Price πιστεύω αναγνωρίζει σωστά τη μετέπειτα πρόταση πολλών φιλοσόφων, όταν γράφει:

Αυτό που παίρνουμε στο τέλος της διαδικασίας δεν είναι το δεδομένο αλλά ένα σύνολο προτάσεων/προτασιακών περιεχομένων (propositions) και το μόνο απομεινάρι του δεδομένου είναι ο όρος «αυτό» «this» που στέκεται σαν το υποκείμενό του. Συνεπώς οποιαδήποτε προσπάθεια περιγραφής του θα αποτύχει φυσικά (Price 1932: 13).

Το παραπάνω επιχείρημα μπορεί να φαίνεται τρομερά επιτυχημένο, όμως δεν είναι. Σύμφωνα με τον Price βασίζεται στην εξής απαράδεκτη αρχή που συμπληρώνεται και με κάποιες πρόσθετες εύλογες παρατηρήσεις: «οτιδήποτε του οποίου γνωρίζω τη φύση παύω να το γνωρίζω μόλις τη γνωρίσω, μια και έτσι έχω επιδράσει ήδη στο εν λόγω πράγμα» (Price 1932: 13).

Η εσφαλμένη αυτή αρχή βασίζεται σε ορισμένα δεδομένα που την καθιστούν πιο εύλογη. Το να περιγράψουμε κάτι είναι κάτι που *κάνουμε*, μια ενεργή διαδικασία. «Επομένως στην προσπάθεια περιγραφής του δεδομένου έχουμε επέμβει σε αυτό. ...Ο ρόλος της διάνοιας πρέπει να έχει επιτελεσθεί». Ειδάλλως δεν θα επενεργούσε η διάνοια στο δεδομένο. Στο παραπάνω, ο Price δίνει την εξής περίπου απάντηση, αν την κατανοώ σωστά: Γιατί πρέπει να υποθέτουμε ότι η ίδια η πράξη της σκέψης επιδρά στο αντικείμενό της; Ότι δηλαδή η διαδικασία της σκέψης επιδρά στο ίδιο της το αντικείμενο με ανάλογο τρόπο με τον οποίο η πρακτική δραστηριότητα όντως επιδρά στο αντικείμενό της από τη φύση της. Γιατί να υποθέτουμε ότι είναι ανάλογες; Όταν σκέπτομαι ότι $1 + 2 = 3$ δεν επιδρά σε κάποιο αντικείμενο, απλώς συλλογίζομαι, αλλά αυτό

από μόνο του δεν αλλάζει τη φύση της μαθηματικής αλήθειας. Θα πρέπει να δοθεί κάποια επιχειρηματολογία γι' αυτό. (πβλ Price 1932: 14-5).

Η δεύτερη σύγκυση που αποδίδεται στη συγκεκριμένη γραμμή σκέψης είναι ότι η ανάλυση κάποιου πράγματος κατανοείται ως μια διαδικασία τεμαχισμού και κατ επέκταση καταστροφής του. Σε αντιδιαστολή, η σύνθεση κάποιου πράγματος κατανοείται ως κατασκευή και επινόηση και αποτελεί μια ενεργή διεργασία σύγκρισης. (ibid.) Πάλι όμως από αυτό δεν έπεται ότι η διεργασία σκέψης επιδρά στο αντικείμενό της, Στη διανοητική ανάλυση δεν κάνω τίποτα στο αντικείμενο μπροστά μου. Βρίσκω σχέσεις μέσα του. «Ανακαλύπτω ότι έχει κάποια χαρακτηριστικά, για παράδειγμα κυκλικότητα και ερυθρότητα και κατανοώ ορισμένες διαφορές ανάμεσα στα χαρακτηριστικά. Όμως αυτές οι σχέσεις ήταν εκεί πριν τις ανακαλύψω. Η μόνη μεταβολή που έχει λάβει χώρα είναι μεταβολή σε μένα τον ίδιο. Αγνοούσα και τώρα γνωρίζω» (Price 1932: 15).

Και ούτε η διαδικασία σύγκρισης μεταβάλλει τη φύση των αντικειμένων που συγκρίνονται. Ωστόσο η διαδικασία σύγκρισης είναι ενεργητική διαδικασία που μοιάζει με σύνθεση ή ανακάλυψη. Η τρίτη σύγκυση για τον Price αφορά στην ιδέα είναι ότι η ίδια η **προσοχή** αλλάζει τη φύση του αντικειμένου που προσέχει κάποιος. Σε αυτό απαντάει αρνητικά ο Price. «Η μεταβολή είναι το πέρασμα από ένα χαρακτηριστικό σε άλλο που είναι το ίδιο καθορισμένο. ... Η μεταβολή όμως στο αντικείμενο που υποτίθεται ότι επιφέρει η προσοχή είναι σε άλλη διάσταση τελείως. ... Το αντικείμενο της προσοχής καθίσταται ένα πολύ περίπλοκο ον που μπορεί να υπάρχει μόνο με απροσδιόριστες ποιότητες, ένα κομμάτι χρώματος να υπάρχει χωρίς να είναι πράσινο ή μπλε ή κίτρινο. Τέτοια θα ήταν τα όντα τέτοιας προσοχής» (Price 1932: 16).

Η κριτική του Price στην ιδέα ότι η προσοχή επιδρά στο αντικείμενο της αντίληψης είναι ότι το αντικείμενο της προσοχής καταλήγει να έχει μόνο απροσδιόριστες ποιότητες από μόνο του και η προσοχή να είναι κάτι σαν φακός εστίασης, που η ίδια αποκαλύπτει το αντικείμενο. Ο Price κάπως βιαστικά ισχυρίζεται ότι το παραπάνω δεν φαίνεται να ισχύει στη βάση της φαινομενολογίας μας που τα παρουσιάζει όλα με κάποια καθορισμένα χρώματα. Από την άλλη μεριά, είναι σαφές ότι μέσω της προσοχής και μπορούμε να εστιάσουμε σε κάτι αλλά και κάτι που φαινόταν απροσδιόριστο από μακριά μοιάζει να αποκτά πιο συγκεκριμένες ποιότητες όταν το προσέχουμε.

Ο Price συνεχίζει όμως με μια πιο πειστική κριτική εναντίον του δεδομένου, σε σχέση με τη φύση του «δοσίματος» του: «Παρ' όλ' αυτά μπορεί να προταθεί. ... ότι αυτό που δίνεται δεν μεταβάλλεται λόγω της προσπάθειάς μας να το γνωρίσουμε, όμως το ίδιο το δόσιμό του

καταστρέφεται από αυτήν την προσπάθεια που το καθιστά από αισθητηριακό δεδομένο, διανοητικό δεδομένο [sense datum/ datum intellectum]» (Price 1932: 17). Η απάντηση του Price είναι η εξής, «Αν αναστοχαστούμε όσον αφορά ένα δεδομένο και το περιγράψουμε δεν αποτελεί δεδομένο απλώς (merely). Όμως από το γεγονός ότι κάτι δεν είναι δεδομένο απλώς, δεν μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν είναι καν δεδομένο» (Price 1932: 17).

Ο Price αποδέχεται στο πρώτο κεφάλαιο του *Perception 1932* κυρίως τα παρακάτω για τη φύση των αισθητηριακών δεδομένων, ότι α. υπάρχουν μόνο τη στιγμή που γίνονται αισθητά και ότι β. δεν μπορούν πολλοί διαφορετικοί νόες να έχουν εξοικείωση με το ίδιο δεδομένο. Ο Price δεν δεσμεύεται για τη φύση τους, αν είναι νοητικά ή φυσικά ούτε για την πηγή τους. Υποθέτει ότι είναι ιδιωτικά, αλλά ότι διαφορετικές οικογένειες αισθητηριακών δεδομένων που ανήκουν σε κάποιο αντικείμενο μπορούν να γίνουν αντιληπτές από διαφορετικούς νόες από διαφορετικές προοπτικές. Γι' αυτό το λόγο ο Price υποθέτει ότι ο όρος sense datum όπως είδαμε αρχικά είναι «ουδέτερος όρος» από τον οποίο οι θεωρίες της αντίληψης πρέπει να ξεκινούν.

Και πιστεύω ότι όλες οι παλιές θεωρίες έχουν στην πραγματικότητα ξεκινήσει με τα αισθητηριακά δεδομένα. Οι Αρχαίοι και οι Σχολαστικοί τα αποκαλούσαν αισθητά είδη (sensible species). Ο Locke και ο Berkeley τα αποκαλούσαν Ιδέες της αίσθησης (Ideas of sensation), ο Hume εντυπώσεις (impressions) ο Kant Vorstellungen (παραστάσεις). Τον 19^ο αι ήταν γνωστές ως αισθήσεις (sensations) και οι άνθρωποι μιλούσαν για οπτικές και ηχητικές αισθήσεις όταν εννοούσαν επιφάνειες-χρωμάτων και θορύβους· ενώ πολύ σύγχρονοι στοχαστές, ακολουθώντας τον C. D. Broad τα καλούν sensa (Price 1932: 19).

Το πλεονέκτημα της ορολογίας των sense data για τον Price είναι σε αντιδιαστολή με τα αισθητά είδη ή τις μορφές ότι δεν δεσμεύεται στο ότι είναι φυσικά όντα όπως η μορφή που μεταδίδεται από το αντικείμενο στον ίδιο το νου, σε σχέση με τις εντυπώσεις ή Ιδέες αίσθησης ότι δεν είναι νοητικά, και σε σχέση με τα sensa ότι δεν χρειάζεται να είναι κάτι σαν αναδυόμενες ιδιότητες.

Ο Price επιχειρηματολογεί αργότερα ότι τα αισθητηριακά δεδομένα δεν είναι καθόλου, γιατί η αίσθηση του κόκκινου δεν είναι αίσθηση της ερυθρότητας αλλά μιας συγκεκριμένης εκδοχής του κόκκινου χρώματος. Ούτε είναι αίσθηση γεγονότων, δεν ακούω ότι ο θόρυβος είναι εκκωφαντικός, ακούω τον εκκωφαντικό θόρυβο. Ούτε είναι υποστάσεις. Παρά τη δυσκολία των παραπάνω ζητημάτων, το βασικό ερώτημα για τον Price είναι οι σχέσεις των αισθητηριακών δεδομένων α) με υλικά σώματα στα οποία κατά κάποιο τρόπο ανήκουν και η β) λειτουργία τους

να μας βοηθούν στη συνείδηση αυτών των υλικών πραγμάτων. Αυτό καθίσταται δυνατό μέσω μιας *χρονικής* διεργασίας επικύρωσης ή διάψευσης διαδοχικών ακολουθιών οικογενειών αισθητηριακών δεδομένων και μια διεργασία αντιληπτικής αποδοχής που οδηγεί στην αποδοχή κάποιου προτασιακού περιεχομένου.

2.3 Κάποιες εκδοχές της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων και η θεωρία του αντιληπτού

Σύμφωνα με τον Smith (2002) μπορούμε να διατυπώσουμε μια θέση που δεσμεύεται στην ύπαρξη αισθητηριακών δεδομένων ως εξής:

A. οι αισθητηριακές ποιότητες (sensory qualities)—στην πραγματικότητα, και όχι μόνο προθετικά, περιλαμβάνονται στην αντιληπτική εμπειρία.⁴⁰

B. χαρακτηρίζονται ως τα άμεσα αντικείμενα συνείδησης/συνειδητότητας (Smith 2002: 6).

Γ. Οι αισθητηριακές ποιότητες είναι αισθητές ποιότητες, όπου οι αισθητές ποιότητες συμπίπτουν με τις αντιληπτικά βασικές ποιότητες.

Η Γ. Προστίθεται ακολουθώντας την Siegel (2006) μια και οι A. και B. δεν επαρκούν.⁴³

Ο Firth 1949-50 στο άρθρο «Sense data and the Percept Theory» παρουσιάζει δύο εκδοχές της θεωρίας αισθητηριακών δεδομένων και τη διακρίνει από τη θεωρία του αντιληπτού (The Percept theory).

(A) Η θεωρία της λογικής συναγωγής

Η πρώτη εκδοχή της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων η θεωρία της λογικής συναγωγής (The Discursive Inference Theory) αναλύει την αντιληπτική συνείδηση ως μια διεργασία του λόγου. Μια αντίληψη αποτελείται από δύο συστατικά, μια πράξη καθαρής συνείδησης αισθητηριακών δεδομένων και μια χρονικά επόμενη κρίση ή πεποίθηση. Η αντιληπτική συνείδηση είναι μια συνείδηση λογικής μορφής που λαμβάνει χώρα μετά από την πράξη καθαρής συνείδησης δεδομένων. Σε μια αιτιακή εκδοχή της θέσης, η αίσθηση των δεδομένων απλώς προκαλεί την αντίστοιχη κρίση. Η αντίληψη ξεκινά με τη συνείδηση ενός *sensum* και αναμειγνύεται με την «ιδέα» ενός φυσικού αντικειμένου.⁴⁴ Μια χρονικά πρότερη αίσθηση και

---

⁴³ Τη δέχεται όμως και ο Smith. Σύμφωνα με τον Smith οι αισθητές ποιότητες είναι περιορισμένες και ισχύουν για μια συγκεκριμένη σημασία του λόγου περί φαίνεσθαι. Επίσης υποθέτει ότι εκτός από το ρόλο τους να είναι αντιληπτικά βασικές και άμεσα αντικείμενα της αντίληψης, οι αισθητές ποιότητες είναι οι μόνες σχετικές με την εκτίμηση της αληθοέπειας μιας εμπειρίας. Ανάμεσα στις αισθητές ποιότητες που δέχεται ο Smith είναι η ερυθρότητα και το να είναι κάτι σφαιρικό το να έχει κάτι το σχήμα σπαθιού όμως όχι τη λύπη, το είναι κάτι σπαθί, ή το κρύο.

⁴⁴ Τη θέση αυτή αποδίδει ανάμεσα σε άλλους ο Firth στον Berkeley και τον Locke.

μια μετέπειτα πράξη συνείδησης συνιστά μια αντιληπτική κρίση. Το παράδειγμα είναι η ιδέα ενός επίπεδου κύκλου που οδηγεί στην εμπειρία μιας φιγούρας. Η μετάβαση από τον επίπεδο κύκλο στην εμπειρία μιας φιγούρας εξηγείται λόγω κάποιας παγιωμένης συνήθειας. Επομένως μια αίσθηση και μια Ιδέα κρίσης είναι αυτά που συνιστούν την αντίληψη. Παρόμοια θέση αποδίδει ο Firth και στον Berkeley στο *New theory of Vision* όπου μια αίσθηση υποβάλλει (suggests) ένα φυσικό αντικείμενο στον παρατηρητή.⁴⁵

(B) Η Θεωρία του Αισθητηριακού Πυρήνα

Χαρακτηριστικός εκπρόσωπος αυτής της εκδοχής θεωρίας αισθητηριακών δεδομένων όπως τη χαρακτηρίζει ο Firth, είναι ο C. I. Lewis. Σε αυτήν την εκδοχή, η άμεση συνείδηση μιας αίσθησης είναι συγκροτητικό συστατικό της αντίληψης αν και η αντίληψη δεν είναι μια λογική/εννοιολογική διεργασία. Επομένως μια αντίληψη περιλαμβάνει δύο συστατικά: (α) αισθητηριακά δεδομένα και (β) στοιχεία ερμηνείας **ταυτόχρονα**. Τα αισθητηριακά δεδομένα και τα στοιχεία ερμηνείας μπορούν να μεταβάλλονται τα πρώτα ανεξάρτητα από τα δεύτερα και το αντίστροφο. Σύμφωνα με τη θέση του αισθητηριακού πυρήνα δεν ενέχονται δύο διακριτές πράξεις στην αντίληψη, μια πράξη καθαρής συνείδησης και κάποια μετέπειτα συναγωγή στην ύπαρξη κάποιου φυσικού σώματος, μια και κάτι τέτοιο δεν το αποκαλύπτει η ίδια η φαινομενολογία της αντίληψής μας. Ο Firth αποδίδει την εν λόγω θεωρία στον C. I. Lewis, Price, Broad. Σύμφωνα με τον C. I. Lewis «αν το περιεχόμενο της αντίληψης δίνεται πρώτα και μετά σε μια μετέπειτα στιγμή ερμηνεύεται. ... δεν έχουμε συνείδηση μιας τέτοιας πρώτης κατάστασης εποπτείας που δεν χαρακτηρίζεται από σκέψη, παρόλο που παρατηρούμε μεταβολή και επέκταση της ερμηνείας ενός δοσμένου περιεχομένου ως μια ψυχολογική χρονική διεργασία». Με άλλα λόγια μια αντίληψη ενέχει τόσο μια εποπτεία, εντύπωση, αίσθηση όσο και μια εννοιολογική αναπαράσταση. Η άμεση συνείδηση για τον Broad και τον Lewis σύμφωνα με τον Firth (1949-50) «είναι συστατικό στη γνώση και όχι σε μια κατάσταση του νου που λαμβάνει χώρα μόνη της ή πριν από την εννοιολογική ερμηνεία»

Ο Price για παράδειγμα συζητώντας την περίπτωση κάποιου που έχει παραίσηση ενός ροζ αρουραίου, υποστηρίζει ότι η σωστή ανάλυση είναι ότι ο άνθρωπος «αποκτά εξοικείωση με ένα ροζ αισθητηριακό δεδομένο και εκλαμβάνει ως δεδομένη την ύπαρξη ενός αρουραίου» (1932:

⁴⁵ Εδώ ακολουθώ τον Firth (1949-50). Ο Fish (2010) διακρίνει την 'κλασική' ή 'καθαρή' αισθητηριακών δεδομένων και τη θεωρία αισθητηριακού πυρήνα. Σύμφωνα με τον Fish η πρώτη καθαρή εκδοχή αναλύει την οπτική εμπειρία μιας ιδιότητας Φ ως εξής 'Ένα υποκείμενο Y έχει μια οπτική εμπειρία σαν μιας ιδιότητας Φ αν και μόνο αν ο Y αισθάνεται ένα Φ αισθητηριακό δεδομένο, όπου ένα αισθητηριακό δεδομένο έχει αισθητές ιδιότητες αλλά όχι εγγενή προθετικότητα και ενδέχεται να είναι μη-φυσικό (Fish 2010: 22).

147). Οι δύο καταστάσεις του νου γεννιούνται ταυτόχρονα ... και οι δύο σε μια στιγμή. Οι δύο τρόποι της παρουσίας στο νου, όσο διαφορετικοί και αν είναι, μπορούν να διακριθούν μόνο μέσω μετέπειτα ανάλυσης» (1932: 141).

Μια κανονική οπτική εμπειρία περιλαμβάνει α) την αίσθηση αισθητηριακών δεδομένων και β) το να παίρνουμε ως βέβαιο (perceptual acceptance-for granted) ότι κάποιο κατάλληλο υλικό αντικείμενο υπάρχει. Η διεργασία που οδηγεί στην αντιληπτική αποδοχή είναι για τον Price (1932) μια διαδικασία *επιβεβαίωσης* και *διάψευσης* της πρότερης χρονικά εμπειρίας μέσω της μετέπειτα εμπειρίας στη βάση εξοικείωσης με οικογένειες αισθητηριακών δεδομένων. Επομένως δεν είναι μια άμεση διεργασία. Εντούτοις, «Αυτό που προκύπτει από την παραπάνω διεργασία είναι ότι ... αυτό και αυτό ισχύει. ...ότι υπάρχει ένα υλικό αντικείμενο εδώ και τώρα με μια επιφάνεια τέτοιου τύπου ... ότι είναι γρασίδι, αυτό που θεωρείται δεδομένο είναι ένα σύνολο προτασιακών περιεχομένων»(Price 1932: 166). Σύμφωνα με τον Fish (2010: 24) η θεωρία του αισθητηριακού πυρήνα αναλύει μια οπτική εμπειρία ως εξής,

Ένα υποκείμενο Y έχει οπτική εμπειρία μιας ιδιότητας Φ αν και μόνο αν

α) Ο Y αισθάνεται ένα Φ αισθητηριακό δεδομένο, D και

β) αναπαριστά ότι εκδηλώνεται η ιδιότητα Φ και το παίρνει/εκλαμβάνει ως δεδομένο ότι π .

Σύμφωνα με τον Firth, η ανταγωνιστική θεωρία στη θεωρία αισθητηριακών δεδομένων στις δύο παραπάνω εκδοχές είναι η θεωρία του αντιληπτού. Ο Fish (2010) την παρουσιάζει ως εκδοχή της θεωρίας αισθητηριακών δεδομένων. Ο Firth αποδίδει τη θεωρία του αντιληπτού στον James και τον Dewey. Η θεωρία του αντιληπτού αρνείται ότι μπορούμε να απογυμνώσουμε από ένα αντιληπτικό περιεχόμενο τα «διανοητικά» ή «ερμηνευτικά» στοιχεία, ή να αποσυνδέουμε το φαινομενολογικό στάτους ορισμένων ποιοτήτων στην εμπειρία από τις αισθητές ποιότητες, μένοντας στο επίπεδο της καθαρής αίσθησης. Γι' αυτό και το στάτους όλων των ποιοτήτων στην εμπειρία είναι ίδιο, δεν υπάρχει κάποια ιδιαίτερη διαφορά ανάμεσα στα χρώματα και το χωρικό βάθος. Η βασική θέση της θεωρίας του αντιληπτού είναι ότι έχουμε συνείδηση φυσικών αντικειμένων όχι αισθητηριακών δεδομένων.

Το φαινομενολογικό γεγονός είναι ότι στην αντίληψη, έχουμε συνείδηση, με μια σημασία του όρου, φυσικών αντικειμένων, δίχως ταυτόχρονα να έχουμε συνείδηση, με μια άλλη σημασία της λέξης, των όντων που καλούνται παραδοσιακά «αισθητηριακά δεδομένα». Η αντίληψη δεν είναι μια διπλή κατάσταση. Και μια και έχουμε συνείδηση φυσικών αντικειμένων, δεν είναι

δυνατό να μπορούμε να έχουμε συνείδηση των αισθητηριακών δεδομένων με τον τρόπο που απαιτεί η θεωρία αισθητηριακών δεδομένων (Firth 1965: 223)

Επιπλέον τι εννοεί ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων όταν λέει ότι κάτι του φαίνεται άχαρο ή χαρούμενο; Δεν μπορεί να εννοεί ότι ένα νοητικό αντικείμενο είναι χαρούμενο.

Η θεωρία του αντιληπτού μπορεί να κάνει δύο κινήσεις σύμφωνα με τον Fish (2010: 7). Η πρώτη είναι να αρνηθεί την ύπαρξη αισθητών με τη σημασία αντιληπτικά βασικών ιδιοτήτων, ως άμεσων αντικειμένων της συνείδησης και τη διάκριση ανάμεσα σε αισθητές και μη αισθητές ιδιότητες, για φαινομενολογικούς λόγους.⁴⁶ Μπορεί α) να δεχθεί μόνο μια αποδεικτική σημασία του οπτικού φαίνεσθαι ή β) να πει ότι «το νοητικό αντικείμενο δεν έχει τις εν λόγω ιδιότητες, αναπαριστά τον εαυτό του σαν να τις έχει». Σύμφωνα με τον Fish η θεωρία του αντιληπτού αναλύει μια αντίληψη μιας ιδιότητας Φ ως εξής: Ο Y αισθάνεται ένα αισθητηριακό δεδομένο D , που αναπαριστά ότι εκδηλώνεται η ιδιότητα Φ .

Το βασικό χαρακτηριστικό που αποδίδει στη θεωρία του αντιληπτού ο Firth είναι η ρήση του James ότι μια αντίληψη είναι «μια κατάσταση του νου ή τίποτα». Με άλλα λόγια, μια αντίληψη δεν είναι ταυτόχρονα δύο καταστάσεις του νου, μια αίσθηση και μια μετέπειτα πεποίθηση ή κρίση ή ένα δίπολο που εξατομικεύεται στη βάση και των δύο συστατικών, τον αισθητηριακό πυρήνα και μια αντίστοιχη πεποίθηση με γνωσιακά χαρακτηριστικά.

Ακολουθώντας μια γραμμή του άμεσου ρεαλισμού η θεωρία του αντιληπτού αποδίδει γνωστικό περιεχόμενο μόνο στην αντίληψη/κρίση, προκειμένου να αρνηθεί την ύπαρξη των αισθητηριακών δεδομένων ή μια κυριολεκτική ανάγνωση της αισθητηριακής ή αντιληπτικής εμπειρίας στη βάση μόνο ανερμήνευτων αισθήσεων.

Σύμφωνα με τον Fish η θεωρία αισθητηριακού πυρήνα και η θεωρία του αντιληπτού δίνουν διαφορετικές απαντήσεις στο τι σημαίνει να πλανάται κάποιος για κάποια ιδιότητα ενός αντικειμένου, όπως το χρώμα, τη θέση του, το μέγεθος, ή το σχήμα του.

Ο Fish (2010) εισάγει το εξής παράδειγμα προκειμένου να εξηγήσει τη διαφορά της θεωρίας αισθητηριακού πυρήνα από την θεωρία του αντιληπτού.⁴⁷ Φανταστείτε ένα υποκείμενο να βλέπει ένα στρογγυλό κέρμα που γέρνει με τέτοιο τρόπο ώστε να φαίνεται ελλειπτικό, παρ' όλα αυτά ο παρατηρητής το θεωρεί στρογγυλό. Σύμφωνα με τη θεωρία του αισθητηριακού πυρήνα, το υποκείμενο έχει δύο τύπους συνείδησης τόσο ενός ελλειπτικού αισθητηριακού δεδομένου

⁴⁶ Παράλληλα δέχεται μόνο την αποδεικτική σημασία του λόγου περί φαίνεσθαι.

⁴⁷ Ο Στ. Βιρβιδάκης πρότεινε τον όρο «αισθητηριακό πυρήνα» για sensory core θεωρίες. Ο Δ. Νικολινάκος πρότεινε τον όρο θεωρία «δύο συστατικών» για «the dual component theory».

όσο και ενός στρογγυλού κέρματος. Σύμφωνα με τη θεωρία του αντιληπτού, το υποκείμενο έχει συνείδηση μόνο ενός στρογγυλού κέρματος, και τίποτε άλλου.⁴⁸

Η ελλειπτικότητα μπορεί να εξηγηθεί στη βάση μιας διεργασίας αντιληπτικής αναγωγής (perceptual reduction).

Όπως παρατηρεί ο Fish όταν οι δύο θεωρίες αξιολογούνται, ενώ η θεωρία αισθητηριακών δεδομένων εξηγεί καλύτερα τη φαινομενολογία, φαίνεται να ενέχει προβληματική γνωσιολογία, δηλαδή να μην εξηγεί πώς η αντίληψη αποτελεί πηγή γνώσης του εξωτερικού κόσμου. Το αντίστροφο ισχύει για τη θεωρία του αντιληπτού. Ενώ η γνωσιολογία δεν είναι προβληματική δεν είναι σαφές ότι ικανοποιεί το κριτήριο της φαινομενολογικής επάρκειας.

Μια διαδεδομένη αντίρρηση στα αισθητηριακά δεδομένα είναι ότι διαμεσολαβώντας την επαφή με τον κόσμο μπλοκάρουν τη θέα του κόσμου. Παρ' όλα αυτά όπως ήδη παρατηρήσαμε τόσο ο Jackson (1977) όσο και ο Moore (1942) υποστηρίζουν ότι δεν βλέπουμε άμεσα υλικά αντικείμενα, αλλά τις μπροστινές επιφάνειές τους. Βλέπουμε τα αντικείμενα μέσω του να βλέπουμε τις επιφάνειές τους. Αν τα αισθητηριακά δεδομένα είναι κάτι σαν τις μπροστινές από μια προοπτική επιφάνειες των αντικειμένων, δεν μπορεί να θεωρηθούν ότι εμποδίζουν τη θέα των υλικών αντικειμένων, απλώς τη βοηθούν. (βλ. Fish 2010: 20)

Τα αισθητηριακά δεδομένα είναι ιδιωτικά και για κάποιους νοητικά όντα. Ο Barnes (1965: 143-152) επιχειρηματολογεί ότι οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων δεν μπορούν να δώσουν ικανοποιητικές απαντήσεις σε ερωτήματα σχετικά με τις συνθήκες εξατομίκευσής τους. Για παράδειγμα δεν μπορούν να απαντήσουν στο αν κλείσω τα μάτια τα αισθητηριακά δεδομένα αντικαθίστανται από άλλα έτσι ώστε όλο το ιδιωτικό πεδίο αίσθησης μεταβάλλεται ή όχι; Αλλάζουν σχήμα και μέγεθος όταν προχωρώ προς αυτά ή μικραίνουν; Όμως με τι κριτήρια μπορεί να απαντήσει ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων σε ερωτήματα σαν τα παραπάνω;

Μια άλλη γνωστή αντίρρηση στα αισθητηριακά δεδομένα σχετίζεται με το πρόβλημα της χήνας με τις πιτσιλιές. Όταν βλέπουμε μια χήνα με πιτσιλιές βλέπουμε ένα αριθμό πιτσιλιών χωρίς να βλέπουμε ένα συγκεκριμένο αριθμό πιτσιλιών. Όμως μια και μια χήνα έχει ένα συγκεκριμένο αριθμό πιτσιλιών, η χήνα δεν μπορεί να έχει στην πραγματικότητα απροσδιόριστο

---

4 Σύμφωνα με τον Burge (2010) η θεωρία αισθητηριακών δεδομένων αναλύει τα φυσικά αντικείμενα είτε ως τα αίτια «αυτών» των αισθητηριακών δεδομένων ή ως το σταθερό στοιχείο που καθορίζεται νομολογικά σε «αυτήν» την ακολουθία αισθήσεων. Η αναπαράσταση ενός φυσικού θέματος απαιτεί τη διαμόρφωση πιο σύνθετων από πιο απλές αναπαραστάσεις. Η ικανότητα αναπαράστασης της αιτιότητας, σταθερότητας ή νόμου επιτρέπει σε ένα πρόσωπο να υπερβαίνει τις αναπαραστάσεις των πρωταρχικών όντων καθέκαστα που δίνονται μόνο σε κάθε υποκείμενο.

αριθμό πιτσιλιών. Αυτό σημαίνει ότι η αντίληψη της χήνας είναι απροσδιόριστη. Αν η αντίληψη των αισθητηριακών δεδομένων είναι απροσδιόριστη τότε τα αισθητηριακά δεδομένα πρέπει να είναι απροσδιόριστα. Αυτό όμως σημαίνει ότι οι ιδιότητες του αισθητηριακού δεδομένου είναι απροσδιόριστες. Αν όμως τα αισθητηριακά δεδομένα είναι απροσδιόριστα τότε όπως υποστηρίζει ο Armstrong αυτό έχει «την παράδοξη συνέπεια ότι αντικείμενα που τίθενται ειδικά για να δικαιολογήσουν φαινομενολογικά την αντίληψη διαθέτουν χαρακτηριστικά που βρίσκονται εκτός της αντιληπτικής συνείδησης» (1968: 220–221). Δεν είναι σαφές όμως ότι τα αισθητηριακά δεδομένα τίθενται μόνο για να εξηγήσουν τη φαινομενολογία, γιατί συχνά έχουν τεθεί στην υπηρεσία γνωσιολογικών στόχων.

Ένα πρόσθετο φαινομενολογικό πρόβλημα για τη θεωρία αισθητηριακών δεδομένων είναι το πώς εξηγεί την εμπειρία του βάθους; Αν το βάθος είναι αισθητή ιδιότητα τότε μπορεί να είναι α) ιδιότητα του αισθητηριακού δεδομένου (κατ επέκταση μάλλον ιδιωτικό). Μια άλλη επιλογή είναι του Jackson σύμφωνα με τον οποίο β) τα αισθητηριακά δεδομένα είναι τρισδιάστατα και σε κάποια απόσταση από τον παρατηρητή (Jackson 1977: 102). Τόσο η α) όσο και η β) είναι αρκετά προβληματικές θέσεις. Μια διαφορετική κίνηση του υποστηρικτή της θεωρίας είναι να αρνηθεί ότι το βάθος είναι αισθητή ιδιότητα. Να την αποδώσει εκτός του αισθητηριακού πυρήνα μιας εμπειρίας σα να χαρακτηρίζει το γνωστικό μέρος των καταστάσεων που συγκροτούν την εμπειρία. (Βλ. Fish 2010: 19)

2.5 Σύνοψη

Στην ενότητα 2.3. εξετάσαμε μέρος της επιχειρηματολογίας του Strawson γιατί το σημείο εκκίνησης του έμμεσου Ρεαλιστή είναι εσφαλμένο στη βάση της σωστής θέσης για μια κυριολεκτική περιγραφή της «ώριμης» αισθητής εμπειρίας στα πλαίσια της περιγραφικής μεταφυσικής, που δεν αφήνει αμφιβολίες σαν του Hume να ξεκινήσουν. Το σημείο εκκίνησης του Price εξετάστηκε και αυτό κάπως. Η προοπτική του Price μοιάζει απόμακρη από τη σημερινή, που οι περισσότεροι φιλόσοφοι φαίνεται να υιοθετούν κάποια εκδοχή άμεσου ή αφελούς ρεαλισμού.

Σύμφωνα με το προθεωρητικό φαινομενολογικό μας σχήμα, τον πραγματικό ρεαλισμό για τον κοινό νου, αντιλαμβανόμαστε αντικείμενα ανεξάρτητα του νου και μόνο τέτοια

και δεν το κάνουμε αυτό μέσω του να αντιλαμβανόμαστε κάτι διάφορο από το ανεξάρτητο του νου αντικείμενο, μέσω κάποιου όντος διάφορου από το «κανονικό» εξωτερικό αντικείμενο. Επιπλέον, υποθέτουμε ότι η αντίληψη ενέχει κάποια **αιτιακή επαφή** με το αντικείμενό της. Για παράδειγμα, όταν ένα αντικείμενο παρεμβάλλεται ανάμεσα στον παρατηρητή και κάτι που παρατηρεί και εκείνος παύει να παρατηρεί το αρχικό αντικείμενο γιατί δεν μπορεί. Τα αντικείμενα της εμπειρίας δεν είναι αισθητηριακά μοτίβα μια και αν μου ζητηθεί να περιγράψω το περιεχόμενο της εμπειρίας μου δεν μπορώ να το κάνω χωρίς να τα χαρακτηρίζω μέσω εννοιών αντικειμένων και ιδιοτήτων που διαθέτω. Επομένως τα περιεχόμενα της αντίληψης δεν συγκροτούνται από αισθητηριακά μοτίβα αλλά από κανονικά εξωτερικά αντικείμενα. Σε αυτήν την εικόνα οι αντιληπτικές κρίσεις είναι παραδειγματικά *de re* μια και περιλαμβάνουν το ίδιο το αντικείμενο-και όχι κάποια περιγραφή του ή αισθητηριακά μοτίβα. Ένα «κανονικό» αντικείμενο είναι ανεξάρτητο από το νου (έχει κάποια χωρική ενότητα κλπ) όχι απλώς «φαίνεται σα» να είναι ανεξάρτητο του νου.

Ο Crane (2005) αποδίδει στον Strawson τη θέση ότι α) τα αντικείμενα της αντίληψης (αντιλήματα) είναι ανεξάρτητα από τη νόηση, τη συνείδηση, ή την ύπαρξη νοών. Επίσης όχι μόνο αντιλαμβανόμαστε αντικείμενα, αλλά αντιλαμβανόμαστε και τις ιδιότητές τους. Κοιτώντας τη χιονισμένη αυλή αντιλαμβάνομαι το λευκό (τητα) χρώμα της αυλής, το μάλλον λαμπερό γκρι-γαλαζιο του ουρανού. Κατά πόσο τέτοιες ιδιότητες είναι και αυτές ανεξάρτητες του νου είναι ένα πρόσθετο ερώτημα στο οποίο όμως, σύμφωνα με το παραπάνω τρόπο σκέψης δεν μπορούμε να απαντήσουμε αν δεν υποθέσουμε ότι υπάρχουν αντικείμενα που έχουν ή φέρουν τις εν λόγω ιδιότητες.

Μπορούμε να περιγράψουμε την εμπειρία μας χωρίς δέσμευση στα καθημερινά αντικείμενα της εμπειρίας; Όχι απαντούν ορισμένοι. Όπως το θέτει ο M.G.F. Martin,

Τα δημόσια ανεξάρτητα του νου αντικείμενα της αντίληψης και τα χαρακτηριστικά τους, δεν εξαφανίζονται από την προσοχή κάποιου απλά και μόνο επειδή κάποιος αλλάζει το ενδιαφέρον του από το πώς είναι τα πράγματα στον κόσμο στο πώς είναι από την πλευρά της ίδιας της εμπειρίας του (Martin 2002: 384).

Και ο Heidegger γράφει χαρακτηριστικά,

Όταν τα πράγματα εμφανίζονται (φαίνονται) αυθεντικά και στην πραγματικότητα ποτέ δεν αντιλαμβανόμαστε ένα πλήθος αισθήσεων, τόνων και θορύβων, για παράδειγμα. Ακούμε τη θύελλα να σφυρίζει στην καμινάδα, ακούμε ένα αεροπλάνο με τρεις μηχανές ακούμε τη Mercedes στην άμεση αντίθεση της με το

wolkswagen. Πολύ πιο κοντά σε μας από όποιες αισθήσεις είναι τα πράγματα τα ίδια. Ακούμε την πόρτα να χτυπάει στο σπίτι και ποτέ δεν ακούμε ακουστικές αισθήσεις ή απλούς θορύβους (Heidegger 1987: 72 μεταφρασμένο από τη μετάφραση του Smith 2002 από τα Αγγλικά).

Μια ακόμη θέση του Strawson που συνδέεται με τη διαζευκτική πρόταση είναι η υπόθεση, ότι όταν περιλαμβάνεται ένα κενό όνομα σε μια βεβαιωτική πρόταση, η πρόταση παύει να έχει τιμή αληθείας. Οι προτάσεις που περιλαμβάνουν κενά ονόματα δεν μεταδίδουν πληροφορία επειδή δεν παίρνουν κάποια τιμή αλήθειας, δεν μπορούμε να τις θεωρήσουμε ψευδείς. Όπως το εξηγεί ο Evans αποτελούν ψευδοσκέψεις αντί για σκέψεις, δεν μεταδίδουν πληροφορία (mock thoughts). Η γραμμή επιχειρηματολογίας σχετίζεται και με μια διαδεδομένη ανάλυση της φαινομενολογίας των νοητικών εικόνων και της φαντασίας ως μιας μορφής μίμησης από τον Gilbert Ryle και με μπηχαβιοριστικά μοντέλα του νου. Σε αντιστοιχία οι παραισθήσεις είναι ψευδο-σκέψεις και δεν ανήκουν στον ίδιο ψυχολογικό τύπο με τις αντιλήψεις. Δεν κατορθώνουν να μεταδώσουν πληροφορία. Η παραπάνω πρόταση είναι φαινομενολογικά ανεπαρκής, μια και ένα υποκείμενο που υποφέρει μια παραισθήση φαινομενολογικά αναφέρεται σε κάτι και υποθέτουμε ότι η αντίστοιχη δήλωσή για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται είναι ψευδής, αλλά μάλλον την κατανοούμε εύκολα.

Σύμφωνα με τον πραγματικό ρεαλισμό για τον κοινό νου το αντικείμενο της αντίληψης, το οποίο όχι μόνο υποθέτουμε ότι μας **παρουσιάζεται** ως ανεξάρτητο αλλά και ότι όντως **είναι** ανεξάρτητο και αντικειμενικό, υπάρχει και όταν δεν το παρατηρούμε ή όταν δεν έχουμε συνείδησή του. Πλέον οποιαδήποτε θέση δεν μπορεί να εξηγήσει αυτό το χαρακτηριστικό της φαινομενολογίας της εμπειρίας κρίνεται στη βάση της κριτικής ότι αποτελεί κάτι σαν μια θεωρία πλάνης (error theory) σε σχέση με το προθεωρητικό χωρικό μας σχήμα.

Τι δείχνουν τα παραπάνω σε σχέση με το επιχείρημα της πλάνης; Δεν είναι έγκυρο σύμφωνα με πολλούς τωρινούς άμεσους Ρεαλιστές που επιχειρηματολογούν στη βάση της ορθότητας κάποιου πράγματος σαν την παραπάνω εικόνα; Δεν του επιτρέπουν καν να ξεκινήσει; Και πώς απαντούν οι ίδιοι στο ερώτημα «ποιο είναι το σκοτεινό αντικείμενο της παραισθήσης»; Ένας διαδεδομένος τρόπος περαιτέρω αποδυνάμωσης του επιχειρήματος, είναι η αναίρεση της κρίσιμης αρχής του φαίνεσθαι σε δύο βάσεις: στη βάση της απόδοσης της προθετικής πλάνης στην προκειμένη Β., ή, και την αντικατάσταση της αρχής του φαίνεσθαι από τη Διαφάνεια της εμπειρίας (the Transparency of Experience).

Κεφάλαιο 3

Πλευρές του Προθετικισμού

3.1 Το (αντιληπτικό) περιεχόμενο ως συνθήκες ορθότητας

Ένα τεστ της αληθοέπειας μιας οπτικής εμπειρίας

Η θέση του προθετικισμού, αναπαραστασιοκρατίας (Intentionalism, Representationalism) στη πιο διαδεδομένη εκδοχή της (Dretske 1995, Harman 1991, Tye 1995, 2000) αρνείται ότι η φαινομενολογία μιας εμπειρίας μπορεί να διαχωριστεί από την πληροφορία που φέρει και το αναπαραστασιακό της περιεχόμενο, το πώς παρουσιάζει τον κόσμο σε κάποιο παρατηρητή.⁴⁹ Ωστόσο δεν είναι ανάγκη το αναπαραστασιακό περιεχόμενο να είναι εννοιολογικό (με κάποια ισχυρή σημασία του όρου). Συνήθως είναι τέτοιο ώστε μπορεί να χαρακτηρίζει καταστάσεις ζώων και μωρών, που δεν έχουν αναπτύξει γλώσσα και να αντιστοιχεί κάπως στο χωρικό περιεχόμενο.

Γενικά σύμφωνα με τα αρχικά επιχειρήματα υπέρ της υιοθέτησης του Προθετικισμού/ Αναπαραστασιοκρατίας μια αντιληπτική εμπειρία δεν περιλαμβάνει διακριτού τύπου συστατικά, απλώς φέρει συγκεκριμένη πληροφορία. Η γενική ιδέα είναι ότι κάθε προθετική κατάσταση φέρει περιεχόμενο το οποίο καθορίζει (ή ταυτίζεται με) συνθήκες ορθότητας (correctness condition) *συνθήκες που αν ικανοποιούνται (από τον κόσμο) η συγκεκριμένη εμπειρία είναι ορθή*. Μια αντιληπτική εμπειρία είναι ορθή αν κατορθώνει το στόχο της ή επιτελεί τη λειτουργία της, την ορθή αντικειμενική αναπαράσταση. Για παράδειγμα, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η οπτική εμπειρία του Παύλου μιας μπάλας επάνω σε ένα κύβο έχει την εξής συνθήκη ικανοποίησης: <ότι υπάρχει μια μπάλα πάνω σε ένα κύβο>.

Αν η παραπάνω είναι η σωστή συνθήκη ορθότητας και όχι για παράδειγμα <εκείνη εκεί η μπάλα μπροστά μου είναι πάνω σε αυτόν τον κύβο> είναι αληθοεπής αν όντως υπάρχει μια μπάλα σε ένα κύβο, δηλαδή κάτι που ικανοποιεί την περιγραφή μιας μπάλας και ενός κύβου και ψευδοεπής (falsidical) σε άλλες περιπτώσεις. Με τη δεύτερη συνθήκη ορθότητας θα πρέπει μια συγκεκριμένη μπάλα πάνω σε ένα συγκεκριμένο κύβο να βρίσκεται μπροστά μου ώστε η εμπειρία μου να είναι αληθοεπής.

Ας δούμε πώς μπορούμε να εφαρμόσουμε το παραπάνω σκεπτικό στην οπτική εμπειρία

---

⁴⁹ Ο όρος έχει πολλές σημασίες αλλά χρησιμοποιείται ευρέως. Μεταφράζω ως προθετικισμό/ προθετικοκρατία/ αναπαραστασιοκρατία. (Οι τελευταίοι δύο όροι του Στ. Βιρβιδάκη).

του Müller-Lyer διαγράμματος. Πώς θα έπρεπε να είναι ο κόσμος ώστε η εμπειρία του Müller-Lyer διαγράμματος να είναι αληθοεπής; Θα έπρεπε να υπάρχουν άνισες γραμμές μπροστά στον παρατηρητή. Όμως υπάρχουν γραμμές αλλά είναι ίσες. Η οπτική εμπειρία του Müller-Lyer διαγράμματος δεν είναι αληθοεπής. Παρόλο που το παραπάνω τεστ αληθοέπειας προβλέπει τον παραπλανητικό χαρακτήρα της οπτικής εμπειρίας του Müller-Lyer διαγράμματος, δεν εξηγεί *γιατί* το αντιληπτικό μας σύστημα παρουσιάζει πάντα τις δύο γραμμές άνισες. Μήπως αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό στη βάση του οποίου λειτουργεί το αντιληπτικό μας σύστημα; Αν έτσι όμως λειτουργεί το σύστημα υπό κανονικές συνθήκες, η περίπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί εύκολα παραπλανητική μια και η ορθή λειτουργία του συστήματος *βασίζεται* σε αυτήν.

Ένα άλλο παράδειγμα ώστε να κατανοήσουμε την αληθοέπεια μιας εμπειρίας με το παραπάνω σκεπτικό, είναι στη βάση μιας πειραματικής κατάστασης. Όταν κάποιου τύπου ερεθίσματος παρουσιάζεται σε κάποιο πειραματικό υποκείμενο από κάποιον επιστήμονα και διαφέρει από τη συνειδητή οπτική παράσταση του ερεθίσματος από το υποκείμενο, τότε η εμπειρία του υποκειμένου δεν είναι αυστηρά μιλώντας αληθοεπής. Μια τέτοια συνθήκη ισχύει σε σχέση με πειράματα με συνωστισμούς (crowdings) με διαφορετικά επίπεδα αντίθεσης φωτεινότητας όπου κάποιοι συνωστισμοί παραμένουν κρυφά από το οπτικό πεδίο του παρατηρητή.⁵⁰ Ο παρατηρητής δεν αντιλαμβάνεται την ύπαρξη κάποιων συνωστισμών όταν κάποιος συγκεκριμένος αριθμός τους τοποθετείται σε μια κατακόρυφη σειρά. Την περίπτωση δεν μπορούμε να την ταξινομήσουμε εύκολα ως περίπτωση όπου κάποιος αποτυγχάνει να καθορίσει σωστά την ιδιότητα κάποιου αντικειμένου, όπως γενικά ορίζονται οι πλάνες φιλοσοφικά, ως για παράδειγμα ανεπιτυχή πρόσβαση στην αναφορά. Συνιστά όμως μια ψευδοεπή εμπειρία.

Το παραπάνω γεγονός οφείλει να μας προβληματίζει σε σχέση με τους αρχικούς ορισμούς της πλάνης και παραίσθησης που χρησιμοποιούμε. Η περίπτωση κάποιου γραφήματος το οποίο δεν εμφανίζεται στο οπτικό πεδίο του παρατηρητή όταν ένας αριθμός τοποθετείται εκεί πώς μπορεί να χαρακτηριστεί; Το γράφημα είναι εκεί αλλά ο παρατηρητής δεν μπορεί να το δει. Είναι αυτή μια ιδιότητα του ίδιου του οπτικού πεδίου ή της προσοχής;

Ένας γενικός χαρακτηρισμός του αντιληπτικού περιεχομένου είναι ως **προθετικό περιεχόμενο** (intentional content). Η προθετικιστική κριτική στη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων, που συχνά συνδέεται με την προθετική πλάνη, είναι ότι η δεύτερη δεν κατανόησε

---

⁵⁰ Βλ. για το πείραμα, He S, Cavanagh P, Intrilligator J. (1996).

σωστά την προθετικότητα της αντίληψης. Έτσι παρουσιάζει το ζήτημα ο Martin (2000).

Η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων δεν κατανόησε το γεγονός ότι το ρήμα «αντιλαμβάνομαι» εγείρει εντασιακά πλαίσια. Για παράδειγμα ο John Searle επιχειρηματολογεί, «ότι οι παραδοσιακοί θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων, είχαν δίκιο όταν αναγνώριζαν ότι έχουμε εμπειρίες, οπτικές ή άλλες, δεν χαρακτήρισαν όμως με τον κατάλληλο τρόπο την προθετικότητα της αντίληψης, έκαναν την υπόθεση ότι οι εμπειρίες ήταν τα αντικείμενα της αντίληψης» (Searle 1983: 61).

Το παράδειγμα του Searle είναι η οπτική εμπειρία ενός κίτρινου station wagon. Σαν πρώτο βήμα μια οπτική εμπειρία έχει προθετικό περιεχόμενο ή συνθήκες ικανοποίησης «ότι υπάρχει ένα κίτρινο station wagon εκεί» (Searle 1983: 41). «Οι οπτικές εμπειρίες, όπως οι πεποιθήσεις και οι επιθυμίες, χαρακτηριστικά ταυτοποιούνται και περιγράφονται στη βάση του προθετικού τους περιεχομένου» (Searle 1983: 43). Η θέση περιεχομένου είναι η θέση ότι οι εμπειρίες έχουν αναπαραστατικό περιεχόμενο, αναπαριστούν ότι ο κόσμος είναι έτσι και έτσι, «έχουν συνθήκες ικανοποίησης με ακριβώς την ίδια σημασία με την οποία οι πεποιθήσεις και οι επιθυμίες έχουν συνθήκες ικανοποίησης» (Searle 1983: 39). (δική μου έμφαση)

Ταυτόχρονα κίνητρο της παραπάνω θέσης είναι να δείξει την πηγή της σύγχυσης των θεωρητικών των αισθητηριακών δεδομένων. Ο Searle επιχειρηματολογεί ότι το λάθος των θεωρητικών των αισθητηριακών δεδομένων είναι ότι υποθέτουν ότι οι ίδιες οι εμπειρίες είναι τα αντικείμενα της αντίληψης. Όμως τα αντικείμενα της αντίληψης απλώς είναι κοινά αντικείμενα, όπως αναπαρίστανται στην εμπειρία. Αν όμως τα κοινά αντικείμενα απλώς αναπαρίστανται στην εμπειρία, πώς μπορούμε να εξηγήσουμε την αίσθηση της άμεσης αντιληπτικής παρουσίας που χαρακτηρίζει την αντίληψη, αλλά όχι γενικά την πεποίθηση;⁵¹ Για παράδειγμα, αν οι ανεπιτυχείς αναπαραστάσεις είναι σαν ψευδείς πεποιθήσεις γιατί ενέχουν την αίσθηση αντιληπτικής παρουσίας, απύσα από τις προηγούμενες; Ο Searle επισημαίνει το πρόβλημα για την προσέγγισή του. Γράφει χαρακτηριστικά,

Αν, για παράδειγμα, βλέπω ένα κίτρινο station wagon μπροστά μου, η εμπειρία που έχω είναι άμεσα του αντικειμένου. Δεν «αναπαριστά» απλώς το αντικείμενο, παρέχει άμεση πρόσβαση σε αυτό· η εμπειρία έχει μια τύπου αμεσότητα, παρουσία (directness, immediacy) και ένα αθέλητο χαρακτήρα που δεν τη μοιράζεται με μια πεποίθηση που μπορώ να έχω για το αντικείμενο στην

---

⁵¹ Και δεν είδαμε ότι μάλλον ισχύει ακριβώς το αντίθετο για τον Price σύμφωνα με τον οποίο το τελικό προϊόν της αντίληψης είναι ανάλογο όπως και στον Thomas Reid με κάτι σαν την πεποίθηση;

απουσία του. Μοιάζει επομένως αφύσικο να περιγράψουμε τις οπτικές εμπειρίες ως αναπαραστάσεις. ...λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών της εμπειρίας προτείνω να τις αποκαλώ παρουσιάσεις (presentations). ... Αυστηρά μιλώντας. ...οι παρουσιάσεις είναι ένα ειδικό υποσύνολο αναπαραστάσεων (Searle 1983: 45-6).

Ο προθετικιστής αντιμετωπίζει το πρόβλημα της σωματικής παρουσίας στην αντίληψη ως *υποερώτημα του γενικότερου ερωτήματος πώς αναπαριστούμε στη σκέψη ή αναφερόμαστε στο μη-υπαρκτό*, όπως όταν πιστεύουμε κάτι ψευδές. Δεν είναι ένα *ιδιαίτερο πρόβλημα* γύρω από την *αισθητηριακή αντίληψη*. Σύμφωνα με τον Searle, το περιεχόμενο που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο της οπτικής εμπειρίας μιας κόκκινης μπάλας είναι του παρακάτω τύπου. Εισάγουμε κάποια *εγωκεντρικά στοιχεία*, κάποιο *άξονα* στον παρατηρητή και μπορούμε να το εκφράσουμε σαν να αντιστοιχεί στο περιεχόμενο:

<Υπάρχει μια κόκκινη μπάλα> & <η κόκκινη μπάλα προκαλεί την εμπειρία μου>.

Επομένως η σωματική παρουσία του αντικειμένου στην αντίληψη αντανακλάται μέσω της παραπάνω συνθήκης, ότι η μπάλα που βλέπω είναι αυτή που αυτή τη στιγμή *προκαλεί* την οπτική εμπειρία του παρατηρητή. Δεν εκφράζεται μέσω της μοναδικότητας της μπάλας που είναι μπροστά στον παρατηρητή (όπως στην εικόνα του αφελούς ρεαλιστή).

Ο άμεσος Ρεαλιστής αρνείται όπως ο Searle ότι μια εμπειρία αποτελεί το προθετικό αντικείμενο της αντίληψης. Αυτό σημαίνει ότι υποθέτει ότι ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων, είναι εξαναγκασμένος να δεχθεί ότι έχουμε συνείδηση μόνο των εμπειριών μας. Αυτό στο οποίο ενδεχομένως επιμένει ο δεύτερος, είναι ότι έχουμε άμεση συνείδηση μόνο των αισθητών ποιοτήτων που παρουσιάζονται στον αισθητηριακό πυρήνα της εμπειρίας. Ο άμεσος ρεαλιστής συχνά αρνείται ότι έχουμε ποτέ συνείδηση κάποια συρροής αισθήσεων, όταν αντιλαμβανόμαστε είτε οπτικά είτε ηχητικά κάτι, όπως είδαμε. Αυτό που μας αποκαλύπτεται στην αισθητηριακή αντίληψη είναι κοινά ανεξάρτητα του νου αντικείμενα και όχι συρροές αισθήσεων. Αυτή είναι η φαινομενολογική παρατήρηση της *Διαφάνειας* της εμπειρίας που *αναιρεί* τις φαινομενολογικές παρατηρήσεις του θεωρητικού των αισθητηριακών δεδομένων. Τα περίεργα όντα που θέτει είναι τελείως απόμακρα από την κοινή ώριμη φαινομενολογία.

Κατ επέκταση δεν θα μπορούσαμε καν να διαθέτουμε τη διακριτή συνείδηση της αίσθησης αισθήσεων, διαμέσω της οποίας μας αποκαλύπτονται τα υλικά σώματα ή που μας οδηγεί για παράδειγμα σε υποθέσεις ή υπολογισμούς για τα αίτια των εμπειριών μας ή

στην αναβίωση πρότερης συνήθειας.

Ωστόσο ο χαρακτηρισμός του περιεχομένου μιας εμπειρίας ως **προθετικό** (intentional content) δεν φαίνεται να είναι τόσο απλός.⁵² Αρχικά θα αναφερθώ σε μια μινιμαλιστική σύλληψη του προθετικισμού όπως εμφανίζεται ευρέως στη βιβλιογραφία σήμερα (τη θέση του περιεχομένου βλ. Byrne (2009), Brewer (2004)) και που βασίζεται σε όσα αναδείχθηκαν παραπάνω.

Για πολλούς όπως τον Martin, τον Crane και τον Byrne η προθετικοκρατία/προθετικισμός ορίζεται ως η θέση ότι η (αντιληπτική) εμπειρία είναι μια προτασιακή στάση όπως άλλες.

Χαρακτηρίζω προθετικιστική (intentionalist). ...τη θεωρία που αντιμετωπίζει την αντίληψη ως κάποιου τύπου προτασιακή στάση που μοιάζει με την πεποίθηση (Crane 1998: 233).

Μια προθετικιστική (Intentionalist) θεωρία της αντίληψης υποστηρίζει ότι οπτικές εμπειρίες έχουν ένα προθετικό περιεχόμενο που αναπαριστά τον κόσμο σαν να είναι με κάποιο τρόπο. Αυτό σημαίνει ότι οι εμπειρίες είναι ανάλογες με προτασιακές στάσεις όπως τις πεποιθήσεις (Martin 1994: 745).

Στη μινιμαλιστική της εκδοχή από τον Byrne (2009) η προθετικιστική θέση μπορεί να χαρακτηριστεί ως η *θέση του περιεχομένου* (the content view).⁵³ Η θέση του περιεχομένου ταυτίζει το αντιληπτικό περιεχόμενο με συνθήκες ορθότητας ή ικανοποίησης.⁵⁴ Η βαθύτερη ιδέα είναι ότι ο προθετικιστικής δεσμεύεται στην **αναπαραστασιακή φύση της φαινόμενης συνείδησης**, όχι μόνο την προθετικότητα της αντίληψης (που δέχονται και πολλοί θεωρητικοί αισθητηριακών δεδομένων). Δεσμεύεται συνεπώς και στην απομάγευση των qualia. Τα qualia είναι απλώς δημόσιες φυσικές ποιότητες εκεί έξω, που αναπαρίστανται στην εμπειρία μας. Τα χρώματα δεν προβάλλονται από εμάς στην πραγματικότητα ούτε αποτελούν τη βάση της κατασκευής του οπτικού πεδίου. Είναι ιδιότητες εξωτερικών πραγμάτων όπως αναπαρίστανται

---

⁵² Μεταφράζω με τον όρο προθετικό τον όρο intentional. Είθισται να μεταφράζεται και με τον όρο *αποβλεπτικότητα*. Μπορούμε ίσως να κατανοήσουμε την προθετικότα ως νοητική αναφορά. Είναι ανοιχτό αν θα την ταυτίσουμε με τη γλωσσική αναφορά. Ο όρος intentionality προκύπτει από το intentio και στην παράδοση που εξετάζουμε συχνά ταυτίζεται με την ένταση (intension) κάποιου όρου (σε αντιδιαστολή με την έκτασή του) και την intensionality.

⁵³ Η προθετικιστική θέση συνίσταται σε δύο διακριτές θέσεις που καμιά φορά συγχέονται, α) στη θέση Περιεχομένου και β) στη θέση ταύτισης του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας με το περιεχόμενό της. Συχνά με τον όρο προθετικισμό υπονοείται η δεύτερη θέση. Αλλά ο όρος (Intentionalism/Representationalism) έχει πολλές σημασίες.

⁵⁴ Στο «The Silence of the Senses» ο Travis ορίζει τη θέση Περιεχομένου ως εξής, Στην αναπαράσταση μας αναπαρίσταται. 1. Η αναπαράσταση συνίσταται στην αναπαράσταση πραγμάτων σαν_ (αληθώς/ αληθοεπώς, ψευδώς/ ψευδοεπώς) 2. Δίνει σε μια αντιληπτική εμπειρία μια τιμή στη βάση της οποίας μπορεί να γίνει αποδεκτή ή όχι 3. Δεν είναι «αυτοαναπαράσταση» 4) Όταν μας αναπαρίστανται τα πράγματα, εκτιμούμε αυτό που μας αναπαρίσταται ως τέτοιο.

από την εμπειρία. Το ζήτημα για τον προθετικιστή που προσπαθεί να δείξει πώς η φαινόμενη συνείδηση δεν είναι παρά πληροφορία δε φαίνεται να είναι το πρόβλημα που επισημαίνει ο Searle παραπάνω η προθετικότητα της αντίληψης, αλλά της ίδιας της αισθητηριακής εμπειρίας.

Οι αναπαραστάσεις έχουν το πλεονέκτημα όταν τίθενται να αναπαριστούν συχνά την ίδια κατάσταση πραγμάτων, με διαφορετικούς τρόπους. Αναπαραστάσεις διαφορετικών τύπων μπορούν να καθιστούν διαφορετική πληροφορία διαθέσιμη και ρητή στο υποκείμενο. Επίσης κάποιες αναπαραστάσεις μπορούν να αναπαριστούν ανεπιτυχώς από τη στιγμή που σε ορισμένες περιπτώσεις μπορούν να αναπαριστούν μ' επιτυχία. Είναι το τελευταίο χαρακτηριστικό των αναπαραστάσεων στο οποίο επιμένει η μινιμαλιστική θέση του περιεχομένου, την αναπαραστασιακή επιτυχία της αντίληψης (αρνείται όμως να μιλήσει για το αναπαραστατικό μέσο μιας αναπαράστασης, παρά μόνο για το περιεχόμενό της).⁵⁵ Κάποιες διατυπώσεις της προθετιστικής θέσης, αναπαραστασιοκρατία (Intentionalism/ Representationalism),

Όλα τα νοητικά γεγονότα είναι αναπαραστατικά γεγονότα (Dretske 1995: xiii).

Μια αναπαραστασιακή (representationalist) θεωρία της εμπειρίας υποστηρίζει ότι μια οπτική εμπειρία μπορεί να αναπαριστά τα δάχτυλα του χεριού ως 5 (αντί για 4 ή 6) ακόμη και όταν η εμπειρία λαμβάνει χώρα σε ένα πρόσωπο (ή ζώο) που δεν έχει την ικανότητα να πει ή σκεφτεί ότι τα πράγματα βιώνονται με αυτόν τον τρόπο (Dretske 2003: 4).

Ο φαινόμενος χαρακτήρας (what it is like) ταυτίζεται με κάποιο τύπου προθετικό περιεχόμενο (Tye 1995: 137).

Ακολουθώντας τους παραπάνω χαρακτηρισμούς της θέσης του Representationalism, Intentionalism συχνά ορίζεται με τον πιο συγκεκριμένο τρόπο του Tye, σαν τη θέση της ταύτισης του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας με κάποιου τύπου (συνήθως μη εννοιολογικό) αναπαραστασιακό περιεχόμενο.⁵⁶ Εντούτοις ένα σύνδρομο της θέσης, ακριβώς επειδή ορίζεται σε συνδυασμό με τη μινιμαλιστική θέση του περιεχομένου και τη Διαφάνεια της εμπειρίας είναι η άρνηση συζήτησης για αναπαραστάσεις, που καθίστανται ταυτόσημες με συνθήκες ορθότητας ή ικανοποίησης, όπως οι συνθήκες νοήματος ή αλήθειας κάποιας δήλωσης.⁵⁷

⁵⁵ Ονομάζω ορθόδοξο προθετικισμό τη θέση που ταυτίζει την (αντιληπτική) εμπειρία με μια πρωταρχική προτασιακή στάση.

⁵⁶ Η προσέγγιση δεν αντιμετωπίζει αναγκαστικά το πρόβλημα ότι κατασκευάζει το αντιληπτικό περιεχόμενο σαν εννοιολογικό με κάποια ισχυρή σημασία.

⁵⁷ βλ. Wright (2008).

Η θέση του περιεχομένου, τουλάχιστο στη βάση όσων αναφέρθηκαν, βασίζεται σε *δοξαστικές θέσεις* για την αντίληψη. Στο βαθμό που το κάνει, αντιμετωπίζει ανάλογα προβλήματα με αυτά που αντιμετωπίζουν γενικά οι δοξαστικές θέσεις. Σύμφωνα με αυτές, το αντιληπτικό περιεχόμενο είναι ανάλογο με το περιεχόμενο μιας άμεσης τωρινής πεποίθησης για το τι λαμβάνει χώρα στο σώμα και τον κόσμο. Αυτό που το καθιστά *αντιληπτικό* είναι και αυτό που το καθιστά να είναι το περιεχόμενο κάποιας *πεποίθησης*. Επομένως σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση η προθετικότητα της αντίληψης *ανάγεται* στην προθετικότητα της πεποίθησης. Αυτή είναι και η *αχίλλειος φτέρνα* της θεωρίας *όταν αναδεικνύεται* με τον παραπάνω τρόπο.

Συνήθως το περιεχόμενο πεποιθήσεων συνδέεται ιστορικά με το εννοιολογικό και λογικο-συναγωγικό περιεχόμενο όπου δεν επιτρέπεται η απόδοση ταυτόχρονα του π και του - π σε κάποιο υποκείμενο. Σε αντίθεση, το περιεχόμενο αντιληπτικών εμπειριών φαίνεται να είναι διαφορετικού τύπου. Μπορούμε να αποδόσουμε ένα αντιληπτικό περιεχόμενο σε κάποιον παρατηρητή το οποίο συλλαμβάνει απεικονιστικά μέχρι και αδύνατες καταστάσεις πραγμάτων όπως τις αδύνατες καταστάσεις πραγμάτων όπως για παράδειγμα τις φιγούρες του Escher και το σχήμα του Penrose.⁵⁸ Επομένως η ταύτιση της προθετικότητας και της αντίληψης που υπονοείται από την παραπάνω θεωρία, φαίνεται λάθος κίνηση.

3.2.1 Η θέση του περιεχομένου

Ας εξετάσουμε το πώς εισάγει τη θέση του Intentionalism ο Byrne (2001) στο «Intentionalism Defended»,

Παραδοσιακά σε αντιληπτικές εμπειρίες, όπως την αντιληπτική εμπειρία του να βλέπεις μια γάτα θεωρείται ότι υπεισέρχονται δύο διακριτά συστατικά (components). Όταν κάποιος βλέπει μια γάτα η εμπειρία του είναι για μια (περί) γάτα, αυτό είναι το προθετικό της συστατικό. Η εμπειρία κάποιου επιπλέον έχει ένα φαινόμενο συστατικό: αυτό είναι το αισθησιακό συστατικό της εμπειρίας (sensational component). Παρόλο που τα αισθησιακά και τα προθετικά συστατικά μιας εμπειρίας συνήθως πάνε μαζί, ορισμένες φορές μπορούν να διαχωριστούν. Το αισθησιακό συστατικό επομένως μπορεί να μεταβάλλεται ανεξάρτητα από το προθετικό συστατικό.

---

⁵⁸ Στο βαθμό που το περιεχόμενο μιας εμπειρίας αναδεικνύεται ως *χωρικό περιεχόμενο* θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι αρχές που το διέπουν είναι σαν τις αρχές μιας προβολικής γεωμετρίας.

Πρόσφατα ένας αριθμός φιλοσόφων επιχειρηματολογεί ότι η παραπάνω εικόνα της αντίληψης δεν είναι ορθή. Σύμφωνα με αυτούς το αισθησιακό κομμάτι μιας αντιληπτικής εμπειρίας δεν μπορεί να μεταβάλλεται ανεξάρτητα από το προθετικό κομμάτι της: ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας αντιληπτικής εμπειρίας καθορίζεται πλήρως από το προτασιακό περιεχόμενο της εμπειρίας, δηλαδή από αυτό που αναπαριστά. Το παραπάνω υποτίθεται ότι ισχύει και για τις σωματικές αισθήσεις: όπως εμπειρίες πόνου, φαγούρες, γαργαλήματα κλπ. Υποστηρίζεται ότι ο φαινόμενος χαρακτήρας τέτοιων εμπειριών **καθορίζεται από το προτασιακό τους περιεχόμενο** (Byrne 2001: 199).

(πρόσθετη έμφαση)

Σύμφωνα με την παραπάνω θέση, ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας καθορίζεται από το προτασιακό της περιεχόμενο. Δεν μπορεί να μεταβάλλεται ανεξάρτητα από αυτό. Οποιοσδήποτε διαφορές στη φαινομενολογία είναι διαφορές στο αναπαραστατικό περιεχόμενό της (πώς παρουσιάζει τον κόσμο σε κάποιο παρατηρητή). Η παραδοσιακή εικόνα στην οποία αναφέρεται ο Byrne πάει χέρι-χέρι με αυτό που θα χαρακτηρίσω για ευκολία ως το ορθόδοξο κριτήριο της προθετικότητας ως εντασιακότητας. Μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι σύμφωνα με το ορθόδοξο κριτήριο της προθετικότητας ως εντασιακότητας, οι σωματικές αισθήσεις όπως τα μετεικάσματα, οι πόνοι, οι φαγούρες, μια αίσθηση κρύου δεν χαρακτηρίζονται προθετικές, αλλά ποιοτικές. Ενώ μπορούμε να χαρακτηρίσουμε προθετικές καταστάσεις τις προτασιακές στάσεις (ελπίδα ότι, φόβος ότι, πεποίθηση ότι, πρόθεση ότι κλπ) ως στάσεις απέναντι σε διακριτές καταστάσεις πραγμάτων, δεν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε προθετικές τις αυτοαναφορικές αισθήσεις.

Σε πιο μεταφυσικές του εκδοχές το κριτήριο της προθετικότητας ως εντασιακότητας είτε θέτει την ύπαρξη μόνο προτασιακών στάσεων και εξαλείφει τις αισθήσεις (υποστηρίζοντας ότι όλες οι προθετικές καταστάσεις είναι προτασιακές στάσεις) ή θέτει δύο τύπους ιδιοτήτων ή καταστάσεων, τις προθετικές και τις ποιοτικές. Χαρακτηριστικά εκφράζεται μέσω αποσπασμάτων όπως του Rosenthal 1994: 349,

Υπάρχουν δύο ευρείες κατηγορίες νοητικών ιδιοτήτων (mental properties), οι προθετικές (intentional) και οι ποιοτικές (qualitative). Οι σωματικές καταστάσεις όπως οι σκέψεις και οι επιθυμίες, που συχνά αποκαλούνται προτασιακές στάσεις, έχουν περιεχόμενο που μπορεί να περιγραφεί μέσω εκφράσεων: ότι π (that-clause). Για παράδειγμα, κάποιος πρέπει να έχει μια

σκέψη ή επιθυμία ότι θα βρέξει. Αυτές οι καταστάσεις λέγεται ότι έχουν αναπαραστατικές ιδιότητες ή προθετικότητα. Οι αισθήσεις, όπως οι πόνοι και οι αισθητηριακές εντυπώσεις δεν έχουν προθετικό περιεχόμενο, αλλά ποιοτικές ιδιότητες διάφορων τύπων.

Ενώ ο McGinn 1996: 26,

Οι αισθήσεις, όπως οι πόνοι και οι αισθητηριακές εντυπώσεις δεν έχουν προθετικό περιεχόμενο με τον τρόπο που έχουν οι αντιληπτικές εμπειρίες.

Διαφοροποιούμε μια οπτική εμπειρία και αυτό το οποίο η εμπειρία είναι για (is of) ` όμως δεν κάνουμε την ίδια διάκριση σε σχέση με τους πόνους. Ή πάλι, οι οπτικές εμπειρίες αναπαριστούν τον κόσμο σαν να είναι με συγκεκριμένο τρόπο, όμως οι πόνοι δεν έχουν τέτοιο αναπαραστατικό περιεχόμενο.

Όταν λέμε έχουμε συνείδηση κάποιου (of) [πράγματος] δεν είναι το of της προθετικότητας. Αν έχω συνείδηση ενός χτύπου στην πόρτα, η συνειδητή μου κατάσταση είναι προθετική γιατί αναφέρεται σε κάτι πέρα από τον εαυτό της, το χτύπο στην πόρτα. Αν έχω συνείδηση ενός πόνου ο πόνος δεν είναι προθετικός, γιατί δεν αναπαριστά κάτι πέρα από τον ίδιο (Searle 1992: 84).

Η «παραδοσιακή» θέση ενέχει τη δέσμευση σε δύο τύπου συστατικά της αντίληψης: τα φαινόμενα και τα προθετικά. Τα πρώτα *μπορούν να μεταβάλλονται ανεξάρτητα* από τα δεύτερα και το αντίστροφο. Για παράδειγμα, η ίδια σκηνή που μου παρουσιάζεται, να προχωρούν δύο φίλοι προς το μέρος μου, μπορεί να έχει διαφορετικό φαινόμενο χαρακτήρα ανάλογα με το πώς είναι η δική μου ψυχολογική κατάσταση, αν είμαι σε κοινωνική διάθεση ή όχι. Σύμφωνα με τη θέση του Intentionalism του Byrne 2001 το παραπάνω δεν συμβαίνει. Το προτασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας καθορίζει το φαινόμενο χαρακτήρα της που δεν μπορεί να μεταβληθεί ανεξάρτητα από μεταβολές στο προτασιακό και με αυτήν τη σημασία, το προθετικό κομμάτι της. Ο Byrne (2001) υποθέτει στο απόσπασμα που παρατέθηκε ότι το περιεχόμενο μιας εμπειρίας ακόμη και πόνου είναι και εξαντλείται και περιγράφεται από το προτασιακό/αναπαραστατικό περιεχόμενο της εμπειρίας.

Μια φιλοσοφική παράδοση (Chisholm) κατανοεί την προθετικότητα σαν να συμβαδίζει ή εξηγείται ταυτόχρονα με κάτι σαν την ιδιότητα της εντασιακότητας μια ιδιότητα πλαισίων να μην είναι εκτασιακά, γενικά να μην διατηρούν την τιμή αληθείας τους παρά την αντικατάσταση συνώνυμων όρων ή όρων με την ίδια αναφορά. Η εντασιακότητα (intensionality) φαίνεται να είναι μια ιδιότητα λογικών πλαισίων όπου ορισμένες αρχές που

ισχύουν για εκτασιακά πλαίσια (extensional contexts) αποτυγχάνουν. Με τη γλωσσική στροφή στη φιλοσοφία ήταν σύνηθες να εξετάζονται βασικά ερωτήματα μέσω της γλώσσας που χρησιμοποιούμε για να αναφερθούμε σε αυτά. Επομένως η μελέτη της προθετικότητας συμπίπτει εν μέρει με τη μελέτη των λογικών χαρακτηριστικών των εντασιακών πλαισίων. Δύο βασικές αρχές των εντασιακών πλαισίων είναι οι ακόλουθες. Σε εντασιακά πλαίσια αποτυγχάνει η υπαρκτική γενίκευση. Από την πρόταση «Ο Πέτρος πιστεύει ότι ο ψηλότερος Αμερικάνος κατάσκοπος είναι κατάσκοπος» δεν μπορούμε να συμπεράνουμε ότι «Υπάρχει κάποιος χ τέτοιος που ο Πέτρος πιστεύει ότι ο χ είναι κατάσκοπος».

Αποτυγχάνει επίσης η αντικατάσταση των όρων με την ίδια αναφορά. Σε εκτασιακά πλαίσια αν αντικαταστάσουμε δύο όρους με την ίδια αναφορά δεν αλλάζει η αληθοτιμή τους. Τα εκτασιακά πλαίσια δεν είναι ευαίσθητα στην προοπτική κάποιου υποκειμένου. Σε αντίθεση, τα εντασιακά πλαίσια για πολλούς σχετίζονται με την προοπτική κάποιου υποκειμένου ακριβώς επειδή κατοπτρίζουν τη γνωσιακή σημασία των όρων στις συλλογιστικές τακτικές του. Συχνά το περιεχόμενο προτασιακών στάσεων ταυτίζεται με φρεγκεανό περιεχόμενο με τη σημασία ότι αντανάκλα τη γνωστική σημασία των όρων στη ψυχολογική οικονομία κάποιου υποκειμένου.⁵⁹ Το γνωστό παράδειγμα είναι ο Αποσπερίτης και ο Αυγερινός. Κάποιος βλέπει τον Αποσπερίτη το βράδυ και τον Αυγερινό το πρωί και πιστεύει ότι είναι διαφορετικά αντικείμενα. Του παρουσιάζονται σαν διακριτά αντικείμενα μια και το ένα του παρουσιάζεται το πρωί ενώ το άλλο το βράδυ. Το ίδιο αντικείμενο του παρουσιάζεται με δύο διαφορετικούς τρόπους παρουσίασης. Γι' αυτό μπορεί να κάνει τέτοιο λάθος.

Η ίδια τακτική καμιά φορά χαρακτηρίζει και το ζήτημα του εξηγητικού χάσματος: μπορούμε να αναρωτιόμαστε πώς μια νευρωνική κατάσταση είναι μια εμπειρία επειδή το ίδιο πράγμα έχει δύο διαφορετικούς τρόπους παρουσίασης, τον τρόπο παρουσίασης του πρώτου προσώπου και τον τρόπο παρουσίασης του τρίτου. Τα περιεχόμενα που αντιστοιχούν στη σκέψη «Ο Αποσπερίτης εμφανίζεται το απόγευμα» και τη σκέψη «Ο Αυγερινός εμφανίζεται το απόγευμα» διαφέρουν. Κατ' επέκταση κάποιο υποκείμενο μπορεί με λογική συνέπεια να πιστεύει τη μια και όχι την άλλη ταυτόχρονα.

---

⁵⁹ Συχνά δεσμεύεται στη θέση ότι το προθετικό περιεχόμενο είναι Φρεγκεανού τύπου περιεχόμενο στο βαθμό που έχει 'λεπτές' συνθήκες εξατομίκευσης-δηλαδή εξατομικεύεται στη βάση του κριτηρίου γνωστικής σημασίας για το υποκείμενό του και όχι στη βάση αναφορών μόνο. Συνήθως το Φρεγκεανό περιεχόμενο αντιμετωπίζεται ως 'εννοιολογικό' περιεχόμενο. (βλ. Peacocke 1992) Μια πιο αυστηρή σημασία του εννοιακού περιεχομένου είναι σαν περιεχόμενο που συνδέεται και απαιτείται για την εξήγηση της λογικής μορφής μιας έκφρασης. Για να δω κάτι λευκό πρέπει να διαθέτω το κατηγορηματικό 'είναι λευκό' και την έννοια του λευκού, σύμφωνα με την πιο αυστηρή πρόταση. Πιο συγκεκριμένες θέσεις για τη φύση του εννοιολογικού και του μη εννοιολογικού περιεχομένου επηρεάζουν και θέσεις για το περιεχόμενο της αντίληψης.

Σε σχέση με τις προτασιακές στάσεις από την πρόταση: «Η Loyce Lane πιστεύει ότι ο Σούπερμαν είναι δυνατός», δεν έπεται η «Η Loyce Lane πιστεύει ότι ο Clark Kent είναι δυνατός.» παρόλο που ο «Clark Kent» και «ο Σούπερμαν» έχουν την ίδια αναφορά. Γι' αυτό το λόγο η εντασιακότητα φαίνεται να ταυτίζεται ή να συνάδει με την προοπτικότητα. Πρέπει να σημειωθεί ότι παρά την ταύτιση της προθετικότητας με μια ιδιότητα-την εντασιακότητα, εντασιακά πλαίσια εγείρουν και οι γλωσσικές αναφορές προτάσεων με επιπλέον τελεστές όπως της αναγκαιότητας και της δυνατότητας. Για πολλούς οι αιτιακές εξηγήσεις (because explanations) και αυτές προσδιορίζονται γλωσσικά μέσα από εντασιακά συμφοραζόμενα. Με άλλα λόγια, η εντασιακότητα δεν φαίνεται να αποτελεί γνώρισμα μόνο των γλωσσικών αναφορών ψυχολογικών καταστάσεων (όπως συχνά παρουσιάζεται). Επομένως το κριτήριο της εντασιακότητας δεν μπορεί να θεωρηθεί τουλάχιστον από μόνο του ειδοποιό γνώρισμα ψυχικών καταστάσεων. Πολύ γενικά με τη γλωσσική στροφή στη φιλοσοφία είναι εύκολο να υποθέσουμε ότι η μελέτη της προθετικότητας είναι απλώς η εύρεση μιας κατάλληλης σημασιολογίας για εντασιακά συμφοραζόμενα. Αυτό το αποκαλώ κάπως χαλαρά το γλωσσικό κριτήριο της προθετικότητας ως εντασιακότητας. Μια και ο λόγος περί φαίνεσθαι είναι εντασιακός, οι υποστηρικτές της θέσης ότι από το γεγονός ότι βλέπω κάτι έπεται ότι υπάρχει κάτι που βλέπω, υποκύπτουν στην προθετική πλάνη.

Ο Byrne (2001) για να εισάγει τη θέση του Intentionalism και την πρόταση ότι το περιεχόμενο της αντίληψης είναι προτασιακό και αναπαραστασιακό (representational) και να εξηγήσει τη θέση του Intentionalism γράφει χαρακτηριστικά, αφού παραθέτει πρώτα την άποψη του Peacocke. Σύμφωνα με τον Peacocke 1983: 5, «Το αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας αντιληπτικής εμπειρίας αποδίδεται από μια πρόταση ή σύνολο προτάσεων/ προτασιακών περιεχομένων που καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο η εμπειρία αναπαριστά ότι είναι ο κόσμος» (Peacocke 1983: 5). Το περιεχόμενο μιας εμπειρίας δίνεται μέσω των συνθηκών από τις οποίες ικανοποιείται. Αυτό που μια εμπειρία εκφράζει σε ένα υποκείμενο είναι *ότι οι συνθήκες ικανοποιούνται*.

Μια και η διεργασία της αντίληψης οδηγεί στην απόκτηση κάποιας αντιληπτικής πεποίθησης, μια παραίσθηση είναι η απόκτηση κάποιας ψευδούς πεποίθησης. «Μια οπτική πλάνη (για παράδειγμα ένα εμφανώς σπασμένο ξύλο στο νερό), σε αυτή τη θέση για την αντίληψη, μοιάζει πολύ με μια ψευδή πεποίθηση. Η εμπειρία κάποιου έχει το περιεχόμενο «το ξύλο είναι σπασμένο» αλλά το περιεχόμενο είναι εσφαλμένο» (Byrne 2005: 4).

Αν το περιεχόμενο μιας παραπλανητικής εμπειρίας είναι ανάλογο με ψευδές περιεχόμενο,

αυτό φαίνεται να σημαίνει όμως και ότι η προθετικότητα της αντίληψης συμπίπτει με την προθετικότητα της πεποίθησης. Τι τύπου περιεχόμενο αποδίδουμε στην εμπειρία κάποιου; Για τον Byrne (2001) μιλώντας για το προτασιακό περιεχόμενο της εμπειρίας δεσμευόμαστε στο ότι είναι α. αφηρημένο, β. ότι φέρει μια τιμή αληθείας, γ. μπορεί να είναι το αντικείμενο μιας προτασιακής στάσης και δ. καθορίζει μια συνθήκη ικανοποίησης μέσω δυνατών κόσμων. Αν η προθετικιστική θέση ή η θέση περιεχομένου κατανοηθεί με τον παραπάνω τρόπο ως εκδοχή της θέσης ότι όλες οι προθετικές καταστάσεις ή επεισόδια είναι προτασιακές στάσεις που βοηθούν την εκτίμηση εναλλακτικών σεναρίων, τότε πώς μπορούμε να ανασύρουμε τη φαινομενολογική διάσταση του περιεχομένου; Θα πρέπει να τίθεται σε άλλους δυνατούς κόσμους που εμπεριέχουν ήδη μαγικά φαινομενολογία. Η περίπτωση που θα εξετάσουμε και στην ενότητα 3.5 και 3.6 είναι η περίπτωση υπέρ του *φαινομενολογικού εξτερναλισμού*. Σύμφωνα με την υπόθεση «η φαινομενολογία δεν είναι εντός του κρανίου», όπως τα νοήματα δεν είναι μέσα στο κεφάλι. Η φαινομενολογία πάντα αποτελεί χαρακτηριστικό του κόσμου. Η υπόθεση του Byrne (2001) (2005) ότι τα περιεχόμενα της αντίληψης αντιστοιχούν σε δυνατούς κόσμους ενδεχομένως αντιμετωπίζει παρόμοια προβλήματα με τη θέση από την οποία πηγάζει, δηλαδή από δοξαστικές θέσεις για την αντίληψη.

3.2.2 Δοξαστικές θέσεις για την αντίληψη, το βλέπειν είναι πιστεύειν

Δοξαστικές θέσεις για την αντίληψη συνδέουν εγγενώς την αντίληψη και τις πεποιθήσεις. Τέτοιες προσεγγίσεις σύμφωνα με τον Armstrong ξεκινούν από το δεδομένο ότι η αντίληψη είναι η απόκτηση πεποιθήσεων για το φυσικό κόσμο και το σώμα μας. Μια άλλη διατύπωση της προσέγγισης, είναι ότι οι αντιληπτικές εμπειρίες *είναι προδιαθέσεις για τη διαμόρφωση πεποιθήσεων* από μέρους του υποκειμένου (Dennett 1991). Αυτό που καθιστά τα αντιληπτικά περιεχόμενα περιεχόμενα της εμπειρίας, σε αντιδιαστολή με τα περιεχόμενα κάποιας άλλης κατάστασης είναι ότι κάποιος έχει την προδιάθεση να τα πιστέψει μάλλον *στο παρόν*.

Ο Armstrong επιχειρηματολογεί ότι η πεποίθηση είναι **πρωταρχική νοητική κατάσταση, μη αναγωγή στην εκδήλωση της συμπεριφοράς**. Εδώ θα εξετάσουμε τη θέση ότι οι αντιλήψεις είναι *αποκτήσεις πεποιθήσεων*.⁶⁰ Αν οι εμπειρίες είναι αποκτήσεις πεποιθήσεων (μέσω της χρήσης των αντιληπτικών μηχανισμών με το σωστό τρόπο (βλ. Pitcher 1971) τότε η θέση υποστηρίζει ότι στο βαθμό που βλέπεις ένα κόκκινο ψάρι μπροστά σου αποκτάς

---

⁶⁰ Μια τρίτη εκδοχή της δοξαστικής θέσης ταυτίζει τις αντιλήψεις με γειώσεις προδιαθέσεων για πεποιθήσεις ενώ μια τέταρτη τάση τις ταυτίζει με πεποιθήσεις για το πώς εμφανίζονται τα πράγματα (οπτικά).

την πεποίθηση ότι υπάρχει ένα κόκκινο ψάρι μπροστά σου. Το περιεχόμενο της οπτικής εμπειρίας θα είναι το ίδιο με το περιεχόμενο της πεποίθησης που μόλις απέκτησες. Το ειδοποιό γνώρισμα του περιεχομένου της αντίληψης είναι ότι είναι περιεχόμενο άμεσων πεποιθήσεων για την παρούσα στιγμή. Πλεονέκτημα της προσέγγισης είναι ότι μπορεί να εξηγήσει την παραίσθηση σαν την απόκτηση κάποιας ψευδούς πεποίθησης. Σύμφωνα με τον Armstrong «Η αληθοεπής αντίληψη είναι η απόκτηση αληθών πεποιθήσεων, η αισθητηριακή πλάνη η απόκτηση ψευδών πεποιθήσεων» (Armstrong 1968: 209). Για να εξηγηθεί το ψεύδος κάποιας πεποίθησης δεν χρειάζεται να τεθούν ενδιάμεσα νοητικά όντα.

Οι πεποιθήσεις που αποκτούμε μέσω της αντίληψης είναι προ-γλωσσικές και αποτελούν τη βασική πηγή γνώσης για την επιβίωσή μας. Ο Armstrong επισημαίνει ότι δυσκολεύεται να βρει κάποιο άλλον όρο από την **πεποίθηση** για να αναφερθεί στην αντίληψη. Θεωρεί ότι ο όρος «κρίση» είναι σε χειρότερη μοίρα, ενώ η «συνειδητότητα» δεν μπορεί εύκολα να χαρακτηριστεί ψευδής, όπως μια πεποίθηση. Επίσης η ιδέα ότι αντιστοιχούμε συνεχώς το τι συμβαίνει στο σώμα και στο περιβάλλον, ούτε αυτή πρέπει να γίνει δεκτή. Ενώ δεν είναι άχρηστο να αναφερόμαστε σε ένα αισθητηριακό πεδίο του σώματος σαν ένα μερικό χάρτη του σώματος, η έννοια της αντιστοιχίας αποδίδει ένα τελείως παθητικό ρόλο στο νου μας.⁶¹

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Armstrong μια και οι πεποιθήσεις συγκροτούνται από έννοιες, οι αντιλήψεις συγκροτούνται από αντιληπτικές έννοιες. Οι αντιληπτικές έννοιες δεν είναι ισχυρές μια και δεν περιλαμβάνουν γλωσσικές ικανότητες και αφορούν στις τωρινές καταστάσεις του σώματός μας. Αυστηρά μιλώντας οι αντιλήψεις είναι αποκτήσεις πεποιθήσεων **ότι** κάποιο γεγονός ή κατάσταση πραγμάτων λαμβάνει χώρα *τόρα*. (βλέπειν ότι) Μπορούμε για παράδειγμα, να δούμε ότι κάποιος μπήκε με λασπωμένες μπότες *χθες*, αλλά τέτοιου τύπου βλέπειν είναι περίπτωση *συναγωγής*. «Αν οι αντιλήψεις είναι αποκτήσεις πεποιθήσεων, τότε η αντιστοιχία ή αποτυχία αντιστοιχίας των αντιλήψεων είναι απλώς η αντιστοιχία ή η αποτυχία αντιστοιχίας των πεποιθήσεων στα γεγονότα. Και η προθετικότητα της αντίληψης ανάγεται στην προθετικότητα των αποκτημένων πεποιθήσεων» (Armstrong 1968: 210-211).

Μια τέτοια όμως κίνηση σε σχέση με τη φύση της αντίληψης αρνείται ένα βασικό γνώρισμα της αντιληπτικής προθετικότητας, ότι δηλαδή στα πλαίσιά της λαμβάνουν χώρα αισθητηριακές και όχι καθαρά **λογικές** πλάνες. Για παράδειγμα, μια οπτική πλάνη ενώ μπορεί να εξηγηθεί στη βάση της απόκτησης κάποιους ψευδούς πεποίθησης για το τι πραγματικά

---

⁶¹Ο Armstrong επισημαίνει ότι ενδεχομένως θα μπορούσε να είχε χρησιμοποιήσει τον όρο πληροφορία όπου μια πλάνη ταυτίζεται με λαθος πληροφορία.

λαμβάνει χώρα, δεν αναδεικνύει πάραυτα το ειδοποιό γνώριμα μιας πλάνης, ότι συχνά άλλοι πρέπει να μας *πληροφορήσουν* ότι *πλανιόμαστε* και ότι παρά την αντίθετη πληροφόρηση συχνά οι πλάνες εξακολουθούν να υφίστανται όπως η πλάνη Müller-Lyer.

Ένα πρόβλημα για την παραπάνω προσέγγιση είναι ότι *συχνά δεν πιστεύουμε τις αισθήσεις μας*. Ο Armstrong ασχολείται με δύο τύπους περιπτώσεων *όπως τις περιγράφει*: α. περιπτώσεις αντίληψης χωρίς πεποίθηση και β. περιπτώσεις αντίληψης χωρίς την *απόκτηση* κάποιας ψευδούς ή αληθούς πεποίθησης. Η α. περίπτωση είναι η λογική δυνατότητα να μην πιστεύουμε τις αισθήσεις μας (στην οποία υπεισέρχονται κλασικές πλάνες), η δυνατότητα «να έχουμε αντιλήψεις που δεν αντιστοιχούν στη φυσική πραγματικότητα, παρόλα αυτά να μην πλανώμαστε από αυτές» (ibid). Οι παραπάνω περιπτώσεις προσπαθούν να εξηγήσουν το γεγονός ότι πολλές πλάνες δεν μας εξαπατούν. Για παράδειγμα, *μαθαίνουμε* ότι όταν βλέπουμε τον εαυτό μας στον καθρέπτη, δεν μας παρουσιάζεται η εικόνα κάποιου άλλου από εμάς. Μια άλλη περίπτωση είναι εκείνη όπου κάποιος έχει παραπλανηθεί αντιληπτικά, όμως δεν αποκτά την αντίθετη πεποίθηση για την οποία πληροφορείται από κάποιον άλλο. Δεύτερου τύπου περιπτώσεις είναι περιπτώσεις όπου κάποιος αποτυγχάνει να αποκτήσει πεποιθήσεις *επειδή τις διαθέτει ήδη*. «Για παράδειγμα αν κοιτάω ένα κόκκινο βιβλίο γνωρίζω ότι θα παραμείνει κόκκινο και την επόμενη στιγμή. Δεν αποκτώ την αληθή πεποίθηση ότι τώρα είναι κόκκινο, γιατί το γνώριζα ήδη εκείνη τη στιγμή» (Armstrong 1968: 216).

Οι παραπάνω περιπτώσεις συνηγορούν υπέρ της διαφοροποίησης της αντιληπτικής εμπειρίας από την πεποίθηση που αποκτούμε στη βάση της προηγούμενης.⁶² Όμως ο Armstrong αρνείται να τις διακρίνει. Η λύση που παρουσιάζει είναι η εξής: Σε περιπτώσεις όπου οι αντιλήψεις λαμβάνουν χώρα χωρίς την τάση να πιστέψουμε τις αισθήσεις μας, ενεργεί μια *κατασταλμένη ημιπεποίθηση ότι τα πράγματα είναι όπως φαίνονται*. Αυτή η κατασταλμένη ημιπεποίθηση εξακολουθεί να υφίσταται παρά την αναγνώριση του γεγονότος ότι είναι παράλογη. Μια τάση ή προδιάθεση για πεποίθηση «δεν είναι παρά μια πεποίθηση που ελέγχεται από μια πιο δυνατή πεποίθηση» (Armstrong 1968: 221). Σε σχέση με παραδείγματα που δεν ενέχουν καν μια παράλληλη κατασταλμένη προδιάθεση για πεποίθηση, τα πράγματα γίνονται

---

⁶² Όμως ο Armstrong εξηγεί πώς δεν κατανοεί πώς μια τέτοια προσέγγιση μπορεί να δουλέψει χωρίς να αναιρέσει τη θέση «ότι η αντίληψη είναι απλώς η κατάσταση του προσώπου ικανή να προκληθεί από ορισμένα φυσικά ερεθίσματα» (1968: 217). Θα αναιρούσε μια τέτοια κίνηση την αιτιακή ανάλυση της ίδιας της αντίληψης, επιχειρηματολογεί. Θα μπορούσαμε όμως να φανταστούμε ότι το ένα στάδιο της αιτιακής αλυσίδας θα οδηγεί στην αντιληπτική εμπειρία που μπορεί να διαφοροποιείται από μια κρίση για την εμπειρία ή την τωρινή πεποίθησή μας.

ακόμη πιο σύνθετα και ο Armstrong προσπαθεί να τα εξηγήσει στη βάση ήδη υπάρχουσας γνώσης για τον κόσμο.

Οι περιπτώσεις που αντιλαμβανόμαστε κάτι, αδυνατούμε όμως να πιστέψουμε τις αισθήσεις μας εξηγούνται *ad hoc* στη βάση μιας ημι-πεποίθησης που παρόλο που καταστέλλεται από πιο ισχυρές πεποιθήσεις, εξακολουθεί κατά κάποιο τρόπο να ενεργεί. Γιατί όμως να κάνουμε αυτήν την περίπλοκη υπόθεση υπέρ της καταστολής μιας αδρανούς πεποίθησης και μάλιστα της πεποίθησης ότι *τα πράγματα είναι όπως φαίνονται*; Επιπλέον είναι δυνατό μια θέση σαν την παραπάνω να ρίξει κάποιο βαθύτερο φως στο ζήτημα της αληθοέπειας μια και αρνείται να διακρίνει μια εμπειρία από την πεποίθηση που αποκτούμε γι' αυτή; Όπως επισημαίνει ο C.D. Broad,

Μια εμφάνιση (*appearance*) δεν είναι απλώς μια μη ορθή κρίση για τα φυσικά αντικείμενα. Όταν κρίνω ότι ένα κέρμα φαίνεται ελλειπτικό δεν αποδίδω ελλειπτικό σχήμα σε κάτι που είναι στην πραγματικότητα στρογγυλό. Τα αισθητά φαινόμενα (*sensible appearances*) μπορούν να με οδηγήσουν στη διατύπωση ψευδούς κρίσης για τα φυσικά αντικείμενα, όμως δεν χρειάζεται και στο βαθμό που γνωρίζουμε, συνήθως δεν το κάνουν. Η βεβαιότητά μου ότι το κέρμα φαίνεται ελλειπτικό συνυπάρχει αναπαυτικά με την πεποίθησή μου ότι είναι στρογγυλό. Όμως μια εσφαλμένη κρίση ότι το κέρμα είναι ελλειπτικό δεν θα συνέχιζε να υφίσταται αφού μάθαινα ότι το νόμισμα είναι στρογγυλό. Το απλό γεγονός είναι ότι η φράση «μου φαίνεται ελλειπτικό» αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη εμπειρία, η οποία, οποιαδήποτε και αν είναι η σωστή ανάλυση, δεν αποτελεί απλώς μια εσφαλμένη κρίση για το σχήμα του κέρματος.

Αν θεωρήσουμε τη βεβαιότητα ότι το σχήμα του νομίσματος είναι ελλειπτικό ως κρίση και την πεποίθηση ότι είναι στρογγυλό και αυτή ως κρίση, τότε το υποκείμενο κανονικά θα έπρεπε να βρίσκεται σε κάποια κατάσταση *παραλογισμού*. Θα έπρεπε ταυτόχρονα να πιστεύει δύο αντιφατικά προτασιακά περιεχόμενα. Όμως, επιχειρηματολογεί ο C. D. Broad η εμπειρία μας, επιτρέπει και στην εμπειρία και στην πεποίθηση να συνυπάρχουν αναπαυτικά μεταξύ τους. Επίσης, δεν είναι διόλου σαφές ότι μπορούμε να παίρνουμε πάντα διαφορετικές στάσεις ή να *επέχουμε* από αυτό που αντιλαμβανόμαστε.

Ένα παράδειγμα του Smith (2002) για την αναίρεση της θέσης ότι μια αντιληπτική εμπειρία ταυτίζεται με την απόκτηση μιας πεποίθησης που συνδέεται αιτιακά με κάποια αίσθηση, είναι ότι ενώ μια αντιληπτική κατάσταση μπορεί να καταγράφει σωστά, η κρίση

μπορεί να σφάλει. Όμως λάθη της *διάνοιας* δεν μπορούν να χαρακτηρίζονται *αντιληπτικές* πλάνες. «Όλοι γνωρίζουμε ότι ακόμη και αν δούμε κάτι, ακόμη και αληθοεπώς μπορούμε να αποκτήσουμε κάποια ψευδή πεποίθηση γι' αυτό, ακόμη και για τις αισθητές πτυχές του (sensible aspects)» (Smith 2002: 75).

Μπορούμε να αντιληφθούμε κάτι αληθοεπώς όμως τελικά να αποκτήσουμε μια εσφαλμένη κρίση γι' αυτό. Ένα παράδειγμα του Smith (2002) είναι το παρακάτω. Ας υποθέσουμε ότι ένας διαιτητής σε ένα παιχνίδι σνούκερ είδε τη λευκή μπάλα να χτυπάει πρώτη την κίτρινη μπάλα και όχι την πράσινη. Εντούτοις αποκτά τη ψευδή πεποίθηση ότι χτύπησε την πράσινη μπάλα πρώτη. Πώς μπορεί να εξηγήσει την παραπάνω περίπτωση ο Armstrong; Δεν μπορεί να την εξηγήσει ως λανθασμένη αναπαράσταση της εν λόγω σκηνής, σαν σφάλμα στην κρίση. «Ωστόσο αν ισχύε το παραπάνω τότε πώς μπορούμε να διακρίνουμε την περίπτωση που κάποιος παρόλο που είδε κάτι ορθά απέκτησε μια ψευδή πεποίθηση;» (Smith 2002: 76).

Σύμφωνα με τον Smith η περίπτωση στην οποία κάποιος βλέπει κάτι με ορθό τρόπο, όμως αποκτά μια ψευδή πεποίθηση, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αντιληπτική πλάνη. Γιατί; «Αν οι συνθήκες ευνοούν, αυτό που βλέπεις καθορίζεται από αυτό που ξεδιπλώνεται στη ροή της οπτικής αίσθησης. Σε τέτοιες περιπτώσεις, οι αισθήσεις καταγράφουν τη σκηνή με ακρίβεια, είναι η γνωστική σύλληψη (γιγνώσκουν) (cognition) που σφάλει. Με άλλα λόγια, μια τέτοια περίπτωση δεν μπορεί στην ουσία να χαρακτηριστεί αντιληπτική-αισθητηριακή πλάνη» (ibid).

Ο Smith μας ζητάει να υποθέσουμε το εξής, αν βλέπαμε τη σκηνή όπου η μια μπάλα χτυπάει την άλλη σε αργή κίνηση θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε το ποια μπάλα χτύπησε πρώτη η λευκή μπάλα. Σε αυτή την περίπτωση, η αίσθηση δεν καταγράφει λάθος, μια και μπορούμε να διαπιστώσουμε ποια μπάλα χτύπησε πρώτη η λευκή μπάλα, είναι η διάνοια που φαίνεται να κάνει λάθος. Μπορούμε να δούμε κάτι αληθοεπώς, ωστόσο να αποκτήσουμε μια ψευδή πεποίθηση. Εντούτοις μια ψευδής πεποίθηση δεν είναι ψευδαίσθηση. Το λάθος πολλών από τις σημερινές προσεγγίσεων στην αντίληψη για τον Smith είναι ότι δεν θέτουν την κλασική διάκριση ανάμεσα στο νου-διάνοια-σκέψη και αντίστοιχα στην αντίληψη, που είναι η επικράτεια των αισθήσεων.

Μια αντίστοιχη περίπτωση που συζητάει ο Smith είναι η παρακάτω:

Μια περίπτωση όπου αποκτάς μια ψευδή πεποίθηση σε σχέση με το τι έλαβε χώρα στο πεδίο της όρασής σου, αλλά όπου επιπλέον υφίστασαι ταυτόχρονα μια αντιληπτική πλάνη: η λευκή μπάλα στην πραγματικότητα χτύπησε πρώτη

την πράσινη μπάλα, αλλά λόγω των συνθηκών φωτισμού, καθρεπτών, χρονικές καθυστερήσεις. ...οι οπτικές αισθήσεις είναι οι ίδιες με το να έβλεπες τη μπάλα να χτυπάει πρώτα τη κίτρινη μπάλα. Αυτή είναι μια περίπτωση όπου αντιλαμβάνεσαι μια σκηνή, κρίνεις αντιληπτικά ορθά, πάραυτα δεν την αντιλαμβάνεσαι σωστά (Smith 2002: 76).

Με άλλα λόγια κρίνεις ορθά όμως δεν έχεις αντιληφθεί αληθοεπώς. Το ορθό συμπέρασμα είναι «[η] ανάγκη να διακρίνουμε ανάμεσα στην πλάνη και την αληθοέπεια στην αντίληψη πριν από οποιαδήποτε μετα-αισθητηριακή κρίση» (Smith 2002: 76). Η διάκριση ανάμεσα στην αντιληπτική εμπειρία και την κρίση που διαμορφώνουμε γι' αυτήν δείχνει ότι ο τρόπος κυριολεκτικής περιγραφής της εμπειρίας του Strawson που υποστηρίζει ότι ο μόνος τρόπος να εκφράσουμε το αντιληπτικό περιεχόμενο είναι χρησιμοποιώντας την ίδια την αντιληπτική κρίση, επέχοντας από τη δέσμευση στην ορθότητά της, δεν είναι ορθός. Η επιχειρηματολογία του Smith είναι ότι ακριβώς αυτή η κίνηση της ταύτισης της αντίληψης με την αντιληπτική κρίση, αναιρείται όταν σκεφθούμε πιο σωστά το ζήτημα της αληθοέπειας.

Ένα άλλο επιχείρημα που στηρίζει τη θέση ότι μπορούμε να διακρίνουμε μια οπτική εμπειρία, από τις πεποιθήσεις που αποκτούμε είναι η άρνηση ότι το κριτήριο του οπτικού βλέπειν συμπίπτει με το κριτήριο της γνωστικής πρόσβασης. Κάποιοι αρνούνται ότι βλέπουμε μόνο όσα προσέχουμε (που επιτρέπουν, για παράδειγμα τη διαμόρφωση κάποιας πεποίθησης γι' αυτό που προσέχουμε). Ενδέχεται να ισχύει όμως ότι βλέπουμε περισσότερα από όσα προσέχουμε, και ότι αυτή η μορφή βλέπειν είναι μορφή φαινομενολογικού βλέπειν (βλ. Dretske 1981). Ο Dretske βασίζεται στα πειράματα του Sperling (1960). Μετά από μια σύντομη παρουσίαση τα υποκείμενα μπορούν να θυμηθούν μόνο 4 στοιχεία σε περιπτώσεις ολικής γλωσσικής αναφοράς. Αλλά με ένα τόνο που δείχνει μια συγκεκριμένη στήλη (μετά την παρουσίαση) τα υποκείμενα θυμούνται όλα τα γράμματα/ νούμερα στη στήλη. Πληροφορία για όλα (?) τα γράμματα/νούμερα φαίνεται να αποθηκεύεται σε μια βραχεία εικονική (αισθητηριακή) μνήμη. Στις περιπτώσεις μερικών λεκτικών αναφορών: το ερέθισμα είναι πιο πλούσιο, περιλαμβάνει περισσότερη πληροφορία και διαρκεί περισσότερο από το χρόνο παρουσίας του στα πειραματικά υποκείμενα που παρά το σβήσιμο του πίνακα συμπεριφέρονται τουλάχιστον για 150 χιλιοστά του δευτερολέπτου να βλέπουν *όλα* τα στοιχεία στον πίνακα. Φαίνεται να διαθέτουν εικονική μνήμη πολύ βραχεία όλου του πίνακα και να συμπεριφέρονται με ανάλογο τρόπο. Τα ίδια τα υποκείμενα υποστηρίζουν ότι βλέπουν όλα τα γράμματα που παρουσιάζονται στον πίνακα, αλλά δεν μπορούν να τα ταυτοποιήσουν όλα

επειδή δεν είχαν αρκετό χρόνο.

Για τον Dretske πειράματα όπου παρουσιάζονται στήλες γραμμμάτων για κάποια χιλιοστά του δευτερολέπτου σε κάποια υποκείμενα, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι έχουμε συνειδητή φαινομενολογική εμπειρία περισσότερων από όσα προσέχουμε. Η εικόνα των γραμμμάτων που διατηρείται στη μνήμη σύμφωνα με τα πειραματικά υποκείμενα του Sperling (1960) φέρει περισσότερες πληροφορίες από αυτές που μπορούν να ταυτοποιήσουν ή να αναγνωρίσουν τα εξεταζόμενα υποκείμενα. Η εικόνα αυτή συγκροτεί το περιεχόμενο μιας κατάστασης αισθητηριακής εμπειρίας, δηλαδή είναι μια κατάσταση που βιώνεται συνειδησιακά (Dretske 1981: 150). Άλλο παράδειγμα που δίνει ο Dretske είναι περνώντας από μια παιδική χαρά παίζουν 27 παιδιά, αλλά εσύ δεν είχες χρόνο να τα μετρήσεις. Τα είδες όμως όλα φαινόμενα, αν και όχι δοξαστικά, δεν συνειδητοποιήσες το γεγονός ότι τα είδες.

Η δοξαστική θέση αντιμετωπίζει πρόσθετα προβλήματα σχετικά με την τυφλή όραση. Οι ασθενείς με τυφλή όραση έχουν ένα σκότωμα στο οπτικό τους πεδίο που προέρχεται από ζημιά στη V₁. Σύμφωνα με τη δοξαστική θέση, ένας ασθενής με τυφλή όραση που λαμβάνει πληροφορία με τη χρήση ματιών έχει συνειδητή οπτική εμπειρία του τι λαμβάνει χώρα στο οπτικό του πεδίο. Η απόκτηση όμως μιας πεποίθησης δεν φαίνεται ικανή συνθήκη για την αντιληπτική εμπειρία όπως υποδεικνύει η κατάσταση τέτοιων ασθενών.

Ένα ερώτημα είναι και αν η τροποποίηση της δοξαστικής θέσης ως θέση του περιεχομένου (The Content View) με τον τρόπο του Byrne (2009) δηλαδή μέσω της θέσης ότι η «εμπειρία» αποτελεί μια θεμελιακή προτασιακή στάση μη αναγώγιμη στην πεποίθηση, αλλά ανάλογη με αυτή, μπορεί να αποφύγει την απόδοση του περιεχομένου των πεποιθήσεων στις αντιλήψεις. Πώς απαντάει ο Byrne (2009) στην κριτική ότι για τον προθετικιστή η εσφαλμένη αναπαράσταση είναι ή εξηγείται στο επίπεδο της πεποίθησης; Το δέχεται μάλλον εν τέλει. Ο Byrne (2009) υποστηρίζει ότι η θέση του περιεχομένου, μέσω της συναγωγής στην καλύτερη εξήγηση, απαντά πιο ικανοποιητικά στο ερώτημα ποιο είναι το αντικείμενο της πλάνης. Σίγουρα είναι προτιμότερη από τη θέση του αφελούς ρεαλιστή τύπου Brewer (2004), (2008) που όπως είδαμε ήδη δεν μπορεί να δώσει μια εύλογη εξήγηση της πλάνης.

Όπως περιγράφει την περίπτωση της Müller-Lyer πλάνης ο Byrne παρόλο που το υποκείμενο πιστεύει ότι οι γραμμές του διαγράμματος είναι ίσες, το υποκείμενο βλέπει (αντί για βλέπει) (zees/sees) ότι είναι άνισες **ταυτόχρονα**. Η ιδέα είναι ότι η περίπτωση της προτασιακής στάσης του βλέπει απλώς ταυτίζεται είτε με μια αληθοεπή περίπτωση οπτικού βλέπει, είτε με μια παραπλανητική, όχι όμως μια παραισθητική. Στις παραισθήσεις

το υποκείμενο νομίζει ότι βρίσκεται σε μια κατάσταση σαν την κατάσταση του πλέπειν.

Πώς ορίζεται;

Σε σχέση με την όραση, για λόγους απλότητας, κάποιος αντιλαμβάνεται αληθοεπώς ένα αντικείμενο αν και μόνο αν το βλέπει, και είναι με τον τρόπο που φαίνεται οπτικά. Κάποιος αντιλαμβάνεται μη αληθοεπώς (ή *illudes*) ένα αντικείμενο αν και μόνο αν το βλέπει, και δεν είναι με τον τρόπο που φαίνεται οπτικά. Δεν τίθεται ιδιαίτερο βάρος στο λεξιλόγιο του. ...«φαίνεται/ εμφανίζεται οπτικά», ή *βλέπειν* (Byrne 2009: 9).

Ο Byrne υποθέτει ότι θέτοντας μια τέτοια μη περαιτέρω αναλύσιμη προτασιακή στάση μπορεί να ταυτίσει την άμεση αντιληπτική παρουσία του αφελούς ρεαλιστή στην αντίληψη με την εν λόγω στάση απέναντι σε κάποιο γεγονός, που δεν είναι αλάθητη. Στην οπτική περίπτωση το να βλέπεις κάτι ταυτίζεται με τη στάση του πλέπειν, όπου το πλέπειν χρησιμοποιείται τόσο για αληθοεπείς όσο και παραπλανητικές περιπτώσεις, όπως είδαμε. «Όπως από το να γνωρίζω ότι π ανάλογα και από το πλέπειν ότι π, έπεται ότι π. Όταν κάποιος βλέπει ένα κίτρινο λεμόνι, κάποιος πλέπει ότι είναι κίτρινο, αυτή είναι η σημασία με την οποία το λεμόνι «απλώς παρουσιάζεται» κίτρινο», ή με την ορολογία του Travis ότι βλέποντας το Müller-Lyer διάγραμμα «απλώς αντικρύζω αυτό που είναι εκεί».

Έτσι ο Byrne εισάγει μια *αντίστοιχη* με την προτασιακή στάση του πιστεύειν για να δείξει πώς η αντίληψη είναι σαν πεποίθηση και όχι γνώση, «μια πλάνη ότι q θα είναι μια περίπτωση όπου κάποιος ex-s ότι q. Κάποιος μπορεί να σκεφτεί το περιεχόμενο της στάσης του ex-ing σαν την εκροή των (σε μεγάλο βαθμό) πληροφοριακά ενθυλακωμένων αντιληπτικών υποσυστημάτων. Σε ορισμένες περιπτώσεις κάποιος θα είναι σε κατοχή περιφερειακής (background) γνώσης που θέτει υπό αμφισβήτηση ότι q. Αυτό δεν επηρεάζει την εκροή και έχει ως αποτέλεσμα το ex-ing του q από το υποκείμενο, ενώ ταυτόχρονα δεν το πιστεύει» (Byrne 2009: 11). Ο Byrne επιχειρηματολογεί ότι η παραπάνω περιγραφή των πλανών είναι *θεωρητικά γόνιμη* σε σχέση με τις πλάνες. Απλώς πρέπει να συνειδητοποιήσουμε (2009) ότι το περιεχόμενο της εν λόγω στάσης είναι σχετικά λεπτό, «περιορίζεται σε ιδιότητες όπως τον προσανατολισμό (orientation), το σχήμα, την κίνηση και το χρώμα». Μια και το επιχείρημα υπέρ της θέσης του Περιεχομένου όπως το παρουσιάζει ο Byrne είναι ότι μπορεί να εξηγήσει καλύτερα τις οπτικές πλάνες, για να τις εξηγήσει θα πρέπει να περιορίζεται σε αυτό που μελετάει η επιστήμη της οπτικής. Για παράδειγμα στο περιεχόμενο της παραπάνω μη αναγώγιμης στάσης «Δεν υπάρχει λόγος να συμπεριλάβουμε την πρόταση ότι το ο είναι ένα λεμόνι και

τα παρόμοια» (Byrne 2009: 25).

Ο Byrne (2009) αρνείται δηλαδή τη θέση του στη βάση την οποία όρισε τη θέση του Intentionalism(2001, 2005) ότι το περιεχόμενο είναι προτασιακό. Είναι ενδεικτικό ότι στο ίδιο άρθρο ο Byrne προκειμένου να υπερασπιστεί τη θέση Περιεχομένου φτάνει στο συμπέρασμα ότι *δεν υπάρχει τίποτε που να αντιστοιχεί διαισθητικά στη φιλοσοφική κατηγορία των εμπειριών*, όπως τις βλέπει ως συμβάντα των οποίων έχουμε συνείδηση. Αυτό είναι ένα μάλλον ατυχές συμπέρασμα στο βαθμό που συμπλέει με την αντιρρεαλιστική γραμμή για τη φαινόμενη συνείδηση. Επιμένει όμως ότι μια παραίσθηση απλώς πρέπει να εξηγηθεί στη βάση μιας ψευδούς πεποίθησης και επαναλαμβάνει την επιχειρηματολογία του Armstrong (1968) υπέρ της καταστολής κάποιων πεποιθήσεων από κάποιες πιο δυνατές πεποιθήσεις, που όπως είδαμε δεν φαίνεται ιδιαίτερα εύλογη.

Για τον Byrne (2001, 2005) όταν αναφερόμαστε στο προτασιακό περιεχόμενο της «εμπειρίας» δεσμευόμαστε στο ότι είναι,

- α. αφηρημένο,
- β. ότι φέρει μια τιμή αληθείας,
- γ. μπορεί να είναι το αντικείμενο μιας προτασιακής στάσης και
- δ. καθορίζει μια συνθήκη ικανοποίησης μέσω δυνατών κόσμων.

Κατά συνέπεια ο λόγος για προτασιακά περιεχόμενα δεν είναι οντολογικά αθώος. Επιπλέον βλέπουμε ότι η μόνη φαινομενολογία των περιεχομένων είναι η φαινομενολογία που ενυπάρχει στους δυνατούς κόσμους ήδη. Αν η θέση του Intentionalism ή η μινιμαλιστική θέση Περιεχομένου αποτελεί όπως υποστηρίζει ο Byrne *προέκταση* της θέσης που ταυτίζει την αντίληψη με την απόκτηση μιας τωρινής αντιληπτικής πεποίθησης, ενδέχεται να αντιμετωπίζει παρόμοια προβλήματα με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δοξαστικές θέσεις για τη φύση της πλάνης. Τέτοιες θέσεις φαίνεται να περιθωριοποιούν τον αισθητηριακό χαρακτήρα της.

Η μινιμαλιστική σύλληψη του αναπαραστατικού περιεχομένου μιας προθετικής κατάστασης είναι μέσω του κριτηρίου που μόλις διατυπώθηκε στη βάση της σύνδεσης μιας εμπειρίας με συνθήκες ορθότητας ή *συνθήκες ικανοποίησης* ή ακρίβειας. Μέσω της παραπάνω παρατήρησης μπορούμε να καταλάβουμε κάπως ακατανόητες θέσεις όπως για παράδειγμα του Chalmers (2006). Σύμφωνα με τον Chalmers δεν υπάρχει λόγος να αποδίδουμε ένα μόνο περιεχόμενο σε μια εμπειρία μια και κάθε εμπειρία συνδέεται με διαφορετικές συνθήκες ορθότητας, έχει διαφορετικές συνθήκες ικανοποίησης. Ο Chalmers αναφερόμενος πιο στενά στο φαινόμενο περιεχόμενο μιας εμπειρίας υποστηρίζει ότι συγκροτείται στη βάση δύο παραγόντων:

του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας και του αναπαραστατικού της περιεχομένου. «Ένα αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας αντιληπτικής εμπειρίας είναι μια συνθήκη ικανοποίησης της εμπειρίας» (Chalmers 2006: 50). «Ένα φαινόμενο περιεχόμενο μιας αντιληπτικής εμπειρίας είναι ένα αναπαραστατικό περιεχόμενο που καθορίζεται από το φαινόμενο χαρακτήρα της εμπειρίας. Ένα αναπαραστατικό περιεχόμενο C μιας εμπειρίας E είναι φαινόμενο περιεχόμενο αν και μόνο αν κατ' ανάγκη, οποιαδήποτε εμπειρία με το φαινόμενο χαρακτήρα της E έχει αναπαραστασιακό περιεχόμενο C » (ibid).

Η ιδέα του Chalmers είναι ότι ο λόγος που μπορούμε να εκτιμήσουμε την αληθοέπεια μιας εμπειρίας είναι επειδή ο *φαινόμενος χαρακτήρας της* θέτει κάποιον περιορισμό στον κόσμο. «Ο φαινόμενος χαρακτήρας καθορίζει μια συνθήκη ικανοποίησης για την εμπειρία, μια που μοιράζεται με κάθε εμπειρία με τον ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα. Αυτή η συνθήκη ικανοποίησης είναι ένα φαινόμενο περιεχόμενο» (Chalmers 2006: 51).

Πώς μια συνθήκη ικανοποίησης ταυτίζεται με ένα φαινόμενο περιεχόμενο, παραμένει κάπως ανεξήγητο. Ο (Chalmers 2006: 51) υποστηρίζει ότι «υπάρχουν πολλοί τρόποι να συνδέσουμε μια αντιληπτική εμπειρία με αναπαραστασιακά περιεχόμενα. Για παράδειγμα, κάποιος μπορεί να συνδέσει μια αντιληπτική εμπειρία με ένα περιεχόμενο που περιλαμβάνει το αντικείμενο (object-involving content) για παράδειγμα το περιεχόμενο ότι O είναι Φ , όπου O είναι το αντικείμενο της εμπειρίας ένα υπαρκτικό περιεχόμενο που περιλαμβάνει ιδιότητες, για παράδειγμα το περιεχόμενο ότι υπάρχει κάτι σε τοποθεσία T που είναι Φ , ένα περιεχόμενο που περιλαμβάνει τρόπους παρουσίασης των αντικειμένων και ιδιοτήτων. ...και ίσως αρκετά άλλα»

Μια και μια εμπειρία ενός κόκκινου κύβου μπορεί να ικανοποιηθεί από όλα τα παραπάνω περιεχόμενα, όλα μπορούν να χαρακτηριστούν ως τα περιεχόμενα της εμπειρίας. Παρατηρούμε άμεσα ότι μια τέτοια όμως πλουραλιστική θέση που βλέπει λογικά ισοδύναμες διαφορετικές φαινομενολογικές περιγραφές της εμπειρίας, αγνοεί πώς μια δέσμευση σε κάποια θέση του περιεχομένου μιας εμπειρίας μας δεσμεύει ταυτόχρονα σε μια θέση σε σχέση με τον Άμεσο ή Έμμεσο Ρεαλισμό. Ένα πρόσθετο μειονέκτημα της παραπάνω διαλεκτικής είναι ότι δεν φαίνεται σε όλες τις περιπτώσεις, ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας να αναδεικνύει μια συνθήκη με την οποία θα πρέπει να είναι ο *κόσμος*.

3.2.3 Κάποιες θέσεις για το προτασιακό περιεχόμενο της αντίληψης

Η ανάδειξη του παραπάνω τύπου περιεχομένων από τον Chalmers δεν είναι τυχαία.

Στη βιβλιογραφία τρεις φαίνεται να είναι σύμφωνα με την Siegel (forthcoming) αλλά και άλλους οι βασικές θέσεις για τα προτασιακά περιεχόμενα που θα μπορούσαν ενδεχομένως να αποδοθούν στην εμπειρία: μπορεί να είναι ενικά ή Russellian περιεχόμενα, Φρεγκεανά περιεχόμενα ή δυνατοί κόσμοι. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την οπτική εμπειρία μιας κόκκινης μπάλας για να κατανοήσουμε κάπως τη διαφορά ανάμεσα στις παραπάνω προτάσεις.

Σύμφωνα με αυτά που αποκαλούνται αρκετά χαλαρά Russellian ή Ενικά περιεχόμενα βλέποντας μια κόκκινη μπάλα μπορούμε να αποδώσουμε το περιεχόμενο στην οπτική εμπειρία $\langle o, P \rangle$, όπου o είναι η ίδια η αντιληπτή μπάλα και P η ιδιότητα που το αντικείμενο φαίνεται να έχει. Ασθενή ρασελιανά περιεχόμενα όπως τα χαρακτηρίζει η Siegel είναι υπαρκτικού τύπου «που περιλαμβάνουν μόνο τις ιδιότητες που τα αντικείμενα φαίνεται να έχουν, αλλά όχι τα ίδια τα αντικείμενα που φαίνεται να τις έχουν». Η ιδέα είναι ότι αφαιρώντας το ίδιο αντικείμενο από το περιεχόμενο, μπορούμε να εξηγήσουμε τη δυνατότητα δύο διαφορετικοί παρατηρητές από διαφορετικές οπτικές γωνίες να βλέπουν το ίδιο αντικείμενο βλέποντας κάποιες μόνο από τις ιδιότητές του. Τα πιο ασθενή ρασελιανά περιεχόμενα είναι υπαρκτικού τύπου και εκφράζονται μέσω,
«Υπάρχει μια μπάλα με ιδιότητα Φ στην τοποθεσία T ». Πλεονέκτημα της παραπάνω θέσης είναι ότι υπαρκτικού τύπου περιεχόμενα είναι δυνατό να εξηγούν αυτό που είναι κοινό σε μια αληθοεπή παράσταση και μια αντίστοιχη παραισθητική εμπειρία, αλλά και σε ποιοτικά ταυτόσημες εμπειρίες δίδυμων αδελφών ή ταυτόσημων αντικειμένων διαφορετικών ειδών (όπως ένα πλαστικό παπάκι και ένα αντίγραφο παπάκι από σαπούνι).

Σε αντίθεση σύμφωνα με τον Soteriou (2000) αλλά και πολλούς αφελούς ρεαλιστές μόνο το επιμέρους περιεχόμενο που είναι όπως είδαμε και object-involving, αλλά και με τη σημασία ότι ενέχει τον ενικό χαρακτήρα ενός αντιληπτού αντικειμένου και τη μοναδικότητά του, μπορεί να εκφράσει το φαινόμενο του επιμέρους χαρακτήρα. Το φαινόμενο του επιμέρους χαρακτήρα (particularity) εξηγείται στη βάση του ότι για να εκφράσω το περιεχόμενο μιας αντιληπτικής παράστασης ενός κύβου μπροστά μου θα το εκφράσω ως

(1) Αυτός ο κύβος είναι μπροστά μου.

(όπου «αυτός» λειτουργεί ως άκαμπτος αναφορέας και κατ'επέκταση ως συγκεκριμένη ετικέτα)

Και όχι,

(2) Υπάρχει ένας κύβος κάποιου τύπου μπροστά μου.

Το επιχείρημα του Soteriou (2000) για περιεχόμενα τύπου (1) αντί (2) είναι το εξής:

Ας υποθέσουμε ότι ένα υποκείμενο που φορά γυαλιά που μετατοπίζουν τη φαινομενική τοποθεσία των αντικειμένων προς τα δεξιά, έτσι ώστε αντικείμενα στα αριστερά του υποκειμένου μοιάζουν προς τα δεξιά, κλπ. Τώρα φανταστείτε μια κόκκινη μπάλα A τιθέμενη στα αριστερά του υποκειμένου τέτοια ώστε η δράση των γυαλιών που μετατοπίζουν την τοποθεσία, κάνει να μοιάζει σαν να υπάρχει μια κόκκινη μπάλα μπροστά στο υποκείμενο.

Το περιεχόμενο της εμπειρίας δεν είναι ορθό. Μπορούμε όμως να το καταστήσουμε αληθοεπές αν όντως τοποθετήσουμε μια κόκκινη μπάλα ακριβώς μπροστά στον παρατηρητή. Τώρα υπάρχει μια κόκκινη μπάλα μπροστά στο υποκείμενο όπως η εμπειρία το αναπαριστά.

Ο υποστηρικτής της θέσης ότι το αντιληπτικό περιεχόμενο είναι γενικό-περιγραφικό μπορεί πάραυτα να απαντήσει ότι το μόνο που χρειάζεται για να διορθωθεί το πρόβλημα στο παραπάνω παράδειγμα, αλλά και στο παράδειγμα του Smith με τη μπάλα που καθρεπτίζεται μέσα από έναν καθρέπτη, είναι να προσθέσουμε την αιτιακή συνθήκη ότι αυτός ο κύβος προκαλεί την τωρινή αντιληπτική εμπειρία μου. Μια και μέσω της παραπάνω συνθήκης η περίπτωση του Soteriou δεν χαρακτηρίζεται ως αληθοεπής, δεν ανακύπτει το πρόβλημα για τη θέση ότι τα αντιληπτικά περιεχόμενα είναι περιγραφικά ή γενικά γιατί είναι αντιληπτικά και αληθοεπή στο βαθμό που ισχύει μια σωστή αιτιακή αλυσίδα από το αντικείμενο στην αντίληψη. Ο Soteriou όμως φαίνεται να επιχειρηματολογεί υπέρ της παρακάτω προσέγγισης, Αντί να αποδόσουμε το αντιληπτικό περιεχόμενο της παράστασης μιας μπάλας με τον παραπάνω τρόπο μπορούμε να το αποδόσουμε ως εξής:

<Το A είναι μια κόκκινη μπάλα και είναι μπροστά μου>,

που βγαίνει ψευδές αν ονομάσουμε τη μια κόκκινη μπάλα A και τη δεύτερη κόκκινη μπάλα B , μια και η B είναι μπροστά μου και όχι η A .

Ο Byrne (2005) φαίνεται να δέχεται ότι τα περιεχόμενα της εμπειρίας αντιστοιχούν σε σύνολα δυνατών κόσμων όπου τα πράγματα φαίνονται όπως εμφανίζονται στην εμπειρία. Για τον Byrne (2001, 2005) το προτασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας πόνου είναι μια συνάρτηση που σε πάει από περιεχόμενα σε δυνατούς κόσμους όπου τα περιεχόμενα αληθεύουν. Δείτε ότι μια τέτοια συνάρτηση δεν έχει καμιά σχέση με τη φαινομενολογία μια και η φαινομενολογία εξαντλείται από τη φαινομενολογία των δυνατών κόσμων και ενυπάρχει σε αυτούς.

Κατ' επέκταση το περιεχόμενο μιας εμπειρίας συμπίπτει με κάποιο κόσμο στον οποίο η

εμπειρία είναι ορθή.⁶³ Η οπτική εμπειρία ενός κόκκινου κύβου σύμφωνα με την προσέγγιση των δυνατών κόσμων θα ήταν το σύνολο των δυνατών κόσμων όπου υπάρχει στην πραγματικότητα ένας κόκκινος κύβος μπροστά σου ή όπου ο ίδιος ο κύβος που είναι στην πραγματικότητα μπροστά σου είναι κόκκινος. Η αναπαράσταση αφορά σε τρόπους που θα μπορούσε να είναι ο κόσμος. Αν ο τρόπος που είναι ο κόσμος είναι όπως σου φαίνεται, οι δυνατοί κόσμοι περιλαμβάνουν τον πραγματικό κόσμο ή αν δεν όπως σου φαίνεται περιλαμβάνει άλλους δυνατούς κόσμους. Ο πραγματικός κόσμος αναπαρίσταται σαν ένα από τους δυνατούς κόσμους όπου ένας κόκκινος κύβος είναι μπροστά μας.

Μια άμεση δυσκολία με την παραπάνω πρόταση αφορά στην αναπαράσταση αδύνατων σκηνών όπως για παράδειγμα σε πίνακες του Escher. Επιπλέον η πλάνη του καταρράκτη και αυτή είναι δύσκολο να συλληφθεί μέσω δυνατών κόσμων. Οι αδύνατες σκηνές φαίνεται να μας δείχνουν ότι οι δυνατοί κόσμοι δεν είναι κατάλληλα πιθανά περιεχόμενα της εμπειρίας. Στην πλάνη του καταρράκτη καθώς και σε όλες τις αδύνατες απεικονίσεις αντιστοιχεί σύμφωνα με την παραπάνω θέση το ίδιο περιεχόμενο: το κενό σύνολο. Αυτό είναι το σύνολο των δυνατών κόσμων όπου αναπαρίσταται η αδύνατη σκηνή. Όλες οι αδύνατες σκηνές θα είχαν το ίδιο περιεχόμενο, πράγμα που δεν ισχύει φαινομενολογικά.

Αυτά που καλούνται Φρεγκεανά περιεχόμενα είναι ένα ανάλογο των φρεγκεανών περιεχομένων, τουλάχιστον όπως το παρουσιάζει ο Chalmers στην περίπτωση της αντίληψης. Η «νεο-Φρεγκεανή?» θέση, (αν και ο γενικός όρος «φρεγκεανισμός» είναι σχεδόν κενός λόγω των διακριτών σημασιών με τις οποίες έχει οριστεί, όπως και ο «καρτεσιανισμός») υποστηρίζει ότι τα περιεχόμενα της εμπειρίας συγκροτούνται από τρόπους παρουσίασης αντικειμένων και ιδιοτήτων. Όχι δηλαδή τα ίδια τα αντικείμενα και τις ιδιότητες όπως τα ενικά περιεχόμενα. Η ιδέα είναι ότι το κριτήριο γνωσιακής σημασίας του Frege που αναδεικνύει τους διαφορετικούς τρόπους παρουσίασης του Αποσπερίτη και του Αυγερινού μπορεί να εφαρμοστεί στην περίπτωση της εμπειρίας. Το κριτήριο της γνωσιακής σημασίας είναι πιο ευαίσθητο στην προοπτική κάποιου υποκειμένου και αντανακλάται από τη διαφορετική πληροφορία που αποδίδεται σε προτάσεις με διαφορετική γνωσιακή σημασία για το υποκείμενο, παρά το γεγονός ότι ενδέχεται να αναφέρονται στο ίδιο πράγμα.

---

⁶³ Η ιδέα του φαινόμενου εξτερναλισμού καμιά φορά θεωρείται ταυτόσημη με τη θέση ότι τα qualia χαρακτηρίζουν τον κόσμο, αλλά μόνο τον κόσμο, ποτέ δεν χαρακτηρίζουν την ίδια την εμπειρία μας ή το αντιληπτικό μας σύστημα. Ο Burge (2005, 2010) αντιτίθεται σε αυτόν το χαρακτηρισμό του εξτερναλισμού ο οποίος δεν χαρακτηρίζει τις εξηγητικές πρακτικές της ψυχολογίας της αντίληψης.

Όπως το κριτήριο γνωσιακής σημασίας δείχνει κάτι για την προοπτική του στοχαστή, για τη γνωστική σημασία των όρων στο δικό του εννοιολογικό ρεπερτόριο, ανάλογο κριτήριο μπορεί να εφαρμοστεί στα περιεχόμενα της εμπειρίας. Αυτά πρέπει να αντανακλούν τη *φαινομενολογική προοπτική του υποκειμένου*. Η φαινομενολογική προοπτική μπορεί να *διαφέρει* από τις συναγωγές που εκφράζονται μέσω των διασυνδέσεων των προτασιακών περιεχομένων τα οποία κάποιο υποκείμενο αποδέχεται. «Ένα Φρεγκεανό περιεχόμενο περιλαμβάνει τρόπους παρουσίασης αντικειμένων και ιδιοτήτων» (Chalmers 2006: 58) Οι ίδιοι οι τρόποι παρουσίασης είναι συνθήκες για έκταση. «Μια... θέση για τους Φρεγκεανούς τρόπους παρουσίασης είναι ότι είναι συνθήκες για έκταση. Η έκταση μιας έκφρασης είναι κάτι σαν ένα αντικείμενο ή μια ιδιότητα. Ο τρόπος παρουσίασης που συνδέεται με μια έκφραση είναι μια συνθήκη που το αντικείμενο ή ιδιότητα πρέπει να ικανοποιεί, ώστε να χαρακτηρίζεται σαν την έκταση της έκφρασης» (2006: 59). Για το νεο-Φρεγκεανό? τύπου Chalmers δύο παρατηρητές που αναπαριστούν τον ίδιο κόκκινο κύβο στην ίδια τοποθεσία αλλά από διαφορετικές προοπτικές αντιστοιχούν σε ένα περιεχόμενο που περιλαμβάνει διαφορετικούς τρόπους παρουσίασης του κύβου. Το ίδιο αντικείμενο παρουσιάζεται με διαφορετικούς τρόπους παρουσίασης στον καθένα από αυτούς. Ο Chalmers συνδέει τους διαφορετικούς τρόπους παρουσίασης με μια προδιαθεσιακή ανάλυση των χρωμάτων. Μια εμπειρία χρώματος είναι η συνθήκη που προσδιορίζει την ιδιότητα που προκαλεί σε κανονικές συνθήκες φαινόμενα κόκκινες εμπειρίες στους παρατηρητές. (βλ. Chalmers 2006: 60) Ο Chalmers επιχειρηματολογεί ότι οι εμπειρίες μπορούν να εκτιμηθούν σε σχέση με την ακρίβειά τους δυνάμει του φαινομένου χαρακτήρα τους.

Ένα άλλο επιχειρήμα υπέρ Φρεγκεανών? περιεχομένων ως περιεχόμενα της αντιληπτικής εμπειρίας είναι ότι η πρόταση υπέρ τους είναι πιο συμβατή με τις αντιληπτικές σταθερές που έχουν ιδιαίτερη σημασία για την υπεράσπιση του άμεσου ρεαλισμού. Επίσης εξηγεί την προοπτικότητα της αντίληψης. Ο Burge εξηγεί τις αντιληπτικές σταθερές «ως ικανότητες που αναπαριστούν συστηματικά μια δεδομένη ιδιότητα ενός αντικειμένου σαν την ίδια παρά σημαντικές μεταβολές στην εγγύτατη διέγερση (ερεθισμό). Για παράδειγμα, παρά μεγάλες διαφορές στη φωτεινότητα μπορούμε να αντιληφθούμε ένα χρώμα σαν το ίδιο σε μια ολόκληρη επιφάνεια. Επομένως «όταν ένα αισθητηριακό σύστημα δεν καταγράφει απλά εγγύτατη διέγερση χωρίς επεξεργασία της, δεν υπάρχει αντίληψη» για τον Burge. Ας υποθέσουμε τη σταθερά του χρώματος όπου βλέπουμε ένα αντικείμενο με το ίδιο χρώμα, για παράδειγμα, ένα καφέ καναπέ παρά τις μεταβολές του σε φωτεινότητα. Αν επικεντρωθούμε στις μεταβολές του χρώματος, το

ερώτημα είναι πώς να χαρακτηρίσουμε την ποικιλία των αποχρώσεων που μπορούμε να βρούμε στην επιφάνεια ανάλογα με τις συνθήκες φωτισμού. Μια και τόσο τα μεταβαλλόμενα όσο και τα σταθερά χαρακτηριστικά αντανακλώνται από τη φαινομενολογία, πώς μπορούν να εξηγηθούν χωρίς να προκύπτει κάτι σαν ένα περιεχόμενο που αντιστοιχεί σε αντίφαση;

Ένα παράδειγμα της σταθερότητας σε μέγεθος που δίνει η Siegel (2006) είναι ένα τραίνο που αποχωρεί και παραμένει σταθερό σε μέγεθος αλλά και μοιάζει να αλλάζει μέγεθος όπως απομακρύνεται, χωρίς όμως στην πραγματικότητα να έχει αλλάξει το σταθερό του μέγεθος. Για να επιλυθεί το παραπάνω πρόβλημα μπορούν να τεθούν *τρόποι παρουσίασης των σταθερών χαρακτηριστικών*. Στην περίπτωση του χρώματος η εμπειρία αναπαριστά το καφέ του καναπέ υπό τρόπους παρουσίασης που μεταβάλλονται με τις μεταβολές φωτεινότητας. Το σταθερό χαρακτηριστικό αναπαρίσταται στο επίπεδο της αναφοράς, ενώ το μεταβαλλόμενο στο επίπεδο της σημασίας. Επομένως ο καναπές δεν φαίνεται ταυτόχρονα με καφέ χρώμα και μη καφέ χρώμα, αλλά με καφέ χρώμα δυνάμει του ότι σε κάποια μέρη φαίνεται πιο ανοιχτό ή πιο σκοτεινό. Όμως η διάκριση αναφοράς σημασίας εδώ είναι η διάκριση αν έχω εμπειρία κάποιου πράγματος, για παράδειγμα της σταθερής ιδιότητας, διαμέσω των μεταβολών φωτεινότητας, διαμέσω κάτι άλλου. Σε κάθε περίπτωση ενώ οι τρόποι παρουσίασης δεν θέτουν δύο τύπου χαρακτηριστικά ενός αντικειμένου, τα σταθερά και τα μεταβαλλόμενά του, είναι κάπως ανοιχτό ακριβώς τι υποτίθεται ότι είναι σε κάθε περίπτωση. Η «νεο-φρεγκεανή?» απάντηση είναι ότι μια σταθερή ιδιότητα μπορεί να έχει ή να συγκροτείται από διαφορετικούς τρόπους παρουσίασης, διαμέσω των οποίων γίνεται αντιληπτή. Πώς διακρίνουμε **φαινομενολογικά** το επίπεδο της σημασίας από το επίπεδο της αναφοράς; Αν οι τρόποι παρουσίασης είναι συνθήκες για έκταση και τα ίδια τα περιεχόμενα συνθήκες ικανοποίησης, είναι κάπως περίεργο το πώς η τελική εικόνα βγάζει νόημα. Το πρόβλημα εδώ είναι αντίστοιχο αν όχι χειρότερο σε σχέση με τους τρόπους παρουσίασης και τρόπους παρουσίασης δεικτικών εκφράσεων που ούτως ή άλλως τίθενται για να εξηγήσουν το κριτήριο της γνωσιακής σημασίας. Η ιδέα μοιάζει αρκετά με την πρόταση ότι τελικά ένα αντικείμενο ή μια ιδιότητα συγκροτείται ή συνίσταται σε πολλούς τρόπους παρουσίασης (και δεν διαφέρει πολύ από το ότι συνίσταται σε μόνιμες δυνατότητες αίσθησης). Το ζήτημα θέλει περαιτέρω εξέταση.

Πολλαπλά περιεχόμενα

Εξετάσαμε πολύ συνοπτικά την προσέγγιση του Chalmers (2006) που υποστηρίζει ότι μια εμπειρία μπορεί να έχει πολλαπλά περιεχόμενα επειδή μπορεί να έχει διαφορετικού τύπου συνθηκών ικανοποίησης, ανάλογα με το εξηγητικό ζητούμενο. Μια άλλη θέση, υποστηρίζει ότι οι εμπειρίες μπορούν να έχουν περιεχόμενα με κάποια κενά (ανοιχτές προτάσεις) ενώ ταυτόχρονα και περιεχόμενα που περιλαμβάνουν κάποιο αντικείμενο όταν η εμπειρία έχει τις σωστές αιτιακές διασυνδέσεις με το περιβάλλον. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ένα περιεχόμενο με κενό μπορεί να αντανακλά τη φαινομενολογία της εμπειρίας. Η κοινή δομή των περιεχομένων μπορεί να εξηγεί και τα κοινά χαρακτηριστικά μη διακριτών παραισθήσεων και αληθοεπών και παραπλανητικών εμπειριών (για παράδειγμα, το φαινόμενο χαρακτήρα τους). Τα περιεχόμενα που περιλαμβάνουν κάποιο αντικείμενο αντανακλούν τις διαισθήσεις για τις συνθήκες ορθότητας των εμπειριών που συνδέονται κατάλληλα με το περιβάλλον. Θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν γενικά περιεχόμενα καθώς και περιεχόμενα ενικού τύπου που περιλαμβάνουν το αντικείμενο. Τέτοιες προσεγγίσεις μπορούν να διαφοροποιήσουν τα περιεχόμενα ανάλογα με το αν θέλουν να αντανακλούν *φαινομενολογική επάρκεια* ή την επάρκεια που συνδέεται με την *αληθοέπεια* των δεδομένων εμπειριών. Και ο Chalmers όπως είδαμε υποστηρίζει ότι μπορούμε να έχουμε διακριτά περιεχόμενα ανάλογα με το εξηγητικό ζητούμενο. Δεικτικά φρεγκεανά περιεχόμενα υποτίθεται ότι αντανακλούν το συναγωγικό ρόλο και τη φαινομενολογία της εμπειρίας ενώ ασθενή Russellian τις συνθήκες αληθοεπείας της. Πολλαπλά περιεχόμενα θέτει για παράδειγμα ο Peacocke (1983,1992) στα πλαίσια προσθήκης κάποιων θέσεων σε αληθοκαταστασιακές θεωρίες νοήματος.

Ανάμεσα στους τύπους περιεχομένων που ο Peacocke αποδίδει σε μια εμπειρία τα σενάρια είναι αυτά στα οποία μπορούμε να σταθούμε. Τα σενάρια είναι τύποι τρόπων να καλύπτεται ο χώρος γύρω από έναν παρατηρητή στον οποίο έχει τέθει ένας εγωκεντρικός άξονας όπως δεξιά, αριστερά, μπρος πίσω. Το σενάριο είναι ένας χωρικός τύπος που συγκροτείται από ιδιότητες και τον ίδιο τον κόσμο. Ένα σενάριο είναι ο τύπος που περιλαμβάνει τρόπους να καλύπτεται ο χώρος γύρω από τον παρατηρητή συνεπή με την ορθότητα της εμπειρίας του παρατηρητή. Η ορθότητα της εμπειρίας του παρατηρητή έχει ως συνέπεια το δειγματισμό του συγκεκριμένου χωρικού τύπου, την εκδήλωση των ιδιοτήτων που το συγκροτούν. Το συγκεκριμένο επίπεδο αντιληπτικού περιεχομένου είναι για τον Peacocke μη εννοιολογικό. Δεν εξατομικεύεται στη βάση των προτασιακών στάσεων. Παρ' όλα αυτά το οντολογικό βάρος της παραπάνω πρότασης

είναι αρκετά μεγάλο. Πρέπει να υποθέτουμε ότι στο βαθμό που μια σκηνή μπροστά μας είναι ορθή η σκηνή αποτελεί δείγμα κάποιου χωρικού τύπου. Όπως είδαμε όμως θέτοντας πολλούς εξηγητικούς ρόλους σε διαφορετικά περιεχόμενα είναι δύσκολο ταυτόχρονα να τα συσχετίσουμε με εύλογο τρόπο με το πρόβλημα της αντίληψης.

3.2.4 Τα προθετικά φαινόμενα και η έκτασή τους, είναι όλα προτασιακές στάσεις;

Παρόλο που ακολουθήσαμε μια διαδεδομένη οδό για να κατανοήσουμε τη μινιμαλιστική θέση του περιεχομένου όπως προκύπτει σήμερα και υποστηρίζει ότι το προθετικό περιεχόμενο μιας κατάστασης *είναι* οι συνθήκες ικανοποίησης, ή ορθότητάς μιας εμπειρίας από τον κόσμο, θα εξετάσουμε εδώ κάποια χαρακτηριστικά που αποδίδονται από τον Brentano στα προθετικά φαινόμενα.

Ένα γενικός χαρακτηρισμός των προθετικών φαινομένων είναι ως τα φαινόμενα ή οι καταστάσεις που αναφέρονται σε άλλα φαινόμενα. Η προθετικότητα συχνά κατανοείται ως νοητική αναφορά. Όμως η νοητική αναφορά συχνά αναλύεται ως γλωσσική αναφορά. Αυτό στο οποίο αναφέρεται (ή κατευθύνεται ή στοχεύει) μια προθετική κατάσταση είναι *συχνά* το προθετικό της αντικείμενο. Ταυτόχρονα μια προθετική κατάσταση μπορεί να έχει περιεχόμενο (σε ένα επίπεδο σημασίας) και να αναφέρεται (ή κατευθύνεται) σε κάποια προθετικά αντικείμενα (στο επίπεδο της αναφοράς), αλλά όχι κατ'ανάγκη.⁶⁴ Μέσω της παραπάνω κίνησης ο προθετικιστής μπορεί να πει ότι μια εμπειρία και μια υποκειμενικά αδιάκριτη παραίσθηση έχουν το ίδιο προθετικό περιεχόμενο, όμως τα προθετικά αντικειμενά τους διαφέρουν. Από την άλλη μπορούν να πουν ότι έχουν κοινά προθετικά αντικείμενα. Κάποιοι όπως ο Crane (2001) θεωρούν ότι η θέση του Intentionalism εκκινεί στη βάση του παρακάτω ορισμού του Brentano. Δεν είναι όμως λίγοι οι φιλόσοφοι που αρνούνται εγγενή σύνδεση.⁶⁵ Ο ορισμός του Brentano το 1874,

Κάθε νοητικό φαινόμενο χαρακτηρίζεται βάσει αυτού που οι σχολαστικοί του μεσαίωνα ονόμασαν προθετική ή νοητική ενύπαρξη(mental inexistence) του αντικειμένου και αυτό που μπορούμε να αποκαλέσουμε, όχι όμως χωρίς

---

⁶⁴ Μια άλλη σημασία των προθετικών αντικειμένων είναι ενδεχομένως ως αυτά που είναι στη σωστή αιτιακή σχέση με την προθετική κατάσταση ενώ ταυτόχρονα είναι το προθετικό αντικείμενό της. (βλ. Dretske2003)

⁶⁵ Βλ. Burge 2010 ο οποίος αρνείται ότι πρέπει να χαρακτηρίζουμε το αναπαραστατικό περιεχόμενο στη βάση της ιστορίας της φιλοσοφίας. Υποστηρίζει ότι πρέπει να το χαρακτηρίζουμε στη βάση της ψυχολογίας της αντίληψης. Για τον Burge οι ίδιες οι χρήσεις αντιληπτικών ικανοτήτων μπορούν να χαρακτηριστούν ως αληθοεπείς ή ψευδοεπείς στο βαθμό που επιτελούν ή όχι το στόχο τους. Περιγράφει το αντιληπτικό περιεχόμενο σαν αυτό ενός χάρτη.

αμφισημία, αναφορά σε κάποιο περιεχόμενο, κατεύθυνση σε κάποιο αντικείμενο (που δεν κατανοείται εδώ ως πράγμα) ή εμμενή αντικειμενικότητα (immanent objectivity). Κάθε νοητικό φαινόμενο περικλείει μέσα του κάποιο αντικείμενο, παρόλο που δεν το περικλείει στην κάθε περίπτωση με τον ίδιο τρόπο. Στην παρουσίαση κάτι παρουσιάζεται, στην κρίση κάτι βεβαιώνεται ή όχι, στην αγάπη κάτι αγαπιέται, στο μίσος μισείται (Brentano 1995: 88)

Στον παραπάνω ορισμό του Brentano «προθετικό αντικείμενο» δεν σημαίνει εξ ορισμού Πράγμα, αλλά είναι κάτι που έχει «προθετική ενύπαρξη» στο νου (αντικειμενική για Descartes) ενδέχεται να έχει και Μορφική ύπαρξη (ή έχει αναγκαστικά και μορφική ύπαρξη αν η σκάλα του είναι περιλαμβάνει και τα μη όντα). Το προθετικό αντικείμενο ενυπάρχει στον ίδιο το νου. Είναι αυτό που ταυτοποιεί την κατάσταση του νου και είναι εμμενές σε αυτήν, τροποποιώντας ταυτόχρονα το νου. Σύμφωνα με τον Crane (2001: 29) παρόλο που ο ίδιος ο Brentano φαίνεται να ταυτίζει τα «προθετική ενύπαρξη», «σχέση με ένα περιεχόμενο», «κατεύθυνση σε ένα αντικείμενο», ο μαθητής του Twardowski διαφοροποίησε το «σχέση με περιεχόμενο» και «κατεύθυνση σε ένα αντικείμενο».

Όμως αργότερα ο Brentano, μετά από πίεση από τους μαθητές του, σύμφωνα με τον Crane θεωρεί ότι μόνο Πράγματα μπορούν να είναι προθετικά αντικείμενα. Δεν υπάρχει μια ειδική κατηγορία προθετικών αντικειμένων που δεν σημαίνουν κάτι σαν Π/πράγμα (thing). Φαίνεται να έχουμε δύο εκπροσώπους των προθετικών αντικειμένων, ως στιδήποτε αναπαρίσταται στο νου και έχει ύπαρξη στο νου, και ως Π/πράγματα. Η ιδέα του αρχικού ορισμού είναι ότι κάτι που έχει προθετική ενύπαρξη στο νου δεν είναι κάτι με το οποίο σχετιζόμαστε, κάποιο Π/πράγμα. Η μετέπειτα θέση του Brentano είναι ότι μόνο Π/πράγματα μπορούν να είναι προθετικά αντικείμενα. Η σημερινή συζήτηση παρουσιάζεται συχνά ως συζήτηση όπως είδαμε που αφορά στο σχεσιακό ή μη χαρακτήρα της αντίληψης.

Ο Crane (2001) σε αντιδιαστολή με προσεγγίσεις όπως αυτές στις οποίες μόλις αναφερθήκαμε που ταυτίζουν τη θέση του προθετικισμού με τη θέση ότι όλες οι προθετικές καταστάσεις έχουν προτασιακό περιεχόμενο, (ή κάποια θέση επιγένεσης) υποστηρίζει ότι όταν αναφερόμαστε σε προθετικές καταστάσεις (intentional states) δεν χρειάζεται να υποθέτουμε ότι αναφερόμαστε σε προτασιακές στάσεις (propositional attitudes) όπως υποθέτει η γενική προσέγγιση που εξετάστηκε στις δύο προηγούμενες ενότητες. Όλες οι προθετικές καταστάσεις (intentional states) έχουν προθετικό περιεχόμενο και όλες χαρακτηρίζονται εγγενώς από την ίδια

δομή. Ο Crane(2001) αποδίδει σε όλα τα προθετικά φαινόμενα την παρακάτω μεταφυσική δομή,

Υποκείμενο- Κατεύθυνση/Παρουσίαση-Αντικείμενο/Περιεχόμενο.

Ο Crane διακρίνει το προθετικό περιεχόμενο μιας κατάστασης από το προθετικό αντικείμενο υποστηρίζοντας ότι τα προθετικά περιεχόμενα είναι τρόποι αναπαράστασης προθετικών αντικειμένων. Επιχειρηματολογεί ότι είναι λάθος να αναρωτιόμαστε κατά πόσο το περιεχόμενο που αποδίδεται σε κάποια προθετική κατάσταση αφορά στο προθετικό αντικείμενό της ή στο περιεχόμενό της, γιατί πάντα με κάποιο τρόπο αναφερόμαστε σε κάποιο προθετικό αντικείμενο. Η κατεύθυνση είναι το αντίστροφο της παρουσίασης «Αν το *X* κατευθύνεται στο *Y*, το *Y* παρουσιάζεται στο *X*»(Crane 2001: 31). Υπάρχουν διαφορές μορφές κατεύθυνσης-προθετικοί τρόποι (όπως της φαντασίας ή της μνήμης). Κατ'επέκταση η γενική δομή μιας προθετικής κατάστασης είναι,

Υποκείμενο-Προθετικός Τρόπος-Περιεχόμενο. Μια προθετική κατάσταση εξατομικεύεται στόσο στη βάση του προθετικού τρόπου όσο και στη βάση του περιεχομένου της. Ο Crane αρνείται όμως ότι η «προθετικότητα» (intentionality) ταυτίζεται με μια ιδιότητα λογικών συμφραζόμενων την εντασιακότητα, μια και η προθετικότητα όπως την κατανοεί είναι χαρακτηριστικό νοητικών καταστάσεων όχι προτάσεων. Επιπλέον αρνείται ότι είναι ουσιώδες για τα προθετικά περιεχόμενα να είναι προτασιακά με την αυστηρή σημασία του να φέρουν αναγκαία κάποια τιμή αλήθειας. Παρόλο που μπορούμε να μάθουμε κάποια πράγματα από τα συμπεράσματα του κριτηρίου της προθετικότητας ως εντασιακότητας, οι ψυχικές ή προθετικές καταστάσεις διαφέρουν εγγενώς από τις προτάσεις ή τη γλωσσική τους αποτύπωση. Επομένως το ίδιο το κριτήριο της προθετικότητας ως εντασιακότητας δεν φαίνεται να εφαρμόζεται σε νοητικές καταστάσεις. Στα πλαίσια των διακρίσεων σε αυτό το κεφάλαιο η θέση του Crane μπορεί να χαρακτηριστεί μη ορθόδοξος προθετικισμός.

Ποια είναι όμως η θέση ενάντια στην οποία τίθεται η θέση του Intentionalism όπως την κατανοήσαμε μέσω του Byrne (2001); Σύμφωνα με το αρχικό κριτήριο του Chisholm της προθετικότητας ως ιδιότητας των εντασιακών συμφραζόμενων, η έκταση των προθετικών καταστάσεων συμπίπτει με την έκταση των προτασιακών στάσεων. Οι προτασιακές στάσεις διαφέρουν εγγενώς από ψυχικές καταστάσεις όπως οι αισθήσεις, τα μετεικάσματα, οι πόνοι που είναι αυτοαναφορικές καταστάσεις, δεν κατευθύνονται σε κάτι διακριτό από τις ίδιες. Οι σωματικές αισθήσεις όπως οι φαγούρες, οι πόνοι, τα μετεικάσματα χαρακτηρίζονται ουσιωδώς από τον αισθησιακό ή φαινόμενο χαρακτήρα τους. Οι πόνοι, τα μετεικάσματα, οι αισθήσεις φαγούρας ή γαργαλήματος δεν είναι προθετικές καταστάσεις ή επεισόδια,

μια και δεν στρέφονται ή κατευθύνονται ή αναφέρονται σε κάτι διακριτό από τις ίδιες, σε κάποιο γεγονός ή κατάσταση πραγμάτων όπως οι προτασιακές στάσεις. Στην πραγματικά ορθόδοξη εκδοχή (εννοώντας ορθοδοξία Quine, Davidson, Chisholm κλπ) οι προθετικές στάσεις διαφέρουν από τις μάλλον χαζές και μη γνωστικά χρήσιμες αισθήσεις επειδή μόνο οι πρώτες έχουν αντικείμενα διακριτά από τον εαυτό τους. Ας εξετάσουμε πώς η άποψη της προθετικότητας σαν να συμπίπτει με τον εντασιακό λόγο και να περιλαμβάνει μόνο τις προτασιακές στάσεις αντιμετωπίζει για παράδειγμα τις αισθήσεις για παράδειγμα μέσω του Donald Davidson,

Τίποτε δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο (reason) για να αποκτήσουμε μια πεποίθηση εκτός από μια άλλη πεποίθηση. Η σχέση ανάμεσα σε μια αίσθηση και μια πεποίθηση δεν μπορεί να είναι λογική, μια και οι αισθήσεις δεν είναι πεποιθήσεις ή άλλες προτασιακές στάσεις. Ποια είναι τότε η σχέση; Η απάντηση πιστεύω είναι προφανής: η σχέση είναι αιτιακή. Οι αισθήσεις προκαλούν κάποιες πεποιθήσεις και με αυτήν τη σημασία είναι η βάση ή ο λόγος τέτοιων πεποιθήσεων. Όμως μια αιτιακή εξήγηση μιας πεποίθησης δεν εξηγεί πώς ή γιατί η πεποίθηση είναι δικαιολογημένη (Davidson 1986: 310-1).

Οι αισθήσεις είναι σιωπηλές σε αυτήν την εικόνα και απλώς εγείρουν αιτιακά την αντίστοιχη πεποίθηση ή αντιληπτική γνώση. Ο Davidson μάλλον αρνείται τελείως ότι υπάρχουν qualia. Η αντιληπτική πεποίθηση στην εικόνα του Davidson είναι σαν άλλες πεποιθήσεις, γιατί μόνο μια πεποίθηση μπορεί να δικαιολογεί μια άλλη πεποίθηση. Μόνο το προτασιακό και εντασιακό περιεχόμενο μπορεί να εμπλέκεται σε λογικές διασυνδέσεις με άλλα περιεχόμενα. Η αίσθηση τίθεται στον Davidson απλώς στην αρχική αλυσίδα που οδηγεί στην πεποίθηση, αλλά είναι σημασιολογικά και γνωσιολογικά αδρανής.

Η ιδέα ότι η αίσθηση είναι σιωπηλή αν δεν ερμηνευτεί από κάποιο γνωστικό σύστημα είναι εμφανής σε μοντέλα που προσπαθούν να ταυτίσουν τη φαινόμενη συνείδηση (what it is like) με την παρουσία γλώσσας και υποτιμούν την πλούσια αισθητηριακή εμπειρία των ζώων. Ο Burge (2010) αποδίδει κάτι σαν τη θέση της σιωπής των αισθήσεων στον Frege ενώ τη θεωρεί χαρακτηριστική αυτού που καλεί ατομιστική αναπαραστασιοκρατία. (Individual Representationalism).⁶⁶ Η βασική υπόθεση αυτού του συνδρόμου είναι ότι «ένα πρόσωπο δεν μπορεί εμπειρικά και αντικειμενικά να αναπαριστά ένα κανονικό

---

⁶⁶ Η μετάφραση είναι του Στ. Βιρβιδάκη.

μακρο-φυσικό θέμα αν δεν διαθέτει πηγές που μπορούν να αναπαραστήσουν ορισμένες συγκροτητικές συνθήκες για τέτοια αναπαράσταση Burge (2010: 13).

Σύμφωνα με τον Frege,

Οι αισθητηριακές ικανότητες δεν μπορούν οι ίδιες να αναπαριστούν πτυχές του φυσικού κόσμου. Χρειάζονται συμπλήρωμα: Αν ο άνθρωπος δεν μπορούσε να σκεφθεί και δεν μπορούσε να θεωρήσει αντικείμενο της σκέψης κάτι του οποίου ήταν κάτοχος, θα είχε ένα εσωτερικό κόσμο αλλά όχι περιβάλλον ... Μέσω του βήματος με το οποίο κερδίζω ένα περιβάλλον για τον εαυτό μου εκτίθεμαι στο ρίσκο του λάθους ... Το να έχει κάποιος οπτικές εντυπώσεις είναι βεβαίως αναγκαίο για να βλέπει πράγματα, αλλά όχι ικανό. Αυτό που πρέπει να προστεθεί [μια ικανότητα σύλληψης αφηρημένων, δομημένων προτασιακών σκέψεων] δεν είναι κάτι αισθητό. Μολονότι αυτό είναι που ανοίγει τις πόρτες του εξωτερικού κόσμου για εμάς' επειδή χωρίς αυτό το μη-αισθητό κάτι, όλοι θα μέναμε κλεισμένοι στον εσωτερικό μας κόσμο (Frege: *Der Gedanke*).

Οι αισθητηριακές ικανότητες δεν μπορούν να αναπαριστούν όψεις του φυσικού κόσμου: χρειάζονται συμπλήρωμα και είναι αυτό το (προτασιακό) συμπλήρωμα που ανοίγει τις πόρτες του κόσμου. Για τον Davidson δεν υπάρχει θετική γνωσιολογική σύνδεση ανάμεσα στην αισθητηριακή εμπειρία και μια άμεση αντιληπτική κρίση ή πεποίθηση. Οι αισθήσεις αποτελούν την αιτιακή βάση κάποιων πεποιθήσεων, αλλά δεν μπορούν να τις δικαιολογήσουν.

Για παράδειγμα, μόνο αν η αίσθηση του κρύου με οδηγήσει σε μια αντίστοιχη πεποίθηση ότι κάνει κρύο μπορώ να προβώ στη δικαιολόγηση της πράξης να πάρω ένα κασκόλ. Και τέτοιου τύπου επιχειρήματα όπως του Davidson βασίζονται σε πολύ γενικές αρχές, όπως την αποδοχή της θέσης ότι «τίποτε δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο για μια πεποίθηση εκτός από μια άλλη πεποίθηση», που αν το σκεφτούμε είναι κάπως παράλογο εκτός αν λαμβάνουν χώρα συμβάντα πεποιθήσεων. Η γνωστή ιδέα που συνδέεται και με το παραπάνω απόσπασμα που παραθέσαμε είναι ότι ενώ οι πεποιθήσεις συνδέονται λογικά, συναγωγικά, κανονιστικά σε ένα έλλογο χώρο δεν υπάρχει τίποτε έλλογο στις αισθήσεις, που είναι σημασιολογικά και γνωσιολογικά αδρανείς. Σε αντίθεση τα προτασιακά περιεχόμενα συνδέονται μέσω λογικών διασυνδέσεων μεταξύ τους και σχηματοποιούν το χώρο του λόγου και της αντικειμενικότητας.

Τη σιωπή των αισθήσεων δέχονται κάπως περίεργα και αντίπαλοι της αναπαραστασιοκρατίας και υπέρ κάποιας θέσης αφελούς (σχεσιακού) Ρεαλισμού όπως ο Travis (2004). Ο Travis ακολουθώντας τον Austin γράφει ότι «οι αισθήσεις είναι χαζές» (the senses are

dumb). Η θέση του Travis είναι αντίθετη από τη θέση του περιεχομένου που εξετάζουμε, μια και ο Travis αρνείται ότι η αίσθηση αισθήσεων είναι ζήτημα αντικειμενικής αναπαράστασης ή ζήτημα αναπαράστασης. Μια εμπειρία δεν έχει συνθήκες ακρίβειας ή ορθότητας. Η θέση όμως του Travis έχει **το ίδιο αποτέλεσμα** όπως παρατηρούμε, μια και οι αισθήσεις είναι χαζές και σε αυτήν την εικόνα, *δεν μπορούν να κάνουν οποιοδήποτε σχόλιο*. Η παραπάνω εικόνα που περιγράφω, σε σχέση με τη σιωπή των αισθήσεων δεν χρειάζεται να θεωρηθεί ειδοποιό γνώρισμα του ορθόδοξου κριτηρίου της προθετικότητας. Συμπίπτει όμως με την αρχική έκταση του κριτηρίου σαν να περιλαμβάνει μόνο τις προτασιακές στάσεις και όχι τις αισθήσεις.

Η προσπάθεια επέκτασης αυτού του μοντέλου στις αισθήσεις, δεν είναι σαφές ότι είναι επιτυχής. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Byrne που οδηγείται στη θέση ότι δεν υπάρχουν συμβάντα που μπορούμε να χαρακτηρίζουμε «εμπειρίες» προκειμένου να δικαιολογήσει τη θέση του Περιεχομένου (τη θέση ότι για παράδειγμα το «πλέπιν» έχει συνθήκες ορθότητας), ή σε μια ριζική θέση φαινομένου εξτερναλισμού, όπου *όλη* η φαινομενολογία περιλαμβάνεται στους δυνατούς κόσμους, τρόπους που θα μπορούσε να είναι ο κόσμος.

Ο Johnston (2006) χαρακτηρίζει τη σιωπή των αισθήσεων ως *τη θέση ταπετσαρία* μια συγκεκριμένη θέση σε σχέση με τη λειτουργία της αισθητηριακής συνειδητότητας.

3.3 Η σιωπή των αισθήσεων

Η ιδέα ότι οι αισθήσεις είναι **σιωπηλές** χαρακτηρίζει αρκετές θέσεις για τη φύση του αντιληπτικού περιεχομένου. Για παράδειγμα τη θέση ότι η αντίληψη είναι η προδιάθεση για την απόκτηση ή η απόκτηση κάποιας αντιληπτικής πεποίθησης (για παράδειγμα, Armstrong 1968, Pitcher 1971, Dennett 1991). Επομένως και η προθετικότητά της είναι αντίστοιχη.

Μια απελπισμένη προσπάθεια αποφυγής της παραπάνω κριτικής είναι προτείνοντας ότι η ίδια η αίσθηση είναι **προτασιακή**, δηλαδή ότι η αίσθηση μιας αίσθησης αντιστοιχεί στο συμβάν απόκτησης κάποια άμεσης προτασιακής πεποίθησης. Η ιδέα ότι η αίσθηση είναι προτασιακή φαινόταν τελείως παράδοξη μέχρι πριν λίγο καιρό, αν η προτασιακή αναπαράσταση είναι γλωσσική αναπαράσταση και έχει λογική μορφή. Η σιωπή των αισθήσεων δεν εκδηλώνεται μόνο μέσω της θέσης ότι οι αισθήσεις είναι *γνωστικά αλλά και σημασιολογικά αδρανείς*. Υποστηρίζει επιπλέον ότι δεν μπορούν να παίξουν οποιοδήποτε *θετικό γνωσιολογικό ρόλο*. Όταν γίνονται δεκτές, χαρακτηρίζονται σαν τη φαινόμενη λάμψη μιας εμπειρίας, σαν επιφανόμενες ποιότητες που συνοδεύουν τις χρήσιμες γνωσιακές διεργασίες και μόνο οι τελευταίες είναι φορείς πραγματικού περιεχομένου. Οι ίδιες οι αισθήσεις δε μετέχουν στο

προθετικό περιεχόμενο της αντίληψης και δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως «αντικείμενα» της αντίληψης.

Όπως ορίζει τη σιωπή των αισθήσεων ο Johnston (2006) η λειτουργία της αισθητηριακής συνειδητότητας (sensory awareness) δεν έχει εγγενή σύνδεση με την άμεση αντιληπτική κρίση, μια άμεση κρίση σε σχέση με τη σκηνή μπροστά στον παρατηρητή. Για τον Johnston μια άμεση αντιληπτική κρίση για τον περιβάλλοντα χώρο όταν κάποιος βλέπει την πανσέληνο είναι η κρίση ότι το φεγγάρι είναι πανσέληνος. Η υιοθέτηση της σιωπής των αισθήσεων ως υπόθεση εργασίας μπορεί να εξηγηθεί ίσως ως μια υπερβολική αντίδραση στη βασική θέση της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων. Η τελευταία υποστηρίζει ότι *η αισθητηριακή συνειδητότητα είναι η γνωσιολογική βάση των περισσότερων αντιληπτικών κρίσεων και είναι αλάθητη*. Η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων, από την άλλη μεριά, σύμφωνα με τον Johnston (2006) έχει ως συνέπειά της ένα χάσμα ανάμεσα στην αισθητηριακή συνειδητότητα και τη δικαιολόγηση των αντιληπτικών κρίσεων για τα κοινά δημόσια φυσικά αντικείμενα. Στην καλύτερη περίπτωση, σε αυτά έχουμε πρόσβαση μέσω κάποιας συναγωγής στην καλύτερη εξήγηση από τα ιδιωτικά δεδομένα. Ο Johnston επιχειρηματολογεί ότι όταν κρίνουμε αντιληπτικά ότι «το φεγγάρι είναι πανσέληνος» αυτό το γνωρίζουμε άμεσα, ξέρουμε ότι είναι πανσέληνος και η εν λόγω κρίση είναι μια ενική δεικτική κρίση. Μια τέτοια γνώση όπως η άμεση αντιληπτική κρίση ότι «το φεγγάρι είναι πανσέληνος» δεν αποτελεί συναγωγή στην καλύτερη εξήγηση από το χρώμα και το σχήμα του φεγγαριού.

Η στρατηγική αποφυγής της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων φαίνεται να οδηγεί όμως σε μια παρόμοια αμφίβολη θέση όπως του Davidson αλλά και του Travis τη θέση ότι οι αισθήσεις δεν παίζουν κανένα θετικό γνωσιολογικό ή γνωστικό ρόλο, είναι σιωπηλές. Επιπλέον, δεν θα μπορούσαν να παίζουν καν δικαιολογητικό (αιτιακό και έλλογο) ρόλο στην έλλογη εξήγηση των πράξεων ενός προσώπου. Οι αισθήσεις δεν συγκροτούν ή μετέχουν καν στο αντιληπτικό περιεχόμενο που είναι προτασιακό και λογικού τύπου που μπορεί και αυτό να ενέχει λογικές διασυνδέσεις με άλλα περιεχόμενα. Η προσπάθεια να κατανοηθεί η ίδια η αίσθηση προτασιακά, μοιάζει τεχνητή.

Η υπερβολική αντίδραση στη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων μπορεί να οδηγήσει είτε στην εξάλειψη της αισθητηριακής συνειδητότητας ή την άρνηση της θέσης ότι η αισθητηριακή συνειδητότητα μπορεί καν να αποτελεί και να δικαιολογεί τη γνώση μας για τον κόσμο. Σύμφωνα με το πλαίσιο της θέσης της ταπετσαρίας (Wallpaper View) όπως την εκθέτει ο Johnston, η λειτουργία της αισθητικής/αισθητηριακής συνειδητότητας είναι ανάλογη με

το πώς είναι για τη λειτουργία ενός δείπνου η μουσική στο ραδιόφωνο και η ταπετσαρία· τόσο η μουσική όσο και η ταπετσαρία παίζουν συνοδευτικό ρόλο στο δείπνο, είναι επιφαινόμενες ιδιότητες. Συνοδεύουν ενδεχομενικά το δείπνο, όμως δεν παίζουν κάποιο *θετικό ρόλο* στην πραγματική του εξέλιξη. Η αισθητηριακή συνειδητότητα δεν παίζει θετικό ρόλο στη διαμόρφωση αντιληπτικών κρίσεων. Παρόλο που μπορεί να παίζει κάποιο *αρνητικό* ρόλο, όπως για παράδειγμα αν δυναμώσει ξαφνικά η μουσική εν μέσω του δείπνου, ίσως σταματήσει για λίγο το δείπνο. Το πρόβλημα είναι ότι η παραπάνω εικόνα δεν μπορεί να νομιμοποιήσει το δυνάμει αρνητικό ρόλο των επιφαινόμενων *qualia*, τον οποίο η ίδια αναγνωρίζει, όπως όταν αναγνωρίζει περιπτώσεις αντεστραμμένου φάσματος χρωμάτων. Πώς μπορεί καν να εξηγήσει τέτοιες περιπτώσεις. Ή σε σχέση με το συγκεκριμένο παράδειγμα του Johnston (2006) γιατί αν δυναμώσει ξαφνικά η μουσική θα σταματήσει το δείπνο, ή αν αρχίσει να ξεκολλάει η ταπετσαρία;

Αρκετά πειραματικά δεδομένα, πολλά από τα οποία σχετίζονται με τη συναισθησία, τη δυνατότητα για παράδειγμα κάποιου προσώπου να αισθάνεται μέσω αφής ήχους ή να διαβάζει χρώματα στα γράμματα, ίσως συνηγορούν υπέρ της αδυναμίας να περιγράψουμε *συνεκτικά* την ίδια την περιγραφή της θέσης ταπετσαρίας. Ενδέχεται για παράδειγμα η μουσική ή ακουστική εμπειρία να βοηθάει την επεξεργασία της χωρικής εμπειρίας ώστε η επεξεργασία ή αίσθηση αισθήσεων να μην είναι άσχετη με τις χωρικές ή άλλες ικανότητες ενός υποκειμένου. Ενδέχεται η εικόνα της σιωπής των αισθήσεων να είναι τρομερά προβληματική. Οι συνδέσεις των αισθήσεων και πώς βοηθούν την ταυτόχρονη επεξεργασία πληροφορίας από διαφορετικά κανάλια πληροφορίας πώς συνδέουμε την κίνηση με τον ήχο είναι ένα πολύ ανοιχτό και ενδιαφέρον ζήτημα. Αν υπάρχουν φαινόμενες έννοιες είναι αυτές που επιτρέπουν την ενεργοποίηση πολλών συνδεδεμένων αισθήσεων.⁶⁷

Πώς όμως εξηγεί το δυνάμει *αρνητικό* γνωσιολογικό ρόλο των *qualia* η θέση ταπετσαρία, το γεγονός ότι αν δυναμώσει ξαφνικά η μουσική ή αν αρχίσει να ξεκολλάει η ταπετσαρία μπορεί να διακοπεί το δείπνο; Γιατί θα επέχουμε από μια αντιληπτική κρίση αν ξυπνούσαμε μια μέρα και όλα τα χρώματα παρουσιάζονταν αντεστραμμένα; Και από ποια κρίση θα επέχουμε, την κρίση ότι κάτι πάει λάθος ή την κρίση ότι όλα εμφανίζονται με αντεστραμμένα χρώματα; Σύμφωνα με τον Johnston η θέση που υποθέτει κάτι σαν τη σιωπή των αισθήσεων «βεβαιώνει ότι τα *qualia* εν μέρει εξατομικεύουν ορισμένες έννοιες που μετέχουν στην άμεση αντιληπτική κρίση» (Johnston

---

⁶⁷Αυτός ο ορισμός των φαινόμενων εννοιών είναι του Δ. Νικολινάκου.

2006: 265) Αν η εν λόγω κρίση είναι προγλωσσική δύο υποκείμενα με αντεστραμμένο φάσμα δεν κάνουν την ίδια προγλωσσική κρίση γιατί η κρίση περιλαμβάνει διαφορετικές φαινόμενες έννοιες. Ωστόσο το μοντέλο δεν εξηγεί το πώς η αισθητηριακή συνείδηση βοηθάει ή γειώνει τέτοιες κρίσεις, σύμφωνα με τον Johnston.

Η υπόθεση της σιωπής των αισθήσεων χαρακτηρίζει αρκετά φιλοσοφικά πειράματα σκέψης όπως την ύπαρξη των ζόμπι και το αντεστραμμένο φάσμα. Τα ζόμπι μπορούν να γνωρίζουν όσα γνωρίζουμε παρόλο που δεν διαθέτουν αισθητηριακή συνειδητότητα. Επιπλέον, σε μια υπόθεση αντεστραμμένου φάσματος υποτίθεται ότι παρόλο που δύο υποκείμενα με αντεστραμμένο φάσμα βλέπουν διαφορετικά χρώματα, οι αντιληπτικές κρίσεις και των δύο υποκειμένων όπως εκφράζονται από τη δημόσια γλώσσα είναι αληθείς. Και κάτι παρόμοιο μπορεί να εξηγήσει τη ριζική τυφλή όραση (blindsight). Η ιδέα είναι ότι παρόλο που ο ασθενής με ασυμμετρικά υποθέσουμε τέλεια τυφλή όραση (με τη σημασία ότι παρά του ότι είναι τυφλό το οπτικό του πεδίου μπορεί να προβλέπει τέλεια τι παρουσιάζεται σε αυτό) δεν έχει αισθητηριακή συνειδητότητα ενός κουταλιού μπροστά του. Υποτίθεται όμως ότι κάποιο γνωσιολογικό κανάλι πληροφορίας παραμένει ανοιχτό και έτσι μπορεί να γνωρίζει ότι υπάρχει κάποιο κουτάλι μπροστά του και να προβλέπει σωστά. Ο ασθενής όμως δεν μπορεί, να απαντήσει το ερώτημα *ποιο* είναι το κουτάλι που είδες μπροστά σου. Και σύμφωνα με τη θέση που ταυτίζει το αντικείμενο της αντιληπτικής εμπειρίας με το αντικείμενο το οποίο κάποιος μπορεί να δείξει, ο ασθενής δεν έχει αντιληπτική εμπειρία του κουταλιού.

Με άλλα λόγια η αρνητική θέση για το γνωσιολογικό ρόλο της αισθητηριακής συνειδητότητας δεν επιτρέπει σύμφωνα με τον Johnston το θετικό ρόλο της. Το επιχειρήμα του είναι κάπως ανάλογο με του Campbell(2002). Τουλάχιστο στην περίπτωση των οπτικών εμπειριών είναι η αισθητηριακή συνειδητότητα που εξηγεί τη *διαμόρφωση ενικών δεικτικών κρίσεων*, μια ικανότητα που δεν έχει ο ασθενής με τυφλή όραση. Επιπλέον δεν μπορεί να εξηγήσει τις προβληματικές περιπτώσεις αντεστραμμένου φάσματος χρωμάτων και άλλων αισθητών ποιοτήτων. Ο Johnston θέτει ως συνθήκη ότι η αισθητηριακή συνειδητότητα αποτελεί *προϋπόθεση* αλλά δεν ταυτίζεται με τις ενικές δεικτικές κρίσεις. Σύμφωνα με τον Johnston 2006: 267 τόσο η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων όσο και η επιρρηματική θεωρία «μοιράζονται την υπόθεση ότι η λειτουργία των εξωτερικών αισθήσεων είναι να δώσουν αίσθηση, όπου αίσθηση κατανοείται σαν κάτι εσωτερικό και τελείως υποκειμενικό». Η αντίπαλη θέση στη φιλοσοφία είναι η αίσθηση να κατανοηθεί να κατευθύνεται σε γεγονότα «τα συστατικά των σεναρίων προ των αισθήσεων». Αυτή οδηγεί στη μεταφορά των αισθήσεων να οδηγούν στη

πρόσληψη της συμπαγούς πραγματικότητας. Το πρόβλημα είναι ότι οι πλάνες και οι παραισθήσεις δεν αποτελούν σχέσεις με γεγονότα για εξωτερικά αντικείμενα. Η ταύτιση αυτού που αισθανόμαστε με αυτό που κρίνουμε καθιστά την εικόνα προβληματική σε σχέση με τον ισχυρισμό ότι οι αισθήσεις take in concrete reality μια και τα αντικείμενα των κρίσεων είναι *τιμές αλήθειας*. Η πρόταση του Johnston 2006: 279 είναι ότι η λειτουργία της αισθητηριακής συνείδησης είναι «να παρουσιάζει τους αισθητούς αληθοποιητές στη βάση των οποίων οι αντιληπτικές κρίσεις διαμορφώνονται». Αρνείται δηλαδή ότι η αισθητηριακή συνειδητότητα σχετίζεται με την επιφαινόμενη αίσθηση που συνοδεύει μια κρίση. Από την άλλη, ο ρόλος που αποδίδει στην αισθητηριακή συνειδητότητα είναι κάπως γενικός.

Η σιωπή των αισθήσεων μπορεί να προκύψει μέσω της πλήρους εξάλειψης των αισθήσεων από το αντιληπτικό περιεχόμενο (ή της ταύτισής τους με προτασιακό περιεχόμενο, όταν το τελευταίο δεν ενέχει ουσιωδώς ποιοτικά χαρακτηριστικά). Μπορεί όμως να προκύψει και μέσω μιας ασθενέστερης θέσης του συνοδευτικού μοντέλου των αισθήσεων στη διαμόρφωση οποιασδήποτε αντιληπτικής κρίσης, που είναι το *πραγματικό* αντιληπτικό επίτευγμα, όπως είδαμε. Προκύπτει όμως και μέσω της εφαρμογής του κριτηρίου των συνθηκών ορθότητας στις εμπειρίες, που φαίνεται να αποκλείει από την έκτασή του αισθήσεις όπως τα μετεικάσματα ή το inner light show. Αν μια αντιληπτική για παράδειγμα οπτική εμπειρία είναι κάποια συνθήκη ορθότητας που υποδεικνύει πώς θα έπρεπε να είναι ο κόσμος ώστε η εμπειρία να είναι αληθοεπής, τότε μια εμπειρία μετεικάσματος σύμφωνα προς το κριτήριο Byrne (2001) δεν έχει αναπαραστατικό περιεχόμενο. Δεν θα μπορούσαμε να τη χαρακτηρίσουμε «εμπειρία» ούτε θα έπρεπε να έχει καν περιεχόμενο. (αφού δεν θα έπρεπε να είναι με κάποιο τρόπο ο κόσμος ώστε να είναι αληθοεπής). Όμως δεν είναι ιδιαίτερα εύλογο να αρνηθούμε ότι κάτι παρουσιάζεται σε κάποιο υποκείμενο όταν βλέπει κάποιο μετείκασμα επειδή δεν συνδέεται με έναν τρόπο που θα έπρεπε να είναι ο *κόσμος*.

Η ταυτότητα ή επιγένεση του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας με το /στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας

Στη βιβλιογραφία παρουσιάζονται κυρίως δύο τύποι της προθετικιστικής θέσης: οι αυστηρές-καθαρές αναπαραστασιακές θέσεις νομίζω ότι στην πραγματικότητα είναι αυτές που ταυτίζουν το φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας με το περιεχόμενό της. Λιγότερο καθαρές θέσεις δέχονται ότι δεν μπορεί να υπάρξει διαφορά στη φαινομενολογία χωρίς αντίστοιχη διαφορά στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο, αλλά επίσης ότι δεν μπορεί να υπάρξει διαφορά

στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας οπτικής εμπειρίας χωρίς αντίστοιχη διαφορά στο φαινόμενο χαρακτήρα της. Μια διαφορά ανάμεσα στις θέσεις του δεύτερου τύπου είναι το κατά πόσο *βασίζουν* (εξηγούν, ground) τις συνθήκες ακρίβειας στη *φαινομενολογία* ή αντίστροφα, στην *πληροφορία-νόημα*.

Σύμφωνα με τον Fish (2010) αναδεικνύονται δύο εκδοχές καθαρού προθετικισμού: στη μια, μια οπτική εμπειρία έχει συνθήκες ορθότητας εξ' αιτίας του φαινόμενου χαρακτήρα της (της φαινομενολογίας). Σε αυτή τη θέση η φαινομενολογία είναι κάπως πιο βασική από το αναπαραστασιακό περιεχόμενο. Όπως το εξηγεί ο Fish (2010: 67) «η ιδέα πίσω από [την παραπάνω θέση] είναι, ότι αν υπάρχει κάτι το οποίο είναι σαν κάτι τι όταν έχεις μια εμπειρία, τότε αυτό από μόνο του είναι ικανό ώστε η εμπειρία να είναι το τύπου πράγμα που θα μπορούσε να είναι αληθές ή ψευδές». Μια τέτοια θέση αποδίδει στον Siewert (1998). Θα εξετάσουμε κάπως τις προσεγγίσεις των Tye (1995), (2000), Dretske (1995), (2003).

Η βασική θέση του Dretske είναι ότι το περιεχόμενο είναι πληροφορία και πρωταρχική. Ο Dretske αναφέρεται σε φυσικά σημεία που φέρουν πληροφορία φυσικά και όχι με κάποιο συμβατικό τρόπο, όπως τον αριθμό των δακτύλιων σε ένα δέντρο που αποτελούν σημεία της ηλικία του δέντρου (sings of what they signify). Η προσέγγιση εξηγεί τη φαινομενολογία των καταστάσεων με φαινόμενο χαρακτήρα ως καταστάσεων με μη εννοιολογικό περιεχόμενο που παίζουν και ένα συγκεκριμένο λειτουργικό ρόλο. Επομένως είναι καταστάσεις στις οποίες μπορούν να είναι και κάποια από τα ζώα. Η ιδέα είναι ότι η φαινόμενη συνείδηση μπορεί να απομαγευτεί μέσω νατουραλιστικών-αναγωγιστικών θέσεων για την προθετικότητα, όπως τη τελεοσημασιολογία και θέσεις που εξηγούν την προθετικότητα στη βάση νομολογικών συνδέσεων νου και κόσμου και αντιγεγονικών συνθηκών.

Η ασθενής θέση υποστηρίζει ότι όλες οι οπτικές εμπειρίες έχουν αναπαραστασιακό περιεχόμενο. Δεν είναι όμως ανάγκη το αναπαραστασιακό περιεχόμενο και ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας να συμεταβάλλονται. Η ασθενής θέση επομένως είναι συμβατή με διαφορετικές θέσεις για τη φύση της αντίληψης και με τη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων.

3.4 Η προθετική πλάνη

Η προθετική πλάνη επισημαίνει ένα βασικό λογικό λάθος στην αρχή του φαίνεσθαι: Για παράδειγμα ότι υποθέτει ότι τα πράγματα είναι όπως φαίνονται, ή ότι η ουσία μιας αίσθησης είναι η ίδια η αίσθησή της γι' αυτό κάποιος δεν μπορεί ποτέ να κάνει λάθος,

ή ότι υποθέτει ότι από το γεγονός ότι τα πράγματα είναι όπως φαίνονται, ότι όντως υπάρχουν αυτά που μας φαίνονται, με τον τρόπο που μας φαίνονται. Η προθετικιστική θέση (Intentionalism) όπως την εξηγεί ο Martin (2000) αρνείται το συμπέρασμα του Hume ότι υπάρχει κάτι, μια νοητική εικόνα, μια αντίληψη, που παίζει το ρόλο του άμεσου αντιλήματος. Σε εντασιακά πλαίσια δεν μπορούμε να κάνουμε υπαρκτική γενίκευση όπως είδαμε, με έγκυρο τρόπο. Με την άρνηση του παραπάνω έπεται ότι αυτός που επισημαίνει την προθετική πλάνη στην αρχή του φαίνεσθαι, αρνείται ότι ο David βλέπει κάτι κόκκινο ότι υπάρχει κάτι κόκκινο εκεί που κοιτάει;

Μια προσπάθεια νομιμοποίησης της απόδοσης της προθετικής πλάνης στην αρχή του φαίνεσθαι είναι η ακόλουθη. Το δεύτερο βήμα στο επιχείρημα περνάει από το «φαίνεσθαι» στο «είναι» αδικαιολόγητα. Η ίδια η γλώσσα περί φαινομένων ή εμφανίσεων έχει τις απαιτούμενες πηγές να αναιρέσει την εν λόγω συναγωγή. Δεν έπεται από το ότι κάτι μας φαίνεται με κάποιο τρόπο ότι όντως είναι όπως μας φαίνεται, μια και τα φαινόμενα μπορούν να είναι παραπλανητικά, όπως συχνά υποθέτουμε. Και υπάρχουν πολλές χρήσεις στη γλώσσα του «μου φαίνεται ότι κάτι είναι Φ » όπου δεν έπεται από αυτές ότι τα πράγματα είναι όπως φαίνονται. Για παράδειγμα, όταν λέω ότι η οικονομία θα ανακάμψει και ενδέχεται να μην ανακάμψει, ή όταν λέω μου φαίνεται ότι ο Παύλος θα έρθει, επειδή έτσι μου είπε ο Παύλος και τελικά δεν έρχεται. Σε αυτές τις περιπτώσεις για να εξηγήσουμε το ψεύδος της πεποίθησής μας δεν χρειάζεται να υποθέτουμε ότι μας παρουσιάζεται στο νου κάποιο ενδιάμεσο ον. Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις το «φαίνεται» χρησιμοποιείται σε σχέση με τα τεκμήρια που έχουμε, μου φαίνεται δεδομένων κάποιων τεκμηρίων. Αν αυτή είναι η βασική σημασία του «μου φαίνεται», δεν υπάρχει λόγος να συμπεράνω ότι υπάρχει κάτι που μου εμφανίζεται με κάποιο τρόπο όταν λέω ότι «μου φαίνεται ότι η οικονομία θα ανακάμψει» Ο θεωρητικός που το υποθέτει απλώς πολλαπλασιάζει τις εμφανίσεις.

Μια άλλη αποδεικτική σημασία του «φαίνεται» που σημειώνει ο Smith είναι η χρήση του, για παράδειγμα από έναν ναυαγό σε μια παραλία όταν λέει «Το νησί φαίνεται να έχει ανθρώπους.» επειδή πρόσεξε πατημασιές στην άμμο. Όπως χαρακτηρίζει τη διαφορά της αποδεικτικής σημασίας του «φαίνεται» από μια πιο στενή αποδεικτική στη δεύτερη περίπτωση αλλά όχι στην πρώτη τα τεκμήρια είναι κάπως ανεξάρτητα από το αντιληπτό εγγύ αντικείμενο. Στη γλώσσα όμως φαίνεται να βρίσκουμε μια σημασία του φαίνεσθαι όπου η αίσθηση αισθήσεων είναι το μόνο κριτήριο. Ο Smith χαρακτηρίζει τέτοιες περιπτώσεις ως εξής:

«Στις πραγματικά αντιληπτικές περιπτώσεις, (ο τοίχος μου φαίνεται κίτρινος) η εστίαση της κρίσης είναι τα ίδια τα τεκμήρια των αισθήσεων μας σε σχέση με το εγγύ κεντρικό αντικείμενο (distal focal object). Γι' αυτό το λόγο η συναγωγή στα αισθητηριακά δεδομένα είναι έγκυρη στις τελευταίες περιπτώσεις και όχι σε άλλες» (Smith 2002: 38). Η επιχειρηματολογία υποθέτει ότι υπάρχει μια βασική σημασία του «φαίνεται», όπως όταν χρησιμοποιείται στο «Μου φαίνεται ότι η οικονομία θα ανακάμψει.» που είναι συνώνυμη με το «Ενδέχεται, ή έχω ενδείξεις ότι η οικονομία θα ανακάμψει». Ανάλογο παράδειγμα, «Μου φαίνεται ότι ο Σωκράτης είναι σοφός». Κατά συνέπεια από το γεγονός ότι κάτι μας φαίνεται με κάποιο τρόπο δεν μπορούμε να συνάγουμε ότι υπάρχει κάτι που μας φαίνεται και είναι με τον τρόπο που μας φαίνεται.⁶⁸

Μια από τις υποθέσεις υπέρ της Αναπαραστασιοκρατίας (Representationalism) του Tye (2000) είναι η υπόθεση σε σχέση με την *εντασιακότητα του φαινόμενου λόγου* (και έτσι εμπίπτει στο κριτήριο της προθετικότητας ως εντασιακότητας). Ο Tye ακολουθώντας τον Chisholm και τον Jackson διακρίνει εκτός από μια αποδεικτική σημασία και μια συγκριτική σημασία του λόγου περί φαινομένων. «Αυτό φαίνεται με τον τρόπο που φαίνονται οι αγελάδες». Οι παραπάνω χρήσεις διαφέρουν όμως από τη φαινόμενη χρήση όπως «Μου φαίνεται μπλε», «Το δέντρο μοιάζει πιο κοντά απ' ότι το σπίτι» «φαίνεται τριγωνικό».⁶⁹ Σύμφωνα με τον Tye, «Το «φαίνεται» (ή ο λόγος περί φαινομένων οπτικών εμπειριών) (looks talk) μπορεί να χρησιμοποιηθεί με φαινόμενη σημασία ή όχι. Η φαινόμενη χρήση περιλαμβάνει «Το X φαίνεται Φ στον Y» απαιτεί η Φ να είναι μια αισθητηριακή (sensory) ιδιότητα, μια ιδιότητα της οποίας κάποιος έχει άμεση συνείδηση μέσω ενδοσκόπησης όταν κάποιος βιώνει μια αισθητηριακή εμπειρία» (Tye 2000: 54).

Ο Tye υποστηρίζει ότι η *φαινόμενη χρήση* του «φαίνεται» (όταν βλέπουμε κάτι) δεν απαιτεί τη *χρήση εννοιών* ενώ η επιστημική αποδεικτική το κάνει. Για να δω ότι το ψυγείο χάλασε, πρέπει να γνωρίζω τι είναι αυτό που βλέπω και πώς λειτουργεί, πρέπει να το δω ως ψυγείο (και κάποιο εργαλείο ίσως). Για να το δω δεν χρειάζεται ήδη να διαθέτω την έννοια «ψυγείο». Η φράση που καθορίζει τη φαινόμενη σημασία του φαινόμενου λόγου για τον Tye που ακολουθεί τον Chisholm και τον Jackson συμπίπτει με τη φράση: «Το X φαίνεται K στο Y», όπου K είναι μια αισθητή ιδιότητα. Σχολιάζει σε σχέση με την επιστημική χρήση του

---

⁶⁸ Οι θεωρητικοί αισθητηριακών δεδομένων παρόλ' αυτά επισημαίνουν ότι η αρχή του φαίνεσθαι εφαρμόζεται μόνο στις αισθητές ιδιότητες και αφορά σε μια περιορισμένη αλλά βασική σημασία λόγου περί του φαίνεσθαι, όπως όταν λέμε 'κάτι φαίνεται μπλε στο οπτικό μου πεδίο'.

⁶⁹ Σε αντίθεση με μια κλασική γραμμή που αρνείται να τις διακρίνει, (και που επιπλέον υποστηρίζει ότι μπορούμε σ να μάθουμε να διακρίνουμε τις 'καλές' από τις 'κακές' περιπτώσεις, υπάρχει κάποια ασυμμετρία).

«φαίνεται», «Κάτι δεν μπορεί να φαίνεται ως Φ στο Y αν ο Y δεν έχει την έννοια Φ ενώ, διαισθητικά κάτι μπορεί να φαίνεται φαινόμενα Φ στο Y χωρίς ο Y να έχει την έννοια Φ » (Tye 2000: 54).

Το *επαισιολογικό* περιεχόμενο για τον Tye (2000) εγείρει υπερ-εντασιακά πλαίσια (hyper-intensional contexts), μια και «έννοιες που κατ'ανάγκη αναφέρονται στην ίδια ιδιότητα ή είδος μπορούν να διαφέρουν». Για παράδειγμα δύο πεποιθήσεις ενδέχεται να διαφέρουν παρόλο που η μία αναφέρεται στο νερό ενώ η άλλη στο H_2O , ενώ μια αντίστοιχη αντίληψη του νερού δεν είναι ευαίσθητη στο παραπάνω χαρακτηριστικό. Ο φαινόμενος λόγος εγείρει μόνο εντασιακά πλαίσια. Το παράδειγμα για το φαινόμενο λόγο στην περίπτωση της οπτικής εμπειρίας για τον Tye εκφράζεται μέσω του αγγλικού « X looks F to S ». «Το X φαίνεται (οπτικά) K (F) στο Y (S)» (όπου το K εκφράζει κάποια αισθητηριακή ιδιότητα (sensory) (μια ιδιότητα της οποίας κάποιος έχει άμεση συνείδηση στην ενδοσκόπηση όταν κάποιος βιώνει μια αισθητηριακή εμπειρία) (Tye 2000: 54).

Για παράδειγμα, κάποιος βλέπει το σκύλο Δαλματίας χωρίς να βλέπει ότι είναι σκύλος Δαλματίας. Σύμφωνα με την παραπάνω εξήγηση των Chisholm (1957) Jackson (1977) ο φαινόμενος λόγος είναι εντασιακός με δύο τρόπους: «Μπορεί κάτι να φαίνεται σε κάποιον με κάποιον τρόπο όταν υφίσταται μια αισθητηριακή εμπειρία *χωρίς να υπάρχει*. Δεύτερον, μπορεί να είναι αληθές ότι το X φαίνεται K στον Y χωρίς να του φαίνεται Φ , ακόμη και αν υποθέσουμε ότι τα ' Φ ' και ' K ' έχουν την ίδια έκταση» (Tye 2000: 55). Για παράδειγμα ένα τραπέζι μπορεί να φαίνεται παραλληλόγραμμο, χωρίς να φαίνεται σαν ρόμβος, ενώ είναι αναγκαία ταυτόχρονα ρόμβος. Αυτού του τύπου το περιεχόμενο αντανακλά τη φαινομενολογία, μια και ένας ρόμβος διαφέρει φαινομενολογικά από ένα τετράγωνο. Η εμπειρία ενός παραλληλόγραμμου τραπέζιού μπορεί να έχει διαφορετικό φαινόμενο χαρακτήρα από την εμπειρία ενός ρόμβου, παρόλο που κάθε ρόμβος είναι παραλληλόγραμμο. Και όπως είναι φανερό από ορισμένες πλάνες ταυτόσημα αντικείμενα μπορούν να εγείρουν το καθένα τους τελείως διαφορετική φαινομενολογία, δύο ταυτόσημα τραπέζια όταν τοποθετούνται σε διαφορετική προοπτική. Αν το φαινόμενο περιεχόμενο είναι εντασιακό, παίζει και ένα επιπλέον ρόλο: είναι *κοινό* για τον Tye (2000) σε περιπτώσεις παραίσθησης και αληθοεπούς αντίληψης μιας E και E^* . «Τα πλαίσια που εγείρει ο λόγος περί φαίνεσθαι δεν είναι στον ίδιο βαθμό εντασιακά με τα πλαίσια που εγείρει η αποτύπωση προτασιακών στάσεων. Το ότι δεν είναι το ίδιο εντασιακά προκύπτει λόγω του ότι «η βασική εμπειρία και το συναίσθημα είναι μη επαισιολογικά» (Tye 2000: 56).

Η εντασιακότητα της φαινόμενης σημασίας του λόγου περί οπτικού φαίνεσθαι εξηγείται στη βάση του μη εννοιολογικού αναπαραστασιακού περιεχομένου που μπορεί να αποδοθεί στην εμπειρία. Το συγκεκριμένο περιεχόμενο είναι αυτό που μπορεί να ταυτιστεί με το φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας, είναι αφηρημένο, δεν συγκροτείται από επιμέρους αντικείμενα, και είναι έτοιμο να επιδράσει στο σύστημα πεποιθήσεων και επιθυμιών (βλ. Tye 2000). Το μη εννοιολογικό περιεχόμενο «είναι περιεχόμενο στο οποίο δεν υπεισέρχονται συγκεκριμένα (concrete) αντικείμενα ή επιφάνειες. Αυτό απαιτείται από την περίπτωση των παραισθητικών εμπειριών, στις οποίες δεν χρειάζεται να είναι παρόντα συγκεκριμένα αντικείμενα (concrete objects): επίσης απαιτείται από περιπτώσεις στις οποίες διαφορετικά αντικείμενα μοιάζουν ποιοτικά ταυτόσημα. Αυτό που είναι ειδοποιό γνώρισμα του φαινομένου χαρακτήρα, είναι, υποστηρίζω, η αναπαράσταση γενικών χαρακτηριστικών ή ιδιοτήτων» (Tye 2000: 62). Ο Tye το (1995) εισάγει το μη εννοιολογικό περιεχόμενο με τον παρακάτω τρόπο:

[Σ]κέψου ένα μεγάλο, διάφανο matrix που τίθεται πάνω στο οπτικό πεδίο. Κάθε κύτταρο (cell) στο matrix καλύπτει ένα μικρό μέρος του πεδίου· σε κάθε κύτταρο (του matrix) υπάρχει μια διατεταγμένη ακολουθία συμβόλων για διάφορα χαρακτηριστικά οποιασδήποτε επιφάνειας σε εκείνη την τοποθεσία στο πεδίο (για παράδειγμα, απόσταση, κατεύθυνση, καθορισμένο χρώμα, υφή, κλπ.) (Tye 1995: 140).

Ένας ορισμός για το μη εννοιολογικό περιεχόμενο είναι του Crane, «Για οποιαδήποτε κατάσταση με περιεχόμενο S , η S έχει μη εννοιολογικό περιεχόμενο, Π , αν από το να βρίσκεται ένα υποκείμενο στην S δεν έπεται ότι το υποκείμενο διαθέτει τις έννοιες που χαρακτηρίζουν με στερεότυπο τρόπο το Π » (Crane 1992: 143). Σύμφωνα με αυτόν το χαρακτηρισμό, αυτό που καθιστά μια κατάσταση εννοιολογική ή μη εννοιολογική εξαρτάται από το αν η κατοχή εννοιών είναι αναγκαία συνθήκη ώστε κάποιο υποκείμενο να βρίσκεται στην εν λόγω κατάσταση, ακόμη και αν είχε τις έννοιες που προσδιορίζουν το περιεχόμενό της. Οι εν λόγω έννοιες μετέχουν στο στερεότυπο χαρακτηρισμό του περιεχομένου της εμπειρίας του παρατηρητή από κάποιο θεωρητικό. Αυτό που φαίνεται να εκφράζεται μέσω του φαινομένου περιεχομένου ως του περιεχομένου που έχουν κοινό η E και η E^* είναι κάποιες γενικές ιδιότητες όπως το σχήμα και το χρώμα,

δεν περιλαμβάνονται συγκεκριμένα όντα και ισχύουν για τη φαινόμενη σημασία του οπτικού φαίνεσθαι. Το φαινόμενο περιεχόμενο συγκροτείται από κάτι σαν την εκδήλωση γενικών ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών και γι' αυτό το λόγο είναι αφηρημένο (και όχι ενικό ή συγκεκριμένο).⁷⁰

Η προθετική πλάνη αναδεικνύει την αδυναμία μας να μεταβούμε από την προκειμένη στο συμπέρασμα σε ζεύγη προτάσεων, όπως οι παρακάτω. Παραθέτω τα παραδείγματα του Martin:

- (1) Φαίνεται (εμφανίζεται) στον David σα να υπάρχει ένα μικρός ρόμβος μπροστά του.
  - (2) Υπάρχει ένας μικρός ρόμβος που φαίνεται στον David σα να είναι μπροστά του.

  - (3) Η Μαίρη πιστεύει ότι υπάρχουν καραμέλες στο σωλήνα smarties μπροστά της.
  - (4) Υπάρχουν καραμέλες που η Μαίρη πιστεύει ότι είναι στο σωληνάριο smarties μπροστά της.

  - (5) Είναι δυνατό ότι υπάρχουν 15 άνθρωποι στο επόμενο δωμάτιο.
  - (6) Υπάρχουν 15 άνθρωποι που είναι δυνατό να είναι στο επόμενο δωμάτιο.
- (Παραδείγματα μεταφρασμένα από Martin 2000: 206-7).

Η προθετική πλάνη εξηγείται μέσω του ότι από την πρώτη προκειμένη κάθε ζεύγους δεν έπεται λογικά το συμπέρασμα. Είναι κατ' αρχήν τα παραπάνω ζεύγη ανάλογα; Βλέπουμε ότι ενώ στις περιπτώσεις (3)-(4) και (5)-(6) φαίνεται εύλογο ότι δεν μπορούμε να περάσουμε από την (3) στην (4) ή από την (5)-(6) δεν είναι τόσο σαφές γιατί δεν μπορούμε να συμπεράνουμε την (2) από την (1) ή γιατί η (1)-(2) θεωρείται ανάλογη με την (3)-(4). Ωστόσο η ιδέα είναι ότι δεν μπορούμε να μεταβούμε από την προκειμένη (1) Φαίνεται στον David ότι υπάρχει ένας κόκκινος ρόμβος μπροστά του στη (2) Υπάρχει κάτι που φαίνεται στον David κόκκινο, μια και εδώ το «φαίνεται» εγείρει εντασιακά πλαίσια. Δεν έπεται από το γεγονός ότι κάτι φαίνεται κόκκινο και ρομβοειδές στον David ότι όντως υπάρχει κάτι κόκκινο και ρομβοειδές μπροστά του.

Το λάθος του Hume σύμφωνα με το παραπάνω σκεπτικό είναι ότι μεταβαίνει από την προκειμένη ότι κάτι φαίνεται σε κάποιον με διαφορετικό τρόπο από τον τρόπο που είναι,

---

⁷⁰ Παρατηρούμε ότι η θέση του Tye(2000) δεν διακρίνεται ιδιαίτερα σε δομή από μια θεωρία αισθητηριακών δεδομένων μια και το μη εννοιολογικό περιεχόμενο αναπαριστά γενικές ιδιότητες όπως χρώματα, σχήματα για τα οποία δεν χρειάζεται ο παρατηρητής να διαθέτει τις αντίστοιχες έννοιες.

για παράδειγμα το μέγεθος κάποιου αντικειμένου ή το σχήμα του, στο συμπέρασμα ότι υπάρχει στην πραγματικότητα κάτι που του φαίνεται με τον τρόπο που του φαίνεται.

Αν αρνηθούμε ότι υπάρχει κάτι που David βλέπει όταν βλέπει το φαινομενικό μέγεθος κάποιου αντικειμένου, μπορούμε να αρνηθούμε και ότι κάτι άλλο εκδηλώνει το φαινομενικό μέγεθος, κάτι ιδιωτικό.

Η βασική δικαιολόγηση για την επιχειρηματολογία είναι ότι η προθετικότητα της αντίληψης είναι ανάλογη με αυτή της πεποίθησης την οποία εξετάσαμε μέσω της κριτικής του Searle και είδαμε ότι δεν συνδέει τις πλάνες εγγενώς με τον αισθητηριακό τους χαρακτήρα. Όπως είδαμε όμως η αρχή του φαίνεσθαι δεν μεταβαίνει άμεσα από το φαίνεσθαι στο είναι, αλλά από το ότι μια αισθητή ποιότητα φαίνεται στον παρατηρητή με κάποιο τρόπο, στο ότι υπάρχει κάτι που στην πραγματικότητα φέρει τις ποιότητες των οποίων ο παρατηρητής έχει συνείδηση. Επομένως δεν είναι σαφές με ποιον ακριβώς τρόπο η παρατήρηση της προθετικής πλάνης αναιρεί την αρχή του φαίνεσθαι.

Ενδεχομένως, όπως υποστηρίζει ο Martin από την άρνηση ότι υπάρχει κάτι ρομβοειδές και κόκκινο που εμφανίζεται στον David δεν απαιτείται παρά ένα μικρό βήμα στην άρνηση ότι *υπάρχει κάποια εικόνα* που εκδηλώνει ή φέρει στην πραγματικότητα τις ιδιότητες που εμφανίζονται στον David, ότι δεν είναι το κοινό αντικείμενο. Ο Martin (2000) χαρακτηρίζει την προθετικιστική θέση μέσω της γενικής κριτικής ότι οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων δεν κατανόησαν με κατάλληλο τρόπο την προθετικότητα της αντίληψης που είναι αντίστοιχη με της πεποίθησης, γι αυτό τα ζεύγη (1)-(2) είναι ανάλογα με τα (3)-(4). Όμως το πρόβλημα δεν είναι η προθετικότητα της αντίληψης αλλά της ίδιας της αίσθησης.

Σύμφωνα με τη γραμμή επιχειρηματολογίας που προσπαθώ να χαρακτηρίσω η προθετική πλάνη έγκειται στην αδυναμία μας να διαπιστώσουμε το γεγονός ότι όπως άλλες προτασιακές στάσεις, οι αντιλήψεις διατυπώνονται μέσω εντασιακών πλαισίων (intensional contexts). Δεν έπεται από το γεγονός ότι το φαινομενικό μέγεθος ενός τραπέζιού φαίνεται να διαφέρει από το πραγματικό σταθερό του μέγεθος, ότι υπάρχει κάτι στην πραγματικότητα, το φαινομενικό μέγεθος ενός τραπέζιού, του οποίου κάποιος έχει άμεση συνείδηση όταν κοιτάει από πολύ κοντά ένα τραπέζι. Το ίδιο το τραπέζι δεν αλλάζει σχήμα, είναι μόνο η σχέση του *παρατηρητή*

με το τραπέζι που μεταβάλλεται.⁷¹

Συχνά η ιδέα της προθετικής πλάνης εξηγείται με τη σημασία ότι ο θεωρητικός αισθητηριακών δεδομένων δεσμεύεται εξ ορισμού στο ότι έχοντας μια εμπειρία κόκκινου αναγκάζεται να αποδόσει την ιδιότητα του κόκκινου στην ίδια την εμπειρία, όχι σε αυτό που η εμπειρία παρουσιάζει. Εντούτοις ο παραπάνω χαρακτηρισμός δεν χαρακτηρίζει εύκολα τον θεωρητικό των αισθητηριακών δεδομένων ο οποίος διακρίνει το κόκκινο από το κόκκινο⁷ στο οπτικό πεδίο, όπως έχουμε ήδη δει. Ο Harman γράφει χαρακτηριστικά,

Είναι πολύ σημαντικό να διακρίνουμε ανάμεσα στις ιδιότητες ενός αναπαριστώμενου αντικειμένου και τις ιδιότητες μιας αναπαράστασης του αντικειμένου ... ένας μονόκερος απεικονίζεται σαν να έχει τέσσερα πόδια και ένα κέρατο. Η ζωγραφιά είναι επίπεδη και καλυμμένη με χρώμα. Ο μονόκερος δεν αναπαρίσταται ως επίπεδος ή καλυμμένος με χρώμα ... Η φημισμένη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων της αντίληψης ξεκινά από την αποτυχία να ξεκαθαρίσουμε τέτοια σημεία όπως τα παραπάνω (Harman 1991: 35).

Σύμφωνα με τον Harman πρέπει να διακρίνουμε τις ιδιότητες μιας αναπαράστασης από τις ιδιότητες του αναπαραστατικού περιεχομένου μιας αναπαράστασης, αυτού που η αναπαράσταση αναπαριστά σε κάποιον. Ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων αποδίδει την ερυθρότητα στην ίδια την εμπειρία ενώ στην ουσία είναι ιδιότητα αυτού που η εμπειρία αναπαριστά. Η ιδέα είναι ότι ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων, συγγέει τις ιδιότητες του περιεχομένου μιας αναπαράστασης με ιδιότητες του μέσου της. Άλλο μια ζωγραφιά, άλλο το περιεχόμενό της.

Ο Dretske θέτει και αυτός την κριτική στη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων με ανάλογο τρόπο: όταν ένα αντικείμενο φαίνεται κόκκινο σε εμένα, ο υπερασπιστής των qualia υποστηρίζει ότι το κάνει στη βάση της εκδήλωσης από την οπτική εμπειρία ενός συγκεκριμένου

---

⁷¹ Συχνά η προθετική πλάνη είναι η αντίρρηση ότι θέτοντας ιδέες όλοι οι θεωρητικοί του 17^{ου} αιώνα θέτουν ένα πέπλο Ιδεών και είναι εξαναγκασμένοι σε μια διάκριση ανάμεσα στην Αντικειμενική και Υλική Πραγματικότητα του Descartes. Όμως δεν είναι ιστορικά σαφές επιχειρηματολογεί ο Martin αν μπορεί καν να αποδοθεί μια ενιαία θέση για την προθετικότητα σε όσους δέχονται κάποια θεωρία Ιδεών ή κάποια κοινή θεωρία Ιδεών τον 17ο αιώνα. Επίσης η διάγνωση του προβλήματος της πλάνης είναι τελείως ασαφής. Δομεί το επιχείρημα της πλάνης σαν να αφορά σε σκέψεις με τον ίδιο τρόπο που αφορά σε αισθητηριακές καταστάσεις. Αυτή όμως η κίνηση χαρακτηρίζει με λάθος τρόπο το επιχείρημα της πλάνης, σύμφωνα με τον Martin. Επιπλέον το πρόβλημα δεν φαίνεται καν να είναι η προθετικότητα της αντίληψης, όπως παρουσιάζεται *αλλά της ίδιας της αίσθησης*. Ο Martin κατανοεί τη διαφωνία ανάμεσα σε κάποιο προθετικιστή και το θεωρητικό των αισθητηριακών δεδομένων σαν να αφορά την ίδια τη φύση των φαινομένων ή των εμφανίσεων. Όπως για παράδειγμα το θέτει ο Martin η θέση του Hume και των sense data θεωρητικών, την οποία μπορούμε να αποκαλούμε Actualism «απαιτεί ότι οποιεσδήποτε ποιότητες κάποιος αισθάνεται, κάποια πραγματική εκδοχή των ποιοτήτων και του αντικειμένου που τις φέρει πρέπει να υπάρχουν και να γίνονται αισθητές» (Martin 2000: 218).

qualia ή αισθητηριακής ποιότητας. Είναι όμως αυτή η ποιότητα η ερυθρότητα; Αν είναι τότε το συμπέρασμα είναι ότι οι εμπειρίες είναι κυριολεκτικά κόκκινες μια και εκδηλώνουν κάτι σαν την ιδιότητα του κόκκινου. Όμως οι ιδιότητες στη βάση των οποίων ταυτοποιούμε τις εμπειρίες δεν είναι ιδιότητες των εμπειριών αλλά ιδιότητες όσων αναπαρίστανται στην εμπειρία.

Ο Dretske ορίζει στο «Experience as Representation» τη θέση του Representationalism με τον παρακάτω τρόπο, «Όταν κάποιος αναφέρεται στις αντιληπτικές εμπειρίες [όχι μόνο στις αντιληπτικές πεποιθήσεις] ως αναπαραστατικές αυτό που θα μπορούσε μόνο να εννοεί, είναι ότι αυτές οι εμπειρίες είναι (υπό κανονικές συνθήκες) για πράγματα (of things). Διαθέτουν προθετικότητα με τη φιλοσοφική σημασία του όρου. Βλέπουμε βιβλία, ακούμε καμπάνες και μυρίζουμε σκόρδο. Όταν αληθοεπείς, τότε οπτικές, ακουστικές και γευστικές εμπειρίες και εμπειρίες οσμής είναι περί (of) βιβλίων, καμπανών, σκόρδου. Αν αυτό είναι μόνο αυτό που υπονοείται με τον όρο «αναπαραστασιακή θεωρία» για την εμπειρία, είναι δύσκολο να την αποφύγουμε. Εννοώ περισσότερο από αυτό. Εννοώ ότι οι εμπειρίες των οποίων έχουμε εμπειρία, ο τρόπος με τον οποίο τα πράγματα φαίνονται φαινομενολογικά (όταν για παράδειγμα κάποιος υποφέρει την παραίτηση μιας κίτρινης κολοκύθας), είναι όλες τους, ιδιότητες που αναπαριστά η εμπειρία τα πράγματα να έχουν» (Dretske 2003: 63).

Βασικό πλεονέκτημα της πρότασης υπέρ της αναπαραστασιοκρατίας θεωρείται η εναγκάλιση του *φαινόμενου εξτερναλισμού*.

Πρώτο είναι, το γεγονός ότι οι ιδιότητες που ταυτοποιούν εμπειρίες, αυτές που διαφοροποιούν μια εμπειρία από μια άλλη, τα qualia, δεν είναι (ή δεν χρειάζεται να είναι) ποιότητες οποιουδήποτε πράγματος στο κρανίο του βιωματικού υποκειμένου, και δεδομένου ότι οι εμπειρίες λαμβάνουν χώρα εντός του κρανίου, δεν είναι ποιότητες της εμπειρίας. Τίποτε δεν χρειάζεται να έχει τις ιδιότητες των οποίων έχουμε εμπειρία (τουλάχιστο τη στιγμή που έχουμε εμπειρία τους). Δεν είναι ανάγκη να υπάρχει κάτι που έχει το σχήμα μιας πορτοκαλί κολοκύθας, σίγουρα όχι εντός του κρανίου τη στιγμή που η εμπειρία λαμβάνει χώρα, για να βιώσουμε μια εμπειρία σαν μιας κίτρινης κολοκύθας. Πώς είναι δυνατό; Με τον ίδιο τρόπο που είναι δυνατό να έχουμε παραμύθια (Σταχτοπούτα) για (άμαξες που γίνονται) κολοκύθες χωρίς να υπάρχει τίποτε στο βιβλίο (αναπαραστατικό μέσο) που μοιάζει με μαγικές κολοκύθες. Οι ιδιότητες και καταστάσεις των οποίων κάποιος έχει συνείδηση όταν βιώνει μια εμπειρία είναι σαν τις ιδιότητες και καταστάσεις που περιγράφονται σε ιστορίες: προθετικές. Ο κόσμος δεν χρειάζεται να τις περιλαμβάνει για να αναπαρίσταται ο ίδιος

σαν να τις περιλαμβάνει (Dretske 2003: 64).

Η προθετική πτυχή της αναπαράστασης μπορεί να πιστοποιηθεί από ποικίλα όργανα μέτρησης, όπως για παράδειγμα το μετρητή της ταχύτητας του αυτοκινήτου. Αν ένας μετρητής ταχύτητας καταγράφει ταχύτητα 100χιλιομέτρων την ώρα λάθος δεν χρειάζεται να υπάρχει κάτι που να πηγαίνει με 100 χιλιόμετρα την ώρα. Αρκεί μια εσφαλμένη καταγραφή μια δυσλειτουργία του μετρητή ταχύτητας στο αυτοκίνητο για να εξηγήσει το λάθος του μετρητή. «Σύμφωνα με τη θέση του *Representationalism*. ... Το αναπαραστασιακό μέσο, το πράγμα στο κεφάλι σου, δεν χρειάζεται (ή δεν απαιτεί) να έχει τις ιδιότητες που αναπαριστά τον κόσμο σαν να έχει. Το πράγμα στο κεφάλι σου που αναπαριστά το αντικείμενο εκεί έξω σαν να κινείται δεν χρειάζεται το ίδιο να κινείται» (Ibid).

Πλεονέκτημα της θεωρίας είναι ότι τα *qualia* κατανοούνται σαν ένα υποσύνολο φυσικών ιδιοτήτων και ιδιοτήτων που τα πράγματα φαίνεται να έχουν. Μια εμπειρία είναι ενός αντικειμένου, για τον Dretske όχι αν αποτελεί το «προθετικό αντικείμενο» της, αλλά στο βαθμό που η εμπειρία έχει προκληθεί όντως αιτιακά από το εν λόγω αντικείμενο. Η θέση του **φαινόμενου εξτερναλισμού** κατανοείται συχνά ως η θέση ότι τα *qualia* είναι δημόσιες αναπαριστώμενες ιδιότητες ` συνεπώς και η αλλαγή παραδείγματος από θεωρίες αισθητηριακών δεδομένων. Ένας δεύτερος λόγος υπέρ της αναπαραστασιοκρατίας, «Όταν οι αναπαραστάσεις είναι αληθοεπείς, όταν τα πράγματα είναι στην πραγματικότητα με τον τρόπο που μοιάζουν, τα αντικείμενα έχουν στην πραγματικότητα τις ιδιότητες που αναπαρίστανται να έχουν. Το να είναι κάτι τετράγωνο και να κινείται, είναι δύο από τα *qualia* των εμπειριών (αντιλήψεων) των τετραγώνων που κινούνται. Αυτές είναι ιδιότητες των αντικειμένων που βλέπουμε, το τετράγωνο που κινείται» (Dretske 2003: 71).

Ένα πρόσθετο κίνητρο υιοθέτησης της θέσης του *Representationalism* του Dretske (2003) είναι ότι μπορεί να εξηγήσει τις παραισθήσεις. Όταν έχουμε παραισθήση ενός αρουραίου δεν έχουμε συνείδηση κάποιου αντικειμένου αλλά κάποιων ανεκδήλωτων καθαρών καθόλου, σύμφωνα με την πρότασή του. «Δεν υπάρχει λόγος να κατασκευάζουμε εσωτερικά αντικείμενα που έχουν τις ιδιότητες που μια αποσυνδεδεμένη αναπαράσταση κατά λάθος αποδίδει σε κάποιο αντικείμενο. Όπως ένα ραντάρ μπορεί να «έχει παραισθήση» ενός αεροπλάνου που προσεγγίζει από τα ανατολικά στα 35.000 πόδια, μια οπτική εμπειρία μπορεί να αναπαριστά ένα ροζ ποντίκι στην γωνία χωρίς να είναι τίποτε- τίποτε ροζ και με σχήμα ποντικιού- που αναπαριστά να είναι με αυτόν τον τρόπο. Δεν χρειάζεται να υπάρχει κάτι που ο *X* αναπαριστά ότι έχει την ιδιότητα *Y* για να μπορεί ο *X* να αναπαριστά ότι κάτι υπάρχει με την ιδιότητα *Y*. Το πρόβλημα

λύθηκε» (Dretske 2003: 79). Τι όμως βλέπει κάποιος όταν υποφέρει μια παραίσθηση; Όπως είδαμε ο Dretske υποστηρίζει ότι όταν κάποιος έχει παραίσθηση ενός ποντικού κάποιος έχει συνείδηση καθαρών ανεκδήλωτων καθόλου.

Σύμφωνα με τον Dennett η εναλλακτική είναι ότι το να δω ένα κίτρινο τοίχο δεν απαιτεί την πραγματική εκδήλωση του κίτρινου χρώματος, μόνο την προθετική ενύπαρξή της στο νου, με τη σημασία μόνο την ύπαρξη της ως ιδιότητα του αναπαραστασιακού περιεχομένου, όχι του μέσου της αναπαράστασης. Στην εκδοχή αυτή η Διαφάνεια μιας εμπειρίας κατανοείται σαν την αδυναμία συνείδησης του μέσου μιας αναπαράστασης ή της ίδιας της προθετικής πράξης. Αυτό στο οποίο κάποιος έχει πρόσβασή είναι **μόνο του περιεχομένου** της εμπειρίας, ποτέ χαρακτηριστικών της ίδιας της εμπειρίας. Και αυτό φαινομενολογικά αποκαλύπτει μόνο κοινά ανεξάρτητα του νου αντικείμενα.

Ο Dennett φαντάζεται ότι τον έχουν υπνωτίσει και του έχουν πει ότι το επόμενο παγάκι που θα δει είναι ροζ. Με το που του παρουσιάζεται ένα παγάκι του φαίνεται ροζ. Αναρωτιέται «αυτό σημαίνει ότι η «ιδιότητα του ροζ» (pinkness) εκδηλώνεται στην πραγματικότητα στην εμπειρία;» Ο Dennett το αρνείται. Εξηγεί ότι δεν μπορεί να διαφοροποιήσει τις εξής υποθέσεις: ότι α) τον κάνανε να δει το παγάκι ροζ β) τον κάνανε να πιστεύει ότι το παγάκι είναι ροζ. Υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει κάτι που μπορεί να μας βοηθήσει να διαφοροποιήσουμε την α) υπόθεση από τη β) υπόθεση, ούτε τα ενδοσκοπικά κριτήρια ή μια μη ενδοσκοπική ψυχολογία, ούτε και αν εξετάζαμε το υποκείμενο με άλλα χρωματιστά αντικείμενα ώστε να δούμε αν μπορεί να διακρίνει τα ροζ από τα μη ροζ (Βλ. Dennett 1981: 105-6).

Ο Smith (2002:22) κατανοεί ως εξής το επιχείρημα του Dennett: Από την εσφαλμένη κρίση ότι έχω συνείδηση/τότητα κάποιου ροζ χρώματος έπεται ότι «Δεν μπορώ να γνωρίζω από την ίδια μου εμπειρία αν η εμπειρία περιλαμβάνει ενεργεία ροζ (occurrent pink)». Εδώ ο Dennett φαίνεται να χρησιμοποιεί ένα κλασικό επιχείρημα του Descartes, του τύπου αν δεν γνωρίζω ότι ονειρεύομαι αυτή τη στιγμή, δεν γνωρίζω σε τι κατάσταση βρίσκομαι, προκειμένου να αρνηθεί ότι η «εμπειρία περιλαμβάνει ενεργεία ροζ (στην πραγματικότητα)» όπως το θέτει. Όμως, σύμφωνα με τον Smith μπορούμε να διευκρινίσουμε τις συνθήκες όπου μπορώ να διακρίνω ανάμεσα σε περιπτώσεις που πιστεύω κάτι και βλέπω κάτι. Αυτό οφείλει να το σεβαστεί οποιαδήποτε θεωρία για την αντίληψη που πρέπει να διαφοροποιεί την αισθητηριακή παθητικότητα (sensory affectation) από την κρίση.

Ο Dennett όμως μπορεί να επιχειρηματολογήσει ότι από το γεγονός ότι το υποκείμενο πιστεύει ότι υπάρχει ένα κίτρινο χρώμα μπροστά του, αυτό στην ουσία δεν αντανακλά

την πραγματική κατάσταση των πραγμάτων, όπου το χρώμα δεν είναι πραγματικό: Το χρώμα που βλέπει δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, έχει μόνο προθετική ενύπαρξη στο νου (intentional in-existence) (για παράδειγμα, αποτελεί ιδιότητα του αναπαραστασιακού περιεχομένου). Από την προθετική ενύπαρξη στο νου κάποιας ποιότητας δεν έπεται η ύπαρξη της ποιότητας στην πραγματικότητα. Αυτό είναι δεδομένο λόγω της προθετικής πλάνης. Η ποιότητα του κίτρινου υπάρχει μόνο όπως αναπαρίσταται, όχι στην πραγματικότητα. Δεν έπεται ότι υπάρχει στην πραγματικότητα (formally).

Ο Dennett παρά το τρόμο του Καρτεσιανού θεάτρου για να αναιρέσει την αρχή του φαίνεσθαι πρέπει να θέσει ένα καρτεσιανό σενάριο, ακόμη και αν μου φαίνεται ότι βλέπω κάτι ροζ, μπορεί να ονειρεύομαι ότι βλέπω κάτι ροζ, ή ένας κακός δαίμονας να με πλανά. Αναφέρεται στη λογική δυνατότητα η εμπειρία μου να μην περιλαμβάνει στην πραγματικότητα ροζ. Όμως η διαπίστωση των οπτικών πλανών δεν βασίζεται σε αυτήν την πιο ισχυρή προκειμένη. Επίσης η παραπάνω θέση έρχεται σε αντιδιαστολή με την αρχή του θεωρητικού των αισθητηριακών δεδομένων ότι όταν ονειρεύομαι είναι το «ροζ» που αποτελεί και σε εκείνη την περίπτωση «μέρος» της εμπειρίας μου και τη συγκροτεί, τουλάχιστον στο βαθμό που ό,τι έχει φαινόμενο χαρακτήρα μπορεί να οριστεί εμπειρία. Η επιχειρηματολογία του Smith υπέρ της αρχής του φαίνεσθαι είναι ότι ο αληθοποιητής μιας αντιληπτικής εμπειρίας και εν τέλει οι σχετικές ιδιότητες με την εκτίμηση της αληθοεπείας της σχετίζεται κυρίως με τις φαινόμενες ποιότητες που τη συγκροτούν.⁷² Στην περίπτωση των χρωμάτων ο Smith υπερασπίζεται την αρχή ως εξής:

Όταν κάτι μου φαίνεται κίτρινο τι είναι αυτό δυνάμει του οποίου (In virtue of) μου φαίνεται κίτρινο; Το γεγονός ότι έχω συνείδηση ενός κίτρινου πράγματος- μιας κίτρινης επιφάνειας ίσως με κάποιο βάθος. Αυτά είναι τα τεκμήρια, που στις συγκεκριμένες περιπτώσεις δεν απαιτούνται περαιτέρω ενδείξεις, εκτός από το γεγονός ότι κάτι μου φαίνεται κίτρινο (Smith 2002: 35).

Η συνείδησή μου του κίτρινου κύβου εξηγεί γιατί η αντιληπτική μου εμπειρία είναι κάποιου κίτρινου πράγματος. Όπως είδαμε ο Dretske υποστηρίζει ότι πλεονέκτημα της θέσης που εισάγει είναι ότι όταν βλέπω κάτι κόκκινο δεν είναι η ίδια μου η εμπειρία που είναι κόκκινη, αλλά κάτι που αναπαρίσταται στην εμπειρία μου. Επομένως η αναπαραστασιοκρατία δεν δεσμεύεται σε περίεργες ιδιότητες που υποτίθεται ότι χαρακτηρίζουν την ίδια την εμπειρία.

---

⁷² Ο Smith (2002) υποθέτει τη διάκριση ανάμεσα σε αισθητές και μη αισθητές ιδιότητες και μόνο οι πρώτες είναι κατά τη γνώμη του σχετικές με την αληθοεπεία μιας εμπειρίας. Αλλά δεν δίνει κάποιο επιχειρήμα για την ταύτιση.

Δεσμεύεται όμως στη θέση ότι στην παραίσθηση κάποιος έχει συνείδηση αναπαριστώμενων ανεκδήλωτων ιδιοτήτων που όμως δεν χαρακτηρίζουν κανένα αντικείμενο. Το πρόβλημα είναι οντολογικό. Πώς μπορεί κάποιος να έχει συνείδηση *ανεκδήλωτων* ιδιοτήτων, αφού δεν εκδηλώνονται; Πώς τέτοια συνείδηση θα αντιστοιχούσε σε κάτι σαν ένα κλειστό περιεχόμενο; Το να πούμε ότι το περιεχόμενο έχει κάποιο κενό δεν λύνει το αρχικό πρόβλημα, γιατί πάλι πώς το περιεχόμενο με το κενό θα μπορούσε να αντιστοιχεί σε κάποια κλειστή πρόταση ώστε να αντανακλά τη φαινομενολογία της παραίσθησης;

Αν η αναπαράσταση είναι κατά κύριο λόγο αναπαράσταση ιδιοτήτων τότε η επιχειρηματολογία του Dretske ότι η θέση της αναπαραστασιοκρατίας/προθετικισμού προσφέρει μια λύση στο πρόβλημα της παραίσθησης αποτυγχάνει. Αποτυγχάνει οντολογικά μια και αν δεν *εκδηλώνονται* τα καθαρά καθόλου πώς μπορούν να αποτελούν μέρος της φαινομενολογίας της εμπειρίας μας; Αν ο Dretske αρνείται ότι στην πλάνη *εκδηλώνεται* το χρώμα κόκκινο τι είναι αυτό που βλέπει κάποιος που πλανάται ή υποφέρει κάποια παραίσθηση;

3.5 Η Διαφάνεια της Εμπειρίας (και ο καθαρός προθετικισμός)

Η *Διαφάνεια* της εμπειρίας συνήθως εξηγείται ως εξής και συνδέεται με την απόδοση της προθετικής πλάνης στο συλλογισμό του θεωρητικού αισθητηριακών δεδομένων. Όχι μόνο δεν υπάρχει κάτι που φαίνεται κόκκινο και ρομβοειδές στον David, αλλά αυτό του οποίου έχει άμεση εμπειρία ο David είναι το σταθερό σχήμα του κοινού φυσικού αντικειμένου. Σύμφωνα με τη θέση της Διαφάνειας «τίποτε εκτός από τα εμφανή δημόσια αντικείμενα της αντίληψης δεν είναι διαθέσιμο στην ενδοσκόπηση από το υποκείμενο που βιώνει την εμπειρία» (Smith 2008: 197).

Γενικά η Διαφάνεια της εμπειρίας εξηγείται στη βάση και της θέσης ότι στην αντίληψη ποτέ δεν έχουμε την πρωταρχική αίσθηση αισθήσεων ως χαρακτηριστικών της εμπειρίας. Ο Gilbert Harman 1990: 251, **ταυτίζει** την υπεράσπιση της Διαφάνειας της εμπειρίας με την υπεράσπιση του προθετικισμού ως εξής, Όταν η Eloise βλέπει ένα δέντρο μπροστά της, τα χρώματα των οποίων έχει εμπειρία βιώνονται σαν χαρακτηριστικά του δέντρου και του περιβάλλοντός του.

Κοίταξε ένα δέντρο και προσπάθησε να στρέψεις την προσοχή σου σε εγγενή χαρακτηριστικά της οπτικής σου εμπειρίας. Προβλέπω ότι θα ανακαλύψεις ότι τα μόνο χαρακτηριστικά εκεί για να στρέψεις την προσοχή θα είναι χαρακτηριστικά

του παρουσιαζόμενου δέντρου, συμπεριλαμβανόμενων σχεσιακών χαρακτηριστικά του δέντρου από εδώ

Ο Harman υποστηρίζει ότι το χρώμα ενός δέντρου αποτελεί χαρακτηριστικό του κόσμου. Η ενδοσκόπηση μιας οπτικής εμπειρίας αποκαλύπτει ότι έχουμε εμπειρία των ποιοτήτων των χρωμάτων σαν *εξωτερικές ποιότητες* (κοινών φυσικών αντικειμένων όπως του δέντρου). Μια άλλη εκδοχή της Διαφάνειας από τον Tye,

Ξαπλωμένος στην παραλία στη Santa Barbara, μια ηλιόλουστη λαμπερή ημέρα εδώ και ένα ή δύο καλοκαίρια, αισθάνθηκα να με συνεπαίρνει το μπλε χρώμα του Ειρηνικού Ωκεανού. Δεν έβρισκα ευχαρίστηση στις φαινόμενες πτυχές της εμπειρίας μου; Δεν με πείθει (το παραπάνω) ... Είχα εμπειρία του μπλε ως ιδιότητα του ωκεανού, όχι ως ιδιότητας της εμπειρίας μου. Η ίδια μου η εμπειρία δεν ήταν μπλε. Ήταν μια εμπειρία που αναπαριστούσε τον ωκεανό μπλε. Αυτό που με ευχαριστούσε ήταν κάποιες όψεις του περιεχομένου της εμπειρίας μου. Ήταν το περιεχόμενο, όχι κάτι άλλο, που ήταν άμεσα προσβάσιμο (accessible) στη συνείδησή μου και είχε τόσο ευχάριστες όψεις (Tye 1992: 161).

Σε τι έβρισκε ευχαρίστηση ο Tye κοιτώντας τον Ειρηνικό Ωκεανό; Στις ιδιότητες του ωκεανού, όχι σε ιδιότητες της ίδιας της εμπειρίας του. Η πρόταση είναι ότι αν όντως υπήρχαν αισθητηριακά δεδομένα θα μπορούσαμε να είχαμε συνείδησή τους.⁷³ Παρ' όλα αυτά η Διαφάνεια της εμπειρίας το αποκλείει. Πιο συγκεκριμένα, «Όταν ενδοσκοπείς την οπτική σου εμπειρία, τα μόνα όντα καθέκαστα των οποίων έχεις συνείδηση είναι τα εξωτερικά που συνθέτουν τη σκηνή μπροστά στα μάτια σου. ...Η συνείδησή σου είναι των εξωτερικών επιφανειών και του πώς φαίνονται. Οι ποιότητες των οποίων έχεις εμπειρία είναι αυτές τις οποίες οι επιφάνειες εμφανώς έχουν. Η εμπειρία σου είναι διάφανη σε εσένα. Όταν προσπαθείς να εστιάσεις σε αυτήν βλέπεις μέσα της κατευθείαν στα πράγματα που εμφανίζονται έξω και τις εμφανείς ιδιότητές τους» (Tye 2002: 139).

Μια πιο ασθενής θέση της Διαφάνειας επισημαίνει ο Smith (2008: 199) «Η αντιληπτική εμπειρία, εμφανίζει στην αναστοχαστική συνείδηση να παρουσιάζει αντικείμενα στον κόσμο: δεν υπάρχει δυνατή αναστοχαστική συνείδηση της αντιληπτικής εμπειρίας χωρίς μια (εμφανή) συνείδηση, προσοχή, σε τέτοια αντικείμενα. Αυτή είναι λιγότερο ισχυρή θέση. Αναγνωρίζει την προθετικότητα, τη (φαινομενική) κατεύθυνση-στον-κόσμο-της αντιληπτικής εμπειρίας μαζί με

---

⁷³ Όπως επιχειρηματολογεί πειστικά ο Smith (2008) τα αισθητηριακά δεδομένα δεν προκύπτουν μόνο σε σχέση με τη φαινομενολογία, αλλά τίθενται για να υπηρετήσουν θεωρητικούς σκοπούς.

την αποδοχή της θέσης ότι η αναστοχαστική συνείδηση τέτοιας εμπειρίας δεν μπορεί να αποτύχει να καταχωρήσει τέτοια προθετικότητα».

Ο ορισμός του Dretske (2003) τη Διάφανεας είναι ο ακόλουθος, «Ο τρόπος με τον οποίο φαίνονται τα πράγματα δίνεται με ολοκληρωμένο τρόπο από τον αναπαραστασιακό χαρακτήρα της εμπειρίας. Μόλις καθορίσεις το πώς η εμπειρία αναπαριστά τα πράγματα να είναι, έχεις καθορίσει με ολοκληρωμένο τρόπο αυτό που είναι υποκειμενικά διαθέσιμο στο υποκείμενο που βιώνει την εμπειρία» (2003: 76). Με άλλα λόγια, υιοθετώντας την παραπάνω αναπαραστασιοκρατική θέση λύνουμε ταυτόχρονα και το πρόβλημα των άλλων νοών, μια και δεν υπάρχει τίποτε ιδιωτικό που μπορεί να συλληφθεί μέσω της ενδοσκόπησης της εμπειρίας.

Μια περίπτωση που φαίνεται να αναιρεί τη Διαφάνεια της εμπειρίας με την ισχυρή της σημασία, είναι η περίπτωση να βλέπεις θολά επειδή δεν φοράς τα γυαλιά μυωπίας. Αυτή η εμπειρία διαφέρει από το να βλέπεις μια θολή ταινία επειδή ο προβολέας στο σινεμά δεν δουλεύει σωστά. Όταν λέμε μου φαίνονται όλα θολά επειδή ξέχασα τα γυαλιά μου στο σπίτι, αποδίδουμε την ιδιότητα του να είναι κάτι θολό στην εμπειρία μας. Και δεν έχουμε πρόβλημα με την απόδοση της θολότητας στην ίδια την εμπειρία, στη κοινή γλώσσα λέμε *βλέπω θολά*. Όταν βγάζεις τα γυαλιά η θολότητα δεν χαρακτηρίζεται ως ένας τρόπος με τον οποίο τα πράγματα φαίνονται να είναι. Είναι χαρακτηριστικό της ίδιας της εμπειρίας. Συνεπώς η θέση της Διαφάνειας είναι ψευδής. Πώς απαντάει ο Dretske (2003: 77) στην παραπάνω αντίρρηση στη Διαφάνεια; «Το να είναι κάτι θολό είναι ο τρόπος που η εμπειρία αναπαριστά αντικείμενα. ... δεν χρειάζεσαι μια θολή αναπαράσταση για την αναπαράσταση πραγμάτων ως θολών» Ο Dretske εξηγεί τη διαφορά ως εξής: «Η ιδιότητα του να είναι κάτι θολό είναι μια ιδιότητα που αναπαρίσταται το αντικείμενο να έχει, το αντικείμενο αναπαρίσταται σαν να μην έχει καλά καθορισμένα όρια, έχει άπροσδιόριστες γωνίες» (*ibid*).

Με άλλα λόγια η θολή αναπαράσταση είναι ζήτημα της αναπαράστασης κάποιου θολού αντικειμένου, δεν χρειάζεται η ίδια η εμπειρία να είναι θολή. Ο υποστηρικτής των qualia αποδίδει τη θολότητα στην ίδια την εμπειρία. Συγχέει τις ιδιότητες μιας αναπαράστασης (του μέσου της) με ιδιότητες του περιεχομένου της. Το επιχείρημα του Dretske είναι ότι μάλλον στην περίπτωση της ιδιότητας του να είναι κάτι θολό οι υποστηρικτές των qualia είναι **εξαναγκασμένοι** να δεχτούν ότι μια εμπειρία είναι κυριολεκτικά θολή. Ο λόγος γι αυτό, προτείνει ο Dretske κάπως παράξενα είναι «ότι οι απεικονιστικές αναπαραστάσεις μη καθορισμένων αντικειμένων είναι και αυτές μη καθορισμένες» Εδώ ο Dretske μάλλον φαίνεται να ταυτίζει τα qualia με απεικονιστικές αναπαραστάσεις.

Η σύγχυση μιας προθετικής ιδιότητας μιας αναπαράστασης, το πώς η εμπειρία αναπαριστά τα πράγματα να είναι, με μια ιδιότητα της ίδιας της αναπαράστασης. ...είναι εύκολο να γίνει σε σχέση με θολές απεικονιστικές αναπαραστάσεις μια και οι απεικονιστικές εικόνας ενός (sharp) καθορισμένου αντικειμένου έχουν στην πραγματικότητα ακαθόριστες ακμές που αναπαριστούν το καθορισμένο αντικείμενο να έχει (ibid).

Η παραπάνω διάγνωση του προβλήματος από τον Dretske δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική μια και το ίδιο φαίνεται να ισχύει για απεικονίσεις χρώματος, όπως τις ζωγραφιές που απεικονίζουν κόκκινα πράγματα, είναι τυπικά κόκκινες. Δεν φαίνεται να αποτελεί ιδιαίτερο πρόβλημα σε σχέση με τη θολότητα. Επίσης όπως είδαμε ήδη ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων μπορεί να διακρίνει την ιδιότητα του *κόκκινου** στο οπτικό πεδίο από κάποια ανακλαστική ιδιότητα κάποιας επιφάνειας. Ο Smith (2008) επισημαίνει ότι σε αντίθεση με αυτά που υποστηρίζει ο Dretske στην κοινή γλώσσα δεν έχουμε κανένα πρόβλημα να χαρακτηρίσουμε *την εμπειρία μας θολή* αντί για αναπαριστώμενα αντικείμενα.

Ο Dretske οδηγείται, για να υπερασπιστεί τη Διαφάνεια της εμπειρίας, στην ταύτιση της θολής όρασης με την οπτική αναπαράσταση ενός απροσδιόριστου αντικειμένου. Τα δύο διαφέρουν μια και όταν βλέπω θολά επειδή έβγαλα τα γυαλιά μυωπίας δεν αναπαριστώ απλώς οπτικά ένα αντικείμενο με απροσδιόριστα όρια. Η θολότητα *αναιρεί την ικανότητα της οπτικής αναπαράστασης του περιβάλλοντος σύμφωνα με τον Smith*. Η ιδέα του Dretske είναι ότι ο ρόλος μιας θολής αναπαράστασης είναι η αναπαράσταση κάποιου ασαφούς αντικειμένου Είναι προβληματικός ρόλος μια και ακριβώς δεν αντανακλά την **αναπαραστατική ανεπάρκεια** των θολών εμπειριών. Για τον Smith 2008: 210, «Όχι μόνο ισχύει ότι η ανεπάρκεια που χαρακτηρίζει τη θολή όραση είναι μια εγγενής ανεπάρκεια της ίδιας της αναπαραστασιακής κατάστασης, τέτοια ανεπάρκεια δεν είναι δυνατό να καταγραφεί συνειδητά από ένα αντικείμενο το οποίο μπορούμε να δείξουμε το οποίο εμφανίζεται να είναι με κάποιο τρόπο σε ένα υποκείμενο, για παράδειγμα με ασαφή όρια, γιατί τότε οι οπτικές καταστάσεις θα αναπαριστούσαν με επάρκεια μια τέτοια ποιότητα».

Σε αντίθεση με τον Dretske ο Tye (2003) δέχεται ότι θολές οπτικές εμπειρίες είναι αναπαραστατικά *ανεπαρκείς*. Στις περιπτώσεις που βλέπουμε θολά χάνουμε πληροφορία σε αντίθεση με όταν βλέπουμε καθαρά. «Όταν κάποιος βλέπει καθορισμένα αντικείμενα σαν θολά η οπτική του εμπειρία σχολιάζει με ανακριβή τρόπο τα όρια. Σχολιάζει ότι τα ίδια τα όρια είναι απροσδιόριστα ενώ δεν είναι. Στις περιπτώσεις που βλέπουμε με θολό τρόπο,

δεν το κάνει αυτό. Δεν σχολιάζει με κανένα τρόπο το πού τοποθετούνται τα όρια του αντικειμένου» (Tye 2003: 18).

Η θολή όραση δεν κάνει οποιοδήποτε σχόλιο είτε θετικό ή αρνητικό στις λεπτομέρειες της επιφάνειας ενός αντικειμένου, υποστηρίζει ο Tye. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζει το ζήτημα ο προθετικιστής είναι ότι αρκεί να υπερασπιστεί την επιγένεση του ποιοτικού χαρακτήρα μιας εμπειρίας στο αναπαραστασιακό της περιεχόμενο προκειμένου να υπερασπιστεί ταυτόχρονα τη Διαφάνεια της εμπειρίας. Τα δύο ζητήματα μάλλον είναι **ανεξάρτητα** το ένα από το άλλο. Ακόμη και αν το αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας καθορίζει το φαινόμενο χαρακτήρα της εμπειρίας, αυτό δεν αναιρεί τη δυνατότητα η θέση της Διαφάνειας να είναι ψευδής.

Οι οπτικές εμπειρίες έχουν συνθήκες ορθότητας. Για το υποκείμενο της εμπειρίας, ο κόσμος εμφανίζεται με συγκεκριμένο τρόπο, ο τρόπος που αναπαρίσταται από την εμπειρία. Η εμπειρία είναι ακριβής αν ο κόσμος είναι με αυτόν τον τρόπο, ανακριβής στις υπόλοιπες περιπτώσεις. Ο τρόπος με τον οποίο αναπαρίσταται ο κόσμος είναι το περιεχόμενο της εμπειρίας. Οι ποιότητες που υπεισέρχονται στο περιεχόμενο είναι ποιότητες που εμφανίζονται στο υποκείμενο σαν ποιότητες του ίδιου του κόσμου» (Tye 2002: 150). Με άλλα λόγια, «Μια ποιότητα υπεισέρχεται στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο της εμπειρίας κάποιου υποκειμένου, μόνο αν μοιάζει στο υποκείμενο ότι κάποιο αντικείμενο στον κόσμο διαθέτει αυτήν την ιδιότητα» (Smith 2008: 209). Την πρόταση τη χαρακτηρίζουμε ακολουθώντας τον Smith τη θέση καθορισμού από τα αντικείμενα.⁷⁴

Αν η θέση καθορισμού από τα αντικείμενα είναι ότι για να μετέχει κάτι στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας πρέπει να είναι ιδιότητα κάποιου αντικειμένου στον κόσμο που μοιάζει να τη διαθέτει, η ιδιότητα του θολού δεν μπορεί να μετέχει σε αυτό και ούτε στο φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας. Μια και η θολότητα δεν είναι τέτοια ιδιότητα, δηλαδή δεν είναι μια ιδιότητα που ένα αντικείμενο διαθέτει, δεν υπεισέρχεται στο περιεχόμενο των θολών εμπειριών. Πτυχές του φαινόμενου χαρακτήρα της εμπειρίας μας δεν φαίνεται να μπορούν να συλληφθούν μέσω των εμφανών γνωρισμάτων δυνάμει καταδεικνυόμενων αντικειμένων της εμπειρίας. Αυτή τη δυνατότητα μπορεί να την αποκλείσει ο προθετικιστής μόνο δείχνοντας ότι το αναπαραστασιακό περιεχόμενο καθορίζει το φαινόμενο χαρακτήρα

---

⁷⁴ Μεταφράζω έτσι τον όρο 'The object determination thesis'.

καθορίζοντας τέτοια γνωρίσματα. Το δίλημμα για τον προθετικιστή του παραπάνω τύπου είναι ότι είτε υπερασπίζεται τη θέση καθορισμού από αντικείμενα ή όχι. Αν όχι, τότε δεν μπορεί να θεωρηθεί υποστηρικτής της Διαφάνειας της εμπειρίας. Αν ναι, δεν μπορεί απ' ό,τι φαίνεται να εξηγήσει τη θολή όραση,

για και η θολή όραση αποτυγχάνει να παρουσιάσει οποιοδήποτε αντικείμενο. Αν κριτήριο των αντιληπτικών καταστάσεων είναι ότι έχουν συνθήκες ορθότητας, το πρόβλημα είναι ότι μια θολή εμπειρία δεν έχει καν συνθήκες ορθότητας, δεν υπάρχει κάποιος τρόπος που θα έπρεπε να είναι κάποιο αντικείμενο ώστε μια θολή εμπειρία να είναι *ορθή*.

Ούτε η απροσδιοριστία σε ορισμένα πλαίσια αποτελεί μια τέτοια ιδιότητα θολότητας που διαθέτουν τα αντικείμενα, εκτός από ειδικές φωτογραφικές ή απεικονιστικές αναπαραστάσεις που μπορεί να είναι θολές.

Κάποιο αντικείμενο δεν διαθέτει την ιδιότητα της απροσδιοριστίας. «Ο μόνο τρόπος με τον οποίο η θολότητα μπορεί να υπεισέλθει στο αναπαραστατικό περιεχόμενο καν είναι μέσω της μη αναπαράστασης κάποιου αντικειμένου σαν να είναι με κάποιο τρόπο» (Smith 2008: 209). Με άλλα λόγια, η θέση καθορισμού από το αντικείμενο πρέπει να εγκαταλειφθεί και δεν δίνει στήριξη στη θέση της Διαφάνειας (που συνεπάγεται από την πρώτη). Επομένως ακόμη και αν υποστηριχθεί η επιγένεση ή ταυτότητα του φαινομένου χαρακτήρα μιας εμπειρίας με κάποιου τύπου αναπαραστασιακό περιεχόμενο αυτό δεν δίνει τεκμήρια υπέρ της *Διαφάνειας* στο βαθμό που ορίζεται στη βάση της θέσης καθορισμού από το αντικείμενο.

Μια άλλη προβληματική περίπτωση για την υπεράσπιση της Διαφάνειας της εμπειρίας στην παραπάνω εκδοχή, δηλαδή ότι η ενδοσκόπηση μας δίνει πρόσβαση μόνο σε χαρακτηριστικά αντικειμένων είναι η διπλωπία. Στη διπλωπία παρουσιάζονται ταυτόχρονα στις πιο απλές περιπτώσεις δύο αντικείμενα το ένα κάπως δίπλα στο άλλο. Ενώ αναπαρίστανται ως αντικείμενα του κόσμου ο παρατηρητής υποθέτει ότι κάποιο από τα δύο δεν υπάρχει πιθανότατα, ότι οφείλεται στο ότι είναι κουρασμένος ή επειδή πίεσε πολύ ώρα το μάτι του ή σε κάποια δυσλειτουργία του συστήματός του.

3.6 Η προσοχή και η Διαφάνεια της Εμπειρίας

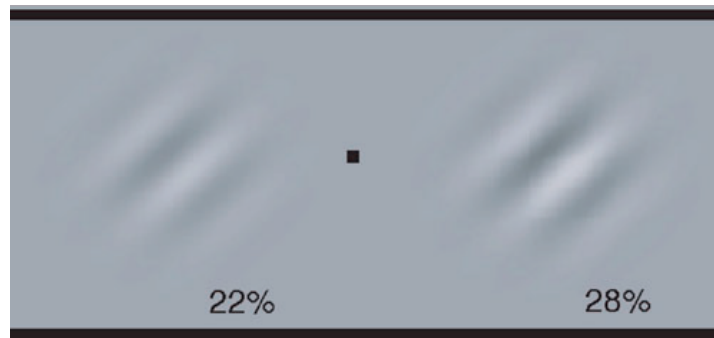
Το επιχείρημα του Block (2010) είναι ότι ούτε ο αφελής ρεαλιστής μέσω της διαζευκτικής θέσης αλλά ούτε η προθετική/αναπαραστασιοκρατική θέση όταν προτείνεται σαν θέση επιγένεσης των *qualia* στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο μιας εμπειρίας μπορεί να εξηγήσει εμπειρικά δεδομένα που δείχνουν τα αποτελέσματα της επίδρασης της προσοχής

στη φαινομενολογία της εμπειρίας. Ο Block αποδίδει έμφαση σε φαινόμενα **αντι-σταθερότητας** που συνδέονται με την εστίαση της προσοχής σε κάτι και τις φαινομενολογικές διαφορές που προκαλεί η κατανομή της προσοχής. Όπως εξηγεί «το αμφιλεγόμενο ζήτημα είναι αν τέτοιες μεταβολές της προσοχής στη φαινομενολογία της αντίληψης μπορούν να εξηγηθούν στη βάση όρων για ιδιότητες κάποιου τύπου των οποίων κάποιος έχει άμεση συνείδηση (σχεσιακές θέσεις) ή τι τύπου ιδιοτήτων η φαινομενολογική κατάσταση αναπαριστά» (Block 2010: 24).

Ο Block επιχειρηματολογεί ότι μια διαφορά στην *προσοχή* μπορεί να παράγει μια διαφορά στη φαινομενολογία χωρίς καμιά διαφορά στις ιδιότητες των οποίων κάποιος έχει άμεση συνείδηση ή τις ιδιότητες που αναπαριστά μια εμπειρία, όπως στην προοπτική του αφελούς/άμεσου ρεαλιστή. Ο Block προσφέρει αρκετά εμπειρικά δεδομένα υπέρ της θέσης του. Όπως το θέτει ο Block 2010: 24 «Δύο μη παραπλανητικά αντιλήματα του ίδιου χαρακτηριστικού ενός αντικειμένου μπορούν να διαφέρουν σε σχέση με, για παράδειγμα, το αντιληπτό μέγεθος ή αντίθεση». Για να κατανοήσουμε κάπως τη συζήτηση του Block ας παρατηρήσουμε ότι ξεκινά με την αναλογία του να ακούγεται κάτι δυνατά (loudness) και την ιδιότητα του να έχει κάτι κάποιο μέγεθος. «Η ιδιότητα να ακούγεται κάτι δυνατά, η αντιληπτή ένταση ενός ήχου, είναι μια λειτουργία στην οποία υπεισέρχονται πολλαπλοί παράγοντες όπως η συχνότητά του, η εμβέλειά του, η διάρκειά του. Και αντίστοιχα σε σχέση με το να σου παρουσιάζεται κάτι με συγκεκριμένο μέγεθος, αυτό δεν εξαρτάται μόνο από το πραγματικό μέγεθος κάποιου πράγματος.

Θα μπορούσαμε επομένως να έχουμε δύο διαφορετικές ποιοτικά αλλά μη παραπλανητικές παρουσιάσεις της ίδιας έντασης του ήχου, ενώ μπορούμε να έχουμε δύο φαινόμενα διαφορετικές αλλά μη παραπλανητικές παρουσιάσεις του ίδιου μεγέθους» (Block 2010: 25).

Το επιχείρημα του Block είναι ότι «υπάρχει κάτι σε σχέση με το αναπαραστασιακό περιεχόμενο της αντίληψης (και άμεσης συνείδησης/awareness) που είναι ασύμβατο με το φαινόμενο χαρακτήρα της αντίληψης» (ibid).

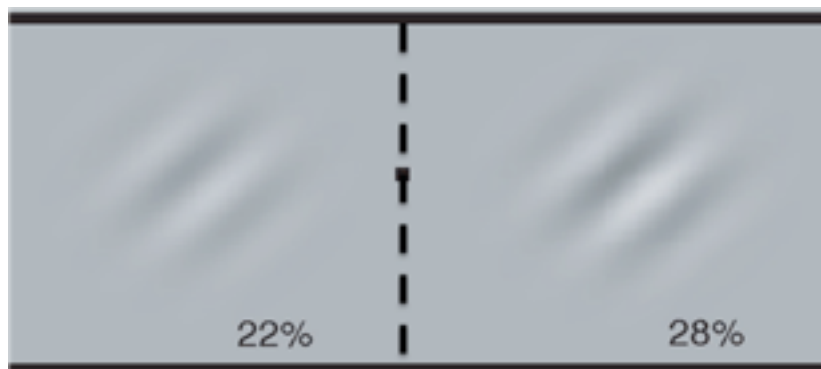
Ένα βασικό παράδειγμα που δίνει ο Block βασίζεται στα πειράματα της Carrasco 2009 και είναι το **παραπάνω**. Η επιφάνεια Gabor στα αριστερά έχει 22% αντίθεση σε φωτεινότητα.

Η επιφάνεια στα δεξιά έχει 28% αντίθεση. Μια διαφορά 6% αντίθεση είναι εύκολο να ανιχνευθεί όπως μπορεί να διαπιστώσει ο παρατηρητής. Το αποτέλεσμα που περιγράφεται είναι ένα στο οποίο αθέλητη προσοχή προς τα αριστερά αυξάνει τη φαινομενική αντίθεση της 22% επιφάνειας (και μειώνει τη φαινομενική αντίθεση της επιφάνειας 28%) στο σημείο υποκειμενικής ταυτότητας ανάμεσα στις δύο επιφάνειες. Με λίγη πρακτική κάποιος μπορεί με τη θέλησή του να εστιάσει την προσοχή ή στα αριστερά ή στα δεξιά και να έχει εμπειρία της αύξησης της αντίθεσης στο παραπάνω διάγραμμα (Ακριβής Μετάφραση από τον Block 2010: 36).

Το επιχείρημα του Block ενάντια στον αφελή ρεαλισμό (ως σχεσιακή θέση) αλλά και τον προθετικισμό όταν κατανοείται σαν τη θέση επιγένεσης ή γείωσης του φαινομένου χαρακτήρα στο αναπαραστατικό περιεχόμενο μιας εμπειρίας ή του καθορισμού των φαινομένων χαρακτηριστικών από το αναπαραστατικό περιεχόμενο, βασίζεται στο γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο φαίνεται το 22% στην επιφάνεια στην παραπάνω εικόνα εξαρτάται από το πού προσέχει το υποκείμενο. Η εστίαση της προσοχής σε κάποιο μέρος των παραπάνω επιφανειών σημαίνει ότι σε κάθε εμπειρία εκδηλωμένης ιδιότητας αντιστοιχεί πάνω από ένας φαινόμενος χαρακτήρας. Επιπλέον αν κάποιος εστιάσει την προσοχή σε ενδιάμεσο σημείο της επιφάνειας, η αντίθεση της μιας επιφάνειας είναι ίδια με τη φαινόμενη αντίθεση της άλλης. (Δείτε τη διακεκομμένη γραμμή) ⁷⁵.

⁷⁵ Ο Block υποστηρίζει ότι πειράματα της Carrasco, 2009 και Carrasco et al., 2004 δείχνουν ότι η κατανομή της προσοχής μεταβάλλει το φαινόμενο χαρακτήρα της εμπειρίας. Ο Block περιγράφει αρκετά τα πειράματα που δείχνουν τα αποτελέσματα ακόμη και της αθέλητης προσοχής που δεν ενέχουν καν την κίνηση των ματιών του παρατηρητή. Στα πειράματα της Carrasco το σταθεροποιητικό σημείο παρουσιάζεται για μισό δευτερόλεπτο, τότε μια κουκίδα εμφανίζεται στα αριστερά, δεξιά ή στο κέντρο. Το υποκείμενο παίρνει οδηγίες να ξεχάσει την κουκίδα και πληροφορείται ότι η κουκίδα δεν δείχνει ή προβλέπει τον προσανατολισμό της πλευράς με τη μεγαλύτερη αντίθεση του ερεθίσματος. Παρόλ' αυτά κατώτερου τύπου μηχανισμοί της προσοχής δεν μπορούν να αγνοήσουν την κουκίδα. Τα αποτελέσματα του πειράματος αποκαλύπτουν ότι μια κουκίδα σε μια πλευρά οδηγεί σε περισσότερη προσοχή σε αυτή τη πλευρά. Έπειτα δείχνουν στο υποκείμενο ένα σταθεροποιητικό σημείο και δύο Gabor επιφάνειες στις οποίες κάποιος μπορεί να κοιτάξει σε δύο διευθύνσεις. Το υποκείμενο πρέπει να προβλέψει ποια από τις δύο είναι υψηλότερη σε αντίθεση. (Πβλ. Block 2010: 36)

Τα πειραματικά δεδομένα δείχνουν ότι διαφορετικές κατανομές της προσοχής στις Gabor επιφάνειες εγείρουν διαφορετική φαινομενολογία σε σχέση με τα επίπεδα αντίθεσης των επιφανειών. Στη διακεκομμένη γραμμή ο φαινόμενος χαρακτήρας των δύο επιφανειών είναι ο ίδιος σε σχέση με την αντιληπτή αντίθεση. Συνεπώς δύο διαφορετικά αντιλήματα μπορούν να εγείρουν την ίδια φαινομενολογία να έχουν το ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα. Πώς μπορεί ο προθετικιστής (με τη σημασία της επιγένεσης) και ο άμεσος ρεαλιστής να το εξηγήσει;

Ο άμεσος/αφελής ρεαλιστής θα προσπαθήσει να εξηγήσει δεδομένα για το πώς η κατανομή της προσοχής σε μια Gabor επιφάνεια εγείρει διαφορετικούς φαινόμενους χαρακτήρες στη βάση της εκδήλωσης διαφορετικών δημόσιων ιδιοτήτων, διαφορετικών ιδιοτήτων του χωρικού layout και διαφορετικών βαθμών προσεκτικής άμεσης συνείδησης κάποιας ιδιότητας. Ο προθετικιστής (που δέχεται τη Διαφάνεια) στη βάση της αναπαράστασης κάποιας δημόσιας ιδιότητας του κόσμου. Κανείς τους όμως δεν μπορεί να εξηγήσει την παραπάνω διαφορά που επισημάνθηκε σε σχέση με την προσοχή σαν διαφορά στο νοητικό καμβά, όχι σε δημόσιες ή αναπαραστατικές ιδιότητες της εμπειρίας. Όπως επισημαίνει ο Block 2010: 45,

Στις δύο περιπτώσεις (προσοχή στα αριστερά, προσοχή στο κέντρο της αριστερής Gabor επιφάνειας) υπάρχουν δύο διαφορετικές φαινόμενες εμπειρίες του ίδιου στοιχείου με την ίδια σχετική εκδηλωμένη ιδιότητα, την 22% αντίθεση, ωστόσο οι εμπειρίες διαφέρουν. Εναλλακτικά το να βλέπεις και το να βλέπεις με λιγότερη ή περισσότερη προσοχή την 22% επιφάνεια είναι εμπειρίες που διαφέρουν, Όχι όμως στη βάση των εκδηλωμένων ιδιοτήτων τους.

Ο Block επιχειρηματολογεί ότι η άμεση και η αφελής ρεαλιστική θέση για την πλάνη είναι παράλογη ακόμη και αν μπορεί να αποδώσει κάποιο εύλογο ρόλο στην προσοχή, επειδή δεν μπορεί να εξηγήσει τη δυνατότητα της μη συνειδητής αντίληψης. Ο άμεσος ρεαλιστής μπορεί να εξηγήσει την προσοχή προτείνοντας ότι μέσω διαφορετικών εστιάσεων

της προσοχής κάποιος επιλέγει να δει διαφορετικά αντικείμενα, ιδιότητες ή τοποθεσίες στο ίδιο layout. Σε μια περίπτωση αμφίσημων μορφών όπως ένα γεμμένο τετράγωνο και ένα ρόμβος, ο άμεσος ρεαλιστής μπορεί να πει ότι το πραγματικό layout εκδηλώνει δύο τύπου ιδιοτήτων και μέσω της προσοχής κάποιος μπορεί να εστιάσει κάθε φορά σε μία από αυτές. Η προσοχή μπορεί να χαρακτηριστεί από τον άμεσο/αφελή Ρεαλιστή ως την ικανότητα εστίασης σε διαφορετικές ιδιότητες του χωρικού layout. Πώς θα εξηγήσει όμως την περίπτωση του Block που δεν αφορά στην εκδήλωση διαφορετικών ιδιοτήτων; Σύμφωνα με τον Block ο άμεσος ρεαλιστής είτε θα αντιμετωπίσει την περίπτωση σαν παραπλανητική, ενώ δεν είναι, ή θα πρέπει να υποθέσει ότι οι πραγματικές ιδιότητες των πραγμάτων μεταβάλλονται *διαρκώς*.

Ο αφελής/άμεσος ρεαλιστής μπορεί να θεωρήσει ότι αυτό που βλέπει άμεσα κάποιος στις περιπτώσεις που συζητάμε είναι ένα *φάσμα αντιθέσεων*, ένα υψηλότερο φάσμα όταν κάποιος προσέχει και ένα μικρότερο όταν κάποιος δεν προσέχει. Η αντίρρηση στον άμεσο ρεαλισμό είναι ότι η συνείδηση μιας απροσδιόριστης ιδιότητας θα έπρεπε να υλοποιείται στην αντίληψη είτε μέσω φαινομενολογικής απροσδιοριστίας ή μέσω μιας διαζευκτικής συνείδησης που δεν αντιστοιχεί σε κάποια συγκεκριμένη οπτική εμφάνιση.

Σύμφωνα με τον Block ο αφελής ρεαλιστής τύπου Brewer (2004), (2008), Campbell (2002) έχει πρόσθετα προβλήματα σε σχέση με την εξήγηση της μη συνειδητής αντίληψης. Αν η συνείδηση προκύπτει μέσω της άμεσης επαφής με κάτι, δεν φαίνεται να μπορεί να εξηγηθεί καν η μη συνειδητή αντίληψη. Αν ο αφελής ρεαλιστής εξηγήσει το ζήτημα της μη συνειδητής αντίληψης στη βάση αναπαράστασης, αυτό θέτει σε κίνδυνο τη *θετική του θέση* ότι η συνειδητή αντίληψη δεν ενέχει καθόλου αναπαραστάσεις. Συχνά όπως επισημάνθηκε ο αφελής ρεαλισμός/ διαζευκτική θέση προβάλλεται σαν θέση τελείως ασύμβατη με την αναπαραστασιακή φύση του νου (βλ. Νοë 2005).

Ο προθετικισμός ως η πρόταση της επιγένεσης φαινομένου χαρακτήρα και αναπαραστασιακού περιεχομένου. έχει για τον Block πλεονέκτημα σε σχέση με τον άμεσο ρεαλισμό (έχουμε άμεση συνείδηση κανονικών αντικειμένων) του Brewer στην εξήγηση πλανών: κάποιος που βλέπει τη γυναίκα του για καπέλο βλέπει τη γυναίκα του αλλά την αναπαριστά οπτικά σαν καπέλο. Επιπλέον μπορεί να εξηγήσει τη διαφορά ανάμεσα στη συνειδητή και τη μη συνειδητή αντίληψη, ως διαφορά στη *λειτουργία*. Ο προθετικιστής έχει ένα άμεσο πλεονέκτημα σε σχέση με τον άμεσο ρεαλιστή ότι μπορεί να προσαρμόζει

τα αναπαραστασιακά περιεχόμενα. Μπορεί δηλαδή να υποστηρίξει ότι διαφορετικές κατανομές προσοχής στο ίδιο layout παράγουν διαφορετικά αναπαραστασιακά περιεχόμενα κάθε φορά. Ο προθετικιστής με την παραπάνω σημασία μπορεί να αρνηθεί ότι οποιαδήποτε διαφορά στην εστίαση της προσοχής είναι κάποια που δεν μπορεί να εξηγηθεί στη βάση του αναπαραστασιακού περιεχομένου της εμπειρίας, των ιδιοτήτων που αναπαρίστανται από την εμπειρία (Tye 2002). Οποιαδήποτε φαινομενολογική διαφορά σε διαφορετικές εστιάσεις της προσοχής παράγει εξ ορισμού διαφορετικά αναπαραστασιακά περιεχόμενα, μπορεί να προτείνει. Δεδομένου όμως ότι ο ορθόδοξος προθετικισμός **βασίζει** τα αναπαραστασιακά περιεχόμενα σε συνθήκες **αληθοέπειας** η πλήρης ελευθερία στην προσαρμογή των αναπαραστασιακών περιεχομένων δεν αποτελεί πλεονέκτημα για τη θέση του. Αν ο προθετικιστής υποστηρίξει ότι η διαφορά στην εστίαση της προσοχής μεταβάλλει τα αναπαραστασιακά περιεχόμενα (σύνολα ιδιοτήτων / αισθητηριακών προφίλ) χωρίς την επιλογή κάποιας διαφορετικής ιδιότητας του πραγματικού layout, κάποια από τα αναπαραστασιακά περιεχόμενα θα είναι ψευδοεπή.

Ο Block επιχειρηματολογεί ότι η κίνηση του προθετικιστή (με τη σημασία κάποιου που δέχεται την επιγένεση φαινομένου χαρακτήρα και αναπαραστασιακού περιεχομένου) είναι προβληματική μια και η περίπτωση κατά την οποία εστιάζοντας την προσοχή σε μέρος μιας επιφάνειας χρώματος το χρώμα γίνεται πιο ζωνρό δεν μπορεί να θεωρηθεί παραπλανητική περίπτωση, όπως η περίπτωση που κάποιος παίρνει τη γυναίκα του για καπέλο. Και για τον προθετικιστή που χτίζει το αναπαραστασιακό περιεχόμενο στην αληθοεπή αντίληψη, αυτή φαίνεται να είναι η μόνη λύση. Αν ο προθετικιστής τύπου Dretske, Tye πει ότι η αλλαγή στην εστίαση της προσοχής μεταβάλλει τα αναπαραστασιακά περιεχόμενα (σύμπλοκα ιδιοτήτων/ sensible profiles) χωρίς να μεταβάλλεται ή να επιλέγεται οποιαδήποτε διαφορετική ιδιότητα του πραγματικού layout, τότε ένα τουλάχιστον από αυτά τα αναπαραστασιακά περιεχόμενα είναι παραπλανητικό. Για να μην οδηγηθεί ο προθετικιστής (με την παραπάνω σημασία) να χαρακτηρίσει την περίπτωση που συζητάμε σαν παραπλανητική μπορεί να υποστηρίξει ότι το ερώτημα αν μια εμπειρία είναι αληθοεπής ενέχει κάποιο εύρος απροσδιοριστίας. Για να εξηγήσει την προσοχή μπορεί να πει ότι η αντιληπτική αναπαράσταση πρέπει να είναι ασαφής/απροσδιόριστη είτε σε *τρόπο* ή σε *περιεχόμενο*.

Ο προθετικιστής πρέπει να εξηγήσει τη διαφορά της οπτικής εμπειρίας μιας θολής ταινίας από μια περίπτωση όπου βλέπουμε θολά μια ευκρινή ταινία επειδή ξεχάσαμε τα γυαλιά μυωπίας στο σπίτι. Μπορεί να διακρίνει (αν δεν ακολουθήσουμε την προηγούμενη επιχειρηματολογία

του Smith) ενδεχομένως όπως ο Tye (2002) ανάμεσα σε μια εμπειρία που αναπαριστά απροσδιόριστα (χωρίς γυαλιά) και του να έχει μια εμπειρία ένα απροσδιόριστο περιεχόμενο (με γυαλιά αλλά η ταινία είναι θολή). Σύμφωνα με αυτή τη θέση δύο παράγοντες είναι αναγκαίοι για την εξατομίκευση μιας αντιληπτικής κατάστασης, τόσο ο τρόπος που αναπαριστά όσο και το περιεχόμενό της. Στην περίπτωση που κάποιος βλέπει ένα θολό φιλμ το περιεχόμενο της εμπειρίας είναι απροσδιόριστο. Στην περίπτωση που κάποιος βλέπει θολά ένα ευδιάκριτο φιλμ είναι απροσδιόριστος ο τρόπος παρουσίασης του περιεχομένου. Ας πούμε ότι παρά τον Smith δεχόμαστε τη φαινομενολογική περιγραφή της παραπάνω περίπτωσης.

Για να εξηγήσει τα πειραματικά δεδομένα της απροσδιοριστίας ο προθετικιστής μπορεί να θεωρήσει ότι ενώ τα περιεχόμενα διαφέρουν είναι και τα δύο αληθοεπή, έχουν διαφορετικό εύρος απροσδιοριστίας που περιλαμβάνει το 22%. Έτσι κοιτώντας στο σταθεροποιητικό σημείο (όπου η 22% επιφάνεια φαίνεται με λιγότερη αντίθεση από την 28% επιφάνεια) το περιεχόμενο του αντιλήματος της 22% επιφάνειας μπορεί να είναι 16%-22% αντίθεση, ενώ στην περίπτωση που προσέχεις την 22% επιφάνεια την ίδια (που μοιάζει ίδια με 28% επιφάνεια) το περιεχόμενο έχει υψηλότερο εύρος απροσδιοριστίας, 22%-34%. Σε αυτήν την εκδοχή τα αναπαραστατικά περιεχόμενα θα ήταν και τα δύο αληθοεπή αλλά θα διέφεραν λόγω του διαφορετικού εύρους απροσδιοριστίας του να βλέπουν διαφορετικά επίπεδα αντίθεσης. Σύμφωνα με την πρόταση του Burge (2010) όπως την αναδεικνύει ο Block το περιεχόμενο της παραπάνω εμπειρίας του διαγράμματος όταν κοιτάει κάποιος στα αριστερά αναλύεται:

<Εκείνο, 22%-34%>

Ενώ για τον Block και τα δύο εκφράζεται μέσω:

{Φαινόμενο Συστατικό Φ , αναφορικό συστατικό <εκείνο,22%-34%>},

όπου το Φ είναι το ίδιο για τα δύο αντιλήματα. Και το φαινόμενο συστατικό δεν επιγίνεται στο αναπαραστασιακό περιεχόμενο. Επιπλέον η 22% Gabor επιφάνεια όταν προσέχουμε (με περισσότερη προσοχή) είναι ταυτόσημη σε αντιληπτή αντίθεση με την 28% επιφάνεια όταν δεν την προσέχουμε (με λιγότερη προσοχή). Και οι δύο συλαμβάνονται από

{Φαινόμενο συστατικό Φ , Αναφορικό συστατικό: <Εκείνο, 22%-34%>}, όπου το Φ είναι το ίδιο και για τα δύο αντιλήματα.

Πώς όμως δεν είναι κάποια από τις δύο εμπειρίες παραπλανητική; Δεν είναι λόγω του εύρους της απροσδιοριστίας της. Επιπλέον η διαφορά στην αντιληπτή αντίθεση δεν μοιάζει να είναι μια που οφείλεται σε κάποια μεταβολή στον κόσμο, δεν ενέχει τη φαινομενολογία της αντικειμενικότητας του Smith (2002). Με τη σημασία του Smith δεν σχετίζεται καν

με την αληθοέπεια. Η μεταβολή φαίνεται μη πραγματική σαν τη μη πραγματικότητα του τρόπου που αυξομειώνεται ένα μετείκασμα. Η υποκειμενική μη πραγματικότητα τέτοιων μεταβολών όπως τη χαρακτηρίζει ο Block είναι μια πραγματικότητα της προσοχής. Αυτό το στοιχείο αντισταθερότητας μπορεί να εξηγήσει την αίσθηση της υποκειμενικότητας για τον Block.

Το επιχείρημα του Block ήταν ότι για να εξηγήσει τις επιδράσεις της κατανομής της προσοχής ο προθετικιστής οδηγείται να θέσει απροσδιόριστα περιεχόμενα ή τρόπους αναπαράστασης (προθετικούς τρόπους). Ωστόσο η φαινομενολογία μιας οπτικής εμπειρίας δεν είναι απροσδιόριστη στις περισσότερες περιπτώσεις. Συνεπώς ο τρόπος εξατομίκευσης του αντιληπτικού περιεχομένου από τον προθετικιστή δεν συμπίπτει με τη φαινομενολογία μας. Το ζήτημα είναι ότι η περίπτωση αυτή δεν φαίνεται να σχετίζεται με την αληθοέπεια καν αν η αληθοέπεια ενσωματώνει την ορθή αναπαράσταση μια και η διαφορά στη φαινομενολογία μέσω της εστίασης της προσοχής σε κάτι δεν φαίνεται να είναι διαφορά στον κόσμο. Είναι διαφορά που οφείλεται στο νοητικό καμβά, επιχειρηματολογεί ο Block.⁷⁶

Είδαμε ότι σύμφωνα με τον Block δύο αντιλήματα όπως στις επιφάνειες Gabor μπορούν να διαφέρουν φαινομενολογικά σε σχέση με την αντιληπτή αντίθεση, μέγεθος κλπ, αλλά κανένα να μην είναι παραπλανητικό. Τα φαινόμενα στα οποία εστίασε την προσοχή ο Block περιλαμβάνουν την αντισταθερότητα, το αντιληπτό μέγεθος μεταβάλλεται ακόμη και όταν το πραγματικό μέγεθος παραμένει σταθερό. Ο άμεσος ρεαλισμός αλλά και ο προθετικισμός χάνουν το παιχνίδι μέσω της έμφασης που αποδίδουν στη Διαφάνεια της εμπειρίας.

Οι διαφορετικές κατανομές της προσοχής καθιστούν τα στοιχεία (items) στον κόσμο να φαίνονται μη παραπλανητικά διαφορετικά σε αντίθεση, μέγεθος. ...ταχύτητα και χρόνο που λαμβάνουν χώρα. Για να εξηγήσουν αυτό το γεγονός όλες οι παραπάνω θέσεις που δεν δέχονται την ύπαρξη του νοητικού καμβά θέτουν τρόπους απροσδιοριστίας που δεν αντανακλούν τον τρόπο που μας φαίνονται οπτικά τα πράγματα» (Block 2010: 55) (πβλ. Block 2010)

---

⁷⁶ Ο Block επιχειρηματολογεί ότι το παραπάνω παράδειγμα δεν μπορεί να θεωρηθεί πλάνη ακριβώς γιατί η διανομή της προσοχής (distribution of attention) δεν παράγει ένα παραπλανητικό αντίλημα για κανένα συγκεκριμένο κομμάτι, είτε η προσοχή εστιάζεται στο κομμάτι, στο σημείο σταθεροποίησης του παρατηρητή ή στο άλλο κομμάτι. Τότε το οπτικό σύστημα πρέπει να ανιχνεύσει σύμφωνα με τον Block πού κατανέμεται η προσοχή και αυτή η πληροφορία να εκφραστεί στη φαινομενολογία της αντίληψης. Η πληροφορία μπορεί να υλοποιηθεί οπτικά ή φαινομενολογικά-αν είναι οπτική, τότε υπάρχει κάτι ποιοτικά διαφορετικό ανάμεσα στο τρόπο που φαίνεται το 22% κομμάτι και το 28% κομμάτι στο οποίο δεν κατανέμεται η προσοχή ακόμη και αν είναι τα ίδια σε αντιληπτή αντίθεση.

3.7 Σύνοψη

Στο κεφάλαιο 3. συνέχισα την παρουσίαση κάποιων από τις κινήσεις για την αναίρεση του επιχειρήματος της πλάνης. Δεν αναφέρθηκα στην επιρρηματική θεωρία. Ο λόγος είναι ότι η προσπάθεια αναίρεσης της θεωρίας αισθητηριακών δεδομένων στη βάση του ότι προϋποθέτει ένα μοντέλο εμπειρίας που συνίσταται στην πράξη συνειδητότητας και το αντικείμενό της, δεν βοηθάει ιδιαίτερα με το ερώτημα που τίθεται σε σχέση με μια φαινομενολογικά επαρκή απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης. Ακόμη δηλαδή και αν το περιεχόμενο μιας εμπειρίας είναι τροποποίηση της εμπειρίας, αυτό δεν εξηγεί τη διαφορά στη φαινομενολογία που επιφέρει το μοντέλο πράξης-αντικειμένου σε αντίθεση με την επιρρηματική θέση. Οι κινήσεις που εξετάστηκαν στο κεφάλαιο 1. ήταν η άρνηση του βήματος γενίκευσης και της πρώτης προκείμενης του επιχειρήματος όπως στο πλαίσιο της διαζευκτικής θεωρίας. Σε αυτό το κεφάλαιο εξέτασα κάποιους τρόπους χαρακτηρισμού της απόδοσης της προθετικής πλάνης στην αρχή του φαίνεσθαι. Ακολουθώντας τον Smith (2008) και τον Ned Block (2010) προσπάθησα να δείξω γιατί μια αυστηρή ερμηνεία της Διαφάνειας είναι ψευδής και γιατί δεν στηρίζει αλλά μάλλον αποδυναμώνει τον προθετικισμό.

Αυτό που αρνείται ο Smith στο *The Problem of Perception*, είναι ότι ο άμεσος Ρεαλισμός καθίσταται **εύλογο** θέση και αποτελεί απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης αν υποθέτουμε ότι ουσιώδης για την αντιληπτική εμπειρία είναι η κατοχή και εξάσκηση κάποιων εννοιών, για παράδειγμα εννοιών αντικειμένων και ιδιοτήτων. Αυτό που προσδίδει αντικειμενικότητα στον κόσμο και καθιστά την αντίληψη αντικειμενική, σύμφωνα με τη θέση που εξηγεί ο Smith (2002) είναι η σκέψη που είναι εξωτερική από την ίδια την αντίληψη. Αυτή όμως όπως είδαμε δεν είναι αναγκαστικά μια υπόθεση που η θέση του περιεχομένου είναι αναγκασμένη να δεχτεί, μια και σύμφωνα με τη θέση η αναπαράσταση και η συνείδηση είναι ταυτόσημες ή αλληλένδετες. Στο τελευταίο κεφάλαιο εξετάζω μια εναλλακτική διατύπωση της προθετικιστικής θέσης (intentionalism) από τον Smith. Η πρόταση ορίζει την προθετικότητα της αντίληψης σαν τη «(φαινομενική) κατεύθυνση στον κόσμο» και την προσπάθεια υπεράσπισής από μέρους του, του άμεσου ρεαλισμού.

Κεφάλαιο 4

Η απάντηση του A. D. Smith στο επιχείρημα της πλάνης

4.1 Εισαγωγή

Μέχρι τώρα εξετάστηκαν και με τον Smith ορισμένες απαντήσεις στο επιχείρημα της πλάνης που αποδίδουν κάποιο βασικό λάθος σε κάποια από τις προκείμενές του, όπως το βήμα της γενίκευσης και την αρχή του φαίνεσθαι ή δεν το αφήνουν καν να ξεκινήσει. Το προτέρημα της θέσης των αισθητηριακών δεδομένων είναι ότι χαρακτηρίζει τις κοινές αισθητές ποιότητες μιας αληθοεπούς E και μιας παραπλανητικής E^* , το κοινό τους αισθητηριακό πυρήνα. Από την άλλη, και ο καθαρός προθετικιστής μπορεί να χαρακτηρίσει κοινό το περιεχόμενο, για παράδειγμα τις συνθήκες ακρίβειας/ορθότητας των E και E^* και το φαινόμενο χαρακτήρα τους. Οπότε η αποδοχή του κοινού παρονομαστή δεν αποτελεί πλεονέκτημα μόνο για τη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων. Ενδεχομένως και η επιρρηματική θέση μπορεί να δεχτεί κάτι τέτοιο.

Μια πρόσθετη κίνηση της προθετικιστικής θέσης για την εξήγηση του κοινού παρονομαστή είναι να διακρίνει τα προθετικά αντικείμενα μιας προθετικής κατάστασης (για παράδειγμα, την αναφορά της) από το προθετικό περιεχόμενο (για παράδειγμα, τη σημασία της). Ας υποθέσουμε ότι βλέπετε μια γάτα σε ένα χαλάκι και το αναφέρετε γλωσσικά μέσω του, «βλέπω ότι μια γάτα είναι σε ένα χαλάκι». Το περιεχόμενο εδώ είναι <ότι μια γάτα είναι σε ένα χαλάκι>, ενώ το προθετικό αντικείμενο, αυτό στο οποίο «κατευθύνεται» η κατάσταση είναι μια γάτα και ένα χαλάκι. Ανάλογα όταν λέμε «Ο ήλιος λάμπει σήμερα» το προθετικό αντικείμενο της κατάστασής μας είναι ο ήλιος, η κατάσταση κατευθύνεται στον ίδιο τον ήλιο.⁷⁷ Με αυτή τη σημασία, τα προθετικά αντικείμενα δεν μπορεί να είναι παρά τα κοινά αντικείμενα και έχουν προτεραιότητα σε σχέση με τα αισθητηριακά δεδομένα. Αυτό που είναι κοινό σε μια παραίσθηση μιας γάτας στο χαλάκι και την πανομοιότυπη αληθοεπή οπτική εμπειρία μιας γάτας επάνω σε ένα χαλάκι είναι το προθετικό αντικείμενο: η γάτα. Απλώς στη μια περίπτωση η γάτα υπάρχει, ενώ στη δεύτερη φαίνεται να ενυπάρχει προθετικά στο νου. Ο κοινός παρονομαστής των δύο εμπειριών είναι το προθετικό τους αντικείμενο.

---

⁷⁷ Δεν τίθεται επομένως το ερώτημα για την αντικειμενική και υλική/μορφική ύπαρξη του ήλιου όπως είναι στους ουρανοί και του ήλιου όπως αναπαρίσταται στη σκέψη.

Στο βαθμό που κάποιος ονομάζει τη θέση του αναπαραστασιοκρατία (Representationalism) όπως ο Tye, όμως αρνείται να μιλήσει γι' αναπαραστάσεις παρά μόνο για το περιεχόμενό τους, δεν είναι εύκολο να εξηγήσει τα θεωρητικά όντα που θέτει.

Αν υποθέσουμε ότι η αναπαραστασιοκρατία υποστηρίζει ότι η φύση του νου στην αντίληψη είναι να αναπαριστά, ένας τρόπος να εξηγηθεί η θέση ενδεχομένως είναι ρίχνοντας κάποιο φως στις αναπαραστάσεις. Και η εύλογη εξήγηση των αναπαραστάσεων είναι στη βάση της αναλογίας τους με τις εξωτερικές αναπαραστάσεις που είναι πιο χειροπιαστές. Οι εξωτερικές αναπαραστάσεις είναι πολλών τύπων και οι πιο πετυχημένες είναι οι συμβολικές, δηλαδή αυτές των οποίων στόχος δεν είναι η ακρίβεια/ορθότητα. Η κίνηση αυτή όμως δεν είναι ανοιχτή σε κάποιον που ταυτίζει τη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων με την υπεράσπιση των απεικονιστικών αναπαραστάσεων.

Ένα πρόσθετο πρόβλημα είναι ότι στην περίπτωση της προθετικής πλάνης αν την κατανοήσουμε κάπως βιαστικά προκύπτει μια **σύγκρουση** ανάμεσα σε δύο αρχές. Από τη μια μεριά, το εύλογο σημείο ότι δεν υπάρχει τίποτε εκεί που κοιτάει ο Μάκβεθ και ότι σε εντασιακά πλαίσια αποτυγχάνει η υπαρκτική γενίκευση. Από την άλλη μεριά η πεποίθηση ότι ο ίδιος ο Μάκβεθ σίγουρα βλέπει κάτι εκεί που είναι το αιωρούμενο σπαθί. Μπορεί ακόμη και να δράσει στη βάση αυτού που βλέπει και η πράξη του να θεωρηθεί δικαιολογημένη στη βάση των παραστάσεών του. Κάτι παρουσιάζεται στ'οπτικό πεδίο του Μάκβεθ όταν βλέπει το σπαθί να αιωρείται.

Για τον Smith, η τακτική του άμεσου Ρεαλιστή για την αναίρεση του επιχειρήματος της πλάνης πρέπει να είναι παρόμοια με αυτή που αποδίδει στον Thomas Reid και του Wilfrid Sellars. η διάκριση της (μη προθετικής) αίσθησης (merely sensation), και της προθετικής αντίληψης αίσθησης (αντίλημα). Ο Smith πιστεύει ότι μόνο μέσω του διαχωρισμού των σιωπηλών μη προθετικών αισθήσεων και των «αντικειμενικών» αντιλήψεων-αντιλημάτων, μπορεί να απαντήσει ο άμεσος Ρεαλιστής στο επιχείρημα της πλάνης. Μια ακολουθία εντυπώσεων δεν συνιστά μια ακολουθία εμπειριών, μια και μια μεταβολή στην εμπειρία διαφέρει από μια μεταβολή στο αντικείμενο της εμπειρίας. Ο άμεσος Ρεαλιστής α) από τη μια μεριά, πρέπει να διαφοροποιήσει την αίσθηση από την αντίληψη, όπως ο Thomas Reid αλλά από την άλλη, β) να αρνηθεί ότι η εννοιολόγηση παίζει σημαντικό ρόλο στην αντίληψη. Το λάθος του Reid είναι ότι διακρίνει την αίσθηση από την αντίληψη με *λάθος τρόπο*.

Αυτό που νοηματοδοτεί την αίσθηση ή ενοποιεί το άμορφο αισθησιακό όλο δεν είναι

οι έννοιες, ή μια διεργασία εννοιολόγησης (conceptualisation). Η αντιληπτική συνείδηση είναι μια συγκεκριμένου τύπου εμπειρία που διαφοροποιείται από τη σιωπηλή αίσθηση επειδή ενέχει κάποια βασικά φαινομενολογικά χαρακτηριστικά. Η εμμονή με τις έννοιες στο ρόλο της αντίληψης δεν μας επιτρέπει να δούμε ότι η αντικειμενικότητα προκύπτει με την αντίληψη, όχι με την αίσθηση, ούτε με τη διάνοια, σύμφωνα με τον Smith.

Ο Burge (2010) που επιχειρηματολογεί για κάτι ανάλογο, δεν στηρίζεται όπως ο Smith στο φαινομενολογικό κριτήριο διάκρισης των απλών αισθήσεων και των αντικειμενικών αντιλήψεων που θα εξεταστεί κάπως στην επόμενη ενότητα. Υποστηρίζει ότι πρέπει να σταθούμε στη σωστή ερμηνεία των επιστημονικών θεωριών. Η διαζευκτική θέση έρχεται σε αντίθεση με τις επιστημονικές θεωρίες. Αποτελεί εσφαλμένη κατανόηση του εξτερναλισμού σε σχέση με το περιεχόμενο τόσο της αντίληψης όσο και της σκέψης. Ο Burge υποθέτει ότι η αίσθηση και η αντίληψη έχουν διαφορετικές λειτουργίες και ότι μόνο οι αντιλήψεις έχουν ουσιωδώς συνθήκες αληθοέπειας, δηλαδή ότι μόνο η αντίληψη συνιστά *αντικειμενική αναπαράσταση* γιατί αυτός είναι ο στόχος της αντίληψης. Αυτό φυσικά δεν τη καθιστά *αλάθητη*. Στο βαθμό που η αντίληψη είναι η εξάσκηση μιας ψυχολογικής αναπαραστασιακής λειτουργίας ή ίδια η εξάσκηση των ικανοτήτων που μετέχουν σε αυτήν μπορεί να χαρακτηριστεί κατά κύριο λόγο αληθοεπής ή επιτυχημένη και όχι το περιεχόμενό της. Επιπλέον βασική υπόθεση είναι ότι όλη η αντίληψη προϋποθέτει τουλάχιστον *κάποιες* αληθοεπείς αντιλήψεις. Σύμφωνα με τον Burge (2010) οι λειτουργίες της σκέψης και της αντίληψης είναι διακριτές. Η σκέψη ενέχει προτασιακές αναπαραστατικές ικανότητες, ενώ η αντίληψη μη προτασιακές αναπαραστατικές ικανότητες. Οι ικανότητες τόσο της σκέψης όσο και της αντίληψης είναι προοπτικές, απλώς στην περίπτωση της σκέψης, οι προοπτικές συλλήψεις χαρακτηρίζονται κάπως πιο εύλογα από τη φαινομενολογική προοπτική, γωνία, προσανατολισμό των αντιληπτικών αναπαραστατικών ικανοτήτων.

4.2 Η σύνθετη διάκριση αίσθησης-αντίληψης του Smith

Είδαμε ήδη ότι το κριτήριο της θέσης του περιεχομένου στην ουσία δεν μπορεί να συμπεριλάβει εμπειρίες όπως εμπειρίες μετεικασμάτων στις αντιληπτικές εμπειρίες, στο βαθμό που δεν αναπαρίστανται ως ιδιότητες του κόσμου.⁷⁸ Ο Smith διαφοροποιεί τις σιωπηλές αισθήσεις όπως τα μετεικάσματα, και το «inner light show» που σου αποκαλύπτεται μόλις κλείσεις τα μάτια

---

⁷⁸ Ο προθετικιστής μπορεί να αρνηθεί ότι οι αισθήσεις δεν εμφανίζονται σαν μέρος του κόσμου μια και παρουσιάζονται στο σώμα και το σώμα είναι μέρος του κόσμου, δες και 4.5.

σου, από τα αντικείμενα της αντίληψης (αντιλήματα). Συνδυάζει κάποια διαδεδομένα κριτήρια διάκρισής τους και κάποια δικά του. Υποστηρίζει ότι από μόνες τους οι αισθήσεις δεν μπορούν να εκφράσουν ένα φαινομενολογικό **όριο** ανάμεσα στο σώμα μας και τον κόσμο, δεν μας πάνε έξω από το σώμα. Σύμφωνα με τον Smith,

α. Η αίσθηση αισθήσεων είναι μια παθητική διεργασία που δεν υπόκειται στη βούληση, ενώ η αντίληψη είναι ενεργή, παρόλο που και αυτή δεν φαίνεται να υπόκειται τελείως στη βούληση.⁷⁹

β. Η αίσθηση των αισθήσεων δεν είναι προθετική ενώ η αντίληψη είναι.

γ. Η αίσθηση των αισθήσεων είναι φαινομενολογικά απλή ενώ η αντίληψη δεν είναι.

δ. Η αίσθηση των αισθήσεων ενέχει δισδιάστατη φαινόμενη χωρικότητα, ενώ η αντίληψη τρισδιάστατη.

ε. Οι αντιλήψεις είναι η πηγή της αντικειμενικότητας και όχι οι αισθήσεις που είναι υποκειμενικές ή οι σκέψεις. Στη διαπίστωση της ε. που εξηγείται ίσως για τον Smith μέσω των χαρακτηριστικών της ίδιας της αντίληψης, τίθεται το κλειδί για την υπεράσπιση του άμεσου Ρεαλισμού. Σε αντιδιαστολή με τις αυτοαναφορικές σιωπηλές αισθήσεις, τα «αντικείμενα» της αντίληψης, αντιλήματα είναι,

α. ανεξάρτητα από τη συνείδηση και μπορούν να υπάρχουν ανεξάρτητα από την αντίληψή τους, συνεπώς μπορούμε να τα επαναταυτοποιήσουμε.

β. είναι δημόσια: το ίδιο αντικείμενο μπορεί να γίνει αντιληπτό από διαφορετικούς νόες,

γ. γίνονται αντιληπτά από παραπάνω από μια αίσθηση. Επιπλέον γι' αυτά ισχύει μια διάκριση ανάμεσα στην αισθητηριακή αντίληψη τους και την πραγματικότητά τους (βλ. Smith 2002: 67).

Ο Smith αναπτύσσει μια ολόκληρη θεωρία για τη διαφορά σιωπηλών αισθήσεων και προθετικών αντιλήψεων. Βασίζεται κάπως στον Reid για να δικαιολογήσει τη θέση ότι οι αισθήσεις δεν είναι προθετικές, αλλά στην καλύτερη περίπτωση αυτοαναφορικές. Ποια είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά της αντιληπτικής φαινομενολογίας που τη διαφοροποιούν από την αίσθηση «απλώς» σύμφωνα προς τον Smith; Τα κριτήρια είναι όλα φαινομενολογικά.

---

⁷⁹ Τον ενεργό χαρακτήρα της αντίληψης τονίζει και η τελεστική προσέγγιση στην αντίληψη. Σύμφωνα με τον Noë η αντίληψη είναι κάτι που *κάνουμε*. Συχνά η τελεστική προσέγγιση συνοδεύεται από κάποια εκδοχή της διαζευκτικής θέσης.

A) Τρισδιάστατη Φαινόμενη Χωρικότητα

«το να παρουσιάζονται ... αντικείμενα που δύνανται να καταδειχθούν (ostensively) τοποθετημένα σε ένα τρισδιάστατο χώρο» (Smith 2002: 133). «Η αντιληπτική εμπειρία παρουσιάζει εξωτερικά αντικείμενα σαν κυριολεκτικά εξωτερικά από το σώμα μας σε κάποια απόσταση από κάποιο όργανο αίσθησης» (Smith 2002: 134). Η φαινόμενη χωρικότητα είναι «η χωρικότητα όχι μόνο ανάμεσα στα αντικείμενα της συνειδητότητας αλλά η χωρικότητα της σχέσης ανάμεσα σε οποιοδήποτε τέτοιο αντικείμενο και εμάς» (Smith 2002: 134).

Για παράδειγμα, τα αντικείμενα της όρασης, φαίνεται να ενέχουν κάποια απόσταση από τα μάτια μας, τα αντικείμενα της ακοής επίσης επειδή για το Smith οι ήχοι ενέχουν κάποια απόσταση από τα αυτιά μας. Η απόσταση από κάποιο αισθητήριο όργανο εξηγεί και το γιατί τα περισσότερα «φυσικά» αντικείμενα έχουν κρυφές όψεις. «Μια αίσθηση δεν έχει κρυφές όψεις επειδή δεν έχουμε συνειδητότητά της μέσω της χρήσης ενός αισθητηριακού οργάνου χωρικά διακριτού από την ίδια την αίσθηση» (ibid). Οι αισθήσεις διαφοροποιούνται σε πρώτη φάση στη βάση αυτού που ο Smith αποκαλεί φαινόμενη τρισδιάστατη χωρικότητα (phenomenal three-dimensionality). Οι αισθήσεις δεν ενέχουν φαινόμενη τρισδιάστατη χωρικότητα. Απέναντι σε μια σωματική αίσθηση δεν μπορεί κάποιος να υιοθετήσει διαφορετικές οπτικές γωνίες. Επίσης τίποτε δεν μπορεί να παρεμβληθεί ανάμεσα σε αυτή και κάποιο όργανο αίσθησης. Απέναντι σε ένα αντιληπτό αντικείμενο μπορεί. Η γενική ιδέα είναι ότι ο χωρικός τρισδιάστατος χαρακτήρας της αντιληπτικής φαινομενολογίας ορίζεται πάντα σε συνδυασμό με την απόσταση του αντιληπτού αντικειμένου από κάποιο «όργανο αίσθησης» με τη δυνατότητα αυτό που είναι σε απόσταση να παρεμποδίζεται από κάτι άλλο. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει για τη φαινομενολογία του inner light show (που αποκαλύπτεται μόλις κλείσετε τα μάτια σας), της απλής αίσθησης. Ακόμη και αν φαίνεται τρισδιάστατη, δεν υπάρχει κάτι να παρεμβληθεί ανάμεσα στην ίδια την αίσθηση και το αισθητηριακό όργανο που την αισθάνεται, επιχειρηματολογεί ο Smith.

Το παραπάνω δεν φαίνεται να ισχύει φαινομενολογικά. Χτυπώ ξαφνικά το μικρό δάχτυλο του αριστερού ποδιού στη γωνία κάποιου επίπλου. Τοποθετώ το χέρι μου εκεί όπου αισθάνομαι τον πόνο ώστε να το μειώσω κάπως.

Ξεκινώντας από την παραπάνω μάλλον παράξενη προκείμενη ο Smith προσφέρει μια ολόκληρη θεωρία για τη φύση των διαφορετικών αισθήσεων και πώς μετατρέπονται σε προθετικές. Η φαινόμενη τρισδιάστατη φύση της αντιληπτικής συνείδησης δεν είναι ζήτημα εννοιολόγησης, κατηγοριοποίησης «είναι ζήτημα του χαρακτήρα ορισμένων αισθητηριακών

πεδίων, όμως όχι ζήτημα του «ποιοτικού» τους χαρακτήρα» (Smith 2002: 133). Γενικά δεν είναι φαινομενολογικά εύλογο να υποθέτουμε ότι οι σωματικές αισθήσεις είναι δισδιάστατες, παρά την επιχειρηματολογία του Smith. Αν οι ατομικές εντυπώσεις είναι ανόητες, γιατί να βασιστούμε σε αυτές για ένα μοντέλο αίσθησης όχι σε ένα μοντέλο που τις τοποθετεί στο σώμα; Ένας πόνος είναι αναπαραστατικός επειδή αναπαριστά την κατάσταση κάποιου μέρους του σώματός μου. Η ιδέα του Smith είναι ότι αν κάτι δεν έχει αναπαραστατικό περιεχόμενο με τη σημασία να αναπαριστά τον κόσμο ανήκει στη μη προθετική αίσθηση. Αν όμως το σώμα μου είναι μέρος του κόσμου, αναπαριστά ταυτόχρονα και κάποιο μέρος του κόσμου. Οπότε γιατί η κατάσταση του πόνου δεν είναι προθετική;

Αυτό που προσθέτει ο Smith είναι ότι η φαινόμενη χωρικότητα ενέχει ταυτόχρονα και μια αίσθηση φαινόμενης «overgainstness» ώστε κάτι να μπορεί να παρεμβληθεί ανάμεσα σε κάποιο όργανο αίσθησης και το αντιληπτικό αντικείμενο όταν είναι κάποιο τύπου σώμα, ή φυσικό αντικείμενο. (και όχι φυσικό φαινόμενο όπως ήχος ή θερμότητα) Και αυτό δεν ισχύει ακόμη και για σωματικές αισθήσεις που ενδέχεται να φαίνεται να τοποθετούνται έξω από το σώμα (όπως στα πειράματα του von Bekesy αισθήσεις που τοποθετούνται ανάμεσα στα δάχτυλα). Παρόλο που η φαινόμενη χωρικότητα όπως περιγράφηκε κάπως συνοπτικά είναι *ικανή* σύμφωνα προς τον Smith για την «αντιληπτική συνειδητότητα» δεν είναι αναγκαία μια και υποστηρίζει ότι ισχύει για την όραση την αφή και την ακοή, αλλά όχι για τη γεύση ή την οσμή. Απαιτείται και η σχέση της φαινόμενης τρισδιάστατης χωρικότητας με ένα «κινούμενο αισθητηριακό όργανο».

B) «Η συνθήκη της προοπτικότητας. ...η συνθήκη που συνδέεται με τη δυνατότητα μεταβολής της εμπειρίας σου κινώντας τα αισθητηριακά όργανα» (Smith 2002: 140-150).

«Ο τρόπος που η αντίληψη συνδέεται με την κίνηση, την ενεργή κίνηση του ίδιου του παρατηρητή, των αισθητηριακών οργάνων σε σχέση με τα αντιληπτά αντικείμενα» (Smith 2002: 141).

Το δεύτερο γνώρισμα της αντιληπτικής φαινομενολογίας είναι η κίνηση των αισθητηριακών οργάνων σε σχέση με το αντικείμενο που γίνεται αντιληπτό, δηλαδή η ενεργητικότητα και η κινητικότητα της αντίληψης. Η ανάδειξη του ενεργού χαρακτήρα της αντίληψης επιτρέπει και την περιθωριοποίηση του αισθησιακού χαρακτήρα της αντιληπτικής συνειδησης. Εδώ ο Smith ενσωματώνει πολλές από τις διαισθήσεις της τελεστικής προσέγγισης. Η αντίληψη συγκροτείται μέσω της *κίνησης* η οποία δομεί το αντιληπτικό πεδίο ή κίνηση

επιτρέπει τη μετάβαση από την αίσθηση «απλώς» στην αντίληψη.⁸⁰ Θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε τα παραπάνω μέσω της προσέγγισης του Gibson ως εξής: Αναφερόμαστε στην ιδιοδεκτική αίσθηση, η οποία είναι μια γενική αίσθηση και όχι ειδική και σχετίζεται με τον τρόπο αντίληψης των μερών του σώματος. Επιτρέπει, ανάμεσα σε άλλα, την καταγραφή του πού βρισκόμαστε στο χώρο.

Σύμφωνα με τον Smith «Η εκτίμηση ενός κινούμενου αισθητηριακού οργάνου είναι υπόρητη στην αντιληπτική συνείδηση.» Γι' αυτό το λόγο, ένας ασθενής που έχει καταρράκτη δεν έχει απλώς αισθήσεις αλλά αντιλαμβάνεται τον κόσμο, κάποιες μεταβολές στην οπτική αίσθηση, «Θα προκληθούν από την κίνηση των ματιών του και θα τις θεωρήσει ανεξάρτητες από τον ίδιο. ... Η αντίληψη της κίνησης είναι εγωκεντρική» (Smith 2002: 145). Λίγο αργότερα εξηγεί το ίδιο παράδειγμα ως εξής:

Σκεφτείτε. ... έναν ασθενή που υποφέρει από καταρράκτη που κοιτά σταθερά το φως όπως έρχεται σε κύματα από ένα ιδιοφυώς φωτισμένο παράθυρο στα σκοτεινά. ... Παρόλο που αυτό του οποίου το υποκείμενο έχει συνείδηση είναι μόνο μια δισδιάστατη αχτίδα φωτός και σκιάς.. ... αυτή η περίπτωση πρέπει να αναγνωριστεί ως περίπτωση στην οποία το υποκείμενο αντιλαμβάνεται, έστω και φτωχά το φως στο παράθυρο. ... Ο λόγος γι' αυτό είναι ότι, αν το υποκείμενο γυρνούσε το κεφάλι του, το φως δεν θα εμφανιζόταν σε αυτόν να μετακινείται. ... Από μόνη της η δυνατότητα επενέργειας μιας τέτοιας αντιληπτικής σταθεράς μπορεί και επιφέρει αντιληπτικό στάτους στην αρχική στατική εμπειρία, επειδή στην αίσθηση «απλώς» τέτοια σταθερότητα είναι αδύνατη (Smith 2002: 179).

Ο Smith προτείνει την υπόθεση ότι η αναδόμηση ενός αισθησιακού πεδίου συγκροτείται μέσω της επενέργειας κάποιας φαινομενολογικής σταθεράς σε αυτό, σε συνδυασμό με την ενεργή κίνηση του υποκειμένου που μετατρέπει την παθητική αίσθηση σε αντίληψη. Η μετατροπή της μη ουσιωδώς προθετικής αίσθησης σε αντίληψη σχετίζεται με την επενέργεια των αντιληπτικών σταθερών (Perceptual Constancies) στις μεταβαλλόμενες αισθήσεις. Ο Smith εξηγεί τον όρο «αντιληπτική σταθερά» σε σχέση με τη χρήση του από τους ψυχολόγους, «για την αναφορά σε οποιαδήποτε αληθοεπή περίπτωση όπου ένα αμετάβλητο φυσικό χαρακτηριστικό ενός αντικειμένου προκαλεί, λόγω της μεταβαλλόμενης σχέσης του με τον παρατηρητή, μεταβαλλόμενη εγγύτατη διέγερση των αισθητηριακών-οργάνων (changing

---

⁸⁰ Ενώ για τον Ayers (1991) οι ίδιες οι αισθήσεις ενέχουν μη εννοιολογική εκτίμηση της αιτιότητας.

proximal stimulation) ενώ το αντιληπτό χαρακτηριστικό του αντικειμένου παραμένει αμετάβλητο. Τώρα, όταν τέτοια μεταβαλλόμενη εγγύτατη διέγερση εγείρει μεταβαλλόμενες αισθήσεις, θα έχουμε μια σταθερή αντίληψη παρά την ασταθή αίσθηση. Είναι η τελευταία αναντιστοιχία που μας ενδιαφέρει, όχι αυτή ανάμεσα στην αντίληψη και την εγγύτατη διέγερση» (Smith 2002: 170-1).

Ο Smith διακρίνει τον ορισμό των αντιληπτικών σταθερών με τη σημασία διεργασιών προσαρμογής του αμφιβληστροειδή που εξηγούν τη σταθερότητα χρώματος, τη φαινομενική σταθερότητα στο χρώμα των αντικειμένων παρά τη διαφορά ανάλογα με τις συνθήκες φωτισμού καθώς και τη σταθερότητα στη φωτεινότητα, υποστηρίζοντας ότι αυτό που τον ενδιαφέρει είναι πώς μπορούμε να έχουμε σταθερή αντίληψη παρά την ασταθή *αίσθηση*. Δεν τον ενδιαφέρει η πιο τεχνική σημασία της σταθερότητας στο χρώμα, ή στη φωτεινότητα. Ασχολείται ενδεχομένως με τον τρόπο που παρουσιάζονται τα αντικείμενα σταθερά. Γι' αυτό η σταθερότητα στη θέση μπορεί να χαρακτηριστεί *φαινομενολογική σταθερά*. Ο Smith ονομάζει τις αντιληπτικές σταθερές στο χρώμα και τη φωτεινότητα «ψυχοφυσικές». Ασχολείται μόνο αυτές που χαρακτηρίζει φαινομενολογικές που εμφανίζονται φαινομενολογικά στην αντιληπτική εμπειρία όπως τη σταθερότητα σε θέση και τη σταθερότητα σε μέγεθος. Σύμφωνα με τον Smith όταν ένα κέρμα φαίνεται από μια οπτική γωνία ελλειπτικό ενώ από μια άλλη στρογγυλό ή ότι ένα ξύλο φαίνεται σπασμένο ή κυρτό αυτές δεν είναι πλάνες. Ο Smith αρνείται το γεγονός ότι ποτέ ένα κέρμα μας φαίνεται όντως ελλειπτικό. Απλώς είναι στρογγυλό και γέρνει μακριά σου και αυτή είναι μια εφαρμογή της σταθεράς μεγέθους. Επομένως τέτοιες πλάνες δεν είναι στην πραγματικότητα παραπλανητικές περιπτώσεις. Οι εν λόγω σταθερές μεταβάλουν την οπτική αίσθηση «παρά το γεγονός ότι το αντικείμενο που εμφανίζεται δεν εμφανίζεται να αλλάζει καθόλου. Η πρότασή μου είναι ότι η επενέργεια κάποιας φαινομενολογικής σταθεράς σε ένα αισθητηριακό σύστημα (sense-modality είναι ικανή ώστε η συγκεκριμένη αίσθηση να είναι αντιληπτική. ...Αυτή βοηθάει την αίσθηση να λειτουργεί εδώ *αντιληπτικά*» (Smith 2002: 172).

Ο Smith αναφέρεται σε αισθησιακά παρουσιαζόμενες μορφές συνείδησης, όπως τις χαρακτηρίζει που μόνο η σταθερές τις βοηθούν να λειτουργούν αντιληπτικά μια και οι σιωπηλές αισθήσεις από μόνες τους διαρκώς μεταβάλλονται. Άλλες σταθερές είναι η κινητική δόμηση ενός πεδίου αίσθησης μέσω της κίνησης του εαυτού. Μια και ο φαινόμενος χώρος είναι τρισδιάστατος η κίνηση σε ένα πεδίο αίσθησης είναι η επενέργεια μιας φαινομενολογικής

σταθεράς, όπως η κίνηση σε ένα πεδίο ήχου μπορεί να χαρακτηριστεί ως σταθερότητα στο πόσο δυνατά ακούγεται κάποιος ήχος. Ο Smith επιχειρηματολογεί ότι αρκεί η επενέργεια των φαινομενολογικών σταθερών προκειμένου να κατανοήσουμε τη διάκριση του Καντ ανάμεσα στην αίσθηση και την αντίληψη, μέσω της παρατήρησης ότι *η εμπειρία της μεταβολής στην εμπειρία διαφέρει από την εμπειρία της μεταβολής στο αντικείμενο της εμπειρίας*.

Οι αντιληπτικές σταθερές επενεργώντας σε κάποιο πεδίο αίσθησης το καθιστούν αντιληπτικό. Μπορούν να εξηγηθούν μέσω της κινητικής δόμησης ενός αισθησιακού πεδίου μέσω της αυτοκίνησης. Χαρακτηριστικά ο Smith γράφει, «Παρόλο που η αίσθηση μεταβάλλεται αυτό του οποίου έχω συνείδηση με την πιο άμεση σημασία, δεν μοιάζει να μεταβάλλεται... Ο χαρακτήρας των αισθητών εμφανίσεων των πραγμάτων καθορίζεται από την επενέργεια των εν λόγω σταθερών» (Smith 2002: 180).⁸¹

Ο Smith υποστηρίζει ότι όλες οι φαινομενολογικές σταθερές περιλαμβάνουν *κίνηση* και μια μεταβαλλόμενη σχέση ανάμεσα στο αντιληπτό αντικείμενο και κάτι άλλο στο χώρο, το φως. Οι αισθήσεις που ενέχονται στη σταθερά της φωτεινότητας έχουν «αντικειμενική σημασία» όταν δίνουν ενδείξεις για μια μεταβαλλόμενη σχέση με την οποία ένα αντικείμενο που δεν αλλάζει σχετίζεται με κάτι άλλο για παράδειγμα, το φως. (πβλ. Smith 2002).

Ο Smith (2002: 178) επιχειρηματολογεί ότι ο υποστηρικτής των αισθητηριακών δεδομένων για να εξηγήσει τη σταθερότητα στο μέγεθος θα έπρεπε να υποστηρίξει ότι αυτό που δίνεται στην αίσθηση όταν προχωρώ προς ένα αντικείμενο μεγαλώνει, «όμως αυτό που γνωρίζω άμεσα και θεμελιωδώς, αυτό που μου δίνεται σε αυτήν την περίπτωση δεν φαίνεται να μεταβάλλεται καθόλου σε μια τέτοια περίπτωση». Επιχειρηματολογεί ότι *δεν είναι δυνατή* η εξήγηση των αντιληπτικών σταθερών από τον υποστηρικτή των αισθητηριακών δεδομένων.

Ο Stuart Hampshire περιγράφει την τελεστική προσέγγιση που ενέχεται στο δεύτερο γνώρισμα της αντιληπτικής φαινομενολογίας ως προσέγγιση που αντιμετωπίζει την αντίληψη ως «ενεργή» σε αντίθεση με την «παθητική» (και διαρκώς μεταβαλλόμενη) αίσθηση: «η γραμμή που τραβούμε ανάμεσα στις «εσωτερικές αισθήσεις» και χαρακτηριστικά του εξωτερικού κόσμου εξαρτάται από τη διάκριση ανάμεσα στο ενεργό υποκείμενο, που είναι ένα σώμα ανάμεσα σε σώματα, και που από καιρό σε καιρό μπορεί να μεταβάλει τις οπτικές θέασης και το κοινό αντικείμενο που παρατηρείται από πολλά σημεία θέασης» (Hampshire 1970: 46–47). Παρόλο που ούτε οι αισθήσεις αφής ούτε η ενεργή/παθητική διάκριση είναι ικανές για την

---

⁸¹ Βλέπε και τη συζήτηση του Smith (2002) γι' άλλες σημασίες των αντιληπτικών σταθερών, σελ. 171, αλλά και Burge (2005).

αντιληπτική συνείδηση, «και στα δύο μαζί βρίσκουμε κάτι αναγκαίο για την αντιληπτική συνείδηση, κάτι αρκετά διακριτό ώστε να θεωρηθεί τρίτο βασικό αντιληπτικό χαρακτηριστικό μόνο του» (Smith 2002: 153).

Γ. Το *Anstoss*

Το τρίτο θεμελιακό φαινόμενο που ο Smith αποδίδει στην αντιληπτική φαινομενολογία είναι το *Anstoss* (ώθηση-πρόσκρουση) το οποίο προκύπτει από τις αισθήσεις αφής και την ενεργή/παθητική διάκριση. Δεν είναι εγγενώς αισθητηριακό ως αισθησιακό φαινόμενο. Είναι ένα φαινομενολογικό δεδομένο που οι υποστηρικτές των αισθητηριακών δεν μπορούν να εξηγήσουν σύμφωνα με τον Smith: πώς ο κόσμος αντιστέκεται με κάποιο τρόπο σε εμάς και πώς μπορούμε να εξαπατηθούμε για το πόσο μας αντιστέκεται.

Παρόλο που καμιά πρόσκρουση με μια ευαίσθητη επιφάνεια ως τέτοια δεν προκαλεί την αντιληπτική συνείδηση, σίγουρα αισθανόμαστε αντικείμενα να έχουν κάποια επίδραση σε εμάς από έξω. Οποιαδήποτε επαρκής θεωρία της αντίληψης πρέπει να αναγνωρίζει το παραπάνω γεγονός. Θα ονομάσω το φαινόμενο που είναι κεντρικό εδώ με τον όρο που είναι στην καρδιά της εξέτασης του Fichte του «εξωτερικού κόσμου» ή του «μη εαυτού» το *Anstoss* (Smith 2002: 153).

Το διανοητικό κινούμενο εγώ του Fichte μετατρέπεται από τον Smith σε ένα μη διανοητικού τύπου μοντέλο.⁸² Το *Anstoss* μας δίνει φαινομενολογικά τα όρια σώματος-κόσμου και διαφοροποιεί χοντρικά τον εαυτό από τον μη εαυτό. Ο Smith επιχειρηματολογεί σχολαστικά ότι το *Anstoss* δεν ανάγεται σε κανένα από τα δύο προηγούμενα αντιληπτικά φαινόμενα (βλ. Smith 2002: 154-6). Στη βάση του τουλάχιστον εξηγείται η φαινόμενη τρισδιάστατη χωρικότητα. Επίσης επιχειρηματολογεί ότι το *Anstoss* δεν ανάγεται στην αίσθηση της αφής ή τη γνωστή στερεότητα του Locke (τη μόνη απλή Ιδέα που αντιστοιχεί σε κάποια πρωτεύουσα ιδιότητα) επειδή μια αίσθηση από μόνη της, χωρίς κάποια εγωκεντρική κίνηση, δεν μας πάει πέρα από τις σιωπηλές αισθήσεις, σύμφωνα με τη σύνθετη επιχειρηματολογία που εξετάζουμε. Το αναγκαίο συστατικό του *Anstoss* είναι η αντίσταση κάτι ξένου, για παράδειγμα μιας ξένης δύναμης σε εμάς και τις προσπάθειές μας. Και αυτή προκύπτει μόνο με τη βοήθεια κάποιας

---

⁸² Ο ορισμός του Smith του όρου του Fichte για το *Anstoss*: ένας έλεγχος στο πώς τοποθετούμαστε που είναι η βασική διανοητική πράξη. (A check to our self positing that is our fundamental Intellectual act)

κίνησης. «Το *Anstoss* συνδέεται με την αίσθηση των αντικειμένων να επιδρούν απ' έξω (from without) ένα έλεγχο (check) ή κάτι σαν εμπόδιο στην ενεργή κίνησή μας: το βίωμα ενός εμποδίου στη ζωική μας επιβίωση όπως όταν σπρώχνουμε ή ωθούμε πράγματα (against things)» (Smith 2002: 153).

Το *Anstoss* συνδέεται με τη διάκριση ανάμεσα στην αισθητηριακή μεταβολή και μεταβολή που δεν οφείλεται σε εμάς: η σημασία της κίνησης είναι ακριβώς ότι ενέχει ένα παιχνίδι ανάμεσα στην παθητικότητα και την ενεργητικότητα. Γιατί όμως το παραπάνω δεδομένο που εισάγει με τόση έμφαση ο Smith να μην εξηγείται ίσως μέσω μιας πρωταρχικής μη εννοιολογικής φαινομενολογικής εκτίμησης της αιτιότητας ταυτόχρονα με την αίσθηση της αφής αλλά να χρειάζεται να εισαχθεί το *Anstoss*; Η αναφορά στις αισθήσεις αφής δεν είναι τυχαία. Για παράδειγμα, ο Brian O' Shaughnessy υποστηρίζει ότι η αφή «δεν περιλαμβάνει τη χρήση κάποιου ενδιάμεσου πεδίου αίσθησης. Στην αφή δεν υπάρχει ανάλογο του οπτικού πεδίου των οπτικών αισθήσεων το οποίο να διαμεσολαβεί την αντίληψη του περιβάλλοντος» (1989: 38). Στην αφή το άμεσο αισθητηριακό όργανο είναι *το μέρος του σώματος που έρχεται σε άμεση επαφή με κάτι*.

Ο Smith διαφοροποιεί το *Anstoss* από κάποια διακριτά φαινόμενα, την αίσθηση του σώματος να παύει σε κάποια στιγμή και την αίσθηση «ενός εσωτερικού ορίου στην αίσθηση σωματικής δράσης». Ένα συγκεκριμένο παράδειγμα σε σχέση με το δεύτερο φαινόμενο είναι όταν προσπαθείς να απομακρύνεις όσο μπορείς το μέσο και το παράμεσο δάχτυλό σου, όπου από ένα σημείο και έπειτα δεν μπορείς να συνεχίσεις. «Κανένα από τα δύο φαινόμενα δεν συγκροτεί αυτό που δίνει το *Anstoss*: την αισθητή επαφή με μια ξένη δύναμη» (2002: 154). Καθώς και τη δυνατότητα του υποκειμένου να σπρώξει ή να αντισταθεί στην εν λόγω δύναμη. Επίσης ο Smith διακρίνει την εμπειρία *Anstoss* από μια περίπτωση όπου ο οδοντίατρος έχει αναισθητοποιήσει το στόμα μας αλλά εμείς αισθανόμαστε να το ανοίγουμε, μια και σε αυτήν την περίπτωση δεν αισθανόμαστε κάτι εξωτερικό από εμάς να μας αντιστέκεται.

Ο Smith επιχειρηματολογεί ότι παρά τη σημασία διαπιστώσεων ότι η αίσθηση της αφής λαμβάνει χώρα μέσω των σωμάτων μας, προϋπόθεση για να ισχύει η σημασία που αποδίδεται στην αφή είναι το *Anstoss*, που δεν μπορεί να το υποκαταστήσει η αφή (με κίνηση). Αυτό που δεν κατορθώνει για τον Smith η εικόνα στη βάση της οποίας στην αφή το ίδιο το σώμα μας λειτουργεί ως αισθητηριακό όργανο και η αφή δεν διαμεσολαβείται από αισθήσεις είναι ότι δεν μπορεί να καθορίσει κάτι έξω από τα **όρια** του σώματος ή να εξηγήσει την ίδια τη συγκρότηση του σώματος όχι μόνο την ώριμη εμπειρία,

προϋποθέτει για τον Smith το *Anstoss*.

Ένα τέτοιο όριο (το όριο του σώματος) και ένα φαινόμενο σώμα και κατ'επέκταση μια απτική διάκριση ανάμεσα στο έσω και το έξω, και έτσι ένας γνήσιος αισθητός χώρος στον οποίο τοποθετούμαστε μαζί με άλλα δυνατά πράγματα, αναδύεται μόνο όταν έχουμε επαφή (contact) με κάτι (Smith 2002: 158).

Αυτή που μπορεί να χαρακτηριστεί γνώση μέσω άμεσης γνωριμίας/εξοικείωσης ενδεχομένως είναι η γνώση μέσω άμεσης επαφής με κάτι, για τον Smith που επιτυγχάνεται μάλλον στο μη αισθητηριακό *Anstoss* ή όταν επενεργούν οι φαινομενολογικές σταθερές στην αίσθηση. Είδαμε ότι ο άμεσος Ρεαλιστής που δέχεται το μοντέλο των αισθήσεων, σαν να μην έχουν γνωστικό περιεχόμενο, πρέπει να δείξει πώς οι μη εγγενώς προθετικές αισθήσεις μπορούν σύμφωνα με την επιχειρηματολογία που ακολουθούμε μπορούν να μετατραπούν σε προθετικές (κατευθυνόμενες στον κόσμο). Όμως το επιπλέον συστατικό που προστίθεται στις αισθήσεις προκειμένου να μετατραπούν σε αντιληπτικές και προθετικές δεν είναι αισθητηριακό. Οι αισθήσεις του Inner light show μετατρέπονται σε προθετικές τρισδιάστατες αντιληπτικές αισθήσεις και η διαφορά δεν είναι συλλογή περαιτέρω αισθήσεων, σύμφωνα με τον Smith, αλλά η επενέργεια κάποιας σταθεράς στις αισθήσεις ή το *Anstoss*.

Καμιά μεταβολή σε τέτοια αίσθηση απλώς δεν θα μπορούσε να επιφέρει μια διαφορά στην τρισδιάστατη εμπειρία. Η εν λόγω διάκριση είναι αισθητηριακή, με την έννοια ότι είναι μια απλή λειτουργία των αισθήσεων και εμφανίζεται στην εμπειρία μέσω των αισθήσεων, αλλά όχι «αισθησιακή» όχι ζήτημα των ποιοτήτων ορισμένων αισθήσεων (Smith 2002: 159). (πρόσθετη έμφαση). Παρόμοια μη αισθησιακή διάσταση ενέχεται στο *Anstoss* επειδή εδώ ένα αντικείμενο παρουσιάζεται στη συνείδηση με άλλο τρόπο απ' ό,τι στην αίσθηση. Εδώ ένα αντικείμενο φανερώνεται σε μας καθώς εξετάζουμε καθαρά την ενεργή κίνηση, ένας έλεγχος που δεν ενσωματώνεται στην αίσθηση (Ibid).

Τόσο διαφορετικό είναι το *Anstoss* από τις άλλες μορφές αντίληψης, που μάλλον μπορούμε να είμαστε διστακτικοί να το ονομάσουμε αισθητηριακή αντίληψη. Στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η δική μας δραστηριότητα, που μας αποκαλύπτει κάτι ξένο σε εμάς. Και λόγω του μοναδικού τρόπου με το οποίο

το αντικείμενο μας εκδηλώνεται, αυτό που εκδηλώνεται έχει ένα μοναδικό χαρακτήρα επίσης. Μας εμφανίζεται απλά ως δύναμη· μια δύναμη που αντιστέκεται στην αντίθετη δύναμη της ζωικής επιβίωσης (Smith 2002: 160).

Ποια είναι η απάντηση του Smith σε κάποιον που διαβάσει το επιχείρημα της πλάνης σαν να έχει το συμπέρασμα ότι η όλη η αντίληψη «κοινών φυσικών αντικειμένων» είναι έμμεση; «Η μοναδική μη αισθητηριακή φύση του *Anstoss* του επιτρέπει να ξεφεύγει από το δίχτυ του επιχειρήματος της πλάνης» (Smith 2002: 165). Η άμεση επαφή με μια εξωτερική δύναμη δεν γίνεται μέσω αισθησιακών στοιχείων. Ακόμη και αν πλανώμαστε για τη φαινομενολογία *Anstoss* για το πόσο βαρύ είναι το παπούτσι που σηκώνουμε από το κορδόνι με το ένα χέρι, το λάθος αφορά στη δική μας δύναμη σε σχέση με το παπούτσι. Δεν χρειάζεται να παρεμβληθεί ένα *sensum* για να εξηγήσει τη διαφορά.

Οι αντιληπτικές σταθερές θέτουν μια γενική πρόκληση για θεωρίες για την εμπειρία. Η πρόκληση είναι να περιγράψουν το τι μεταβάλλεται στην εμπειρία, δεδομένου αυτού που μένει ίδιο. Ένα αντικείμενο που έρχεται προς τα εσένα φαίνεται να παραμένει το ίδιο μέγεθος παρ' όλα αυτά μεταβάλλεται ο τρόπος που φαίνεται όπως σε προσπερνάει. Η πρόκληση αφορά στην περιγραφή αυτής της μεταβολής. Το αντικείμενο δεν αλλάζει μέγεθος. Μοιάζει να έρχεται πιο κοντά. Ο υποστηρικτής της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων θα πρέπει να πει σύμφωνα με τον Smith 2002: 177, «ότι το αισθητηριακό δεδομένο ... το θεμελιώδες αντικείμενο συνειδητότητας, μεγαλώνει».

Η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων κάνει λάθος πρόβλεψη για τη φαινομενολογία της εμπειρίας, όπου κάποιο αντικείμενο προχωρεί προς εσένα, μια και δεδομένης της σταθερότητας στο σχήμα, τα πράγματα δεν μοιάζουν να μεγαλώνουν όπως μας προσεγγίζουν. Το αντικείμενο μοιάζει να έρχεται πιο κοντά.

το κλειδί σε μια απάντηση στο Πρόβλημά μας σε σχέση με τις αισθησιακά παρουσιαζόμενες μορφές αντιληπτικής συνείδησης είναι η αναγνώριση ότι, ακόμη και σε αυτήν την περιοχή, δεν έχουμε συνείδηση των αντιληπτικών αισθήσεων ως αντικειμένων, γιατί, αν ίσχυε κάτι τέτοιο, η αντιληπτική σταθερότητα θα ήταν εντελώς απύσχα: το αντικείμενο της συνείδησης θα έμοιαζε να μεταβάλλεται όποτε υπήρχε μια μεταβολή στην αίσθηση, γιατί τέτοιες αισθήσεις θα ήταν τα αντικείμενά μας (Smith 2002: 178).

Ακολουθώντας τη διατύπωση του επιχειρήματος του Smith από τη Siegel (2006)

ας υποθέσουμε ότι κάτι έχει μια ιδιότητα σταθερού μεγέθους (θέση, χρώμα) σε μια κατάσταση αν διατηρεί την ιδιότητα του ίδιου μεγέθους (θέση χρώμα), αλλά που παρ' όλα αυτά ενέχονται μεταβολές στο πώς μοιάζει.

- (1) Σε περιπτώσεις σταθερών, τα δημόσια αντικείμενα φαίνονται να παραμένουν σταθερά σε μέγεθος.
- (2) Σε περιπτώσεις σταθερών, τα αισθητηριακά δεδομένα δεν φαίνεται να παραμένουν σταθερά σε μέγεθος.
- (3) Όταν κάτι εμφανίζεται σε ένα υποκείμενο Y να έχει (εκδηλώνει) μια ιδιότητα, ο Y έχει άμεση συνείδηση αυτού που έχει (εκδηλώνει) την ιδιότητα.
- (4) Οι μόνες ιδιότητες των οποίων έχουμε άμεση συνείδηση είναι ιδιότητες αισθητηριακών δεδομένων (Siegel 2006: 383-384).

Αν η (1) και η (2) είναι αληθείς τότε η (3) και η (4) δεν μπορούν να ισχύουν ταυτόχρονα. Σύμφωνα με την Siegel (2006) η θεωρία αισθητηριακών δεδομένων μπορεί να αρνηθεί τη (2) ή την (3). Σε σχέση με την άρνηση της (2) εξαρτάται από τα αν θα υποθέσει ότι τα αισθητηριακά δεδομένα είναι δισδιάστατα ή τρισδιάστατα. Για παράδειγμα αν τα οπτικά αισθητηριακά δεδομένα τίθενται σε ένα δισδιάστατο πεδίο δεν ισχύει η (2). Αν τίθενται σε ένα δισδιάστατο πεδίο δεν μπορούν να φαίνονται να έρχονται πιο κοντά σε σένα και να είναι μεγαλύτερα ή να συρρικνώνονται. Ωστόσο ο Foster (2000) έχει παρ' όλα αυτά επιχειρηματολογήσει ότι δεν θα μπορούσαν να υπάρχουν τρισδιάστατα αισθητηριακά δεδομένα λόγω του γεγονότος ότι τα αισθητηριακά δεδομένα εξαρτώνται από το νου, οπότε δεν θα μπορούσαν να τεθούν σε ένα δημόσιο τρισδιάστατο χώρο. Το πρόβλημα από την άλλη μεριά για κάποιον που δέχεται ότι τα αισθητηριακά δεδομένα είναι δισδιάστατα είναι ότι πρέπει ούτως ή άλλως να τα τοποθετήσει με κάποιο τρόπο στο συγκεκριμένο δισδιάστατο πεδίο. Θα πρέπει να είναι σε κάποια διεύθυνση από το υποκείμενο (στα αριστερά, δεξιά, μπροστά) ακόμη και αν δεν είναι σε απόσταση από το υποκείμενο. Αυτές οι σχεσιακές χωρικές ιδιότητες δεν είναι ανάλογες με αυτές των δημόσιων αντικειμένων στον εξωτερικό κόσμο. Θα μπορούσε να τεθεί, δηλαδή, ένα δημόσιο αντικείμενο και ένα αισθητηριακό δεδομένο άμεσα μπροστά στο υποκείμενο αλλά να βρίσκονται σε διαφορετική διεύθυνση. (Πβλ. Siegel (2006)).

Η Siegel υποστηρίζει όμως ότι ο λόγος που τα αισθητηριακά δεδομένα μπορούν να τεθούν σε ένα δισδιάστατο πεδίο δεν είναι επειδή είναι εξαρτημένα από το νου. Θα μπορούσαν να ήταν τρισδιάστατα και να έρχονται προς τον παρατηρητή. Αυτό θα εξηγούσε τη φαινομενολογία των

σταθερών αλλά η αντίληψη πάλι θα ήταν έμμεση. Δεν αρκεί η εξήγηση των φαινομενολογικών σταθερών για το συμπέρασμα περί της αμεσότητας της αντίληψης.

Η Siegel προτείνει και μια άλλη οδό για το θεωρητικό των αισθητηριακών δεδομένων. Να δεχτεί όλα τα παραπάνω εκτός της (3) η οποία τροποποιείται ώστε να χαρακτηρίζει μόνο αισθητές ιδιότητες, τις ιδιότητες που παρουσιάζονται στον αισθητηριακό πυρήνα μιας εμπειρίας. Οι ιδιότητες που παραμένουν σταθερές δεν παρουσιάζονται στο αισθητηριακό πυρήνα μιας εμπειρίας, παρουσιάζονται έξω από αυτόν. Κατά συνέπεια ενώ έχουμε άμεση συνείδηση αντικειμένων που παραμένουν σταθερά σε περιπτώσεις σταθερότητας-σε μέγεθος, είναι παρούσες στην εμπειρία αλλά παρουσιάζονται εκτός του αισθητηριακού πυρήνα της εμπειρίας.

Αντίστοιχο είναι το επιχείρημα του Smith ότι ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων δεν μπορεί να εξηγήσει παραπλανητικές περιπτώσεις εμπειριών *Anstoss*. Ποιες είναι κάποιες τέτοιες; Οι δυνατότητες που εξετάζει ο Smith σε σχέση με την πλάνη στη φαινομενολογία του *Anstoss*: «α) η δύναμη μας παρουσιάζεται μεγαλύτερη ή μικρότερη από ό,τι είναι στην πραγματικότητα ή β) σε κάποιο διαφορετικό σημείο στο χώρο από ό,τι είναι στην πραγματικότητα ή γ) να δρα σε μια κατεύθυνση διαφορετική από την πραγματική της κατεύθυνση» (βλ. Smith 2002: 165-66). Στη συγκεκριμένη περίπτωση που αισθανόμαστε μια εξωτερική δύναμη να δρα προς εμάς σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό από ό,τι στην πραγματικότητα, «αυτό που διαφέρει είναι η εκτίμηση της μυϊκής δύναμης με την οποία εμείς δρούμε στη ξένη δύναμη» (Smith 2002: 166).

Για να εξηγήσουμε πλάνες όπως τις παραπάνω δεν θέτουμε αισθητηριακά δεδομένα, γιατί τα παραπάνω φαινόμενα δεν είναι αισθησιακά. Η επίδραση δύο διαφορετικών δυνάμεων εγείρει την ανάδυση του ξένου αντικειμένου μέσω του *Anstoss*. Και σε άλλες προβληματικές περιπτώσεις δεν χρειάζεται να θέσουμε ενδιάμεσα άμεσα αντικείμενα συνειδητότητας.

Για παράδειγμα αν παίζεις τυφλόμυγα μπορεί να νομίζεις ότι στρέφεις το χέρι προς αριστερά ενώ το στρέφεις ίσια και να συναντήσεις κάποια ξένη δύναμη. Το λάθος αφορά στη δική σου κίνηση, δεν διαμεσολαβεί η αίσθηση την επαφή με τη δύναμη. Ο δυναμικός τρόπος αποκάλυψης των αντικειμένων αποκαλύπτεται μέσω του *Anstoss* για τον Smith. Όταν σπρώχνεις μια σακούλα γεμάτη άμμο με ένα κλαδί στην ηλιόλουστη παραλία μπορείς να έχεις εμπειρία *Anstoss* χωρίς να αισθάνεσαι οποιεσδήποτε αισθήσεις στην ίδια τοποθεσία όπου αισθάνεσαι τη σακούλα της άμμου.

Οι υποθέσεις του Smith σύμφωνα με την Siegel 2006: 386 είναι οι εξής:

1. Αν η αντίληψη της αφής στις περιπτώσεις *Anstoss* περιλαμβάνει άμεση αντίληψη αισθητηριακών δεδομένων τότε τα αισθητηριακά δεδομένα πρέπει να είναι αυτά που συνδέονται με σωματικές αισθήσεις.
2. Αν η αντίληψη της αφής σε περιπτώσεις *Anstoss* περιλαμβάνει άμεση αντίληψη αισθητηριακών δεδομένων, τότε πρέπει να τα αισθανόμαστε να τίθενται ακριβώς εκεί που αισθανόμαστε ένα εξωτερικό αντικείμενο να επιδρά.
3. Στη φαινομενολογία του *Anstoss* η εμπειρία της δράσης (activity) είναι η ίδια με την εμπειρία του να αισθάνεσαι ένα ξένο σώμα να δρα πάνω σου.

Ο Smith επιχειρηματολογεί όμως ότι για την ενεργή κίνηση δεν χρειάζεται να θέσεις ένα αισθητηριακό δεδομένο εκεί όπου αισθάνεσαι ένα εξωτερικό αντικείμενο, μια δύναμη να δρα ενάντια στη θέλησή σου. Παρ' όλα αυτά μια εκδοχή του έμμεσου ρεαλισμού μπορεί να αρνηθεί την 1. Να αρνηθεί ότι το sense datum χρειάζεται να τεθεί εκεί όπου υπάρχει μια σωματική αίσθηση. Σε μια πλάνη αφής μπορούμε να αισθανόμαστε κάτι να επιδρά σε μας από μια γωνία Α ακόμη και όταν το πράγμα που επιδρά πάνω μας βρίσκεται σε άλλη γωνία. Μια άλλη εκδοχή έμμεσου ρεαλισμού, η θεωρία του αισθητηριακού πυρήνα, και πάλι μπορεί να αρνηθεί τη (2) ότι η ιδιότητα που αντιστοιχεί στην αντίσταση από μέρους του αντικειμένου που αντιστέκεται είναι αισθητή, και αντιληπτικά βασική. Έτσι δεν υπάρχουν αισθητηριακά δεδομένα που τα αισθανόμαστε να τοποθετούνται εκεί που τίθεται το αντιστεκόμενο αντικείμενο.

Στον αισθητηριακό πυρήνα περιλαμβάνονται μόνο αισθήσεις πίεσης και μέσω της αίσθησης αυτών μπορείς να αντιληφθείς το εξωτερικό αντικείμενο που αντιστέκεται. Η δεύτερη εκδοχή μπορεί να αρνηθεί ότι η εμπειρία *Anstoss* είναι *αντιληπτικά βασική*, ότι δηλαδή απαιτεί την εκδήλωση αισθητών ιδιοτήτων που παρουσιάζονται στον αισθητηριακό πυρήνα μιας εμπειρίας, παρόλο που μπορούν να παρουσιάζονται στην περιφέρειά της (Πβλ. Siegel 2006).

Μια πρόσθετη παρατήρηση της Siegel (2006) είναι ότι η θέση που προσπαθεί να αναιρέσει ο Smith (2002) με τον τρόπο που εξετάσαμε είναι μια περιορισμένη θέση έμμεσου Ρεαλισμού και όχι η θέση που ορίζει στα αρχικά κεφάλαιά του ο Smith μια ευρεία θέση έμμεσου ρεαλισμού, η θέση ότι κάποιος αντιλαμβάνεται κοινά –δημόσια αντικείμενο μέσω της αντίληψης εξαρτημένων από το νου όντων. Η εκδοχή έμμεσου ρεαλισμού που φαίνεται να προσπαθεί να αναιρέσει μέσω του *Anstoss* και των φαινομενολογικών σταθερών δέχεται ότι το «έμμεσο μη κανονικό ον» που αντιλαμβανόμαστε άμεσα είναι του τύπου που να μπορούμε κατά λάθος

να το θεωρήσουμε εσφαλμένα σαν το ίδιο το δημόσιο αντικείμενο. Όμως αυτή η εκδοχή έμμεσου Ρεαλισμού διαφέρει από τον Ευρύ έμμεσο Ρεαλισμό που ορίζει στο πρώτο κεφάλαιο. Συνεπώς παραμένει ανοιχτή η δυνατότητα άλλων εκδοχών του έμμεσου ρεαλισμού. Ίσως επιχειρηματολογεί η Siegel, ο Smith χρησιμοποιεί κάπως ιδιοσυγκρασιακό ορισμό του έμμεσου Ρεαλισμού και υποθέτει ότι η θεωρία των δύο συστατικών σύμφωνα με την οποία τα αισθητηριακά δεδομένα είναι δισδιάστατα αποτελεί εκδοχή άμεσου Ρεαλισμού. Επιπλέον η θέση του Smith είναι συμβατή με τον ευρύ έμμεσο Ρεαλισμό και με μια θέση των δύο συστατικών που δεν αποδίδει ιδιαίτερο ρόλο στην εννοιολόγηση. Η Siegel επισημαίνει ότι ο ίδιος ο Smith αποδίδει όπως και ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων έμφαση στις αισθητές ιδιότητες (sensible qualities) ως αντιληπτικά βασικές ιδιότητες. Για τον Smith παίζουν ιδιαίτερο ρόλο και σε σχέση με την εκτίμηση της αληθοέπειας κάποιας παράστασης.

Η προσποιητή λύπη είναι δυνατή γιατί ακόμη και όταν βλέπουμε αληθοεπώς ότι ο άλλος είναι λυπημένος, το κάνουμε μόνο μέσω της αντίληψης κάποιων φυσικών χαρακτηριστικών. Από την άλλη μεριά, κάποιος δεν βλέπει τυπικά ότι ένα αντικείμενο είναι κόκκινο ή σφαιρικό, μέσω του να βλέπει κάτι διάφορο του χρώματός του ή του σχήματός του. Και αν κάποιο αντικείμενο φαίνεται κόκκινο ή στρογγυλό με αυτόν τον τρόπο και κάποιος αντιλαμβάνεται αυτό το αντικείμενο αληθοεπώς, όντως έπεται ότι το αντικείμενο είναι στην πραγματικότητα κόκκινο ή στρογγυλό. Ας αποκαλέσουμε οποιοδήποτε τέτοιο χαρακτηριστικό ενός φυσικού αντικειμένου του τελευταίου τύπου μια αισθητή ιδιότητα (sensible property) (Smith 2002: 50).

Με άλλα λόγια μια αισθητή ιδιότητα πρέπει να παίζει δύο διακριτούς ρόλους κατά τον Smith. Και να είναι μια άμεσα αντιληπτή ιδιότητα και να παίζει ουσιαστικό ρόλο στον καθορισμό της αληθοέπειας μιας αντίληψης. Σύμφωνα με τα παραπάνω αν κάποιος αντιλαμβάνεται αληθοεπώς μια σχετική με την αληθοέπεια ιδιότητα Φ τότε το αντικείμενο στην πραγματικότητα είναι Φ . Για παράδειγμα, η «ερυθρότητα» και όχι η «λύπη» είναι σχετική με την αληθοέπεια μιας αντιληπτικής εμπειρίας, ενώ στην περίπτωση που κάτι φαίνεται κόκκινο και δεν είναι αυτή είναι μια περίπτωση λανθασμένης αναπαράστασης. Ανάμεσα στις ιδιότητες που ο Smith θεωρεί σαν σχετικές με την αληθοέπεια είναι «το να είναι κάτι καμπύλο, γλυκό, σφαιρικό, να έχει το σχήμα σπαθιού, αλλά όχι το να είναι κάτι υγρό» (Smith 2002: 5) ή «το να είναι κάτι σπαθί» (Smith 2002: 264). Οι αισθητές και ταυτόχρονα σχετικές

με την αληθοέπεια ιδιότητες δεν μπορούν να περιλαμβάνονται στην ιδιότητα μιας επιφάνειας του αντικειμένου που συνεχίζεται εκτός θέας των επιφανειών των αντικειμένων. Κατ'επέκταση δεν μπορούν να περιλαμβάνουν ιδιότητες τρισδιάστατων μεγεθών, όπως το να είναι κάτι πουλί, ή αυγό, ή τρισδιάστατο μέγεθος. Η Siegel (2006) αποδίδει το παρακάτω επιχειρήμα στον Smith που δείχνει ότι η θέση του αισθητηριακού πυρήνα δεν είναι ανοιχτή στον υποστηρικτή των αισθητηριακών δεδομένων,

Οι αισθητές ιδιότητες είναι σχετικές με την αληθοέπεια.

Όλες οι σχετικές με την αληθοέπεια ιδιότητες είναι άμεσα αντιληπτές.

Αν υπάρχουν αισθητηριακά δεδομένα, τότε όλες οι άμεσα αντιληπτές ιδιότητες είναι ιδιότητες των αισθητηριακών δεδομένων.

Επομένως, αν υπάρχουν αισθητές ιδιότητες τότε είναι ιδιότητες αισθητηριακών δεδομένων (Siegel 2006: 392-3).

Ενδέχεται ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων να αρνηθεί ότι όλες οι σχετικές με την αληθοέπεια ιδιότητες είναι ταυτόχρονα άμεσα αντιληπτές. Μπορεί να θεωρήσει ότι οι ιδιότητες που περιγράφονται από τις φαινομενολογικές σταθερές ή το *Anstoss* παρουσιάζονται στην εμπειρία χωρίς όμως να ανήκουν στον αισθητηριακό πυρήνα μιας εμπειρίας. Ενδέχεται να μην είναι σχετικές με την εκτίμηση της αληθοέπειας μιας παράστασης. Επιπλέον, χωρίς πρόσθετο επιχειρήμα δεν είναι σαφές γιατί μια άμεσα αντιληπτή ιδιότητα πρέπει να αντιστοιχεί σε μια «σχετική με την αληθοέπεια» και ο Smith δεν δίνει τέτοιο.

Ο Smith για να υποστηρίξει τη δική του φαινομενολογική υπεράσπιση του άμεσου Ρεαλισμού όπου η αντικειμενικότητα προκύπτει με την αντίληψη και όχι στην αίσθηση μόνο, προσπαθεί να δείξει γιατί μια διαδεδομένη γραμμή υπεράσπισης του άμεσου Ρεαλισμού που κάνει μνεία των εννοιών και της εννοιολόγησης ως ειδοποιού γνωρίσματος της αντίληψης που τη διαφοροποιεί από τη αίσθηση, δεν αποτελεί ικανοποιητική απάντηση στο επιχειρήμα της πλάνης. Προτείνει ότι τα βασικά γνωρίσματα της αντιληπτικής φαινομενολογίας που εξετάσαμε συνοπτικά αντικαθιστούν το ρόλο των έννοιων να μετατρέπουν την αίσθηση σε προθετική αντίληψη. Όπως είδαμε για την αναίρεση του επιχειρήματος της πλάνης αρκεί τουλάχιστον για τον Smith η άρνηση ότι οι ίδιες αισθητές ποιότητες ενέχονται σε μια πλάνη και σε μια αντίστοιχη αληθοεπή παράσταση, ότι κάποια κοινή «απλώς» αίσθηση χαρακτηρίζει τις δύο περιπτώσεις. Σε αντιδιαστολή ο Smith αποδίδει έμφαση όπως είδαμε στο μη αισθητηριακό συστατικό της αντίληψης, τις φαινομενολογικές σταθερές και το φαινόμενο της εμπειρίας του

Anstoss, το οποίο τη διαφοροποιεί από τη μη προθετική αίσθηση και ορίζει τα προθετικά αντικείμενα της αντίληψης, τα αντιλήματα.

4.3 Η κριτική του Smith στη θεωρία των δύο συστατικών

Σύμφωνα με τον Smith (2002) η καλύτερη εκδοχή άμεσου Ρεαλισμού είναι η θεωρία των δύο συστατικών, την οποία αποδίδει στον Reid και τον Sellars. Η θέση των δύο συστατικών που αποδίδει ο Smith στον Reid είναι στη βάση μιας διεργασίας όπου κάποια αρχική αίσθηση (που προκαλείται από κάποιο αντικείμενο) προτείνει συλλήψεις (conception) καθώς και μια άμεση μη συναγωγική πίστη/γνώμη για την ύπαρξη κάποιου αντικειμένου.

Ο Reid ορίζει την αντίληψη, «Πρώτον, κάποια σύλληψη (conception notion) του αντιληπτού αντικειμένου. Δεύτερον, μια δυνατή και αναπόφευκτη γνώμη (conviction) και πίστη στην παρούσα ύπαρξή του. Και τρίτον, ότι αυτή η γνώμη και πεποίθηση είναι άμεσες και όχι αποτέλεσμα συλλογισμού» (Thomas Reid *Essays on the Intellectual Powers of Man*, II.5. 11-112). Όπως εξηγεί τη θέση του Reid ο Smith 2002: 70, «η αντίληψη είναι ζήτημα του ενεργεία έχουν ή της απόκτησης άμεσων (δηλαδή μη συναγωγικών) πεποιθήσεων για το φυσικό κόσμο. Η αντίληψη είναι κρίση». Όμως εκτός από την παραπάνω λειτουργία της αντίληψης, οι αισθήσεις συνοδεύουν ενδεχομενικά τις αντιλήψεις, σε αντιδιαστολή με εξαιρετικές θέσεις για τις αισθήσεις και το ρόλο τους στην αντίληψη. «Οι εξωτερικές αισθήσεις έχουν διπλό ρόλο: να μας βοηθούν να αισθανόμαστε και να αντιλαμβανόμαστε. Μας εμπλουτίζουν με μια ποικιλία αισθήσεων. ... ταυτόχρονα μας δίνουν μια σύλληψη (conception) και μια ακατανίκητη πίστη στην ύπαρξη των εξωτερικών αντικειμένων» (Reid II.17: 265).

Οι αισθήσεις όπως το εξηγεί ο Smith απλώς χαρακτηρίζουν τα αρχικά στάδια της αιτιακής αλυσίδας που οδηγεί από το αντικείμενο στην αντίληψή του, όμως δεν συγκροτούν το ίδιο το αντιληπτικό περιεχόμενο (το γνωστικό περιεχόμενο). Το συνοδεύουν ενδεχομενικά. Ο Reid γράφει χαρακτηριστικά προκειμένου να δικαιολογήσει την αποσύνδεση των αισθήσεων και της αντίληψης, «Η σύγχυση των αισθήσεων με την αντίληψη εξωτερικών αντικειμένων, που συνδέεται σταθερά με αυτές, έχει αποτελέσει την αφορμή των περισσότερων από τα λάθη και τις ψευδείς θεωρίες των φιλοσόφων σε σχέση με τις αισθήσεις ` έτσι, η διαφοροποίηση των εν λόγω λειτουργιών μου φαίνεται ότι είναι το κλειδί για τη σωστή κατανόηση και των δύο» (Reid II.16.: 249).

Αυτό που δεν κατανόησε ο Berkeley σύμφωνα με τον Reid είναι ότι «οι αντιλήψεις, σε αντιδιαστολή με τις αισθήσεις, έχουν αντικείμενα διακριτά από τις ίδιες» (II. 16. σελ. 251.) Σύμφωνα με τον Reid όπως και για τον Hume «καμιά αίσθηση δεν δίνει τη σύλληψη υλικών αντικειμένων» (II. 16.251.). Ανάλογη εικόνα με του Reid είναι και αυτή που αποδίδει ο Smith στον Sellars⁸³ «μια αντιληπτική πρόσληψη (perceptual taking) του κόσμου σαν να είναι «έτσι» (thus), είναι μια μορφή σκέψης, σκέψη σε παρουσία, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως «επιτυχημένη εννοιολογική δραστηριότητα»» (Sellars 1975: 162). Η επιτυχημένη αυτή εννοιολογική δραστηριότητα ενέχει ενδεχομενικά στην περιφέρειά της κάποια αισθησιακά στοιχεία φαινομενολογικά.

Είναι ξεκάθαρο ότι φαινομενολογικά μιλώντας, ενέχεται ... ένα μη προτασιακό συστατικό στην αντιληπτική εμπειρία (Sellars 1975: 339).

[Α]υτό στο οποίο έχω αναφερθεί σαν την εξήγηση ενός αντιλήματος (perceptual taking) ενός κόκκινου τριγώνου, την κατασκευή του σαν την πίστη σε ένα κόκκινο τρίγωνο, αποτελεί μόνο μια πτυχή μιας πιο σύνθετης κατάστασης που επίσης περιλαμβάνει την αίσθηση ενός κόκκινου τριγώνου (Sellars 1977: 288). Φαινομενολογικά μιλώντας, ο περιγραφικός πυρήνας συνίσταται στο γεγονός ότι κάτι που είναι με κάποιο τρόπο κόκκινο και τριγωνικό είναι με κάποιο τρόπο παρόν στον παρατηρητή, και όχι με τον τρόπο με τον οποίο μπορεί κανείς να σκεφθεί γι' αυτό (Sellars 1975: 310).

Τα *sensa*, *sensings* δεν συνιστούν συνειδητότητα (*awareness*) οποιουδήποτε πράγματος μια και η συνείδηση κάποιου πράγματος είναι πάντα συνείδηση γεγονότων, κάποιου πράγματος ως κάποιου πράγματος, ενώ οι αισθητηριακές εντυπώσεις είναι μη εννοιολογικές καταστάσεις συνείδησης/τότητας (Sellars 1968: 310).

Η θεωρία δύο συστατικών στην άμεση Ρεαλιστική εκδοχή της όπως την εξηγεί ο Smith ταυτίζει το **γνωστικό** κομμάτι της αντίληψης με το **αντικείμενο μιας πεποίθησης**, ή στην περίπτωση του Sellars με το αντικείμενο στο οποίο πιστεύουμε, (σκέψη σε παρουσία) (*in*). Ενώ μια αίσθηση μπορεί να είναι ενός αντικειμένου, μόνο με μια αιτιακή σημασία, σύμφωνα με την οποία προκλήθηκε από το εν λόγω αντικείμενο. Δεν αποτελεί αντικείμενο κάποιας κατάστασης. Η ίδια η αίσθηση όμως είναι αίσθηση *απλώς* (*mere sensation*) μια και δεν φαίνεται

---

⁸³ Για μια διαφορετική ανάλυση του Sellars βλ. Coates 2007.

να υπεισέρχεται ουσιωδώς στο γνωστικό κομμάτι της αντίληψης. Μια αίσθηση δεν είναι το αντικείμενο μιας κατάστασης γνώσης. Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Sellars υποστηρίζοντας κάποια θέση άμεσου Ρεαλισμού, «Τα αντικείμενα της αντιληπτικής γνώσης είναι τα αντικείμενα που περιλαμβάνονται στο προτασιακό συστατικό της αντιληπτικής εμπειρίας, και αυτά είναι φυσικά αντικείμενα, όχι ιδιωτικά υποκειμενικά στοιχεία» (Sellars 1975: 310).⁸⁴ Η ορθόδοξη εκδοχή της θεωρίας των δύο συστατικών διαφέρει από μια αιτιακή της εκδοχή την οποία εξετάζει κάπως γρήγορα ο Smith και αποκλείει για φαινομενολογικούς λόγους (την οποία αποδίδει στον Schopenhauer) ως εξής, «Αυτό που διαφοροποιεί την ορθόδοξη θεωρία από την αιτιακή της εκδοχή είναι ότι, παρόλο που τα αντιληπτά φυσικά αντικείμενα θεωρούνται κοινά τα αίτια της αντιληπτικής εμπειρίας, το ειδοποιό γνωστικό στοιχείο στην αντίληψη δεν είναι η εννοιολόγηση τέτοιων αντικειμένων ως τις αιτίες των αισθητηριακών μας καταστάσεων.⁸⁵ Η αντιληπτική εμπειρία απλώς αναπαριστά ένα αντιληπτό φυσικό αντικείμενο σαν ένα φυσικού τύπου αντικείμενο. Αυτή η θεωρία και η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων είναι οι δύο μοντέρνες κλασικές θέσεις για την αντίληψη. Μια και η θεωρία αισθητηριακών δεδομένων είναι ασύμβατη με τον άμεσο Ρεαλισμό, μπορούμε να θεωρήσουμε τη θεωρία των δύο συστατικών σαν την κλασική και πιο εύλογη μορφή άμεσου Ρεαλισμού. Δεδομένου του στάτους της, προκαλεί έκπληξη πόσο λίγο έχει εκτεθεί και μελετηθεί η εν λόγω θεωρία σε μελέτες για την αντίληψη. Ως αποτέλεσμα, κάποιες από τις πιο σημαντικές προσπάθειες για μια άμεση ρεαλιστική θεωρία της αντίληψης στην ιστορία του ζητήματος τείνουν να διαφεύγουν» (Smith 2002: 69).

Μια απάντηση στον Smith θα μπορούσε να είναι η εξής: αντιλαμβανόμαστε ένα αντικείμενο επειδή η αρχική σύλληψη ενέχει αιτιακές σχέσεις με το αντικείμενο που προκαλεί την εν λόγω αντίληψη. Κάπως παρόμοια φαίνεται η προσέγγιση του Evans: είναι το μη εννοιολογικό σύστημα που καθιστά δυνατές τις *de re* σκέψεις. Διατηρούνται ορισμένες πληροφοριακές συνδέσεις με την αιτιακή πηγή της πληροφορίας από το αντικείμενο και αυτές συνδέονται με την εισροή σε κάποιο σύστημα «εφαρμογής εννοιών» ή εννοιολόγησης και έτσι οι αισθήσεις

---

⁸⁴ Η μετάφραση «θεωρία των δύο συστατικών» είναι του Δ. Νικολινάκου.

⁸⁵ Η αιτιακή εκδοχή την οποία εξετάζει ο Smith είναι η εκδοχή της θεωρίας των δύο συστατικών όπου η εννοιολόγηση αφορά στη εννοιολόγηση του αντικειμένου σαν του αιτίου της παρούσας αντίληψης. Ο Smith αρνείται το φαινομενολογικό γεγονός της αιτιότητας στην αντίληψη και κατ'επέκταση αρνείται το παραπάνω. Το επιχείρημά του είναι ελλιπές. Υπάρχουν εμπειρικά τεκμήρια υπέρ της υπόθεσης ότι τα νεογνά 8 μηνών αντιλαμβάνονται αντιληπτικά και άμεσα ένα κλασικό παράδειγμα αιτιακής σύνδεσης όπως δύο μπάλες μπιλιάρδου που η μια χτυπά την άλλη. Συνεπώς, η θέση του Smith ότι η φαινομενολογία της αντίληψης δεν ενέχει φαινομενολογική εκτίμηση της αιτιότητας δεν φαίνεται δικαιολογημένη.

μετέχουν στην αντίληψη. Πιο συγκεκριμένα, είναι οι πληροφοριακές διασυνδέσεις ανάμεσα στις αρχικές συλλήψεις και αυτό που λαμβάνει χώρα που καθιστούν δυνατές τις *de re* σκέψεις (βλ. Evans 1982).

Η επιχειρηματολογία του Smith φαίνεται να είναι η εξής: η θέση που προκύπτει από τη θεωρία των δύο συστατικών δεν μπορεί να εξηγήσει πώς ένα αντιληπτικό περιεχόμενο μπορεί να είναι ενικό περιεχόμενο, να αφορά σε ένα συγκεκριμένο φυσικό αντικείμενο, αυτό με το οποίο έρχομαι σε άμεση αντιληπτική επαφή και όχι οποιοδήποτε αντικείμενο ικανοποιεί κάποιο σύνολο περιγραφών, κάποιο σύνολο αρχικών συλλήψεων. Και αυτό επειδή η ίδια η αίσθηση παίζει μόνο ένα αρχικό αιτιακό, όμως όχι γνωστικό ρόλο. Είδαμε όμως ότι ενδέχεται αυτή η απαίτηση του Smith να έρχεται σε αντίθεση με την ίδια την εξηγητική πρακτικής της ψυχολογίας.

Ένα βασικό μειονέκτημα της θεωρίας των δύο συστατικών όταν υποθέτει τη μετατροπή των χαζών αισθήσεων σε προθετικές αντιλήψεις μέσω εννοιών δεν μπορεί να εξηγήσει την αίσθηση άμεσης φευγαλέας αισθητηριακής/σωματικής παρουσίας. Οι αισθήσεις απλώς προκαλούν την πεποίθηση για την ύπαρξη κάποιου πράγματος. Όμως η σύνδεση της αρχικής σύλληψης με το τελικό προϊόν της αντίληψης καθίσταται ακατανόητη. Η φαινομενολογική παρατήρηση του ίδιου του Sellars ότι κάτι είναι παρόν στην αντίληψη με διαφορετικό τρόπο απ' ότι στην πεποίθηση δεν μπορεί να νομιμοποιηθεί, από τη θεωρία των δύο συστατικών.

Αν βασιστεί στην εννοιολογική φύση του περιεχομένου της αντίληψης αποτυγχάνει. Σύμφωνα με την ερμηνεία του Smith η θεωρία των δύο συστατικών στην παραπάνω γενική εκδοχή αντιμετωπίζει αντίστοιχα προβλήματα με κάποια από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν δοξαστικές θέσεις για την αντίληψη και ήδη εκθέσαμε. Γιατί όμως οι έννοιες να θεωρούνται ουσιώδεις για την αντίληψη ως αυτό που καθιστά μια αντίληψη προθετική και να τη διαφοροποιούν από την αίσθηση;⁸⁶

Η υπόθεση φαίνεται να είναι σύμφωνα με τον Smith ότι είναι οι «έννοιες» που προσδίδουν την «αντικειμενικότητα» στην αντίληψη, σε αντιδιαστολή με την υποκειμενικότητα της αίσθησης, είναι το ειδοποιό γνώρισμα της σκέψης. Όμως αυτή η κίνηση αντί να οδηγή στον άμεσο ρεαλισμό, φαίνεται να οδηγεί σε κάποια εκδοχή ιδεαλισμού: σημαίνει ότι εμείς προσδίδουμε αντικειμενικότητα στον κόσμο μέσω των εννοιών μας που εφαρμόζονται σε αυτόν από τη σκέψη, δεν είναι ο ίδιος ο κόσμος που μας περιορίζει.

---

⁸⁶ Γιατί οι έννοιες να προσδίδουν αντικειμενικότητα, δηλαδή η αντικειμενικότητα να οφείλεται σε κάτι που κάνουμε εμείς;

Οποιαδήποτε θέση διαφοροποιεί τις αισθήσεις από τις αντιλήψεις με τον παραπάνω τρόπο πρέπει να βασιστεί σε κάποια «φυσική μαγεία» στην καρδιά της αντιληπτικής συνείδησης μια και μια αρχική σύλληψη «προτείνει μαγικά» κάποιο αντιληπτό αντικείμενο όπως διαπιστώνει ο ίδιος ο Reid. Για τον Reid οι αισθήσεις είναι τόσο σημεία που προτείνουν συλλήψεις του κόσμου, ενώ ταυτόχρονα καμιά φορά συνιστούν μια φυσική γλώσσα, σύμφωνα με την ερμηνεία του Smith που εξετάζουμε. Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Reid προσπαθώντας να διαφοροποιήσει τα «έλλογα σημεία» που σχετίζονται με τις δευτερεύουσες ιδιότητες από όσα σχετίζονται με τις πρωτεύουσες ιδιότητες, ανάμεσα σε άλλα,

Ένα τρίτο σύνολο έλλογων σημείων κατανοεί αυτά, για τα οποία δεν είχαμε ποτέ πριν κάποια ιδέα (notion) ή σύλληψη των οποίων είναι σημεία, υποβάλλει ή υποθέτει, μέσω κάποιου τύπου φυσικής μαγείας ενώ ταυτόχρονα προσφέρει μια σύλληψη ή πεποίθηση γι' αυτά» (Thomas Reid, *An Inquiry into the Human Mind, On the Principles of Common Sense*, repr. Fourth ed. (Bristol: Thoemmes, 1990: 114).

Η θεωρία των δύο συστατικών στην εκδοχή του Reid όπου μια αρχική αίσθηση προκαλεί μια σύλληψη και μια άμεση ταυτόχρονη πίστη στην ύπαρξη κάποιου πράγματος, καθιστά ανεξήγητο το πώς οι αισθήσεις και οι αντιλήψεις όντας δύο τύποι διακριτών συμβάντων μπορούν να συνδέονται. Διασπά τη σύνδεση αίσθησης, αντίληψης. Μια και το γνωστικό κομμάτι της αντίληψης δίνεται από την πεποίθηση που διαφέρει εγγενώς από τη μη γνωστική αίσθηση, πώς μια αντίληψη παρουσιάζεται ως μια κατάσταση του νου, αντί για δύο διακριτές; Η θεωρία διασπώντας την αίσθηση και την αντίληψη καθιστά το δεσμό τους ακατανόητο. Σύμφωνα με τον Ayers η βασική αποτυχία του Reid. ...είναι ότι διακρίνοντας την «αντίληψη» και «αίσθηση» ως τύπους διακριτών συμβάντων κατέστησαν τη σύνδεσή τους ακατανόητη. Όπως και ο Locke το έκανε με τις απλές Ιδέες παρουσιάζαν τις αισθήσεις ως κενά δεδομένα (Ayers 1991: 184).

Μια περαιτέρω αντίρρηση του Smith είναι ότι η θεωρία των δύο συστατικών στην παραπάνω εκδοχή δεν μπορεί να προβλέψει σωστά την αληθοέπεια των αντιλήψεων. Από τη στιγμή που η θεωρία των δύο συστατικών αποδεχθεί το δυϊσμό της αίσθησης και της διάνοιας, καθίσταται ανίκανη να αντιμετωπίσει το ζήτημα της πλάνης και της παραίσθησης. Αποτυγχάνει να ικανοποιήσει κάποια συνθήκη που το αντιληπτικό περιεχόμενο πρέπει να ικανοποιεί, να είναι συμβατό με την αληθοέπεια ή μη μιας αντιληπτικής παράστασης, που για

τον Smith απαιτεί το *γάντζωμα στο ίδιο το αντικείμενο* στην περίπτωση της αληθοεπούς αντίληψης.

Αυτό όμως δεν μπορεί να το εξηγήσει η θεωρία των δύο συστατικών στην παραπάνω εκδοχή Αίσθηση→Σύλληψη & Πεποίθηση/Κρίση, όπου το γνωστικό και αντιληπτικό κομμάτι εξαντλείται από τη διάνοια/πεποίθηση, όμως η ίδια η αίσθηση δεν έχει καμιά γνωστική σημασία, μια και μόνο μια κρίση μπορεί να είναι ακριβής ή ανακριβής, ορθή η εσφαλμένη.

Μια παρόμοια γραμμή κριτικής στη θεωρία δύο συστατικών που ο Smith φαίνεται να θεωρεί την πιο αποφασιστική είναι ότι είναι ασυνεπής και ιδιαίτερα σε σχέση με τη στήριξη του άμεσου Ρεαλισμού. Μια και η θεωρία των δύο συστατικών όπως έχουμε ήδη δει συνήθως προτείνεται ως θέση υπέρ του έμμεσου Ρεαλισμού, πώς μπορεί να μετατραπεί σε θέση υπέρ του άμεσου Ρεαλισμού; Για να μπορεί μια αίσθηση να μας προτείνει μια σύλληψη αντικειμένου, αυτό σημαίνει ότι το ίδιο το αντικείμενο δεν δίνεται. Δεδομένου του χάσματος κρίσεων-εμπειριών θα πρέπει ο άμεσος Ρεαλιστής τύπου Reid να μπορεί να χαρακτηρίσει αυτό το χάσμα.

Ο Reid κατανοώντας το παραπάνω πρόβλημα για τη θεωρία του προσπαθεί να εξηγήσει τη διάκριση ανάμεσα στα ποιοτικά και τα μη αισθητηριακά συστατικά της αντιληπτικής εμπειρίας μέσω της διάκρισης διαφορετικού τύπου «συλλήψεων. ...στις αντιλήψεις πρωτευουσών και δευτερευουσών ιδιοτήτων. ...οι αισθήσεις που ανήκουν στις δευτερεύουσες ποιότητες είναι αντικείμενο της προσοχής μας» (Smith 2002: 74). Όμως πώς είναι δυνατό το παραπάνω, αν οι αισθήσεις δεν εκδηλώνονται στο γνωστικό μέρος της αντίληψης, ώστε να αποτελούν αντικείμενα της αντίληψης; ⁸⁷ Μια σύλληψη υποβάλλει μια πεποίθηση, δεν τη συγκροτεί.

Ποιο είναι το περιεχόμενο της αντιληπτικής κρίσης; Με την ύπαρξη ποιού *συγκεκριμένου αντικειμένου* συνδέεται η αρχική σύλληψη; Για να μπορεί να χαρακτηριστεί ο Reid άμεσος Ρεαλιστής πρέπει να απαντήσει κάτι σαν «το κοινό φυσικό αντικείμενο» «εκείνο εκεί», όχι οποιοδήποτε αντικείμενο ικανοποιεί κάποια περιγραφή. Όμως δεν είναι σαφές ότι η αντίληψη της ύπαρξης του *συγκεκριμένου αντικειμένου* προκύπτει ή μπορεί να προκύψει από τη θεωρία των δύο συστατικών. Η απαίτηση όμως του Smith φαίνεται ιδιαίτερα αυστηρή στο βαθμό που πάντα με κάποιο τρόπο αναπαρίσταται κάτι στην εμπειρία μας.

---

⁸⁷ Βλ. Smith 2002:79-80 για πιο λεπτομερειακή επιχειρηματολογία σε σχέση με αυτό το σημείο.

Ο Smith υποστηρίζει ότι η απόδοση ενικού περιεχομένου στις αντιληπτικές κρίσεις (μέσω των δεικτικών στοιχείων) δεν φαίνεται να είναι μια κίνηση συμβατή με τη θεωρία των δύο συστατικών και το δυϊσμό αίσθησης-αντίληψης. Και αυτό ισχύει ακόμη και αν υποτεθεί ότι οι αισθήσεις και σε αντιστοιχία οι συλλήψεις που προκύπτουν από αυτές συνδέονται νομολογικά με τον κόσμο. Η επιχειρηματολογία του Smith φαίνεται να είναι η παρακάτω:

Δεν είναι ανάγκη να προκληθώ να δω ένα κίτρινο αντικείμενο κόκκινο για να το δω κόκκινο. Αρνείται δηλαδή ότι η αιτιότητα, ή η προσπάθεια διαφοροποίησης καλών και κακών αιτιακών αλυσίδων ενέχεται καν στην εξήγηση της πλάνης, της αληθοέπειας ή της παραίτησης.

Ενδεχομένως σύμφωνα με τον Sellars μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τις πλάνες ως εξής: Όταν πλανώμαι αντιληπτικά για κάποια ιδιότητα ενός τριγώνου, για παράδειγμα για το χρώμα του, η περίπτωση είναι περίπτωση περιορισμένης επιτυχίας της αναφοράς (limited referential success). Σε περιπτώσεις πλάνης όπως για το χρώμα ενός τριγώνου ένα υποκείμενο βλέπει το τρίγωνο, το κοινό φυσικό αντικείμενο, όμως δεν αναπαριστά σωστά το χρώμα του αντικειμένου. Όμως δεδομένης της ιστορικής περιόδου (προ-Kripke) στην οποία έγραφε ο Sellars παρόλο που προσπαθεί να εξηγήσει την αντιληπτική αναφορά σαν να ενέχει μη αναγώγιμα δεικτικά στοιχεία είναι παραδομένος σε αυτό που ο Evans χαρακτηρίζει ως «την κακή παλιά φιλοσοφία του νου». Όπως το θέτει χαρακτηριστικά ο Evans (1985: 4) «η παλιά κακή φιλοσοφία του νου. ...είναι η θέση ότι μπορούμε να γνωρίσουμε (we can be cognizant of) οποιοδήποτε «εξωτερικό» αντικείμενο μόνο μέσω κάποιας περιγραφής που το αντικείμενο μόνο του ικανοποιεί, ή στην οποία ταιριάζει».

Το επιχείρημα του Smith εδώ είναι κάπως ελλειπτικό. Μάλλον υποθέτει ότι αν ο άμεσος ρεαλισμός είναι ορθός, η περιγραφική θέση για την αντιληπτική αναφορά *πρέπει* να είναι ψευδής.⁸⁸ Το επιχείρημα είναι ότι η εκδοχή της θεωρίας των δύο συστατικών που εξετάζουμε δεν είναι συμβατή με το *de re* χαρακτήρα των αντιληπτικών εμπειριών. Το παράδειγμα του Smith για να δείξει το παραπάνω είναι το ακόλουθο. Ας υποθέσουμε ότι κρατάς ένα κομμάτι χαρτί που είναι λευκό και που καλύπτει με ακρίβεια ένα κομμάτι χαρτιού που είναι κίτρινο, αλλά σου φαίνεται κίτρινο. Η περιγραφική θεωρία προβλέπει ότι η εμπειρία σου είναι του πίσω χαρτιού μια και αυτό ικανοποιεί καλύτερα την περιγραφή της σύλληψής σου. Ένα άλλο παράδειγμα είναι ένα λευκό χαρτί το οποίο βλέπω σε ένα καθρέπτη που δεν ξέρω ότι υπάρχει

---

⁸⁸ Επιπλέον επιχειρηματολογεί ότι είναι ψευδής στο τελευταίο κεφάλαιο στη βάση υποστήριξης κάποιων θέσεων του Meinong γιατί εν τέλει περιορίζεται από την αρχή ότι δεν μπορούμε να αναφερθούμε γνήσια στο μη υπαρκτό. Όμως ο Evans φαίνεται να εισάγει το μη εννοιολογικό περιεχόμενο ακριβώς για να καταστήσει δυνατές ενικές σκέψεις που όλοι μπορούν να αντιληφθούν μια και οι αρχικές συλλήψεις συνδέονται νομολογικά με τον κόσμο.

μπροστά μου (είναι κάπου στο πλάι μου, πέρα από το οπτικό μου πεδίο) όπου είναι το ίδιο λευκό χαρτί που καθρεπτίζεται στον καθρέπτη, ενώ πίσω από τον καθρέπτη τίθεται ένα πανομοιότυπο λευκό χαρτί. Και εδώ η θέση ότι η αντίληψη είναι του αντικειμένου που ταιριάζει σε μια αρχική σύλληψη εμμενή στην αντίληψη, δηλαδή ότι η αντίληψη είναι του αντικειμένου που ικανοποιεί καλύτερα ένα σύνολο οριστικών περιγραφών, θα προέβλεπε ότι βλέπουμε το χαρτί πίσω από τον καθρέπτη και όχι το χαρτί στο πλάι μας που όντως καθρεπτίζεται στον καθρέπτη. Το λάθος αποτέλεσμα σε σχέση με το ποιο είναι το χαρτί που βλέπουμε, θα εξακολουθούσε ακόμη και αν ενσωματώναμε σε αυτές συνθήκες σε σχέση με τη θέση και οπτική γωνία του παρατηρητή, επιχειρηματολογεί ο Smith. Ο Smith επιχειρηματολογεί ότι η θεωρία δύο συστατικών είναι στην πραγματικότητα ασύμβατη με τη δεικτική θέση για τις αντιληπτικές κρίσεις που οφείλει να δεχτεί ο άμεσος Ρεαλιστής επειδή,

Για να μπορεί μια αντιληπτική *this-thought* να επιτύχει την αναφορά, οι αισθήσεις οι ίδιες πρέπει να δίνουν ένα αντικείμενο. Στην παρούσα ανάλυση η αίσθηση δεν δίνει αντικείμενα, αλλά αισθήσεις-άνευ-αντικειμένων. Με λίγα λόγια, η αντιληπτική κρίση έρχεται στη σκηνή πολύ αργά για να έχει γνωστική χρήση. Χρειαζόμαστε τις ίδιες τις αισθήσεις για την εξοικείωση/γνωριμία με τα αντικείμενα. Η θεωρία των δύο συστατικών δεν είναι ικανή να αναγνωρίσει το παραπάνω γεγονός. ...Το πρόβλημα ξεκινά επειδή καθιστά την αντιληπτική αίσθηση εξωτερική στην αντιληπτική κρίση που υποτιθέμενα προσδίδει γνωστικό στάτους στην αντιληπτική συνείδηση. ...Αν ο άμεσος Ρεαλισμός είναι αληθής, αυτό ισχύει μόνο επειδή η αντιληπτική συνείδηση καθοδηγεί τη διάνοια στο φυσικό κόσμο εκ των έσω (Smith 2002: 84-5).

Ο Smith υποστηρίζει ότι αν ακολουθήσουμε την παραπάνω επιχειρηματολογία καθώς και την ιδέα ότι τα κοινά αντικείμενα δίνονται στην αίσθηση όχι στη διάνοια, τότε θα βρούμε πολύ λιγότερο εύλογα κάποια σχόλια για τη φύση του αντιληπτικού περιεχομένου που το αντιμετωπίζουν εξ ορισμού ως *εννοιολογικό περιεχόμενο*, ακόμη και από εκλεπτυσμένους στοχαστές όπως ο P. T. Geach. Ο Geach διατυπώνει την παρακάτω θέση για τη φύση του αντιληπτικού περιεχομένου,

Το περιεχόμενο μιας (αντιληπτικής) κρίσης είναι πάντα μια κατανοητή και εννοιολογική εξοικείωση με συγκεκριμένα δυνάμει αισθητά πράγματα. Είναι ξεκάθαρο, ότι η πράξη της κρίσης πρέπει να έχει μια πιο στενή σχέση από την απλή χρονική ταυτότητα στο πλαίσιο της αισθητηριακής αντίληψης που δίνει

την αναφορά σε αυτά τα συγκεκριμένα αισθητά πράγματα. Δεν είμαι έτοιμος να χαρακτηρίσω αυτή την ειδική σχέση (Geach 1971: 64).

Ο Smith επιχειρηματολογεί ότι αν όντως ίσχυε το παραπάνω τότε δεν είναι σαφές πώς οι αντιληπτικές κρίσεις είναι εννοιολογικές, όπως υποθέτει ο Geach μια και σύμφωνα με τους περισσότερους σημερινούς άμεσους Ρεαλιστές οι αντιληπτικές κρίσεις είναι *de re* κρίσεις. Σύμφωνα με ένα ορισμό των *de re* κρίσεων από τον Burge είναι μη εννοιολογικές: οι *de re* πεποιθήσεις που χαρακτηρίζονται σαν σχέσεις ενός υποκειμένου «με μια σχετική, πλαίσιακή σχέση με τα αντικείμενα για τα οποία η πεποίθηση είναι» (Burge 1977: 346). Μια *de re* πεποίθηση δεν έχει περιεχόμενο «της οποίας τα σημασιολογικά σχετικά συστατικά χαρακτηρίζουν στοιχεία στο εννοιολογικό ρεπερτόριο του υποκειμένου» (Ibid.). Το πρόβλημα είναι ότι η αντίληψη είναι χρονικά πρότερη της *de re* κρίσης, όμως μια *de re* κρίση προϋποθέτει ήδη τη γνωριμία με κάποιο αντικείμενο. Το κοινό σε όλες τις παραλλαγές της θεωρίας των δύο συστατικών για τον Smith είναι ότι αυτό που καθιστά μια αίσθηση προθετική είναι κάποια διεργασία εξωτερική στην ίδια την αντίληψη, η διάνοια, η εννοιολόγηση. «Μια αντιληπτική κρίση δεν λαμβάνει χώρα σε κάποιο πλαίσιο στο οποίο γνωρίζουμε μέσω άμεσης γνωριμίας ένα φυσικό αντικείμενο. Λαμβάνει χώρα, σε μια κατάσταση στην οποία προκαλούμαστε να έχουμε μια αίσθηση-δίχως-αντικείμενο ενώ η ίδια δεν συνιστά εξοικείωση με κάποιο αντικείμενο. Μπορώ να κρίνω για ένα ήχο ότι είναι ο ήχος κάποιου αντικειμένου. ...μιας τρομπέτας από εδώ και εκεί. ...μόνο αν ήδη γνωρίζω άμεσα τον ήχο της τρομπέτας, έτσι ώστε ακόμη και αν κρίνω λάθος καμιά από τις λάθος κατηγορήσεις δεν καθιστά την αναφορά της κρίσης μου ανεπιτυχή» (Smith 2002: 84-5).

Ο Reid αναλύει μια αντιληπτική πράξη σαν να ενέχει δύο διακριτές πράξεις. «Αυτό είναι φαινομενολογικά παράλογο. Μια αντίληψη δεν φαίνεται φαινομενολογικά να ενέχει δύο διακριτές πράξεις του νου» (ibid.). Παρόλο που τα επιχειρήματα του Smith είναι αρκετά πειστικά δεν είναι τόσο σαφές αν είναι αποφασιστικά όπως είδαμε ήδη στα προηγούμενα κεφάλαια. Δεν είναι σαφές ότι τα αντιληπτικά περιεχόμενα πρέπει να αντανακλούν τη μοναδικότητα των συγκεκριμένων αντικειμένων μια και η μοναδικότητα μπορεί να δίνεται από τη συγκεκριμένη αιτιακή σύνδεση με το αντικείμενο, απούσα από το σύστημα του Smith.⁸⁹

4.4 Η αίσθηση του πόνου στο σώμα

Ο Reid χρησιμοποιεί τις εξής διακρίσεις για να εξηγήσει ένα πόνο στο δάχτυλο του ποδιού:

---

⁸⁹ Βλ. Tye 2009β ανάμεσα σε άλλους για μια εξέταση του σύνθετου ερωτήματος.

μια αίσθηση, την αιτία της αίσθησης και μια άμεση γνώμη ότι υπάρχει κάποια ζημιά στο δάχτυλο του ποδιού (Reid [1785] 1969: 271.) Το πρόβλημα με τη διάκριση των προθετικών και των μη προθετικών αισθήσεων είναι ότι φαίνεται ανίκανη να εξηγήσει την τοποθεσία όπου αισθανόμαστε να πονάμε. Ο Reid εξηγεί την αίσθηση πόνου στο δάχτυλο του ποδιού μέσω της προθετικής γνώμης ότι υπάρχει κάποια ζημιά στο πόδι όπως είδαμε. Θέτει όμως και την αίσθηση και την αιτία της αίσθησης. Την αίσθηση ο Reid τη θέτει για να εξηγήσει περιπτώσεις πόνου σε μέλος φάντασμα που όμως δεν είναι παραπλανητικές. Στην περίπτωση του πόνου σε ένα μέλος φάντασμα, η αίσθηση μπορεί να λαμβάνει χώρα απουσία της αντίστοιχης πεποίθησης. Συγκεκριμένα ο Reid γράφει για τον ασθενή με τον πόνο στο δάχτυλο του φαντάσματος ποδιού του, «Ο άνθρωπος είχε ένα παραπλανητικό (deceitful) αίσθημα όταν αισθάνθηκε ένα πόνο στο πόδι αφού του έκοψαν το πόδι. Τι είναι παραπλανητικό σε σχέση με το αίσθημα;

Απαντώ δεν τίθεται στην αίσθηση που είναι πραγματική, αλλά στην εμφανή αντίληψη (seeming perception) που είχε κάποιος ζημιάς στο δάχτυλο του ποδιού. Αυτή η αντίληψη την οποία η φύση έχει ενώσει με την αίσθηση ήταν απατηλή (fallacious) σε αυτήν την περίπτωση» (Reid [1785] 1969: 271-2).

Ο Reid προκειμένου να εκφράσει το αντιληπτικό περιεχόμενο του ασθενούς με τον πόνο φάντασμα στο δάχτυλο του ποδιού το ταυτίζει με ένα παραπλανητικό αίσθημα. Όμως σύμφωνα με τη θέση του για την αντίληψη ως άμεση γνώμη ή πεποίθηση δεν μπορεί παρά να το ταυτίσει με μια ψευδή αλλά άμεση γνώμη/πίστη για κάποια ζημιά στο σώμα. Σύμφωνα με τον Reid, ο φυσικός πόνος συνίσταται σε μια αίσθηση που συνδέεται ενδεχομενικά με την αντίληψη κάποιας δυσλειτουργίας σε μέρος του σώματος. Η τοποθεσία του πόνου δεν συνδέεται εγγενώς με την αίσθηση, αλλά την αντιληπτή τοποθεσία της δυσλειτουργίας της οποίας έχουμε μια έμμεση και σκοτεινή σύλληψη ως την άγνωστη αιτία του πόνου. Η άρνηση της προθετικότητας της αίσθησης του πόνου, αντιμετωπίζει ιδιαίτερα προβλήματα με την εξήγηση του *μέρους του σώματος όπου αισθανόμαστε τον πόνο*.

Η υπεράσπιση της προθετικότητας της αίσθησης σχετίζεται με την αίσθηση της εμφανούς τοποθεσίας της αίσθησης του πόνου που ο Reid μοιάζει ανίκανος να εξηγήσει. «Είναι ουσιώδες για την σωματική αίσθηση όπως τη βιώνουμε κανονικά ότι έχει κάποια τοποθεσία στο σώμα. Τους πόνους και τις άλλες αισθήσεις τις αισθανόμαστε να τοποθετούνται σε μέρη ή σε περιοχές του σώματος. Το να εστιάζεις την προσοχή σε μια αίσθηση είναι να εστιάζεις την προσοχή

Στη (φαινομενική) τοποθεσία όπου αισθάνεσαι την αίσθηση» (Crane 2001: 79). Όταν αισθάνεσαι κάποιο πόνο στο σώμα έχει μια εμφανή τοποθεσία στο σώμα σου. Αν όπως υποστηρίζει η πρόταση που αρνείται την προθετικότητα της σωματικής αίσθησης, η αισθητή τοποθεσία του πόνου στο σώμα σχετίζεται με μια δύναμη αναθεωρήσιμη πεποίθηση, τότε ο ασθενής με πόνο στο μέλος φάντασμα θα μπορούσε να την αναθεωρήσει. Αλλά ως γνωστό δεν μπορεί να το κάνει και εξακολουθεί να πονάει φριχτά.

Ο Crane (2001) επιχειρηματολογεί ότι το of της συνείδησης είναι το of της προθετικότητας, σε αντίθεση με τον Searle (1982). Όταν λέμε ότι πονώ, ή αισθάνομαι κάποιο πόνο κάπου, η κατάσταση στην οποία είμαστε είναι προθετική. Όταν λέμε πονώ μπορούμε να εννοούμε τα εξής:

A. Έχουμε συνείδηση ότι βρισκόμαστε σε μια κατάσταση πόνου. Αν ναι τότε η συνείδηση είναι συνείδηση ανώτερης τάξης και θα είναι αναγκαστικά προθετική αφού είναι ανώτερης τάξης και έχει ως αντικείμενο μια πρώτης τάξης κατάσταση.

B. Αν έχοντας συνείδηση ενός πόνου έχω συνείδηση ενός αντικειμένου, του «πόνου», τότε η συνείδηση ενός χτύπου στην πόρτα είναι σαν τη συνείδηση ενός πόνου.

Η αναλογία με το χτύπο στην πόρτα ισχύει, η κατάσταση πόνου είναι το ίδιο προθετική όσο και η κατάσταση του να ακούμε ένα χτύπο στον τοίχο.

Γ. Το να έχω συνείδηση κάποιου πόνου σημαίνει πονώ (being in pain).

Η αυτοναφορικότητα του πόνου δεν εξηγεί γιατί η παραπάνω δεν είναι προθετική κατάσταση (Crane 2001: 78-79).

Ο Crane (2001) για να δείξει ότι οι πόνοι αντιστοιχούν σε προθετικές καταστάσεις επιχειρηματολογεί ότι αρκεί να δείξει ότι ικανοποιούν την προθετική δομή των προθετικών καταστάσεων. Η συνείδηση του πόνου είναι μεταβατική, είναι συνείδηση του πόνου του ποδιού. Κατ'επέκταση το αντικείμενο της προθετικής κατάστασης πόνου είναι το πόδι, το οποίο παρουσιάζεται με κάποιο τρόπο και η κατάσταση κατευθύνεται στο πόδι. «Το περιεχόμενο μιας κατάστασης- αίσθησης είναι πώς παρουσιάζει μέρος του σώματος να είναι: το περιεχόμενο ενός πόνου μέλους φαντάσματος είναι: το πόδι μου πονάει» (Crane 2001: 81). Επομένως το αντικείμενο της προθετικής κατάστασης του πόνου δεν είναι το αντικείμενο πόνος αλλά μέρος του σώματος.

Η θέση ότι οι σωματικές αισθήσεις δεν είναι προθετικές δυσκολεύεται να εξηγήσει την τοποθεσία της αίσθησης του πόνου, ότι μια αίσθηση την αισθάνομαι κάπου στο σώμα μου. Όταν κάποιος χτυπάει το δάχτυλο του ποδιού, ο πόνος εμφανίζεται να είναι στο πόδι. Όμως

αν οι αισθήσεις δεν είναι προθετικές, δεν θα μπορούσε ο πόνος να φαίνεται να είναι στο πόδι. Και όσο και αν πιστεύει ο ασθενής ότι το πόδι του έχει αφαιρεθεί, παράλληλα εξακολουθεί να αισθάνεται πόνο στο μέλος φάντασμα. Ο Reid όμως δεν μπορεί να εξηγήσει την ίδια την αίσθηση αν δεν εμπεδώνεται στο προθετικό περιεχόμενο της εμπειρίας. Σύμφωνα με τον Byrne (2001), ο ίδιος ο Reid παραδέχεται ότι το αίσθημα του πόνου που το υποκείμενο έχει συζεύξει με πρότερα αισθήματα είναι προθετικό στο παραπάνω απόσπασμα. Η εμπειρία πρέπει να περιλαμβάνει κάτι κοινό και σύμφωνα με τον Byrne υπάρχει «μια εμφάνιση ότι υπάρχει κάποιος πόνος στο δάχτυλο». Όπως επισημαίνει ο Byrne η παραπάνω εξήγηση του Reid αποτυγχάνει

να δείξει γιατί η συγκεκριμένη περίπτωση είναι περίπτωση πόνου μέλους φαντάσματος.

Ο Smith (2002) αναφέρεται σε προθετικιστές που προσπαθούν να υπερασπιστούν την προθετικότητα της ίδιας της σωματικής αίσθησης, υποστηρίζοντας ότι δεν μπορούν να χαρακτηρίσουν *ένα φυσικό όριο του σώματος και του κόσμου* και κατ επέκταση την αίσθηση της αντικειμενικότητας. Πιο συγκεκριμένα, η κριτική του Smith στον προθετικισμό του Ayers (1991) είναι ότι αποτυγχάνει να επισημάνει το γεγονός ότι ορισμένες φορές οι αισθήσεις είναι προθετικές, ενώ άλλες φορές δεν είναι, ενώ δεν μπορεί να εξηγήσει τον εξωτερικό χαρακτήρα της αντίληψης.

Εντούτοις ο Ayers (1991) δεν δέχεται ότι οι σωματικές αισθήσεις είναι φαινόμενα δισδιάστατες, ούτε ότι είναι *χαζές*, δηλαδή ότι δεν έχουν ουσιαδώς προθετικότητα. Η πρωταρχική ή εγγενής προθετικότητα για τον Ayers είναι των αισθήσεων και η αντίληψη αποτελείται από πολλές μορφές αίσθησης. Για τον Ayers, η διάνοια είναι κατά κύριο λόγο ένα αισθητηριακό υποσύστημα, όχι κάποιο υποσύστημα για τη σύλληψη αφηρημένων αληθειών. Οι αισθήσεις, όπως οι σωματικές αισθήσεις, για παράδειγμα, μια αίσθηση πόνου στο αριστερό πόδι, έχουν εγγενή προθετικότητα και αποτελούν τύπους συνειδητότητας μερών του σώματος. Δεν μπορούν να αποσυνδεθούν από το ρόλο που παίζουν στην εικόνα και αίσθηση του σώματος και κατ επέκταση του εαυτού. Για να κατανοήσουμε την προθετικότητα μιας απλής αίσθησης, για παράδειγμα μιας αίσθησης του μπλε, μπορούμε να το εξηγήσουμε με τον παρακάτω τρόπο. Μια πράξη συνειδητότητας του μπλε είναι μια πράξη της οποίας ταυτόχρονα το προθετικό αντικείμενο είναι μπλε. Ωστόσο, επιχειρηματολογεί ο Ayers δεν θα είχαμε ποτέ μια απομονωμένη δισδιάσταση αίσθηση του μπλε.

Η χωρικότητα κάποιων από τις αισθήσεις φαίνεται να εξηγείται για τον Ayers σε σχέση

με τη χωρικότητα ενός ενοποιημένου (integrated) πεδίου αίσθησης, που βασίζεται στην ιδιοδεκτική αίσθηση. Δεν είναι όμως μόνο μπλε- μια και για τον Ayers είναι *a priori* αληθές ότι δεν μπορείς να δεις κάτι μπλε χωρίς αυτό να τίθεται ήδη σε ένα τρισδιάστατο χώρο, όπως το ότι δεν μπορείς να δεις κάτι που είναι ταυτόχρονα κόκκινο και πράσινο. Η κριτική του Ayers στον Reid είναι ότι υποθέτοντας ότι μια αίσθηση μόνο ενδεχομενικά συνδέεται με μια αντίληψη, θεώρησε ότι μπορεί να εξηγήσει ένα πόνο στο αριστερό δαχτυλάκι του ποδιού στη βάση μιας αίσθησης και της αντίληψης της τοποθεσίας του ποδιού με την οποία η αίσθηση συνδέεται μόνο ενδεχομενικά. Ο Ayers αποδίδει στον Reid μια θέση όπως του Malebranche. Οι αισθήσεις συνοδεύουν τις άμεσες και διακριτές αντιλήψεις των πρωτευουσών ιδιοτήτων, ενώ η αντίληψη δευτερευουσών ιδιοτήτων είναι σκοτεινή, τις κατανοούμε ως τις αιτίες των αισθήσεών μας. «Ωστόσο όταν αναφερόμαστε στην αίσθηση του μπλε δεν αναφερόμαστε παρά σε κάτι που αποτελεί αφαίρεση από την αισθητηριακή κατάσταση, από την κατάσταση αισθητηριακής συνειδητότητας στο σύνολό της. Δεν είναι κάτι που θα μπορούσαμε να έχουμε παρά ως όψη της αισθητηριακής συνειδητότητας των πραγμάτων, την εμφάνιση σε εμάς του χώρου και πραγμάτων στο χώρο. Ισοδύναμα, όπως αναγνώρισε ο Berkeley η εμφάνιση δευτερευόντων ή αισθητηριακών χαρακτηριστικών είναι ουσιώδης στην εμφάνιση χωρικών ποιοτήτων» (Ayers 1991: 184).

Η θετική θέση του Ayers για την αίσθηση του πόνου είναι η παρακάτω,

Το να έχεις ή αισθάνεσαι ένα πόνο στο αριστερό πόδι είναι να έχεις μια συγκεκριμένου τύπου συνειδητότητα του αριστερού ποδιού που ενδέχεται ή μη, να δυσλειτουργεί. Όπως ο όρος «συναίσθημα» (feeling) έτσι και ο όρος «πόνος» μπορεί να χρησιμοποιηθεί εδώ σαν να αναφέρεται στην ίδια την κατάσταση συνειδητότητας, ή για τη δευτερεύουσα ιδιότητα του ποδιού, γι' αυτό που αισθάνεται κανείς εκεί. Το λάθος του Reid έγκειται στην υπόθεση ότι ο πόνος, όταν αφαιρείται από τη συνολική αντιληπτική κατάσταση, υπάρχει αυθύπαρκτος ως ένα νοητικό συμβάν διακριτό και διαφορετικού τύπου από μέρος της κατάστασης που φέρει προθετικότητα και καθορίζει την τοποθεσία του πόνου. Το ότι είναι λάθος έπεται από την αναγκαιότητα της αρχής ότι ο φυσικός πόνος πρέπει να έχει κάποια τοποθεσία, όπως ότι το χρώμα πρέπει να είναι εκτατό (Ayers 1991: 185).

Αν ίσχυε η θέση του Reid για τον πόνο, θα έπρεπε ανάλογα να υποστηριχθεί ότι η τοποθεσία του χρώματος δεν ενέχεται στη συνειδητότητα του χρώματος, σαν να μπορούσε το

χρώμα να υπάρξει απουσία της κατάλληλης έκτασης. Ακόμη και αν όλες οι αισθήσεις δε φαίνεται να ενέχουν χωρικές διαστάσεις, το κάνουν παρ' όλα αυτά μέσω της ένταξής τους (integration) σε ένα ενοποιημένο αισθητηριακό πεδίο. Και οι αισθήσεις του θερμού και κρύου έχουν χωρικότητα για τον Ayers. «Το χωρικό πεδίο της ακοής πρέπει να ενοποιηθεί με τη μη ακουστική συνείδηση του σώματος ώστε οι ήχοι να ακούγονται από κάποια κατεύθυνση σε σχέση με το σώμα μας» (Ayers 1991: 187).

Μια αντιληπτική κρίση δεν είναι αποτέλεσμα είτε συναγωγής, είτε παγιωμένης συνήθειας: όταν κρίνω το αντικείμενο με το χέρι που αισθάνομαι να είναι το αντικείμενο που βλέπω-το αντιλαμβάνομαι ως το ίδιο η ταυτότητα υπεισέρχεται στο προθετικό περιεχόμενο της αίσθησης και του συνολικού αισθητηριακού πεδίου. Έχουμε συνείδηση του αισθητηριακού πεδίου, μια γενικά απτική και ιδιοδεκτική συνείδηση του κεφαλιού και της σχέσης του με το υπόλοιπο σώμα. Για τον Ayers λαμβάνουν χώρα πλάνες παρόλο που ενέχουν σχέσεις ανάμεσα στις αισθήσεις. «Η τωρινή πρόταση είναι ότι τα φυσικά αντικείμενα μπορούν να υπεισέλθουν στο περιεχόμενο της αίσθησης, πριν από την κατοχή μας οποιασδήποτε έννοιας ή θεωρίας. ...Η εμπειρία της ενότητας εξηγείται στη βάση ενός ενοποιημένου αισθητηριακού πεδίου (integrated sensory field)» (Ayers 1991: 196). «Επομένως, δεν έχουμε πρόβλημα στο πώς να ταξιδέψουμε από τα κενά άτομα αισθήσεων στα ενοποιημένα αντικείμενα εμπειρίας. Αν τα τελευταία δεν είχαν δοθεί στην αίσθηση δεν θα μπορούσαμε να ταξιδέψουμε»(ibid).

Η ιδέα ενός ενοποιημένου αισθητηριακού πεδίου επιλύει παραδοσιακά ερωτήματα που ανακύπτουν από τις ιδέες διαφορετικών αισθήσεων και την αντίληψη του χώρου.

Μπορώ να έχω άμεση αντιληπτική γνώση ότι το πόδι, το σχήμα και το μέγεθος που αισθάνομαι με το χέρι, το πόδι που βλέπω, το πόδι του οποίου το κρύο αισθάνομαι τόσο άμεσα με το χέρι, και το πόδι που είναι το αντικείμενο άλλων σωματικών αισθήσεων, συμπεριλαμβανομένου και του πόνου, είναι ένα και το αυτό πόδι (Ayers 1991: 189).

Πώς όμως αναφερόμαστε αντιληπτικά σε κάτι το **συγκεκριμένο**;

Μέρος της απάντησης είναι ότι η αναφορά εξαρτάται από μια αιτιακή σχέση και μια αντιστοίχιση ανάμεσα στην προθετική κατάσταση και το αντικείμενο, όμως η

αντιληπτική πεποίθηση κληρονομεί την αναφορά (αν οποιαδήποτε) και το εγγενές περιεχόμενο από την πρότερη αίσθηση (Ayers 1991: 192).⁹⁰

Εξετάσαμε κάποιους εύλογους τρόπους άρνησης της θέσης ότι οι σωματικές αισθήσεις δεν είναι προθετικές. Ότι ενδεχομένως δεν χρειάζεται να γίνει μια αυστηρή διάκριση ανάμεσα στο εσωτερικό, που συμπίπτει για τον Smith με τα όρια του σώματος και το εξωτερικό.

Στην επόμενη ενότητα θα εξηγήσω κάπως πώς ο Smith επιχειρηματολογεί ότι η μνεία στις έννοιες σαν να εμποτίζουν το αντιληπτικό περιεχόμενο είναι κενή σαν απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης.

4.5.1 Γιατί η αντίληψη δεν είναι εννοιολογική σύμφωνα με τον Smith;

Η θεωρία των δύο συστατικών *υπερεκλογικεύει* την αντίληψη. Ο Smith χαρακτηρίζει τον προθετικισμό (Intentionalism) ως εξής: «Για να λειτουργήσει η αίσθηση προθετικά πρέπει να είναι εγγενώς προθετική ή να κατευθύνεται στον κόσμο» (Smith 2002: 91). Ένα από τα λάθη του εννοιολογισμού είναι ότι αντιμετωπίζει την ειδοποιό διαφορά της αίσθησης και της αντίληψης σαν η δεύτερη να ενέχει έννοιες ή πιο ακραία τη χρήση ενός εννοιολογικού σχήματος ή θεωρίας. Η συνείδηση γεγονότων είναι εννοιολογική και η αυτοσυνειδησία είναι συνείδηση γεγονότων για τον εαυτό μας. Απαιτεί ένα εννοιολογικό εγώ. Προϋπόθεση της αυτοσυνειδησίας είναι το ίδιο το βιωματικό υποκείμενο να διαθέτει την έννοια «σκεπτόμενο πρόσωπο». Παράδειγμα της παραπάνω προσέγγισης μπορεί να χαρακτηριστεί ο Gareth Evans σε ένα «χαρακτηριστικό» απόσπασμά του. Ο Evans εισάγει ένα μη εννοιολογικό πρωτόγονο κοινωνικό πρωταρχικό πληροφοριακό σύστημα ανάλογο με κάποιο φωτογραφικό μηχανισμό που μας δίνει πληροφορία για κάτι, αλλά όχι κατ' ανάγκη σκέψη για κάτι. Η λειτουργία του συστήματος δεν απαιτεί από το υποκείμενο να πιστεύει ότι λαμβάνει κάποια πληροφορία.⁹¹

---

⁹⁰ Το πρόβλημα με την πρόταση του Ayers είναι τουλάχιστον σύμφωνα με τη γραμμή επιχειρηματολογίας του Smith που εξετάζουμε ότι α) δεν διαφοροποιεί αισθήσεις που δεν αναπαριστούν τίποτε όπως το inner light show από τις προθετικές αντιλήψεις. Επίσης ότι β) δεν μπορεί να δείξει πώς η εσωτερική αίσθηση-όπως κατανοείται στο μοντέλο του Locke μπορεί να διαφέρει από την εξωτερική αίσθηση, την αίσθηση πραγμάτων έξω από το σώμα, ενός (φαινομενολογικού) ορίου ανάμεσα στο σώμα και το περιβάλλον, της εμπειρίας της διάκρισης του εαυτού μας από κάτι διάφορο από εμάς, ή το σώμα μας, το περιβάλλον. Πώς είναι η αντίληψη, που δίνει την αντικειμενικότητα του κόσμου μια και αποτελεί άμεση επαφή με τον κόσμο; Ο Smith 2002 επιμένει στη θέση ότι «άλλοτε η προθετικότητα είναι παρούσα στις αισθήσεις και άλλοτε απύουσα».

⁹¹ Παρόλ' αυτά η ερμηνεία του Evans είναι πιο σύνθετη μια και φαίνεται αρχικά να τονίζει την ανεξαρτησία του πρωτόγονου πληροφοριακού συστήματος από το σύστημα των πεποιθήσεων. Τουλάχιστον με τη σημασία ότι για να βρίσκομαι σε μια πληροφοριακή κατάσταση δεν χρειάζεται αρχικά να πιστεύω (γνωρίζω) ότι βρίσκομαι σε μια πληροφοριακή κατάσταση. Τα πράγματα περιπλέκονται από την άρνηση του ότι για να έχω συνείδηση ότι βρίσκομαι στην εν λόγω πληροφοριακή κατάσταση πρέπει ένα επιπρόσθετο σύστημα εννοιολόγησης εννοιών να επενεργήσει στο αρχικό πληροφοριακό σύστημα. Τότε όμως το αρχικό πληροφοριακό σύστημα δεν θα μας έδινε παρά μόνο 'ανεμίνευτες' αισθήσεις.

Ο Evans γράφει,

(Μέχρι τώρα) μιλάμε για το μη εννοιολογικό περιεχόμενο αντιληπτικών πληροφοριακών καταστάσεων. Τέτοιες καταστάσεις δεν είναι *ipso facto* εμπειρίες, δηλαδή καταστάσεις ενός συνειδητού υποκειμένου. ...Με άλλα λόγια φτάνουμε στη συνειδητή αντιληπτική εμπειρία όταν η αισθητηριακή εισροή δεν συνδέεται μόνο με προδιαθέσεις για συμπεριφορά. ...ίσως σε μια αρχαία φυλογενετικά περιοχή του εγκεφάλου, αλλά αποτελεί την εισροή σε ένα στοχαζόμενο, που εφαρμόζει έννοιες, συλλογιστικό σύστημα. ...όταν υπάρχει αυτή η περαιτέρω σύνδεση μπορούμε να πούμε ότι το πρόσωπο και όχι κάποιο μέρος του εγκεφάλου του, συλλέγει και διαθέτει την πληροφορία (Evans 1982: 158).

Ενώ, για παράδειγμα, το αισθητηριακό/αντιληπτικό περιεχόμενο ενδέχεται να είναι μη εννοιολογικό θα πρέπει η πληροφορία που συλλέγει το πρωτόγονο πληροφοριακό σύστημα να αποτελεί την εισροή σε ένα επιπρόσθετο συλλογιστικό σύστημα που εφαρμόζει έννοιες. Ειδιάλλως είναι κενό, σύμφωνα με την παραπάνω παρατήρηση του Evans. Με άλλα λόγια, ένα σύστημα όπως η διάνοια πρέπει να επενεργήσει στο πρωτόγονο πληροφοριακό σύστημα συλλογής πληροφορίας ώστε να προκύψει ένα σκεπτόμενο συνειδητό υποκείμενο εμπειρίας (ή κάποιο συνειδητό περιεχόμενο).

Η γραμμή επιχειρηματολογίας του Smith φαίνεται να είναι η εξής: αν ο μη εννοιολογιστής ακολουθήσει την παραπάνω οδό δεσμεύεται εκ νέου στη θεωρία των δύο συστατικών. Αυτό έχει ως συνέπεια ότι δεν μπορεί να στηρίζει στην πραγματικότητα το μη εννοιολογισμό του, αλλά ούτε και τον άμεσο Ρεαλισμό. Η θεωρία των δύο συστατικών είναι ανίκανη να συλλάβει τον άμεσο Ρεαλισμό γιατί στα πλαίσιά της «δεν γνωρίζουμε άμεσα τα φυσικά αντικείμενα πριν από το this-σκέπτεσθαι που συγκροτεί την αντίληψη» (Smith 2002: 184). Νομίζω ότι ο Smith κατανοεί το βαθύτερο σημείο της επιχειρηματολογίας υπέρ του μη εννοιολογικού περιεχομένου σαν την υπεράσπιση της ιδέας ότι η προθετικότητα της αντίληψης δεν είναι ουσιωδώς εννοιολογική – δεν είναι ανάλογη με τον τρόπο που εξετάζεται η προθετικότητα της γλώσσας και της σκέψης ή η αίσθηση απλώς. Η αντίπαλη θέση, ότι η αντικειμενικότητα της αντίληψης προκύπτει από την αντικειμενικότητα της σκέψης καθιστά υπερδιανοητική μια πρωτόγονη ικανότητα επιβίωσης όπως την αντίληψη. Αρνείται ότι τα ζώα αντιλαμβάνονται τον κόσμο. Η σκέψη κατασκευάζεται σε πλήρη αντιστοιχία με τη γλώσσα και μοντέλα

της γλώσσας παντελώς εχθρικά στις αισθήσεις, όπου σε κριτήριο νοήματος της πρότασης αναγορεύονται οι συνθήκες αληθείας κάποιας βεβαίωσης. Σε αντίθεση, σύμφωνα προς τον Smith η αντικειμενικότητα γεννάται στην περιοχή της αντίληψης.

Το γενικό επιχείρημα του Smith φαίνεται να είναι το παρακάτω: Οποιαδήποτε θέση κατανοεί την προθετικότητα της αντίληψης ως εννοιολογική, δεν έχει τα απαιτούμενα εργαλεία να απαντήσει εύλογα στο επιχείρημα της πλάνης από μέρους του *άμεσου Ρεαλιστή*. Ο άμεσος Ρεαλιστής τονίζει την αμεσότητα της αντίληψης, ως μιας *άμεσης επαφής με τον κόσμο* και την άμεση γνωριμία με το ίδιο το αντικείμενο, όχι με κάποιο αντικείμενο που ικανοποιεί κάποια περιγραφή, ή με την απαίτηση μια κρίση να επενεργεί από την αρχή στο αντιληπτικό περιεχόμενο, δηλαδή μια θέση που δεν διαφοροποιεί την αντιληπτική εμπειρία από την αντιληπτική πεποίθηση/κρίση.

Γιατί ο εννοιολογισμός, δηλαδή μνεία στον εννοιολογικό χαρακτήρα της αντίληψης είναι *άσχετη* για τον Smith κίνηση με το επιχείρημα της πλάνης και της παραίσθησης; Ο Smith νομίζω υποθέτει ότι η σημασία του ερωτήματος έγκειται στο αν η εννοιολόγηση (conceptualisation) είναι αυτό που μετατρέπει την αίσθηση από μη προθετική σε προθετική και αντικειμενική. Αλλά η ιδέα ότι η παραίσθηση είναι σκέψη σε απουσία, για παράδειγμα εξάσκηση εννοιακών ικανοτήτων απουσία αυτό που θα τις έγειρε, φαίνεται μέχρι τώρα ως η μόνη λύση για την παραίσθηση. Η επιχειρηματολογία του Smith είναι ότι ο άμεσος Ρεαλισμός που δεσμεύεται σε κάποια εκδοχή εννοιολογισμού, τη θέση όπως την ορίζει ότι η αντιληπτική συνείδηση ενέχει ουσιωδώς έννοιες και αυτό που είναι που τη καθιστά αντικειμενική, γνωστική αλλά και τη διαφοροποιεί από τη χαζή αίσθηση, είναι είτε εσφαλμένος είτε κενός σαν απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης (εκ μέρους του άμεσου Ρεαλιστή).

Σύμφωνα με την εκδοχή του άμεσου Ρεαλισμού του Smith οι αντιλήψεις είναι *de re* και τα «κοινά φυσικά αντικείμενα» συγκροτούν ή μετέχουν στο αντιληπτικό περιεχόμενο. Για να καταστεί αυτή η θέση εύλογη ο Smith επιχειρηματολογεί ότι πρέπει να μειωθεί η συμβολή των εννοιών στο αντιληπτικό περιεχόμενο. Με άλλα λόγια ο Smith υποστηρίζει ότι οι έννοιες ως ειδοποιό γνώρισμα της αντίληψης, δεν βοηθούν με το ερώτημα της ύπαρξης του εξωτερικού κόσμου και της αντικειμενικότητας.

**Εννοιολογισμός/Μη Εννοιολογισμός:
Ισχυρός–Μετριοπαθής
Υψηλός –Χαμηλός ⁹²**

Ο Smith ορίζει τη θέση του εννοιολογισμού με τον ακόλουθο τρόπο, «[κ]άθε αισθητηριακό στοιχείο στην αντιληπτική συνείδηση περιλαμβάνει την εξάσκηση κάποιας έννοιας.» (Smith 2002: 94). Το πρόβλημα όμως, είναι πώς να κατανοήσουμε την «εξάσκηση κάποιας έννοιας» ώστε ο παραπάνω ορισμός να είναι πληροφοριακός. Αυτό που υποθέτει ο εννοιολογιστής εσφαλμένα σύμφωνα με την επιχειρηματολογία του Smith είναι ότι οι έννοιες και η εννοιολόγηση είναι αυτό που διαφοροποιεί τη μη γνωστική, μη προθετική αίσθηση από την αντίληψη. Το παραπάνω χαρακτηριστικό είναι κοινό σε διάφορες εκδοχές της θεωρίας των δύο συστατικών για την αντίληψη όσο και σε μονιστικές παραλλαγές της.⁹³ Κατ επέκταση η προθετικότητα της αντίληψης είναι εννοιολογική σε αυτές τις θέσεις.

Ο *ισχυρός εννοιολογισμός* ορίζεται ως η θέση ότι, «Κάθε αισθητηριακό (sensory) στοιχείο στην αντιληπτική συνείδηση ενέχει τη χρήση κάποιας έννοιας. ... Επειδή ό, τι και αν είναι η αντίληψη, πρέπει να υποβάλλει μια γνωστική αναπαράσταση του κόσμου. Οποιαδήποτε μεταβολή στην αντιληπτική αίσθηση, όσο ισχνή και κάθε βαθμός ποιότητας και έντασης, πρέπει να εννοιολογηθεί, ειδάλλως δεν θα λειτουργούσε αντιληπτικά» (Smith 2002: 94). Ο *μετριοπαθής εννοιολογισμός* θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν τη θέση ότι δεν χρειάζεται κάθε αισθητηριακό στοιχείο στη συνειδητή αντιληπτική εμπειρία να ενέχει τη χρήση κάποιας έννοιας. Απαιτείται όμως κάποιο πρόσθετο σύστημα ερμηνείας, ή εννοιολόγησης (conceptualisation) να υπάρχει (και να λειτουργεί σωστά) για να δουλέψει η αντίληψη στο επίπεδο της αυτοσυνείδησης. Ο Smith επιχειρηματολογεί ενάντια σε μια ακόμη πιο ασθενή θέση «ότι η αντίληψη χρειάζεται να περιλαμβάνει τουλάχιστον μια έννοια» (Smith 2002: 92).⁹⁴

Ο *χαμηλός εννοιολογισμός* όπως χαρακτηρίζεται από τον Smith μέσω των θέσεων του Brian Loar ταυτίζει τις έννοιες με αναγνωριστικές ικανότητες και δε φαίνεται να απαιτεί την ύπαρξη κάποιου εννοιολογικού πλέγματος στη βάση του οποίου οι ίδιες

---

⁹² Μεταφράζω τους όρους Strong-Weak/ High-Low Conceptualism/Nonconceptualism.

⁹³ Μια άλλη γραμμή επιχειρηματολογίας είναι να αποδώσουμε ουσιώδη ρόλο στην ενοποιητική φαντασία που αυτή εν τέλει μας δίνει την ενότητα ενός περιεχομένου και εξηγεί μέσω της ανάμειξης ‘εννοιών’ ‘εποπειών’ και τον αισθησιακό χαρακτήρα της αντίληψης Βλ. Coates 2007.

⁹⁴ Μια ανάλογη θέση αλλά για τις έννοιες είναι αυτή του Fodor (1998, 2004) σύμφωνα με τον οποίο οι ίδιες οι έννοιες είναι νοητικές αναπαραστάσεις και δεν ταυτίζονται απλώς με ικανότητες ή την εξάσκηση ικανοτήτων. Επιπλέον επιχειρηματολογεί ότι είναι νομολογικά δυνατό κάποιος να έχει μόνο μια έννοια χωρίς να έχει άλλες. Η ιδέα είναι ότι οι έννοιες προκύπτουν μέσω νομολογικού κλειδώματος στον κόσμο.

οι έννοιες ταυτοποιούνται όπως ο υψηλός εννοιολογισμός. Με κάποια ασάφεια στη διατύπωσή του ο Smith δεν αρνείται ότι οι έννοιες μπορούν να παίζουν σημαντικό ρόλο «στους αντιληπτικούς βίους των ώριμων ανθρώπινων ζώων». Όμως αφήνει μάλλον κάπως ανεξήγητο το τι θα μπορούσαν να είναι οι έννοιες.

Οι Διακρίσεις του Smith

Ισχυρός Εννοιολογισμός

Κάθε στοιχείο της αντιληπτικής συνείδησης πρέπει να έχει εννοιολογηθεί ειδικά η αίσθηση δεν θα λειτουργεί αντιληπτικά.

Μετριοπαθής Δεν είναι ανάγκη κάθε στοιχείο της αντιληπτικής συνείδησης να έχει εννοιολογηθεί για την αντιληπτική λειτουργία της αίσθησης, αρκεί κάποιο σύστημα διάνοιας/ εννοιολόγησης να υπάρχει.

Μια **υψηλή** εκδοχή του εννοιολογισμού απαιτεί κάπως αυστηρό ορισμό των εννοιών ενώ μια **χαμηλή** εκδοχή μπορεί να ακολουθήσει την οδό του Armstrong (1968).

Η επιχειρηματολογία του Smith φαίνεται να είναι η ακόλουθη: Τόσο μια υψηλή όσο και μια χαμηλή εκδοχή του εννοιολογισμού είναι άσχετες ως απαντήσεις στα επιχειρήματα της πλάνης και της παραίσθησης και με τη δυνατότητα της άμεσης επαφής με κοινά αντικείμενα. Ο υψηλός εννοιολογισμός είναι **ψευδής**, μια και φαίνεται να αρνείται αντιληπτική αισθητικότητα στα ζώα και μετατρέπει την πρωτόγονη λειτουργία της αισθητηριακής αντίληψης σε μια «υπερδιανοητική» διεργασία. Ο χαμηλός εννοιολογισμός επειδή είναι **κενή** πρόταση, δε διαφέρει και πολύ από κάποια θέση αισθητηριακών δεδομένων, οπότε δεν βοηθάει ως απάντηση στο πρόβλημα της πλάνης εκ μέρους του άμεσου Ρεαλιστή.

Μια υψηλή θέση εννοιολογισμού σε σχέση με τις σκέψεις και τις έννοιες υποθέτει ότι οι έννοιες μετέχουν οι ίδιες και συγκροτούν ουσιαδώς το αντιληπτικό περιεχόμενο, ενώ μια χαμηλή θέση για τις έννοιες «εννοιών» τις αντιμετωπίζει σαν αναγνωριστικές ικανότητες κάποιου τύπου και δεν υποθέτει ότι οι ίδιες οι έννοιες μετέχουν στο αντιληπτικό περιεχόμενο αλλά ότι εξασκούνται προκειμένου να συλληφθεί. (Δεν είναι όμως σαφές αν απαιτεί η όχι τη χρήση του αντίστοιχου κατηγορήματος). Ο ισχυρός εννοιολογισμός (strong conceptualism) είναι η θέση ότι ενέχονται έννοιες ουσιαδώς σε κάθε αντίληψη. Πιο συγκεκριμένα, «Ένας φυσικός τρόπος να χαρακτηριστεί είναι σαν τη θέση ότι κάθε αντίληψη, ως τέτοια, κατ' ανάγκη

περιλαμβάνει τη χρήση (εξάσκηση) κάποιας έννοιας, και στη βάση αυτού του ειδοποιού γνωρίσματος η αντίληψη διαφέρει από την αίσθηση απλώς» (Smith 2002: 91).

Γιατί όμως εισάγονται καν οι έννοιες στην αντίληψη; Μια ιδέα είναι ότι οι έννοιες εξηγούν τις αμφίσημες φιγούρες όπως της «πάπιας-λαγού» και αν εξηγούν αυτές τότε εξηγούν και πολλές άλλες περιπτώσεις. Οι έννοιες φαίνεται να επιδρούν στη φαινομενολογία της αντίληψης. Μπορεί να παρατηρηθεί ότι αν για να δούμε τις αμφίσημες φιγούρες χρειαζόμαστε ήδη τις έννοιες λαγού και πάπιας αλλά δεν μπορούμε να τις χρησιμοποιήσουμε ταυτόχρονα, τότε οι «έννοιες» είναι κάτι σαν μια απεικόνιση του λαγού, κάποιο αισθητηριακό μοτίβο του λαγού και κάποιο σχέδιασμα της πάπιας. Επομένως το παράδειγμα με τις αμφίσημες φιγούρες φαίνεται να νομιμοποιεί τον εμπειρισμό εννοιών, τη θέση ότι όλες οι έννοιες προκύπτουν από την εμπειρία, και αυτή η εκδοχή του εννοιολογισμού φαίνεται πιο μετριοπαθής από μια ρασιοναλιστική.

Εντούτοις υποστηρίζει ο Smith ότι πολλές περιπτώσεις που υποτίθεται ότι η κατοχή εννοιών ενέχει μεταβολές στο ίδιο το αντιληπτικό περιεχόμενο όπως στις αμφίσημες φιγούρες, δεν μεταβάλλουν την κρίση αλλά την ίδια την αισθητηριακή εμπειρία. Μια περίπτωση κρυφών εικόνων σε φωτογραφίες, μια φωτογραφία που αρχικά φαίνεται σαν ένα σύνολο κουκκίδων και μετατρέπεται στην εμφάνιση ενός σκυλιού Δαλματίας σε ένα δρομάκι. Η εξήγησή του ενέχει την αναδόμηση του πεδίου της αντίληψης για τον Smith. Ίσως μπορούμε να εξηγήσουμε τη ξαφνική εμφάνιση του σκυλιού Δαλματίας στη βάση του ότι ήδη έχουμε κάποια έννοια ή κάποιες πεποιθήσεις μόνο αν ήδη γνωρίζουμε τι είναι ένα σκυλάκι και τι είναι ένα δρομάκι, αλλά δεν χρειάζεται. Υπάρχει ενδεχομένως μια πιο απλή εξήγηση σε σχέση με τις αμφίσημες φιγούρες, ότι δηλαδή εξηγούνται στη βάση της κατανομής της προσοχής.

Ο Smith επιχειρηματολογεί ότι φαινόμενα όπως τα παραπάνω που συνήθως υποστηρίζουν το θεωρητικό εμποτισμό της παρατήρησης μάλλον είναι περιορισμένα. Όμως και να μην ήταν περιορισμένα δεν είναι σχετικά «με το ερώτημα τι είναι αυτό που καθιστά οποιαδήποτε αισθητηριακή κατάσταση μια αντίληψη: είναι άσχετα με την προθετικότητα της αντίληψης, τη βασική της κατεύθυνση (directedness) στον κόσμο» (Smith 2002: : 95). Η κριτική του Smith στρέφεται σε δύο εκδοχές του εννοιολογισμού:

Σύμφωνα με την πρώτη εκδοχή που απαιτεί μια υψηλή θέση για τις σκέψεις και την εννοιολόγηση (σύμφωνα με την οποία μόνο γλωσσικά όντα έχουν έννοιες και σκέψεις) η κατοχή μιας έννοιας προϋποθέτει την κατοχή ενός ολόκληρου εννοιολογικού πλέγματος, ενός συνόλου εννοιών, ενός εννοιολογικού σχήματος. Η θέση αυτή αποδίδεται ανάμεσα σε άλλους

στον J. McDowell και τον Heidegger. Ο υψηλός εννοιολογισμός είναι ψευδής γιατί δεν μπορεί να εξηγήσει την αντιληπτική συνείδηση των ζώων και των μωρών, είτε την κατασκευάζει σε αναλογία με την προθετικότητα της γλώσσας. Σύμφωνα με το χαμηλό εννοιολογισμό, οι έννοιες είναι απλώς αναγνωριστικές ικανότητες (που μετέχουν στις εν λόγω κρίσεις), όμως μια ικανότητα δεν χρειάζεται κατ' ανάγκη να προϋποθέτει την εξάσκηση πολλών άλλων, ούτε χρειάζεται κάτι πέρα από την εξάσκησή της προκειμένου να αποκτηθεί. Η πιο ασθενής εκδοχή του εννοιολογισμού είτε είναι κενή ως απάντηση στο πρόβλημα της πλάνης, είτε είναι κενή ως πρόταση υπέρ του εννοιολογισμού μια και καταλήγει να αποδίδει κατηγορικές έννοιες ακόμη και σε όσους πάσχουν από αγνωσία και σε ζώα και μωρά.

Η εννοιολογική θέση ότι σε κάθε συνειδητή αντίληψη ενέχονται έννοιες και αυτό είναι που διαφοροποιεί την αντίληψη από την αίσθηση «απλώς» φαίνεται να ξεκινά από την αρχή με κάποια μειονεκτήματα τουλάχιστον από την προοπτική κάποιου άμεσου ρεαλιστή.⁹⁵ Είναι κοινό για παράδειγμα να υπερασπιζόμαστε στη φιλοσοφία της επιστήμης τη θέση του θεωρητικού εμποτισμού της παρατήρησης, (theory-ladenness of observation) που καμιά φορά συνδέεται με το ερώτημα για τη γνωσιακή διαπερατότητα ή μη της αντίληψης. Από τη θέση του θεωρητικού εμποτισμού της παρατήρησης φαίνεται να μπορούμε να συναγάγουμε τη θέση του αντιληπτικού σχετικισμού. Η θέση του αντιληπτικού σχετικισμού μοιάζει να αποτελεί μια γενικότερη πηγή έμπνευσης για τη δικαιολόγηση της θέσης ότι καθένας αντιλαμβάνεται τον κόσμο με διαφορετικό τρόπο. Το πρόβλημα είναι πόσο διαφορετικός μπορεί να είναι ο κόσμος που αντιλαμβάνεται καθένας μας; Για παράδειγμα, συνέπεια της θέσης ότι η παρατήρηση είναι εμποτισμένη με θεωρία, είναι ότι στην πραγματικότητα ένας ιθαγενής στον Αμαζόνιο και ένας ανθρωπολόγος βλέπουν ο καθένας κάτι διαφορετικό όταν κοιτάνε ένα laptop computer, ή ένας επιστήμονας και ένα παιδί βλέπουν κάτι διαφορετικό όταν ο καθένας κοιτάει ένα μικροβιολογικό σωλήνα μια και ο επιστήμονας ήδη διαθέτει την έννοια του μικροβιολογικού σωλήνα, ενώ το παιδί όχι.

Ένα παράδειγμα είναι του Ayers (1991) για να δείξει πόσο άσχετες, όπως το θέτει είναι οι «έννοιες» με την αντίληψη. Ας υποθέσουμε ότι τρία υποκείμενα κοιτάνε ένα τραπέζιο. Το πρώτο Α υποκείμενο ήδη διαθέτει την έννοια «τραπέζιο» και η εμπειρία του αναπαριστά με σωστό τρόπο τη στιγμή που βλέπει το δεύτερο Β υποκείμενο δεν διαθέτει την έννοια «τραπέζιο» όμως η εμπειρία του αναπαριστά με σωστό τρόπο, ενώ η εμπειρία του τρίτου Γ υποκειμένου

---

⁹⁵ Εκτός αν υποστηρίξει κανείς ότι υπάρχει μια τάξη εννοιών, οι παρατηρησιακές έννοιες (observational concepts) που είναι κοινές στις αντιληπτικές κρίσεις.

αναπαριστά εσφαλμένα το τραπέζιο ως ορθογώνιο, ας πούμε από την οπτική του γωνία. Πώς μπορούμε να διαφοροποιήσουμε τις δύο περιπτώσεις από την τρίτη περίπτωση; Αν επιμείνουμε στη φαινομενολογική διαφορά ανάμεσα στο πρώτο και το δεύτερο υποκείμενο, εφόσον το ένα διαθέτει την έννοια τραπέζιο, ενώ το άλλο δεν τη διαθέτει, πώς θα διαφοροποιήσουμε το αντιληπτικό περιεχόμενο της εμπειρίας, από του τρίτου που αναπαριστά εσφαλμένα το τραπέζιο ως παραλληλόγραμμο; Δεν φαίνεται από την κατοχή κάποιας έννοιας να έπεται οποιαδήποτε φαινομενολογική διαφορά, επιχειρηματολογεί ο Ayers. Οπότε οι έννοιες φαίνονται άσχετες με την αντίληψη, δεν φαίνεται να επηρεάζουν τη φαινομενολογία.

Ένα σημαντικό πρόβλημα όλης της συζήτησης για το εννοιολογικό ή μη εννοιολογικό περιεχόμενο της αντίληψης, είναι ότι είναι κάπως ασαφές το τι είναι οι έννοιες και δεν υπάρχουν συμφωνίες στο πώς να προσεγγίσουμε το ερώτημα. Οπότε η θέση ότι οι έννοιες αποτελούν ειδοποιό γνώρισμα της αντίληψης και τη διαφοροποιούν από την αίσθηση, δεν είναι ιδιαίτερα πληροφοριακή, παρά αν υποθέσουμε με τον Smith ότι ισχύουν κάποιες από τις πιο ελκυστικές ερμηνείες του εννοιολογισμού.

Το ουσιαστικό πρόβλημα με τη συζήτηση για το μη εννοιολογικό περιεχόμενο της εμπειρίας εστιάζεται στην ασάφεια που παρατηρείται στον όρο «έννοια» και «εννοιολογικό» περιεχόμενο. Όπως παρατηρεί ο Fodor (2003, 2004) το πρόβλημα εκτείνεται από το αρχικό μεθοδολογικό πρόβλημα του πώς να προσεγγίσουμε το ερώτημα «τι είναι μια έννοια;» και τι σημαίνει η κατοχή κάποιας. Το προσεγγίζουμε μέσω του ερωτήματος τι είναι αυτό που καθιστά μια έννοια να είναι αυτή που είναι ή μέσω του ερωτήματος τι σημαίνει για κάποιο στοχαστή να διαθέτει μια έννοια; Επιπλέον, οι «έννοιες» εκτείνονται από νοητικές αναπαραστάσεις ίσως στη γλώσσα της σκέψης, σε αναγνωριστικές ικανότητες ή στην κατοχή γλωσσικών ικανοτήτων και σε αφηρημένα αντικείμενα. Επομένως δεν είναι σαφές πώς οποιαδήποτε θέση όπως κάποια από τις παραπάνω μπορεί να ρίξει φως στο ερώτημα πώς η κατοχή μιας έννοιας καθιστά την αίσθηση αντιληπτική.

Ο Ayers (1991) προτείνει μια εύλογη υπόθεση προκειμένου να θέσει κάποια εύλογα όρια στη συζήτηση για το μη εννοιολογικό περιεχόμενο. Η ιδέα του Ayers είναι ότι αν ο εννοιολογισμός θέλει να διατηρήσει ορισμένα ιστορικά γνωρίσματά του, τότε ό,τι και αν είναι οι έννοιες πρέπει να σχετίζονται με τη γλωσσική έκφραση και να συνδέονται με τη λογική μορφή μιας πρότασης. Θα αρνηθεί όμως λογική μορφή στις αισθήσεις.

Για τον Smith το βασικό μειονέκτημα του εννοιολογισμού είναι ότι καθιστά υπερδιανοητική και περίτεχνη μια μάλλον πρωτόγονη λειτουργία επιβίωσης όπως η αντίληψη. Αρνείται, τουλάχιστον στην υψηλή του εκδοχή ότι τα μωρά και τα ζώα αντιλαμβάνονται τον κόσμο, μια και δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες έννοιες που προκύπτουν από τη γλωσσική εκμάθηση, δεν έχουν έλλογες εντυπώσεις-καταλήψεις. Ο υψηλός εννοιολογισμός ταυτίζει το χώρο του νοήματος και της εμπειρίας με το λογικό χώρο της γλώσσας. Η θέση του εννοιολογιστή «είναι ότι δεν μπορείς να αντιληφθείς αν δεν μπορείς να σκεφτείς» (Smith 2002: 99). Όμως η ίδια η σκέψη καθίσταται δυνατή μέσω κάποιας διεργασίας ερμηνείας, κάποιου τύπου τριγωνοποίησης. Η βασική αντίρρηση στον υψηλό και ισχυρό εννοιολογισμό από τον Smith είναι ότι δεν μπορεί να αποδώσει αντιληπτική εμπειρία στα μωρά και τα ζώα που υποτίθεται ότι δεν διαθέτουν τις πιο περίπλοκες ικανότητες που σχετίζονται με τις έννοιες, στο βαθμό που προϋποθέτει μια υψηλή θέση για τις έννοιες και τη σκέψη. Καθιστά υπερδιανοητική την αντίληψη. Η παραπάνω αντίρρηση μάλλον δεν μπορεί όμως να θεωρηθεί τόσο σοβαρή για το χαμηλό εννοιολογισμό. Σύμφωνα με το χαμηλό εννοιολογισμό τόσο τα ζώα όσο και τα μωρά διαθέτουν έννοιες και σκέψη στο βαθμό που διαθέτουν ικανότητες αναγνώρισης ή ακόμη και βραχείες ικανότητες διάκρισης (βραχείες δεικτικές έννοιες).

4.5.2 Γοητείες του εννοιολογισμού

Ποιες είναι όμως κάποιες επαναλαμβανόμενες πηγές της γοητείας του εννοιολογισμού σύμφωνα με τον Smith; Ήδη εξετάσαμε κάποιες όπως η θέση ότι είναι μάταιο να αναζητούμε τι είναι αυτό που δίνεται *simpliciter* στη συνείδηση, το άμεσα δοσμένο, μια και είτε το δεδομένο έχει μολυνθεί από τα δεδομένα πρότερης εμπειρίας ή δεν μπορεί να απογυμνωθεί από τη «διανοητική» εμπειρία. Γενικά ότι είναι λάθος να προσπαθήσουμε να διαχωρίσουμε τα αισθησιακά στοιχεία μιας εμπειρίας από τα εννοιολογικά της στοιχεία. Τίποτε δεν δίνεται στην πραγματικότητα.

Αυτό που φαίνεται να καθιστά πιο εύλογη την εικόνα του εννοιολογιστή, όπου εκείνο που διαφοροποιεί την αίσθηση από την αντίληψη είναι η χρήση εννοιών (για παράδειγμα έλλογων εντυπώσεων-καταλήψεων-προτάσεων) είναι η θέση ότι η αντιληπτική συνείδηση είναι ταξινομητικού τύπου συνείδηση μια γενική διεργασία κατηγοριοποίησης και νοηματοδότησης με εκροή έννοιες ή έλλογες εντυπώσεις. Μια πρόσθετη θέση είναι ότι μια τέτοια κατηγοριοποίηση εκφράζεται πάντα μέσω κάποιας κρίσης ή βεβαίωσης. Ο Sellars γράφει

χαρακτηριστικά: η αντίληψη «δεν είναι ζήτημα επιλογής ή αναφοράς σε ένα αντικείμενο. Περιλαμβάνει την κρίση ή τη βεβαίωση (affirmation) ότι το αντικείμενο έχει αυτές και εκείνες τις ιδιότητες και στέκεται σε τέτοιες και τέτοιες σχέσεις. ... Ακόμη και η επιλογή του αντικειμένου προϋποθέτει την ικανότητα να ταξινομούμε και να συσχετίζουμε» (Sellars 1967: 291).

Η αντίληψη ενέχει τη χρήση ενός ολόκληρου εννοιολογικού πλέγματος σύμφωνα με την εικόνα του Sellars που υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να έχεις την έννοια πράσινο αν δεν έχει ένα ολόκληρο οπλοστάσιο εννοιών. Για παράδειγμα για να μπορώ να δω ότι κάτι προκάλεσε κάτι άλλο, μια μπάλα μπιλιάρδου χτύπησε μια άλλη μπάλα πρέπει να έχω αναπτύξει την έννοια της αιτιότητας, αλλά όχι μόνο, και πολλές άλλες έννοιες, μια ολόκληρη θεωρία.

Εξετάσαμε ήδη σε σχέση με τον Price στο πρώτο κεφάλαιο, μια γραμμή επιχειρηματολογίας που υποθέτει ότι ακόμη και αν το παραπάνω ισχύει, είναι άσχετο με το ζήτημα κατά πόσο για να μπορεί κανείς να σκεφθεί για κάτι, πρέπει πρώτα να μπορεί να το αντιληφθεί, ή κάτι να του έχει δοθεί. Η συνείδηση κάποιου πράγματος ενέχει πάντα συνείδηση γεγονότων που εδώ θεωρείται ως επιχείρημα υπέρ της θέσης ότι η αντίληψη ενέχει ουσιωδώς έννοιες. Μια και η αντιληπτική συνείδηση δεν είναι αντικειμένων αλλά γεγονότων απαιτεί έννοιες, εφόσον και η συνείδηση καταστάσεων πραγμάτων απαιτεί έννοιες. «Τα κατηγορήματα δεν μπορεί να είναι στη σημασία αν δεν είναι εκεί η κρίση» «Έτσι τίποτε δεν μπορεί να σου φαίνεται λευκό αν δεν έχεις την έννοια λευκό και την εξασκείς στην αντίληψη», γράφει χαρακτηριστικά ο Sellars.

Η μη εννοιολογική γραμμή σκέψης, μπορεί σε αντίθεση με τον εννοιολογισμό να αποσυνδέσει την αντίληψη από τη συνείδηση ως και ταξινόμηση, κατηγοριοποίηση. Μπορεί να υποστηρίξει ότι έχουμε συνείδηση περισσότερων πραγμάτων από όσα αναγνωρίζουμε και ότι η αντίληψη επεκτείνεται πέραν της προσβάσιμης συνείδησης είναι και μη συνειδητή. Επίσης μέσω της ιδέας ότι η εμπειρία είναι πιο πλούσια από την εννοιολογική γνώση, ότι οι αντιληπτικές ικανότητες υπερβαίνουν τις εννοιολογικές ικανότητες.

Ταυτότητα εν μέσω διαφοράς

Μια πρόσθετη πηγή της δύναμης ή γοητείας του εννοιολογισμού σύμφωνα με τον Smith, εκτός από τη θέση ότι η αντίληψη ενέχει μια ταξινομητικού τύπου συνείδηση, σχετίζεται με τη θέση του Kant ότι οι έννοιες τίθενται προκειμένου να εξηγήσουν την ταυτότητα εν μέσω μεταβολής/ διαφοράς (identity amidst difference), σύμφωνα με την ερμηνεία του Kant από τον Smith.

Όπως έχουμε ήδη δει ο άμεσος Ρεαλιστής μπορεί να αποδόσει ένα απλό σφάλμα στον υποστηρικτή των αισθητηριακών δεδομένων. Το σφάλμα είναι ότι συγχέει τις μεταβολές στην ίδια την εμπειρία με τις μεταβολές στο αντικείμενο της εμπειρίας· ενώ για τον άμεσο Ρεαλιστή είναι άλλο η αίσθηση, και άλλο το αντικείμενο της αντίληψης. Ο Smith βασίζει την ιδέα στο παρακάτω απόσπασμα του Kant όπου αναφέρεται στη συνθετική ενότητα της καταλήψεως:

[Γ]ιατί αφού οι γνώσεις μας οφείλουν να αναφέρονται σε ένα αντικείμενο, πρέπει και κατ' αναγκαιότητα να συμφωνούν μεταξύ τους σε αναφορά προς αυτό, δηλ. πρέπει υποχρεωτικά να έχουν εκείνη την ενότητα, η οποία συνιστά την έννοια ενός αντικειμένου.

Αλλά είναι σαφές ότι, αφού έχουμε να κάμουμε μόνο με το πολλαπλό των παραστάσεών μας και αφού εκείνο το X (το αντικείμενο), το οποίο αντιστοιχεί σε αυτές λόγω του ότι αυτό πρέπει να είναι κατιτί διάφορο από τις δικές μας παραστάσεις, δεν είναι για μας τίποτε, [γι' αυτό] η ενότητα, την οποία το αντικείμενο καθιστά αναγκαία δεν μπορεί να είναι τίποτε άλλο παρά η μορφολογική ενότητα της συνειδήσεως στη σύνθεση του πολλαπλού των παραστάσεων.

(A105-6 Kant [1979] Κριτική του Καθαρού Λόγου, μετάφραση Αναστάσιου Γιανναρά).

Ο εννοιολογιστής, μπορεί να υποστηρίξει ότι η λειτουργία των εννοιών είναι να μας βοηθούν να βλέπουμε τη συνεχιζόμενη εμφάνιση ενός αντικειμένου παρά τις μεταβολές που μπορεί να υφίσταται (για παράδειγμα, μεταβολές στις φαινόμενες ποιότητες του, στη θέση του, στη σχέση του με άλλα αντικείμενα κλπ.). Είναι οι έννοιες που επιβάλλουν μια τάξη, μια ενότητα στο χάος της εποπτείας. Είναι οι έννοιες που προσδίδουν την αντιληπτική ενότητα ενός αντικειμένου, παρά τις μεταβολές των ιδιοτήτων του στο χρόνο. Ωστόσο για τον Smith (2002) υπάρχει μια εναλλακτική και καλύτερη απάντηση εκ μέρους του άμεσου Ρεαλιστή, είναι οι αντιληπτικές σταθερές που εξηγούν το παραπάνω φαινόμενο σε σχέση με ορισμένες ιδιότητες, όπως τη θέση, το σχήμα, το μέγεθος. Αλλά για να καταστεί αυτή η θέση εύλογη ο Smith επιχειρηματολογεί ότι πρέπει να μειωθεί η συμβολή των εννοιών στο αντιληπτικό περιεχόμενο.

Μια άλλη πηγή εννοιολογισμού είναι η ιδέα της υπό-στασης/ουσίας (substance) κατανοημένης σαν κάτι που συγκρατεί τις αισθητές ποιότητες μαζί και τίθεται από τη διάνοια. Την ενότητα του αντικειμένου της αντίληψης μας τη δίνει «η αναγνώριση στην έννοια». Μια πρόσθετη γοητεία του εννοιολογισμού είναι η θέση, την οποία υπερασπίζονται και πολλοί

(μετριοπαθείς) μη εννοιολογιστές, ότι η ίδια η αυτοσυνειδησία που απαιτεί την κατοχή της έννοιας του εαυτού είναι αναγκαία για την αντιληπτική συνείδηση. Η αυτοσυνειδησία δεν κατανοείται ως μορφή αίσθησης (για παράδειγμα της ιδιοδεκτικής αίσθησης) αλλά εννοιολογικής συνείδησης/τότητας. Θέσεις που συνδυάζουν την ύπαρξη του μη εννοιολογικού περιεχομένου με την πρόσθετη θέση ότι για να συνειδητοποιείς τον κόσμο χρειάζεσαι εννοιολογικού τύπου αυτοσυνειδησία φαίνεται να εντάσσονται στο μετριοπαθή μη εννοιολογισμό.

Μια τελευταία πηγή του εννοιολογισμού για τον Smith είναι η θέση ότι η αντικειμενικότητα που είναι ειδοποιό γνώρισμα της αντίληψης, στην ουσία είναι η αντικειμενικότητα της σκέψης (που κατασκευάζεται σε αναλογία με τη γλώσσα).

Υψηλός εννοιολογισμός (εννοιολογικός ολισμός) και η αντίρρηση από τη συνείδηση των ζώων

Η πιο υψηλή εκδοχή του εννοιολογισμού αντιστοιχεί σε κάτι σαν τον ολισμό για τις έννοιες και εκφράζεται μέσω χαρακτηριστικών αποσπασμάτων όπως του Sellars.

Κάποιος μπορεί να έχει την έννοια πράσινο μόνο αν έχει ήδη ένα ολόκληρο σύνολο εννοιών. (Υ)πάρχει μια σημαντική σημασία με την οποία κανείς δεν έχει οποιαδήποτε έννοια σε σχέση με παρατηρήσιμες ιδιότητες φυσικών αντικειμένων στο Χώρο και Χρόνο αν δεν τις έχει όλες, και πολλά περισσότερα (Sellars 1977: 148).

Οι «έννοιες» στην υψηλή θέση για τις σκέψεις συνδέονται με την απόκτηση της γλώσσας γιατί το νόημα προκύπτει μόνο μέσω της γλώσσας. Για παράδειγμα η γλώσσα προϋποθέτει κάποια διαδικασία ερμηνείας ενός ερμηνευόμενου από ένα ερμηνευτή, που τίθενται στον ίδιο εξωτερικό κόσμο και εκτίθενται στα ίδια εξωτερικά ερεθίσματα.

Για να μπορείς να χαρακτηρίσεις την εμπειρία κάποιου υποκειμένου σαν ένα βλέπειν είναι, με μια κατάλληλα καθορισμένη ευρεία έννοια ... να εφαρμόζεις τη σημασιολογική έννοια της αλήθειας στην εμπειρία (Sellars 1975: 297).

Η βασική αντίρρηση στην παραπάνω γραμμή επιχειρηματολογίας είναι: Απαιτείται η γλώσσα για να μετέχουμε σε αντιληπτικές δραστηριότητες όπως το να ανοίγουμε ή κλείνουμε ένα διακόπτη ή να αισθανόμαστε ένα σπρώξιμο, χρειάζεται να συνδέεται άρρηκτα μόνο με τη σημασιολογική έννοια της αλήθειας; Αντίστοιχες θέσεις υψηλού εννοιολογισμού φαίνεται να υποστηρίζει ο McDowell ο οποίος γράφει χαρακτηριστικά,

Οι έννοιες πρέπει να συνδέονται λογικά με ένα σύνολο εννοιών και συλλήψεων στο πλαίσιο των οποίων ο κάτοχός τους μετέχει στη συνεχόμενη δραστηριότητα του να προσαρμόζει τη σκέψη του στην εμπειρία. Οι εμπειρίες έχουν το περιεχόμενο τους εξαιτίας του γεγονότος ότι οι εννοιολογικές ικανότητες εξασκούνται στο πλαίσιό τους (McDowell 1994: 1).

Οι εμπειρίες έχουν περιεχόμενο επειδή είναι εννοιολογικές, επιχειρηματολογεί ο McDowell. Συνέπεια της θέσης που εξετάζουμε είναι ότι τα ζώα και τα μωρά δεν αντιλαμβάνονται και ότι η εμπειρία τους δεν έχει τίποτε κοινό με την *ώριμη εμπειρία*, μια και η εκμάθηση της γλώσσας και του λογικού χώρου της γλώσσας φαίνεται να σχηματοποιεί τον αντιληπτό χώρο. Πώς μπορεί να απαντήσει ο εννοιολογιστής που υποστηρίζει ότι η συνειδητή εμπειρία είναι εννοιολογική *all the way down* και συνδυάζει τη θέση του με μια υψηλή θέση για τις έννοιες και τη σκέψη, στην εύλογη και άμεσα αισθητική αντίρρηση ότι η θέση του αποκλείει συνειδητή εμπειρία από τα ζώα και τα μωρά;

Εδώ δύο (τουλάχιστο) γραμμές επιχειρηματολογίας είναι ανοιχτές στον υψηλό εννοιολογιστή: Η πρώτη είναι να υποθέσει όπως ο Sellars ότι τα ζώα έχουν κάποιο πρωταρχικό συμβολικό σύστημα αναπαράστασης-κάτι σαν πρωτογλωσσικό σύστημα αναπαράστασης. Το εύλογο ερώτημα που θέτει ο Smith στη γραμμή απάντησης του Sellars είναι γιατί να υποθέτουμε ότι το πρωτογλωσσικό σύστημα αναπαράστασης πρέπει να είναι ανάλογο με το γλωσσικό; Μια δεύτερη γραμμή επιχειρηματολογίας του υψηλού εννοιολογιστή είναι να αρνηθεί αισθητηριακή αντίληψη/συνειδητότητα και εμπειρία στα ζώα (McDowell, Descartes). Δηλαδή να διαφοροποιήσει τρομερά τις γνωστικές διεργασίες του ζώου και του ανθρώπου, έτσι ώστε να είναι ψευδής η πρόταση «Το σκυλάκι έκατσε στον ίσκιο για να ξαποστάσει». Τα ζώα είναι αυτόματα μια και δεν είναι έλλογα όντα, δεν έχουν έλλογες εντυπώσεις (αποδείξεις), έχουν κάτι ως αισθησιακή συνειδητότητα, αλλά δεν αντιλαμβάνονται τον κόσμο. Γιατί όμως τα έλλογα όντα να διαφέρουν τόσο από τα μη έλλογα και σε σχέση με πρωτόγονες αντιληπτικές λειτουργίες που βοηθούν στην επιβίωση όλων των ζώων επιτρέποντας τη δράση στο χώρο;

Ο McDowell φαίνεται να υποστηρίζει ότι ακόμη και αν έχουμε κάτι κοινό με τα ζώα, τότε έχουμε κάτι κοινό με αυτά, αλλά το κοινό στοιχείο είναι μάταιο να προσπαθούμε να το απογυμνώσουμε από τη δική μας διανοητική εμπειρία. Δεν μπορούμε να διαφοροποιήσουμε τα διανοητικά στοιχεία του αντιληπτικού περιεχομένου από τα αισθητηριακά του στοιχεία. Όπως θα το έθετε ο Price σύμφωνα με αυτή τη γραμμή επιχειρηματολογίας

δεν υπάρχει γυμνό δεδομένο γιατί ακόμη και η προσπάθεια να το περιγράψουμε το μετατρέπει από δεδομένο της αίσθησης σε διανοητικό δεδομένο (datum intellectum) σε ένα this που συνοδεύεται από κάποιο σύνολο προτάσεων. Αν προσπαθήσουμε όμως να αναζητήσουμε κάτι κοινό στην αντίληψη των ζώων, των νεογνών και τον ανθρώπων, αυτό που είναι κοινό με τα ζώα είναι ότι αντιλαμβανόμαστε τον ίδιο κόσμο επιχειρηματολογεί ο Smith, τουλάχιστον αν κάποιος είναι άμεσος Ρεαλιστής. Είναι μάταιο επομένως να το αναζητούμε στις έννοιες, μια και μόνο οι άνθρωποι έχουν έννοιες σύμφωνα με τον υψηλό εννοιολογισμό.

Ο Smith (2002: 98) συμπεραίνει ότι «η προθετικότητα της αντίληψης δεν μπορεί να είναι εννοιολογική. ...ο κόσμος είναι ήδη εκεί πριν επιτελεσθεί οποιαδήποτε διεργασία που μπορούμε να αποκαλέσουμε εννοιολόγηση» Το βασικό επιχείρημα υπέρ του μη εννοιολογισμού που χρησιμοποιεί ο Smith είναι το παρακάτω,

(1) Οι ικανότητες (αισθητηριακής) διάκρισης ξεπερνούν τις ικανότητες αναγνώρισης ως

Συμπέρασμα,

∴ Η αντίληψη δεν συμπίπτει με την «αναγνώριση ως» (όπου η αναγνώριση ως είναι εννοιολογική).

Το επιχείρημα για να είναι επιτυχημένο μια και διαθέτει μόνο μια προκείμενη, πρέπει να υποτεθεί ότι η αναγνώριση ως είναι το εννοιολογικό βλέπειν. Οι έννοιες είναι τουλάχιστον με την πιο ασθενή σημασία τους ικανότητες αναγνώρισης ως αλλά και επαναγνώρισης, επαναταυτοποίησης κάποιου πράγματος, εξηγώντας ταυτόχρονα την καντιανή γοητεία του εννοιολογισμού, το να εξηγούν την ταυτότητα εν μέσω μεταβολής. Η αντιληπτική/αισθητηριακή διάκριση ξεπερνάει τις ικανότητες της αναγνώρισης ως, μια και οι ικανότητες αντιληπτικής/αισθητηριακής διάκρισης δεν περιορίζονται σε ικανότητες αναγνώρισης ως (όπως βλέπειν ως, βλέποντας μια πάπια ως πάπια).⁹⁶

Ο χαμηλός εννοιολογισμός

Ποιες είναι όμως οι αντιρρήσεις του Smith σε σχέση με μια χαμηλή θέση για τις έννοιες, κατά την οποία οι έννοιες είναι απλώς αναγνωριστικές ικανότητες που και τα ζώα μπορούν να έχουν;

---

⁹⁶ Στο κριτήριο επαναταυτοποίησης των όντων καθέκαστα επιμένει τόσο ο Strawson όσο και ο Evans. Δες όμως Burge (2010) για την απόδοση μιας σύγχυσης σε αυτή τη γραμμή επιχειρηματολογίας. Η ιδέα συνδέεται και με αυτό που προσπάθησα να τονίσω στην έκθεση των Strawson και Price ότι ο πρώτος ασχολείται με την ώριμη αντιληπτική εμπειρία, και κατ'επέκταση το ερώτημά του δεν είναι η 'γένεση' της αντικειμενικότητας, αλλά η ώριμη 'σύλληψή' μας της αντικειμενικότητας, οι συνθήκες που πρέπει να ικανοποιούνται ώστε μια τέτοια σύλληψη να είναι ορθή.

Οι βασικές του αντιρρήσεις είναι ότι σε διάφορες εκδοχές του ο χαμηλός εννοιολογισμός είναι είτε κενός ως απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης, είτε ψευδής μια και ακόμη και όσοι υποφέρουν από αγνωσίες και τα νεογνά έχουν την ικανότητα να εννοιολογούν το περιβάλλον, σύμφωνα με την παραπάνω θέση. Ο Smith αποδίδει στον Brian Loar το χαμηλό εννοιολογισμό. Σύμφωνα με τον Loar οι έννοιες και η κατοχή εννοιών δεν είναι παρά ικανότητες αναγνώρισης, «Δεδομένου ενός κανονικού πλαισίου γνωστικών ικανοτήτων, ορισμένες αναγνωριστικές. ... προδιαθέσεις είναι ικανές για να έχουμε συγκεκριμένες αναγνωριστικές έννοιες, που σημαίνει, ότι είναι ικανές για την ικανότητα να διατυπώσουμε κρίσεις που εξαρτώνται συγκεκριμένα από αυτές τις αναγνωριστικές προδιαθέσεις. Τέτοιες απλές κρίσεις έχουν τη μορφή: το αντικείμενο (συμβάν, κατάσταση) *a* είναι ένα (μέλος) αυτού του τύπου, όπου η γνωστική στήριξη για το κατηγορημα είναι απλώς μια αναγνωριστική προδιάθεση, δηλαδή μια προδιάθεση να ταξινομήσουμε αντικείμενα (συμβάντα, καταστάσεις) μαζί» (Loar 1990: 197).

Πολλοί φιλόσοφοι δέχονται παρόμοιες θέσεις. Για παράδειγμα, ο Gregory McCulloch (1995: 140) επιχειρηματολογεί ότι «το να έχουμε τις έννοιες για τις οποίες μας πληροφορεί η εμπειρία συγκροτείται ... από τις ικανότητες να κινηθούμε γύρω από και να μετέχουμε με τα πράγματα στο περιβάλλον μας». Ο Noë 2005: 77 από την άλλη προτείνει ότι «μέρος του τι σημαίνει να διαθέτει ένα υποκείμενο ορισμένες έννοιες είναι να έχεις ένα φάσμα υπόρητων προσδοκιών για το πώς οι εμφανίσεις των πραγμάτων μεταβάλλονται εν μέσω κίνησης». Αυτού του τύπου ην ικανότητα είναι «μια ικανότητα που μη-γλωσσικά ζώα και μωρά μπορούν να διαθέτουν» (Noë 2003: 183–184).

Για να είναι κάπως ενδιαφέρουσα ως θέση υπέρ του εννοιολογισμού, πρέπει η χαμηλή θέση για τις έννοιες τουλάχιστον να τις κατανοεί ως ικανότητες ταξινόμησης ή αναγνώρισης σε είδη, επιχειρηματολογεί ο Smith. Ο πιο ασθενής χαμηλός εννοιολογισμός που επιμένει ότι η αντίληψη ενέχει την εξάσκηση αναγνωριστικών ικανοτήτων είναι κενός σαν απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης.

Αν η θέση του χαμηλού εννοιολογιστή ταυτίζει τις αντιληπτικές ικανότητες με ικανότητες αναγνώρισης ως είναι ψευδής. Αν τις ταυτίζει με ικανότητες κατηγορικής διάκρισης είναι κενή μια και επιτρέπει ότι ακόμη και οι ασθενείς που πάσχουν από διάφορους τύπους αγνωσίας διαθέτουν έννοιες στη βάση των οποίων εννοιολογούν το περιβάλλον. Οι αγνωσίες εκτείνονται από την αχρωματοψία όπου ένας ασθενής αποτυγχάνει να δει το χρώμα, την ακινητοψία όπου κάποιος ασθενής αποτυγχάνει να δει την κίνηση, ενώ μπορεί να δει άλλες ιδιότητες,

προσωπογνωσία, όπου κάποιος την ικανότητα να αναγνωρίσει οικεία πρόσωπα και άλλοι τύποι.

Για το μη εννοιολογιστή οι ικανότητες διάκρισης (discrimination) ξεπερνούν τις ικανότητες αναγνώρισης ως (recognition, ταξινόμησης, βλέπειν ως). Για παράδειγμα, οι αποχρώσεις των χρωμάτων που μπορούμε να διακρίνουμε αισθητηριακά είναι περισσότερες από αυτές που μπορούμε να ταξινομήσουμε και να ονομάσουμε ή να επαναταυτοποιήσουμε (αν κάτι είναι έννοια πρέπει να μας δίνει κάτι σαν το κριτήριο επαναταυτοποίησης κάποιου πράγματος στη βάση της ταξινόμησής του).

Η πρόταση ότι μπορείς να αναγνωρίζεις όλα όσα βλέπεις είναι παράλογη αν οι έννοιες είναι αναγνωριστικές ικανότητες που ενέχουν κάποιο στοιχείο ταξινόμησης ή κατηγοριοποίησης. Αν δεν είναι καν, τότε δεν χρειάζεται να φέρουμε οποιαδήποτε αντίρρηση στον εννοιολογισμό στη χαμηλή του εκδοχή. Ο χαμηλός εννοιολογισμός μπορεί να μειώσει την απαίτηση για κάποιο στοιχείο ταξινόμησης, δηλαδή ότι ο παρατηρητής χρειάζεται να διαθέτει «εννοιολογική εκτίμηση του είδους στο οποίο ένα αντικείμενο ανήκει». Θα μπορούσε να υποστηρίξει «ότι ένας παρατηρητής χρειάζεται μόνο να αναπαριστά εννοιολογικά τα δυνάμει αντιληπτά χαρακτηριστικά ενός αντικειμένου που γίνεται αντιληπτό». Το πρόβλημα με την παραπάνω εκδοχή του χαμηλού εννοιολογισμού για τον Smith, είναι ότι δεν φαίνεται να ισχύει ότι για να αντιληφθούμε κάτι για πρώτη φορά πρέπει να μπορούμε ήδη να το αναγνωρίζουμε.

Ωστόσο ενδεχομένως η πιο ενδιαφέρουσα εκδοχή της χαμηλής θέσης για τις έννοιες, που φαίνεται να απαντάει άμεσα και στην προηγούμενη αντίρρηση, είναι ότι ενώ δεν χρειάζομαι μια έννοια για κάθε τι που βλέπω, κάθε αντίληψη μου δίνει μια τέτοια ικανότητα ακόμη και αν δεν την είχα. «Η θέση ότι η αντίληψη ουσιαστικά περιλαμβάνει μια αναγνωριστική ικανότητα δεν σημαίνει ότι αναγνωρίζω οτιδήποτε αντιλαμβάνομαι. ... Κάθε αντίληψη μου δίνει μια τέτοια ικανότητα αν δεν την έχω ήδη. Παρόλο που δεν αναγνώρισα το πρώτο χρώμα που είδα, με το που το είδα απέκτησα την ικανότητα να το ξαναδώ. Η ίδια η αντίληψη κάποιου πράγματος συγκροτεί την εν λόγω εννοιολογική ικανότητα. Και έτσι η θέση ότι σε κάθε αντίληψη ενέχονται έννοιες καθίσταται πιο εύλογη» (Smith 2002: 115-6). Και μπορεί να συνδυαστεί με την καντιανή γοητεία υπέρ του εννοιολογισμού, ότι δηλαδή μπορεί να εξηγήσει την ιδέα της ταυτότητας παρά τη διαφορά, η εν λόγω αντίληψη δηλαδή μου δίνει την ικανότητα να αναγνωρίσω ή να αντιληφθώ την ερυθρότητα και σε μια μετέπειτα χρονική περίσταση. Επομένως, σε αυτήν την εκδοχή του χαμηλού εννοιολογισμού, για να μπορεί το υποκείμενο

να είναι υποκείμενο εμπειρίας, πρέπει να μπορεί να συλλάβει ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε αισθητηριακά πεδία στη διάρκεια του χρόνου, πρέπει να διαθέτει με αυτήν τη σημασία έννοιες, δηλαδή αναγνωριστικές ικανότητες on line.

Αν οι έννοιες είναι απλώς επίκτητες ικανότητες, τις οποίες η ίδια η αντίληψη συγκροτεί, δεν φαίνεται να υπάρχει πρόβλημα με τον εννοιολογισμό αν υποθέσει μια χαμηλή θέση για τις έννοιες. Όντως, επιχειρηματολογεί ο Smith η παραπάνω θέση είναι εύλογη. Ωστόσο δεν είναι σαφές τι την καθιστά *εννοιολογική* ενώ ταυτόχρονα είναι *κενή* σε σχέση με μια απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης εκ μέρους του άμεσου Ρεαλιστή. Ποια είναι η βασική αντίρρηση του Smith στη νέα χαμηλή εννοιολογική πρόταση, το συνδυασμό της θέσης ότι κάθε αντίληψη συγκροτεί μια αναγνωριστική ικανότητα μαζί με την εξήγηση *της ταυτότητας εν μέσω διαφοράς*; Ο Smith αναρωτιέται, «Τι είναι αυτό που διέφυγε από στοχαστές πριν από τον Kant; Το πρόβλημα της χρονικότητας της εμπειρίας και του βιωματικού χρόνου σε αντίθεση με τον αντικειμενικό χρόνο. Επειδή η εμπειρία είναι χρονική με τέτοιο τρόπο που ξεπερνάει τον τρόπο με τον οποίο κάτι σαν μια πέτρα μπορεί να είναι χρονική-δηλαδή, απλώς να υπάρχει στο χρόνο και να διατηρείται, αλλά μόνο φευγαλέα στο χρόνο. Με την εμπειρία πρέπει να αναγνωρίσουμε το τελείως διακριτό γεγονός του βιωματικού (lived) ή φαινομενολογικού χρόνου. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της παθητικής σύνθεσης. Αυτό που έδειξε ο Kant είναι ότι οι εντυπώσεις του Hume που θεωρούνται ατομικά όντα που δίνονται στη συνείδηση, είναι ανόητες» (Smith 2002: 115).

Αυτό το έδειξε ο Kant επιχειρηματολογώντας ότι μια ακολουθία εμφανίσεων εντυπώσεων δεν ταυτίζεται με την εμφάνιση μιας ακολουθίας εμπειριών. Είναι λάθος να βασιζόμαστε σε ένα μοντέλο των αισθήσεων ως ατομικών εντυπώσεων ή απλών (φαινομενολογικά) Ιδεών. Αυτό που δεν μπόρεσαν να αναγνωρίσουν οι στοχαστές πριν τον Kant, σύμφωνα με την ανάλυση του Smith, είναι η διακριτή φαινομενολογία της *χρονικότητας της αντιληπτικής εμπειρίας*. Όμως η χρονικότητα της εμπειρίας δεν είναι μια διανοητική κατασκευή που προκύπτει από ένα σκεπτόμενο εγώ. Δεν χρειάζεται κάποιος να έχει συνείδηση του ότι σκέφτεται προκειμένου να βιώνει τη χρονική ροή της εμπειρίας. Ταυτόχρονα, μια ακολουθία εντυπώσεων δε συνιστά μια

ακολουθία εμπειριών. Μια ακολουθία εντυπώσεων δεν εξηγεί το τι συνιστά συνειδητότητα κάποιου πράγματος στο χρόνο.⁹⁷

Ο χαμηλός εννοιολογιστής για να κατορθώσει να εξηγήσει την ταυτότητα εν μέσω μεταβολής μπορεί να θέσει την απαίτηση ότι ένα υποκείμενο της εμπειρίας πρέπει να έχει μια μινιμαλιστική σύλληψη ταυτοτήτων και διαφορών ανάμεσα στα αισθητηριακά πεδία στο χρόνο, πρέπει δηλαδή εξ ορισμού να έχει αναγνωριστικές ικανότητες. Η κριτική του Smith στην παραπάνω εκδοχή του μη εννοιολογισμού είναι η εξής: Η εν λόγω παθητική σύνθεση στην οποία αναφέρεται ο χαμηλός εννοιολογιστής, δεν διαφέρει από τον κενό λόγο για εντυπώσεις τύπου Hume ιδωμένες ως ατομικά όντα κάποιου τύπου. Και αυτές όντως δεν μπορούν να δώσουν σωστή απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης, γιατί τότε αυτή η εκδοχή του εννοιολογισμού θα εφαρμοζόταν στην απλή αίσθηση αισθήσεων. Με άλλα λόγια, νομίζω ότι ο Smith υποστηρίζει ότι η τελευταία εκδοχή του εννοιολογισμού που εξηγεί την ταυτότητα εν μέσω μεταβολής μέσω ομοιοτήτων και διαφορών στα αισθητηριακά πεδία, δεν φαίνεται να διαφέρει ιδιαίτερα από τη θέση των αισθητηριακών δεδομένων. Επομένως είναι κενή ως απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης μια και η θεωρία υποστηρίζει εσφαλμένα ότι μεταβαίνουμε από ένα τρόπο συνειδητότητας σε έναν άλλο. Το ερώτημα που θέτει ο Smith είναι γιατί πρέπει να είναι έννοιες, οι ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα διάφορα πεδία αίσθησης; «Η παθητική σύνθεση που απαιτείται για τη βιωματική χρονικότητα της εμπειρίας δεν είναι ικανή/επαρκής έτσι ώστε η εν λόγω εμπειρία να είναι μιας αντικειμενικής επικράτειας» (Smith 2002: 119).

Μια τελευταία (χαμηλή) εννοιολογική πρόταση που εξετάζει ο Smith είναι η θέση ότι οι μόνες αναγνωριστικές έννοιες που χρειαζόμαστε είναι κατηγορικές έννοιες και όχι εμπειρικές όπως τις παραπάνω, «αυτές που χαρακτηρίζουν την αντικειμενικότητα» (Για παράδειγμα, το να θέσουμε ένα υπόστρωμα (substratum) που εξηγεί την υπόσταση). Το πρόβλημα με αυτή

---

⁹⁷ Ο Smith υποστηρίζει ότι η καλύτερη εξήγηση του φευγαλέου, απατηλού παρόντος είναι η εξήγηση του Husserl, που δεν συσχετίζει τη χρονικότητα της εμπειρίας με την απαίτηση ενός διανοητικού εγώ, ενός συστήματος που εφαρμόζει έννοιες. Ο Husserl διαφοροποιεί την παθητική σύνθεση από την ενεργή κατανόηση, για να εξηγήσει το παραπάνω χαρακτηριστικό της αντιληπτικής εμπειρίας, όπου η παθητική σύνθεση εξηγείται στη βάση συγκρατήσεων/προβολών retentions/protentions. Σύμφωνα με τον Smith η συγκράτηση δεν είναι ανάμνηση (recollection), η επανεύρεση ενός παρελθόντος που μας έχει ήδη διαφύγει, ούτε είναι αυστηρά μιλώντας αντίληψη. Την περιγράφει σαν μια ημι-αντιληπτική συνείδηση του άμεσου παρελθόντος σαν να διαφεύγει πίσω μας, μια διαφυγή που συνδέεται άμεσα με το βιωματικό παρόν, που είναι ανάλογη στη προσδοκία όπως η συγκράτηση στην ανάμνηση και είναι καθαρό άνοιγμα στο νέο. Δεν είναι όμως απλή ακολουθία εντυπώσεων και δεν είναι μια μορφή σύνθεσης ή μνήμης για τον Husserl, σύμφωνα με τον Smith. Από την άλλη μεριά αν η φαινόμενη συνείδηση είναι σαν μια απεικονιστική μνήμη πολύ βραχεία για το υποκείμενο ενδεχομένως αυτή να μπορεί να εξηγήσει τη συνέχεια με το παρελθόν της παρούσας φευγαλέας χρονικής στιγμής.

την εκδοχή του εννοιολογισμού είναι ότι ακόμη και ασθενείς με αγνωσία που χάνουν την ικανότητα να έχουν συνείδηση κάποιο πράγματος (για παράδειγμα προσωποαγνωσία, αχρωματοψία, ακινητοψία κλπ. θα εννοιολογούν το περιβάλλον τους στη βάση έμφυτων εννοιών: «και μια και οι κατηγορικές έννοιες θα είναι έμφυτες, δεν υπάρχει ασυνέπεια στην πρόταση ότι ενέχονται πάντα στην αντίληψη».

Η παραπάνω πρόταση είναι κενή. Συνεπώς ο εννοιολογισμός είτε είναι ψευδής θέση, ή είναι κενή πρόταση σε σχέση με το πρόβλημα της αντίληψης και ως θέση για την αντίληψη, συμπεραίνει ο Smith. Όλα τα συμπεράσματα μέχρι τώρα, σε σχέση με την αναίρεση του επιχειρήματος της πλάνης εκ μέρους του άμεσου Ρεαλιστή, του Smith είναι αρνητικά. Τα θετικά συμπεράσματα του Smith από την εξέταση του επιχειρήματος της πλάνης είναι ότι

α) Η προθετικότητα της αντιληπτικής συνείδησης δεν μπορεί να εξηγηθεί στη βάση κάποιου υποσυστήματος όπως η διάνοια, εξωτερικού από την ίδια την αντιληπτική εμπειρία.

β) Η εννοιολόγηση δεν παίζει ρόλο στην αντίληψη, επειδή αν ο εννοιολογισμός ισχύει, τότε δεν μπορούμε να «ξεκαθαρίσουμε τη δυνατότητα άμεσης αντιληπτικής επαφής με το φυσικό κόσμο, ακόμη και αν αυτή δεν παίρνει τη μορφή μια ανάλυσης της αντίληψης δύο συστατικών». Δεν μπορούμε να διακρίνουμε οποιαδήποτε αντίληψη κάποιου πράγματος που ικανοποιεί ορισμένες συνθήκες από την αντίληψη του συγκεκριμένου-εκείνου εκεί του πράγματος. Μια πιο αμφιλεγόμενη θέση του Smith είναι ότι γ) «μια αποδεκτή θέση για την αντιληπτική συνείδηση δεν θα την αναπαριστά ουσιωδώς σαν να ενσωματώνει μια εκτίμηση κάποιας αιτιακής επίδρασης ανάμεσα στο υποκείμενο και το περιβάλλον» (Smith 2002: 122).

Παρατηρούμε ότι αν αρνηθούμε τη γ) είναι πιο εύκολο να αρνηθούμε και τη β) και την έμφαση του Smith στο φαινόμενο του *Anstoss*. Το πιο θετικό από τα συμπεράσματα του Smith είναι ότι ο άμεσος Ρεαλιστής οφείλει να διαφοροποιήσει τις χαζές μη εγγενώς προθετικές αισθήσεις, από τις προθετικές, να αρνηθεί ότι στην περίπτωση μιας οπτικής πλάνης έχουμε συνείδηση κάποιου «μη κανονικού» αντικειμένου, ή τουλάχιστο συνείδηση αισθήσεων. Αυτό που είναι παρόν στην αντίληψη είναι «ένα μη-αισθησιακό κομμάτι της εμπειρίας, Όχι όμως ζήτημα της εξάσκησης εννοιών» Και αυτό είναι το *Anstoss* ή η επενέργεια κάποιας φαινομενολογικής σταθεράς.

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσίασα πλευρές της επιχειρηματολογίας του Smith για μια απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης εκ μέρους του άμεσου Ρεαλιστή. Έδειξα πώς ο Smith επιχειρηματολογεί ότι μια εννοιολογική θέση που διακρίνει την αίσθηση απλώς από

την αντίληψη στη βάση ότι η δεύτερη ενέχει ουσιωδώς έννοιες είναι κενή ως απάντηση στο επιχείρημα της πλάνης. Επιπλέον ότι παρά τις υποθέσεις του Smith μια προθετικιστική θέση που τονίζει την προθετικότητα της ίδιας της σωματικής αίσθησης, φαίνεται να είναι μια άξια φαινομενολογική εναλλακτική στο σύστημα του Smith. Επίσης ακολουθώντας την Siegel (2006) έδειξα πώς ο έμμεσος Ρεαλιστής ενδεχομένως μπορεί να αρνηθεί ότι δεν μπορεί να εξηγήσει τις φαινομενολογικές σταθερές ή το φαινόμενο της εμπειρίας *Anstoss*.

4.6 Η θέση του Smith για την παραίσθηση

Πώς μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τη **θετική πρόταση** του Smith; Ο άμεσος Ρεαλιστής τύπου Smith, υποστηρίζει ότι η αντίληψη, η επικράτεια των αισθήσεων, ενέχει πλάνες που ένα εξωτερικό σύστημα όπως η διάνοια δεν μπορεί να εξηγήσει. Επίσης προτείνει ότι η αντίληψη αποτελεί μια άμεση εξοικείωση/επαφή με το φυσικό κοινό αντικείμενο, πριν από οποιαδήποτε ερμηνευτική-εννοιολογική-διεργασία κατηγοριοποίησης ή και την αντιληπτική κρίση.

Με μια αίσθηση έκπληξης παρατηρούμε ότι η τακτική του Smith για την αναίρεση του συμπεράσματος της πλάνης ότι όλη η αντίληψη «δημόσιων-κοινών-κανονικών-φυσικών» αντικειμένων είναι έμμεση, είναι διαζευκτική. Η επιχειρηματολογία του Smith ήταν η εξής: το κλειδί της απάντησης του άμεσου Ρεαλιστή στο επιχείρημα της πλάνης είναι η άρνηση της θέσης ότι οι ίδιες αισθησιακές ποιότητες είναι παρούσες στην αντίληψη και την αίσθηση, ότι ένας κοινός τύπος αίσθησης ενέχεται στις περιπτώσεις αίσθησης και αντίληψης. «Αυτό που είναι κοινό στην αίσθηση απλώς και την αντιληπτική αίσθηση δεν είναι η αίσθηση, κάποιου τύπου αισθητηριακή κατάσταση από μόνη της, αλλά αισθητηριακές ποιότητες ή *qualia*. Δεν υπάρχει κοινή αισθητηριακή κατάσταση (*sensory state*) στην αίσθηση και την αντίληψη που χαρακτηρίζουν τέτοιες ποιότητες. Στη μια περίπτωση χαρακτηρίζουν ή υπάρχουν εμμενώς (*inhere*) στην αντίληψη, στη δεύτερη στην αίσθηση. Δεν πρέπει να προσπαθούμε να εξηγήσουμε την αντιληπτική εμπειρία προσπαθώντας να τη δομήσουμε στη βάση ανεξάρτητα κατανοήσιμων καταστάσεων όπως είναι οι αισθήσεις» (Smith 2002: 185).

Ο Smith αρνείται ότι ένα αντίλημμα ταυτίζεται με αυτό που είναι παρόν στην αίσθηση και ότι πλάνες που ενέχουν την επενέργεια των σταθερών χαρακτηρίζονται ψευδοεπίς περιπτώσεις. Επιπλέον σύμφωνα με την τελική του θέση ενώ δεν είναι εύλογο να αρνηθούμε το βήμα της γενίκευσης στην περίπτωση πλανών που στην ουσία χαρακτηρίζουν τη λειτουργία του

αντιληπτικού συστήματος δεν μπορούμε να κάνουμε το ίδιο πράγμα σε σχέση με τις παραισθήσεις που όντως είναι πιο *σπάνιες*.

Ανακεφαλαιώνω κάπως τη στάση του Smith. Έδειξα πώς ο Smith επιχειρηματολογεί ότι τόσο διαδεδομένες εκδοχές αφελούς ρεαλισμού ή άμεσου Ρεαλισμού όσο και η sense data θεωρία δεν μπορούν να αναιρέσουν το επιχείρημα της πλάνης, ενώ ο ίδιος ο Smith μπορεί. Για να το κατορθώσει αυτό φαίνεται να ακολουθεί μια διαζευκτική τακτική δηλαδή τη διαφοροποίηση της αίσθησης, που στην εικόνα του είναι σιωπηλή, από το αντικείμενο της αντίληψης.

Στην ενότητα 1.1 εξετάσαμε μια γενική εκδοχή του προβλήματος της αντίληψης, επισημάναμε ότι συνήθως το επιχείρημα της πλάνης διαφοροποιείται από το επιχείρημα της παραίσθησης (hallucination) τουλάχιστον κάπως υποθετικά ως εξής: Στην πρώτη περίπτωση πλανών (ψευδαισθήσεων) κάποιες ιδιότητες του «κοινού» αντικειμένου φαίνεται να διαφέρουν από τις πραγματικές του. Στην περίπτωση των παραισθήσεων με χαρακτηριστικό παράδειγμα το αιωρούμενο σπαθί του Μάκβεθ, το αντικείμενο της αντίληψης δεν είναι εξωτερικό του παρατηρητή, δεν είναι πραγματικό ή «κοινό» «κανονικό» αντικείμενο προσβάσιμο από διαφορετικούς νόες ή είναι «νοητικό» (σε αντιδιαστολή μάλλον με το «φυσικό»). Οι παραισθήσεις των οποίων γίνεται μνεία στη βάση του παραπάνω γενικού ορισμού είναι μερικές όχι ολοκληρωτικές, δηλαδή παραισθήσεις όπου όλος ο χώρος μεταβάλλεται μπροστά στο υποκείμενο που υφίσταται την παραισθήση.

Ωστόσο στην περίπτωση της παραίσθησης, δεν μπορούμε να αναζητήσουμε, όπως σε σχέση με το επιχείρημα της πλάνης, κάποιο μη αισθητηριακό συστατικό στην αντίληψη που εξηγείται είτε στη βάση μηχανισμών φαινομενολογικής σταθερότητας ή στη βάση του *Anstoss*. Δεν μπορούμε να πούμε ότι αναπαριστούμε λανθασμένα τις ιδιότητες κάποιου κοινού αντικειμένου, ή τη δική μας σχέση με αυτές. Οπότε εδώ όλη η επίπονη γραμμική επιχειρηματολογία του Smith που διαφοροποιεί ρητά την απλή αίσθηση από την προθετική αισθητηριακή αντίληψη δεν φαίνεται να μπορεί να δουλέψει. Στην περίπτωση της παραίσθησης ο άμεσος Ρεαλιστής είναι εξαναγκασμένος να δεχθεί κάποιο νοητικό ενδιάμεσο παρόν στην εμπειρία του Μάκβεθ. Το επιχείρημα της παραίσθησης από τον Smith είναι το παρακάτω,

1. **Η προκειμένη της παραίσθησης:** Είναι δυνατό να έχεις μια τελείως παραισθητική εμπειρία υποκειμενικά μη διακρίσιμη από μια αντίληψη, στην οποία αυτός που έχει την παραισθήση έχει συνείδηση «ενός μη κανονικού, κοινού (δημόσιου) αντικειμένου» (Smith 2002: 266). Για παράδειγμα μπορούμε να υποθέσουμε ότι ένα

υποκείμενο μεταβαίνει από την αληθοεπή παράσταση ενός βιβλίου που διαβάζει σε μια αντίστοιχη μη διακριτή παραισθητική παράσταση ενός βιβλίου που διαβάζει.

2. **Συμπέρασμα από την 1.** Όποτε το Υποκείμενο είναι σε E^* , έχει μια παραισθητική εμπειρία, «έχει συνείδηση κάποιου «μη κανονικού-μη δημόσιου αντικειμένου» (Smith 2002: 230). (Αυτό είναι το άμεσο αντικείμενο συνείδησης)
3. **Βήμα της γενίκευσης από την E^* στην E .** Ό,τι ισχύει για την E^* ισχύει και για την E . «Αν έχουμε άμεση συνείδηση ενός μη κανονικού, μη δημόσιου (κοινού) αντικειμένου στην περίπτωση της παραίσθησης, τότε έχουμε άμεση συνείδηση τέτοιων αντικειμένων και σε όλες τις περιπτώσεις αντίληψης» (Smith 2002: 230).

Συμπέρασμα: Οποιαδήποτε αντίληψη δημόσιων αντικειμένων είναι έμμεση.

Ο Smith δίνει δύο διαφορετικές απαντήσεις στο επιχείρημα της παραίσθησης (με την A' , που είδαμε ότι καλύτερα να αποφύγουμε) μια επίσημη και μια ανεπίσημη. Η επίσημη απάντηση είναι σε αντιστοιχία με τη γραμμή του Heidegger όπως παρουσιάζεται από τον Smith μέσω του παρακάτω αποσπάσματος,

Ας υποθέσουμε ότι κάποιος υποφέρει μια παραίσθηση. Όσο την έχει, βλέπει εδώ και τώρα σε αυτό το δωμάτιο ότι ελέφαντες τριγυρνάνε. Αντιλαμβάνεται αυτά τα αντικείμενα παρόλο που δεν υπάρχουν. Τα αντιλαμβάνεται, κατευθύνεται αντιληπτικά σε αυτά. Εδώ έχουμε μια περίπτωση κατεύθυνσης του είναι σε αντικείμενα παρόλο που δεν υπάρχουν» (a being directed to objects) (Heidegger, *Die Grundprobleme der Phenomenologie* (1919/ 20: 84) Μετάφραση από Smith 2002: 234).

Η επίσημη απάντηση του Smith είναι η άρνηση της δεύτερης προκειμένης, του συμπεράσματος από την πρώτη προκειμένη ότι στην παραίσθηση έχουμε συνείδηση ενός «μη κανονικού μη δημόσιου» αντικειμένου. Το αντικείμενο μιας παραίσθησης είναι «προθετικό αντικείμενο» όχι ένα «μη κανονικό, μη δημόσιο» αντικείμενο σύμφωνα με τον Smith. Η ιδέα είναι ότι έχοντας ήδη δείξει ότι μια αντίληψη και μια αίσθηση δεν έχουν κάποιο κοινό συστατικό, ούτε μια παραίσθηση και μια αντίληψη μοιράζονται κάποιο κοινό συστατικό. «Όταν παράγουμε μια παραίσθηση σε ένα υποκείμενο ορισμένα αισθητηριακά στοιχεία όντως παράγονται και μπορεί να είναι ταυτόσημα στη φύση αν ο ίδιος τύπου ερεθισμού είχε τη σωστή αιτιολογία για να θεωρηθεί μια γνήσια αντίληψη του κόσμου. Αυτά τα πραγματικά αισθητηριακά στοιχεία (items) είναι αντιληπτικές αισθήσεις ή qualia. ... που δεν είναι αντικείμενα συνείδησης όταν αντιλαμβανόμαστε: δεν είναι αισθητηριακά δεδομένα.

Δεν μπορούν επομένως να χαρακτηριστούν αντικείμενα στις φαινομενολογικά ταυτόσημες καταστάσεις που αποκαλώ «παραισθήσεις». (ibid). Αυτό του οποίου έχουμε συνείδηση όταν έχουμε παραισθήσεις, είναι φαινομενολογικά, ακριβώς του ίδιου τύπου με τα αντικείμενα της γνήσιας αντίληψης. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο, (μια παραίσθηση και μια αντίληψη) μπορούν να είναι υποκειμενικά μη διακριτές. Έτσι ισχύουν δύο επίπεδα ποιοτικής ταυτότητας όταν οι αντιλήψεις και οι ελάχιστα διαφορετικές παραισθήσεις συγκρίνονται. Οι αισθήσεις που δεν είναι αντικείμενα συνείδησης, και τα κοινά προθετικά αντικείμενα. Σε μια παραίσθηση και την ελάχιστα διαφορετική αληθοεπή αντίληψη, έχουμε τύπους αντικειμένων συνειδητότητας που ταυτίζονται φαινόμενα/ποιοτικά, όμως σε μια παραίσθηση αυτό το αντικείμενο δεν είναι πραγματικό, ενώ στην αληθοεπή είναι».

Το πρόβλημα πάλι είναι το πώς να κατανοήσουμε καν την ποιοτική ταυτότητα στο επίπεδο των qualia που υποτίθεται ότι ισχύει ταυτόχρονα με την ταυτότητα των προθετικών αντικειμένων των δύο καταστάσεων, πώς να κατανοήσουμε την ανεξάρτητη πηγή παραγωγής qualia, ανεξάρτητη από το αντιληπτικό περιεχόμενο; Ο Smith επιχειρηματολογεί ότι τα «προθετικά αντικείμενα» είναι οντολογικά αθώα. Γράφει χαρακτηριστικά, «Ο δρόμος μπροστά απαιτεί την ανάπτυξη μιας ειδικής σημασίας αντικειμένου που περιλαμβάνεται στον προθετικισμό, σε όλες τις περιπτώσεις, όχι μόνο στην παραίσθηση αλλά και στην πλάνη ... Όταν έχουμε συνείδηση ενός κόκκινου φυσικού αντικειμένου που φαίνεται μαύρο, πρέπει να πούμε ότι το ον, το πράγμα του οποίου έχουμε συνείδηση είναι κόκκινο, αλλά ως (qua) αντικείμενο είναι μαύρο. Ο όρος «αντικείμενο» πρέπει να έχει μια αποκλειστικά προθετικιστική, φαινομενολογική ερμηνεία» (Smith 2002: 261).

Τα προθετικά αντικείμενα είναι πραγματικά στην αληθοεπή περίπτωση ενώ δεν υπάρχουν στην παραισθητική. Ο Smith επιχειρηματολογεί ότι η εισαγωγή των προθετικών αντικειμένων είναι οντολογικά αθώα. Το ότι είναι οντολογικά αθώα στις αληθοεπείς περιπτώσεις εξηγείται στη βάση του ότι ταυτίζονται με «κοινά κανονικά» αντικείμενα. Δεν είναι οντολογικά αθώα όμως στις παραισθητικές περιπτώσεις. Ο Smith δίνει αρκετούς διαφορετικούς μεταξύ τους χαρακτηρισμούς των προθετικών αντικειμένων προκειμένου να αρνηθεί τον αρνητικό διαζευκτικισμό, τη θέση ότι τίποτε δεν αναπαρίσταται από μια παραισθητική εμπειρία επειδή αντιστοιχεί σε ψευδοσκέψη.

«[O] όρος «αντικείμενο» σημαίνει το να είναι κάτι αντικείμενο για ένα υποκείμενο. ...οποιοδήποτε ον δεν γίνεται γνωστό (cognized) με κάποιο τρόπο δεν μπορεί να καλείται ένα «αντικείμενο» (Smith 2002: 236). Σύμφωνα με τον παραπάνω χαρακτηρισμό

ένα προθετικό αντικείμενο είναι κάτι που αναπαρίσταται από το υποκείμενο, αλλά δεν είναι ον. Η δομή μιας προθετικής κατάστασης δεν είναι σχεσιακή, δεν μας συσχετίζει με κάποιο ον. Ο μόνος τρόπος άρνησης ύπαρξης προθετικών αντικειμένων με την παραπάνω σημασία είναι ο αρνητικός διαζευκτικισμός, η άρνηση ότι τα υποκείμενα με τις παραισθήσεις έχουν συνείδηση οποιουδήποτε πράγματος, μια θέση ενάντια στην οποία ο Smith επιχειρηματολογεί στο κεφάλαιο 8 του βιβλίου του. Άλλες περιγραφές της φύσης των προθετικών αντικειμένων από τον Smith είναι οι ακόλουθες,

«Η αναφορά στο προθετικό αντικείμενο μιας εμπειρίας είναι απλώς η αναφορά στην περιγραφική φύση της εμπειρίας το συγκεκριμένο προθετικό χαρακτήρα της» (Smith 2002: 243). «Όταν λέμε για ένα υποκείμενο ότι έχει. ... παραίσθηση ενός σπαθιού, απλώς χαρακτηρίζουμε με ψυχολογικούς όρους το υποκείμενο. Κανένα άλλο ον δεν περιλαμβάνεται» (ibid). «[Η] προθετική κατεύθυνση (directedness) ακόμη και των παραισθητικών καταστάσεων της αντιληπτικής συνείδησης είναι απλά ένα φαινομενολογικό γεγονός, το οποίο πρέπει να αναγνωρίσει οποιαδήποτε φαινομενολογικά επαρκή θέση για το νου. Αυτό μόνο του δικαιολογεί την προθετική θέση. Η θεωρία δεν είναι οντολογική αλλά φαινομενολογική» (Smith 2002: 245). Ένας άλλος τρόπος με τον οποίο ο Smith εξηγεί τη θέση του για την προθετικότητα είναι ότι είναι οντολογικά αναγωγιστική χωρίς να είναι ψυχολογικά αναγωγιστική (Smith 2002: 244). Επιπλέον «Τα προθετικά αντικείμενα αποτελούν το μόνο φαινομενολογικά επαρκή τρόπο να αναφερόμαστε στην αντιληπτική εμπειρία» (Smith 2002: 244).

Ας εξετάσουμε λίγο την ιδέα ότι τα προθετικά αντικείμενα δεν είναι όντα. Η διάκριση ανάμεσα σε ένα ον και ένα προθετικό αντικείμενο είναι διανοητική μια διάκριση του λόγου όχι μια πραγματική διάκριση, υποστηρίζει ο Smith. Όταν αναφερόμαστε σε προθετικά αντικείμενα δεν αναφερόμαστε σε όντα. Ο Smith οδηγείται σε μια συσταλτική προσέγγιση στο ζήτημα της παραίσθησης. Όμως αν προτείνει τη συσταλτική προσέγγιση, τότε σύμφωνα με την Siegel (2006) δεν μπορεί να απαντήσει ικανοποιητικά στον θεωρητικό των αισθητηριακών δεδομένων στο επιχείρημα της παραίσθησης αν κατανοηθεί σαν να κάνει μια οντολογική πρόταση για τη δομή των παραισθήσεων, ότι περιλαμβάνουν τη συνείδηση κάποιων «μη κανονικών» όντων. Αν η αναφορά σε προθετικά αντικείμενα είναι αναφορά στην περιγραφική φύση μιας εμπειρίας, δηλαδή είναι οντολογικά αθώα, τότε είναι άσχετη με την οντολογία. Επομένως ο Smith δεν κατορθώνει να αρνηθεί στην πραγματικότητα τη 2. και να προτείνει μια εύλογη εναλλακτική στο θεωρητικό των αισθητηριακών δεδομένων.

Ακόμη όμως και αν υποθέσουμε ότι ο Smith κάνει μια εναλλακτική οντολογική πρόταση, πάλι δεν είναι σαφές γιατί το να αναλύσουμε μια εμπειρία σαν μια πράξη συνειδητότητας που ενέχει εμμενώς το προθετικό της αντικείμενο, όπως ο Smith, το οποίο δεν διαφέρει οντολογικά από την ίδια την πράξη δεν είναι Πράγμα/πράγμα, και το οποίο δεν επιγίγνεται στα qualia, μας δίνει κάποια πιο *εύλογη φαινομενολογική θέση* για τη φύση της παραίσθησης. Πώς μπορούμε να συγκρίνουμε τις οντολογικές εναλλακτικές; Όχι στη βάση φαινομενολογικών κριτηρίων μόνο (μια και εδώ δεν αντανακλάται κάτι για τη φαινομενολογία μέσω της οντολογίας).

Εντούτοις μπορεί να αποδοθεί στο Smith και μια ανεπίσημη διαζευκτική θέση. Η θέση αναλύει σχεσιακά την προθετικότητα στις αληθοεπείς περιπτώσεις, αλλά αρνείται να πει κάτι ιδιαίτερο για τη φύση των παραισθήσεων, εκτός του ότι είναι προθετικά αντικείμενα τα οποία δεν υπάρχουν. Η ανεπίσημη θέση συνδυάζει την ιδέα ότι τα προθετικά αντικείμενα δεν είναι Πράγματα, δεν είναι όντα, ενέχονται εμμενώς στις αντιληπτικές πράξεις, με τη διαζευκτική θέση ότι ίσως χρειάζεται να εισάγουμε «προθετικά αντικείμενα» μόνο σε σχέση με την περίπτωση παραισθήσεων, και όχι σε ορισμένες περιπτώσεις πλάνης και αληθοεπούς αντίληψης. Σε εκείνες τις περιπτώσεις το προθετικό αντικείμενο συμπίπτει με το κανονικό αντικείμενο. Η παραπάνω θέση ενέχει σύμφωνα με την Siegel (2006: 406) μια «αρνητική οντολογική δήλωση (σε σχέση με την ουδέτερη-συσταλτική που μόλις εξετάσαμε) για τη δομή μιας παραίσθησης», ότι δεν περιλαμβάνει κανένα «μη κανονικό αντικείμενο» στην ορολογία του Smith (που ακολούθησα αρκετά στην εργασία).

Γιατί όμως τα «προθετικά» αντικείμενα αντί για αισθησιακά κοινά χαρακτηριστικά να εξηγούν τις περιπτώσεις παραίσθησης; Ο Smith υποστηρίζει ότι τα προθετικά αντικείμενα εξηγούν καλύτερα τη φαινομενολογία της παραίσθησης χωρίς να δίνει πραγματική στήριξη στη θέση του. Η απλή αυτή λύση φαίνεται να αποτυγχάνει επιπλέον σε περιπτώσεις ολοκληρωτικών παραισθήσεων, όπου όλο το οπτικό πεδίο μεταβάλλεται. Φαίνεται επομένως αμφίβολη η αρχική δήλωση του Smith 2002: 1, «Νομίζω ότι ίσως έχω λύσει το πρόβλημα της αντίληψης».

Εξετάσαμε κάπως την απάντηση του Smith εκ μέρους του άμεσου ρεαλιστή στο επιχείρημα της πλάνης και της παραίσθησης. Βασικές θέσεις του Smith είναι ότι α) η προθετικότητα της αντίληψης δεν μπορεί να εξηγηθεί στη βάση κάποιου υποσυστήματος όπως η διάνοια, εξωτερικού από την ίδια την αντιληπτική εμπειρία.

Επίσης ότι β) η εννοιολόγηση δεν παίζει ρόλο στην αντίληψη, επειδή αν ο εννοιολογισμός ισχύει, τότε δεν μπορούμε να «ξεκαθαρίσουμε τη δυνατότητα άμεσης αντιληπτικής επαφής με το φυσικό κόσμο, ακόμη και αν αυτή δεν παίρνει τη μορφή μια ανάλυσης της αντίληψης των δύο συστατικών». Επιπλέον ότι γ) «μια αποδεκτή θέση για την αντιληπτική συνείδηση δεν θα την αναπαριστά ουσιωδώς σαν να ενσωματώνει την εκτίμηση κάποιας *αιτιακής επίδρασης* ανάμεσα στο υποκείμενο και το περιβάλλον» (Smith 2002: 122).

Όπως παρατηρήσαμε αν αρνηθεί κάποιος τη γ) είναι πιο εύκολο και να αποδυναμώσει την επιχειρηματολογία του Smith υπέρ της αναγκαιότητας της εμπειρίας *Anstoss* για την αίσθηση πρόσκρουσης με τον κόσμο ή κάτι εξωτερικό. Αν η άρνηση της γ) συνδυαστεί με τη θέση ότι η εκτίμηση της αιτιότητας δεν είναι εννοιολογική είναι συμβατή και με την α).

Ενδεχομένως η άρνηση της γ) να επιβάλλεται αν ακολουθήσουμε κάποιους πειραματικούς ψυχολόγους. Αυτοί επιχειρηματολογούν υπέρ της αντιληπτικής μη εννοιολογικής εκτίμησης της αιτιότητας. Σύμφωνα με τον Leslie 1984 στα πειράματα του Michotte το ερώτημα ήταν κατά πόσο νεογνά μπορούν να αντιληφθούν το αίτιο-αποτέλεσμα μέσω του παραδείγματος όπου μια μπάλα μπιλιάρδου χτυπάει μια άλλη. Αποδείχτηκε ότι τα νεογνά γύρω στις 30 εβδομάδες μπορούν να αντιληφθούν τη σχέση αιτίου-αποτελέσματος όπως εκδηλώνεται όταν κάτι συγκρούεται με κάτι άλλο όπως μια μπάλα μπιλιάρδα συγκρούεται με μια άλλη (*launching*) ως ένα συμβάν με εσωτερική δομή όπου κάτι προκαλεί κάτι άλλο. Ο τρόπος που κωδικοποιούν τη σχέση είναι αντιληπτικός, ενώ δεν κωδικοποιούνται ανεξάρτητα τα χωρικά και χρονικά χαρακτηριστικά. Ο Michotte σύμφωνα με τον Leslie «επιχειρηματολόγησε ότι οι ενήλικες παρατηρητές υπόκεινται σε μια αιτιακή ψευδαίσθηση και ανέφεραν μια αιτιακή σχέση σε συνδυασμό με ερεθίσματα *launching* κατασκευασμένα με σημάδια σε χαρτί. Μια και αυτή η ψευδαίσθηση διατηρείται, παρά την παρατεταμένη έκθεση στα ερεθίσματα και παρά τη γνώση του τι λάμβανε χώρα, συμπέρανε ότι η αντίληψη της αιτιότητας είναι άμεση και μη συναγωγική (*direct* και *immediate*) χωρίς τη βοήθεια της γλώσσας ή πρότερης εμπειρίας. Ο Michotte 1963 προέβλεπε ότι το αντίλημμα της αιτιότητας θα εμφανιζόταν πολύ νωρίς στα μωρά. Οι θέσεις του Michotte έρχονται σε αντίθεση με τις χιουμιανές θέσεις που προβλέπουν ότι κάποιος αποκτά την έννοια της αιτιότητας μετά από επαναλαμβανόμενες εκθέσεις σε συμβάντα που συνδέονται σταθερά μεταξύ τους. Ο Piaget (1955) πρότεινε ότι η αιτιότητα αναπτύσσεται μέσω της ενεργής εμπειρίας του να παράγει αποτελέσματα στον εαυτό σου ... Δεν είναι όμως παρά στα μετέπειτα στάδια της ανάπτυξης που το παιδί μπορεί να αντιληφθεί αιτιακές διασυνδέσεις έξω από τη δική του δραστηριότητα» (Leslie 1984: 184). Ο Leslie

επιχειρηματολογεί ότι τα τεκμήρια υποστηρίζουν τις θέσεις του Michotte, όχι του Piaget, ούτε του Hume. ⁹⁸

Επιπλέον εκτός από εμπειρικά τεκμήρια όπως τη δυνατότητα ενός αντίληματος της αιτιότητας στην πρώιμη νηπιακή ηλικία, η ίδια η φαινομενολογία της αντίληψης ενέχει εκτίμηση τύπων αιτιακών συνδέσεων. Για παράδειγμα, όταν ένα αντικείμενο παρεμβάλλεται ανάμεσα σε κάτι που κοιτώ και μένα και μπλοκάρει τη θέα, ή όταν πιέζοντας κάτι εύθραυστο καταλήγω να το σπάω. Εκτός από τις εκδοχές αιτιότητας όπου εμείς αλληλεπιδρούμε με κάτι, υπάρχουν εκδοχές όπου κάτι ενάντια στη θέλησή μας προκαλείται απ' έξω (from without). Πολλά από τα φαινομενολογικά δεδομένα που οδηγούν την εισαγωγή της εμπειρίας *Anstoss* θα μπορούσαν να εξηγηθούν μέσω αισθήσεων αφής και της πρωταρχικής μη εννοιολογικής αντίληψης της αιτιότητας.

Η θετική προσπάθεια του Smith αποδυναμώνεται από την αυστηρή διάκριση ανάμεσα στη σωματική αίσθηση και την προθετική αντίληψη που ο ίδιος όμως αντιμετωπίζει σαν το κλειδί υπεράσπισης του άμεσου Ρεαλισμού. Θα ήταν πιο ενδιαφέρουσα η πρότασή του, αν δεν αρνούσαν ότι οι σωματικές αισθήσεις είναι προθετικές. Όπως είδαμε, ένα επιχείρημα υπέρ της πρότασης του Smith είναι ότι μόνο η θέση του μπορεί να εξηγήσει την άμεση σωματική παρουσία του εξωτερικού αντικειμένου στην αντίληψη. Όμως αν τα προθετικά αντικείμενα δεν είναι όντα, δεν είναι σαφές το πώς εξηγείται καλύτερα η «άμεση σωματική παρουσία» τόσο σε σχέση με κάποιο έμμεσο ρεαλιστή όσο και σε σχέση με κάποιο αφελή/άμεσο ρεαλιστή τύπου Brewer, Campbell. Από την άλλη μεριά και σύμφωνα με την ανεπίσημη διαζευκτική ερμηνεία του Smith, αν τα προθετικά αντικείμενα είναι όντα μόνο στις αληθοεπείς περιπτώσεις, αλλά προθετικά αντικείμενα που δεν υπάρχουν στις παραισθητικές, αλλά δεν αντιστοιχούν καν σε έννοιες, τότε η διαζευκτική θέση του Smith φαίνεται λιγότερο εύλογη από οντολογική σκοπιά. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η θετική θέση του Smith είναι κάτι σαν την ταυτόχρονη αποδοχή των τριών παρακάτω θέσεων για τις αντιλήψεις αντί για τις «σκέψεις» όπως τίθενται από την παρακάτω επιχειρηματολογία του Crane (2001)

- (1) Όλες οι σκέψεις είναι σχέσεις ανάμεσα σε στοχαστές και τα πράγματα στα οποία αναφέρονται, είναι για/περί.
- (2) Από κάθε σχέση έπεται η ύπαρξη των συσχετιζόμενων μερών της.

---

⁹⁸ Για θέσεις για την αιτιότητα και τη σύνδεσή της με την εξήγηση βλ. Psillos (2002).

(3) Κάποιες σκέψεις είναι για (ή αναφέρονται) σε με υπαρκτά πράγματα.

(Crane 2001: 23).

Πώς να συμβιβάσουμε τις τρεις παραπάνω προτάσεις, κάθε μια από τις οποίες είναι εύλογη; Η πρόταση του Smith είναι να αρνηθούμε ότι κάθε σχέση χρειάζεται να συσχετίζει υπαρκτά όντα. Η ιδέα είναι ότι μια και αναφερόμαστε συχνά σε μη όντα όπως τον Πήγασο, γιατί να τα εντάξουμε στη κατηγορία των μη όντων αντί για την κατηγορία των όντων; Η (2) ερμηνεύεται ασθενώς, κάθε σχέση σχετίζει συσχετιζόμενα μέρη όπου τα μέρη που συσχετίζει μπορεί να είναι και όντα και μη όντα, κάποια υπαρκτά και άλλα ανύπαρκτα, όπως εκείνη την καρέκλα και τον Πήγασο. Μια εύρωστη οντολογία ανύπαρκτων προθετικών αντικειμένων που ανήκουν όλα στην κατηγορία των όντων δείχνει πώς και οι τρεις παραπάνω θέσεις μπορούν να είναι συνεπείς μεταξύ τους. Μέσω μιας οντολογίας μη υπαρκτών αντικειμένων μπορούμε να κρατήσουμε την ιδέα ότι κάθε προθετική κατάσταση είναι μια σχέση με ένα πραγματικό αντικείμενο ενώ δεχόμαστε ταυτόχρονα ότι μπορούμε να σκεφθούμε το μη υπαρκτό. Πρέπει όμως να δεχθούμε ότι υπάρχουν πράγματα που δεν είναι υπαρκτά. Η λύση του Smith όμως θεωρείται απελπιστική οντολογικά, αν και δεν μπορούμε εύκολα να τη διαψεύσουμε.

Ο Crane υποστηρίζει ότι σίγουρα υπάρχουν κάποια προθετικά αντικείμενα που δεν είναι υπαρκτά, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι υπάρχουν στην πραγματικότητα κάποια προθετικά αντικείμενα που δεν είναι υπαρκτά. Μια προθετική κατάσταση δεν χρειάζεται να μας συσχετίζει με κάτι, δεν αποτελεί σχέση. Η αναφορά στο προθετικό περιεχόμενο μιας προθετικής κατάστασης είναι σαν τον καθορισμό του συντακτικού συμπληρώματος κάποιου ρήματος. Το προθετικό περιεχόμενο μπορεί να αναφέρεται ή όχι στην πραγματικότητα στα συστατικά του «Το να πεις ότι ένα προθετικό αντικείμενο είναι υπαρκτό είναι να πεις ότι η φράση που δίνει το προθετικό αντικείμενο έχει μια αναφορά» (Crane 2001: 25).

Κάποιες προθετικές καταστάσεις είναι για τον Πήγασο, δηλαδή για προθετικά αντικείμενα που δεν υπάρχουν. Εκφράσεις όπως ο «Πήγασος» στερούνται αναφοράς. Πρέπει να εγκαταλείψουμε τη θέση ότι μια σκέψη ή προθετική κατάσταση μας συσχετίζει με κάτι. Αν όμως μια αντιληπτική κατάσταση δεν είναι καν σχεσιακή, πώς μπορεί να μας θέτει σε άμεση επαφή με τον κόσμο;

Η ιδέα είναι ότι η αληθοέπεια εξηγείται στη βάση του ότι το προθετικό περιεχόμενο προθετικών καταστάσεων έχει αναφορά.

5. Επίλογος

Συμπεράσματα

Στην εργασία αυτή εξετάστηκαν ορισμένες από τις κινήσεις για την άρνηση στη μετάβαση στο συμπέρασμα του επιχειρήματος της πλάνης ότι τα άμεσα χρονικά αντικείμενα της συνειδητής εμπειρίας δεν μπορούν να ταυτίζονται με πράγματα. Προσπάθησα να δείξω ότι η στροφή της βιβλιογραφίας σε όλο και πιο τεχνικές και περίτεχνες υπερασπίσεις της διαζευκτικής θέσης, κρύβει κάτω από το χαλί το πρόβλημα της παραίσθησης και της φαινομενολογίας της. Η αφελής ρεαλιστική εκδοχή της διαζευκτικής θέσης όπως από τον Brewer (2008), τον Campbell (2002) σύμφωνα με την οποία το αντιληπτικό περιεχόμενο συγκροτείται από τα ίδια τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, φαίνεται ανίκανη να εξήγησει τις πλάνες. Δεν έχει καν το πλεονέκτημα να τις εξηγεί ως ψευδείς πεποιθήσεις ή εσφαλμένες αναπαραστάσεις μια και σύμφωνα με τη θέση οι εμπειρίες δεν έχουν ουσιωδώς περιεχόμενο. Ενδεχομένως αδυνατεί να χαρακτηρίσει και την προοπτικότητα των αντιληπτικών καταστάσεων, ότι πτυχές των αντικειμένων μας αποκαλύπτονται ανάλογα και με του *πού* τοποθετούμαστε και *τι* προσέχουμε. Θέτοντας μια μη προοπτική άμεση σχέση αναφοράς με το περιβάλλον, επιβάλλει μοντέλα της φιλοσοφίας της γλώσσας στο αντιληπτικό περιεχόμενο, που δεν βοηθούν την κατάσταση. Η εμμονή στον επιμέρους χαρακτήρα των αντικειμένων της αντίληψης δεν φαίνεται να δικαιολογείται στη βάση της γενικής πρακτικής της αντιληπτικής ψυχολογίας. Δεν χρειάζεται μάλλον στο επίπεδο της ψυχολογίας της αντίληψης να διαφοροποιήσουμε τις αντιληπτικές διεργασίες που διέπουν την οπτική αντίληψη μιας πλαστικής πάπιας και του κέρινου αντίγραφού της. Επίσης η διαζευκτική θέση εξατομικεύει με εσφαλμένο τρόπο το αντιληπτικό περιεχόμενο της παρούσας εμπειρίας να γράφω στο κομπιούτερ μια και κανονικά θα έπρεπε να βρίσκομαι διαρκώς στην κατάσταση που έχω την εντύπωση, είναι σαν, να γράφω στον υπολογιστή.

Ο Smith από την άλλη προσπαθώντας να νομιμοποιήσει ένα αυστηρό διακριτό όριο ανάμεσα στο εσωτερικό και το εξωτερικό, όταν αυτό κατανοείται μέσω της διάκρισης ανάμεσα στο σώμα και τον κόσμο καθώς και την αίσθηση της δράσης που συνδέεται με την κίνηση, αποτυγχάνει να αναγνωρίσει ότι το σώμα αποτελεί φαινομενολογικά μέρος του κόσμου. Γι' αυτό οδηγείται στην υιοθέτηση της ύπαρξης *qualia* που όμως δεν μετέχουν και δεν αποτελούν μέρος του αντιληπτικού περιεχομένου χωρίς την επενέργεια των αντιληπτικών σταθερών

ή του *Anstoss*. Η επιχειρηματολογία του ότι πολλές πλάνες χαρακτηρίζονται αληθοεπείς περιπτώσεις δεν είναι τόσο εύκολο να γενικευτεί στις παραισθήσεις. Η θέση του Smith ότι η αναγνώριση των προθετικών αντικειμένων σαν τα σκοτεινά αντικείμενα της παραίσθησης είναι φαινομενολογικά πιο ικανοποιητική από εναλλακτικές προτάσεις, δεν είναι πειστική.

Σε αυτή την εργασία παρουσιάστηκαν βασικές θέσεις για τη φύση του αντιληπτικού περιεχομένου. Ανάμεσα στα ερωτήματα που τέθηκαν είναι κατά πόσο είναι ανάλογο με της πεποίθησης ή με της αίσθησης. Κάποιες πιο συγκεκριμένες θέσεις για τη φύση του προτασιακού περιεχομένου της αντίληψης χωρίς αναγκαία δέσμευση στον εννοιολογικό του χαρακτήρα είναι ότι αντιστοιχούν σε ασθενή Russellian περιεχόμενα. Επίσης σε δυνατούς κόσμους που όμως όπως είδαμε δυσκολεύονται να συλλάβουν το περιεχόμενο αδύνατων σχημάτων. Μια άλλη πρόταση είναι ότι το αντιληπτικό περιεχόμενο μπορεί να αντιστοιχεί σε κάτι σαν το περιεχόμενο της μεσαιάς όρασης και είναι ευαίσθητο σε ιδιότητες όπως του προσανατολισμού και της κίνησης (Byrne 2009). Χαρακτηρίστηκε επίσης η ιδέα του Peacocke ότι το μη εννοιολογικό περιεχόμενο αντιστοιχεί σε τύπους τρόπων να καλύπτεται ο χώρος γύρω από ένα παρατηρητή, σε χωρικούς τύπους που εκδηλώνονται όταν τα σενάρια προ των αισθήσεων είναι ορθά. Επισημάνθηκε ότι η προσπάθεια εξήγησης των παραισθήσεων στη βάση ανεκδήλωτων καθόλου είναι φαινομενολογικά ανεπαρκής, στο βαθμό που τα καθόλου δεν εκδηλώνονται. Οπότε πώς μπορούν να μετέχουν στο περιεχόμενο της παραίσθησης;

Ένα ενδιαφέρον όμως αρκετά σύνθετο ερώτημα είναι κατά πόσο είμαστε ελεύθεροι όπως για παράδειγμα ο Chalmers (2006) να αντιστοιχίζουμε πολλαπλά περιεχόμενα σε μια εμπειρία, ανάλογα με το εξηγητικό ζητούμενο. Ο Tye (2009β) μάλλον θεωρεί ότι δεν είναι σωστό να αποδίδουμε πολλαπλά περιεχόμενα σε κάποια κατάσταση, ένα γενικού τύπου και κάποιο ενικού τύπου. Το πρόβλημα είναι μάλλον πώς συνδέονται. Οι αληθοεπείς αντιλήψεις έχουν ενικά περιεχόμενα, ενώ το περιεχόμενο μιας παραίσθησης έχει ένα κενό. Εντούτοις οι υποκειμενικά αδιάκριτες αντιλήψεις και παραισθήσεις μπορούν να έχουν το ίδιο χαρακτήρα, χωρίς όμως κάποιος κοινός τύπου περιεχομένου, να τις χαρακτηρίζει. Το προθετικό περιεχόμενο τόσο μιας αληθοεπούς όσο και μιας παραισθητικής εμπειρίας αναπαριστά σύμπλοκα ιδιοτήτων. Στην περίπτωση της αληθοεπούς αντίληψης, το σύνολο των ιδιοτήτων αναπαρίσταται στο πλαίσιο ενός περιεχομένου που είναι ενικό και *de re*. Στην περίπτωση της παραίσθησης το σύμπλοκο των ιδιοτήτων αναπαρίσταται στο πλαίσιο ενός περιεχομένου που έχει κενά. Η πρόταση του Tye είναι ότι οι αληθοεπείς αντιλήψεις και οι παραισθήσεις έχουν περιεχόμενο

με κοινή δομή, μια δομή που επιτρέπει ένα κενό για ένα αντικείμενο. Στην περίπτωση της αληθοεπούς αντίληψης, το κενό καλύπτεται από το αντιληπτό αντικείμενο και στην παραίσθηση παραμένει κενό και το περιεχόμενο έχει κάποιο κενό. Ο φαινόμενος χαρακτήρας μιας εμπειρίας το σύνολο των ιδιοτήτων που αναπαρίστανται από την εμπειρία είναι κοινός, γι' αυτό το λόγο οι E και E^* μπορούν να έχουν το ίδιο φαινόμενο χαρακτήρα. Αυτό που είναι κοινό στη νέα πρόταση του Tye δεν είναι το μη εννοιολογικό τους περιεχόμενο αλλά η δομή των εμπειριών.

Το πρόβλημα και με την παραπάνω πρόταση είναι ότι αν ένα περιεχόμενο έχει κενό δεν είναι ολοκληρωμένο. Δεν αντιστοιχεί σε ένα φαινομενολογικά καθορισμένο περιεχόμενο. Όταν όμως κάποιος έχει παραίσθηση ενός μικρού πράσινου ανθρώπου στον τοίχο, η παράστασή του έχει καθορισμένο περιεχόμενο, του τύπου που μπορεί να καθοριστεί εν μέρει από τη γλωσσική αναφορά του υποκειμένου με τις παραισθήσεις. Πώς μπορεί μια εμπειρία να έχει φαινόμενο χαρακτήρα χωρίς κάποιο ολοκληρωμένο περιεχόμενο; Κατά πόσο μπορούμε να μιλάμε καν για περιεχόμενα με κενά αλλά παρόλ' αυτά με δομή όταν αναφερόμαστε στο αντιληπτικό περιεχόμενο; Το πρόβλημα είναι κάπως ανάλογο όπως με τη θέση του Chalmers (2006). Ο Chalmers καθιστά τόσο τεχνητό το ζήτημα του περιεχομένου, ακριβώς επειδή σε μια εμπειρία θα μπορούσαμε να αποδόσουμε πολλαπλά περιεχόμενα αναλόγως με το τι θέλουμε να εξηγήσουμε κάθε φορά. Στη συνειδησιακή ροή της αντιληπτικής εμπειρίας, μας παρουσιάζεται κάθε φορά ένα περιεχόμενο. Επίσης ότι όλη αυτή η πρακτική των πολλαπλών περιεχομένων, όπως είδαμε είναι διαζευκτική.

Το ερώτημα για το αντιληπτικό περιεχόμενο και τη σύνδεσή του με το φαινόμενο περιεχόμενο και το φαινόμενο χαρακτήρα μιας εμπειρίας είναι σύνθετο, ενδιαφέρον και ανοιχτό. Εδώ ακολουθήσαμε κάποιες οδούς εξέτασής του. Ο απλός και υποθετικός τρόπος με τον οποίο προσπαθήσαμε να διακρίνουμε τις πλάνες από τις παραισθήσεις μάλλον πρέπει να εγκαταλειφθεί, αν αναλογιστεί κανείς την πραγματική ποικιλία των πλανών και των παραισθήσεων και τις διαφορετικές δυνατές εξηγήσεις τους σε αρκετές περιπτώσεις.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Alston, W. P. (1999)** «Back to the Theory of Appearing», *Noûs* **33**, Supplement: *Philosophical Perspectives* **13**: 181-203.
- Anstis, S. (2009)** «Illusions», Tim Bayne, Axel Cleeremans, Patrick Wilken (eds.), *The Oxford Companion to Consciousness* (Oxford: OUP): 363-367.
- Armstrong, D.M. (1968)** *A Materialist Theory of Mind* (London: Routledge).
- Austin, J. L (1962)** *Sense and Sensibilia* (Oxford: OUP).
- Ayer, A. J. (1940)** *The Foundations of Empirical Knowledge* (London: Macmillan).
- Ayer, A. J (1973)** *The Central Questions of Philosophy* (London: Weidenfeld and Nicolson): 68-111.
- Ayers, M. R. (1991)** *Locke: Epistemology and Ontology* (London: Routledge).
- Block, N. (1995)** «On a Confusion about a function of consciousness», *Behavioral and Brain Sciences* **18**: 227-47.
- Block, N. (2008)** «Consciousness and Cognitive Access», *Proceedings of the Aristotelian Society* **108**: 289-317.
- Block, N. (2010)** «Attention and Mental Paint», *Philosophical Issues* **20**: 23-64.
- Broad, C. D. (1923)** *Scientific Thought* (London: Rouledge *Kegan Paul): 236.
- Brewer, B. (2004)** «Realism and the Nature of Perceptual Experience», *Philosophical Issues* **14**: 6177.
- Brewer, B. (2008)** «How to Account for Illusion», Adrian Haddock & Fiona Macpherson (eds.), *Disjunctivism: Perception, Action, Knowledge*. (Oxford: OUP).
- Brentano, F. (1973)** *Psychology from an Empirical Standpoint*, transl. by A.C. Rancurello, D.B. Terrell, and L. McAlister, (London: Routledge),(2nd ed., intr. by Peter Simons,1995).
- Boghossian, P. & Velleman, J. D. (1989)** «Color as a secondary quality», *Mind* **98**: 81–103.
- Byrne, A. (2001)** «Intentionalism Defended», *The Philosophical Review* **110** (2): 199-240.
- Byrne, A. (2005)** «Perception and Conceptual Content», Ernest Sosa and Matthias Steup (eds), *Contemporary debates in Epistemology*, (Oxford:Blackwell): 231-50.
- Byrne, A. (2009)** «Experience and Content», *The Philosophical Quarterly* **59** (236): 429–451.
- Byrne, A. and Logue, H. (2008)** «Either/Or», A. Haddock and F. Macpherson (eds.), *Disjunctivism: Perception, Action, Knowledge* (Oxford: OUP): 57–94

- Burge, T. (1986)** «Cartesian error and the objectivity of perception», Phillip Pettit & John McDowell (eds), *Subject, Thought and Context* (Oxford: Clarendon Press)
- Burge, T. (2005)** « Disjunctivism and Perceptual Psychology», *Philosophical Topics* **33** (1): 1-78.
- Burge, T. (2010)** *The Origins of Objectivity* (Oxford: OUP).
- Campbell, J. (2002)** *Reference and Consciousness* (Oxford: OUP).
- Campbell, J. (2009)** «Consciousness and Reference», B. McLaughlin & A. Beckerman (eds.), *Oxford Handbook of Philosophy of Mind* (Oxford: Oxford University Press): 248-262.
- Carrasco, M. (2009)** «Attention, cognitive models of», P. Wilken & T. Bayne & A. Cleereman (eds.), *Oxford Companion to Consciousness* (Oxford: OUP).
- Carrasco, M., Ling, S., & Read, S. (2004)** «Attention alters appearance», *Nature Neuroscience* **7**: 308–313.
- Chalmers, D. (2006)** «Perception and the Fall from Eden», T. Gendler & J. Hawthorne (eds.) *Perceptual Experience* (Oxford: OUP)
- Child, W. (1994)** *Causality, Interpretation and the Mind* (Oxford: Oxford University Press)
- Chisholm, R. (1963)** «Notes on the Logic of Believing», *Philosophy and Phenomenological Research* **24** (2): 195-201
- Crane, T. (1992)** «The nonconceptual content of experience», T. Crane (ed.) *The Contents of Experience* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Crane, T. (2000)** «The Origins of Qualia», S. Patterson & T. Crane (eds.) *History of the Mind Body Problem* (London: Routledge & Kegan Paul): 169-193.
- Crane, T. (2001)** *Elements of Mind* (Oxford: OUP)
- Crane, T. (2005)** «What is the Problem of Perception?», *Synthesis Philosophica* **40** (2): 237–264.
- Crane, T. (2006)** «Is there a perceptual relation?», T. Gendler & J. Hawthorne (eds.) *Perceptual Experience* (Oxford: OUP): 126-146.
- Crane, T. (2007)** «Intentionalism», A. Beckermann & B. McLaughlin (eds.), *Oxford Handbook to the Philosophy of Mind* (Oxford: Oxford University Press)
- Davidson, D. (1984)** *Enquiries into Truth and Interpretation* (Oxford: Clarendon Press)

- Davidson, D. (1986)** «A Coherence Theory of Truth and Knowledge», *Truth and Interpretation*, (Oxford: Blackwell): 310-1.
- Dennett, D. (1981)** «Wondering Where the Yellow Went», *Monist* **64**: 105–106.
- Dennett, D. (1991)** *Consciousness Explained* (London: Penguin).
- Dretske, F. (1981)** *Knowledge and the Flow of Information* (Cambridge, Mass: MIT Press).
- Dretske, F. (1995)** *Naturalizing the Mind* (Cambridge, Mass: The MIT Press).
- Dretske, F. (2003)** «Experience as representation», *Philosophical Issues* **13**: 67–82.
- Evans, G. (1982)** *The Varieties of Reference* (Oxford: Clarendon Press).
- Evans, G. (1985)** *Collected Papers* (Oxford: Clarendon Press).
- Firth, R. (1949-1950)** «Sense Data and The Percept Theory», *Mind* **58**, **59**.
- Frege, G. (1918–1919)** «Der Gedanke», Brian Mc Guinness (ed.) *Collected Papers*, (Oxford, Basil Blackwell, 1984).
- Frede, M. (1987)** «Stoics and Sceptics on Clear and Distinct Impressions», *Essays in Ancient Philosophy* (Oxford: Clarendon Press).
- Fodor, J. (2003)** *Hume Variations* (Oxford: Clarendon Press).
- Fodor, J. (2004)** «Having Concepts: A brief refutation of the 20th century», *Mind and Language* **19** (1): 29-47.
- Foster, J. (2000)** *A Theory of Perception* (Oxford: OUP).
- Gendler T, & Hawthorne, J. (2006)** «Introduction: Perceptual Experience», T. Gendler & J. Hawthorne (eds.), *Perceptual experience* (Oxford: OUP).
- Gibson, J. J. (1966)** *The Senses Considered as Perceptual Systems* (Boston, Mass.: Houghton Mifflin).
- Gregory, R. L. (1968)** «Perceptual Illusions and Brain Models», *Proceedings of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences*, **171**, (1024): 279-296
- Gregory, R. L. (1997)** «Knowledge in Perception and Illusion», *Phil. Trans. R Soc* **352**: 1121-1128.
- Jackson F. (1977)** *Perception: A Representative Theory* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Johnston, M. (2004)** «The Obscure object of hallucination», *Philosophical Studies* **120**: 113-183.

- Harman, G. (1990)** «The Intrinsic Quality of Experience», *Philosophical Perspectives* 4: 31-5
- Hellie, B (forthcoming)** «The Multidisjunctive Conception of Hallucination», F. Mapherson (ed.), *Hallucination* (Cambridge Mass.: The MIT Press).
- He, S., Cavanagh, P. & Intriligator, J. (1996)** «Attentional Resolution and the locus of Spatial Awareness», *Nature* 383: 334-347.
- Heidegger, M. (1919/20)** *Die Grundprobleme der Phenomenologie*: 84 (Από Smith 2002:234).
- Heidegger, M.(1977)** *The Origin of the Work of Art*, D. F. Krell (ed.), Martin Heidegger:Basic Writings (New York: Harper and Row) (μεταφρασμένο από Smith 2002).
- Hilbert, D. (2004)** «Hallucination, Sense Data and Direct Realism», *Philosophical Studies* 120: 185–191.
- Hinton, J. M. (1962)** «Visual Experience», *Mind* 76: 217-227.
- Hinton, J. M. (1973)** *Experiences: An Inquiry into Some Ambiguities* (Oxford: ClarendonPress).
- Horgan, T. & Kriegel, U. (2007)** « Phenomenal epistemology: What is consciousness that we may know it so well?», *Philosophical Issues* 17 (1): 123-144.
- Hume, D. (1975)** *Enquiry concerning Human Understanding*, L. Selby-Bigge and r. P. Nidditch(eds.) (Oxford: Clarendon Press).
- Hume, D. (1978)** *A Treatise of Human Nature*, L. Selby-Bigge and r. P. Nidditch(eds.) 2nded (Oxford: Clarendon Press).
- Mackie, J. L. (1976)** *Problems from Locke* (Oxford: Clarendon Press).
- Martin, M. G. F. (1992)** «Sight and Touch», T. Crane (ed.)*The Contents of Experience: Essays on Perception* (Cambridge: Cambridge University Press): 196–215.
- Martin, M. G. F. (1994)** «Perceptual Content», S. Guttenplan (ed.), *A Companion to the Philosophy of Mind* (Oxford: Blackwell): 463–471.
- Martin, M. G. F.(1997)** «The Reality of Appearances» M. Sainsbury (ed.),*Thought and Ontology* (Milan: FrancoAngeli): 81–106.
- Martin, M. G. F.(2000)** «Beyond Dispute» στο Sarah Patterson & Tim Crane (eds.), *History of the Mind-Body Problem* (London: Routledge & Kegan Paul)
- Martin, M. G. F. (2002)** «The Transparency of Experience», *Mind and Language* 17 (101): 745-763.

- Martin, M. G. F. (2004)** «The Limits of Self–Awareness», *Philosophical Studies* **120**(13).
- Martin, M. G. F. (2006)** «On Being Alienated», T.S. Gendler and J. Hawthorne (eds.), *Perceptual Experience* (Oxford: OUP): 354–410.
- Maturana, H. R. & Varela F. J. (1980)** *Autopoiesis and Cognition The Realization of the Living* Boston Studies in the Philosophy of Science **42** (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers).
- Maturana, H. R & Varela F.J. (1987)** *The Tree of Knowledge: The Biological Roots of Human Understanding* (Boston Shambala/New Science Library).
- McCulloch, G. (1995)** *The Mind and its World* (London: Routledge).
- McDowell, J. (1994)** *Mind and World* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).
- McDowell, J. (1998)** «Criteria Defeasibility and Knowledge», *Meaning, Knowledge and Reality* Cambridge, Mass.: Harvard University Press): 369–394.
- Michotte, A. (1963)** *The Perception of Causality* (Andover, Hants: Methuen)
- Moore, G.E. (1903)** «The Refutation of Idealism», *Mind* **12**, Βουδούρης μετάφραση «Η Αναίρεση του Ιδεαλισμού», *Ανθολόγιον Αναλυτικών Φιλοσόφων* (Αθήνα 1980).
- Moore, G.E. (1918)** « Some Judgments about Perception », *Proceedings of the Aristotelian Society*.
- Moore, G.E. (1925)** « A defense of Common Sense», J. H. Muirhead (ed), *Contemporary British Philosophy* (2nd series). Reprinted in G. E. Moore, *Philosophical Papers* (1959).
- Μουτούσης, Κ. & Λογοθέτης, Ν. (2009)** «Εγκέφαλος και Συνείδηση», *Νόησις* **05**: 19-68.
- Nikolinakos, D. (2000)** «Dennett On Qualia: The Case of Pain, Smell and taste», *Philosophical Psychology* **13** (4): 505 – 522.
- Noë, A. (2001)** «Experience and the Active Mind», *Synthese* **129**(1): 41–60.
- Noë, A. (2003)** «Causation and Perception: the Puzzle Unravelling» *Analysis* **63**(2): 93–100
- Noë, A. (2005)** *Action in Perception* (Cambridge Mass.: MIT Press).
- Noë A. & Thompson E. (2002)** «Introduction», *Vision: Selected Readings in the Philosophy of Perception* (Cambridge Mass.: MIT Press): 1-14.
- Piaget. J. (1955)** *The Child's Construction of Reality* (Henley-on-Thames, Oxon: Routledge and Kegan Paul).
- Peacocke, C. (1983)** *Sense and Content* (Oxford: OUP).

- Peacocke, C (1992)** *A Study of Concepts* (Oxford: OUP).
- Price, H. P. (1932)** *Perception* (London: Methuen).
- Psillos, S. (2002)** *Causation and Explanation* (Chesham: Acumen).
- Reid, T. (1969)** *Essays on the Intellectual Powers of Man*, B. Brody (ed.) (Cambridge Mass.: MIT Press): II.5. 11-112.
- Reid, T. (1990)** *An Inquiry into the Human Mind, On the Principles of Common Sense*, repr. 4th ed. (Bristol: Thoemmes, 1990: 114) (προσβάσιμο online earlymoderntexts).
- Rey, G. (1993)** «Sensational Sentences», M. Davies & P. Humphreys (eds.), *Consciousness: Philosophical and Psychological Essays* (London: Blackwell).
- Robinson, H. (1994)** *Perception* (London: Routledge).
- Rosenthal, D. (1994)** «Identity Theories», Samuel Guttenplan (ed.), *A Companion to the Philosophy of Mind* (Oxford: Blackwell).
- O' Shaughnessy, B. (1989)** «The Sense of Touch», *Australasian Journal of Philosophy* **67**(1): 37-58.
- Searle, J. (1983)** *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind* (Cambridge: CUP).
- Searle, J. (1990)** «Who is computing with the brain?», *Behavioral and Brain Sciences* **13** (4): 632-642.
- Sellars, W. (1963)** *Science, Perception and Reality* (London: Routledge & Kegan Paul).
- Sellars, W. (1969)** «Language as Thought and Communication», *Philosophy and Phenomenological Research* **29**: 513.
- Sellars, W. (1975)** «The Structure of Knowledge», H.-N. Castaneda (ed.), *Critical Studies in Honour of The Structure of Knowledge Wilfrid Sellars*, (Indianapolis: Bobbs-Merrill)
- Shoemaker, S. (1994)** «The Phenomenal Character of Experience», *Noûs* **28** (1): 21-38.
- Smith, A. D. (2002)** *The Problem of Perception* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press).
- Smith, A. D. (2008)** «Translucent Experiences», *Philosophical Studies* **140**: 197–212
- Siegel, S. (2006)** «Direct Realism and Perceptual Consciousness», *Philosophy and Phenomenological Research* **LXXIII**, No. 2.
- Siegel, S. (forthcoming)** «The Contents of Perception», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Edition), Ed. N. Zalta (ed.), forthcoming URL
= <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/perception-contents/>>.
(προσβάσιμο το Φεβρουάριο του 2011)

- Siewert, C. P. (1998)** *The Significance of Consciousness* (Princeton, NJ: Princeton University Press).
- Soteriou, M. (2000)** «The Particularity of Visual Perception», *European Journal of Philosophy* **8** (2): 173–189.
- Soteriou, M. (2010)** «The Disjunctive Theory of Perception», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2010 Edition), E. N. Zalta (ed.),
 URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2010/entries/perception-disjunctive/>>.
- Strawson, P. F. (1959)** *Individuals* (London: Routledge & Kegan Paul).
- Strawson, P. F. (2002)** «The Objects of Perception», repr. A. Noë & E. Thompson (eds.), *Vision and Mind*, (Cambridge, Mass: The MIT Press).
- Sturgeon, S. (2000)** *Matters of Mind* (London: Routledge).
- Travis, C. (2004)** «The Silence of the Senses», *Philosophy and Phenomenological Research* **113**: 57-94.
- Tye, M. (1995)** *Ten Problems of Consciousness* (Cambridge, Mass: The MIT Press).
- Tye, M. (2000)** *Consciousness, Color and Content* (Cambridge, Mass: The MIT Press).
- Tye, M. (2002)** «Representationalism and the transparency of experience», *Nous* **36**: 137–151.
- Tye, M. (2003)** «Blurry images, double vision, and other oddities: New problems for Representationalism?», Q. Smith, & A. Josic (eds.), *Consciousness: New philosophical perspectives* (Oxford: OUP): 7-32.
- Tye, M. (2009a)** «Qualia», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2009 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2009/entries/qualia/>>. (προσβάσιμο 2011).
- Tye, M. (2009β)** *Consciousness Revisited* (Cambridge, Mass: The MIT Press)
- Valberg, J. (1992)** *The Puzzle of Experience* (Oxford: Clarendon Press)
- Williamson, T. (2000)** *Knowledge and its Limits* (Oxford: OUP).
- Wittgenstein, L. (1993)** Notes for Lectures on «Private Experience» and «Sense Data», J. Klagge & A. Normann (eds.), *Ludwig Wittgenstein Philosophical Occasions 1912-195* (Indianapolis: Hackett Publishing Company).

Wright, E. (2008) «Introduction by Edmond Wright», E.Wright (ed.) *The Case for Qualia*
(Cambridge, Mass.: The MIT Press): 1-42.

